हरिः ॐ

'प्रवः पान्तमन्धसो धियायते ।
महेशूराय विष्णवे चार्चत ॥'

— ऋक्संहिता - मण्डलम् २. सू. १५५ मन्त्रः १.

अरायि काणे विकटे गिरिं गच्छ सदाऽन्वे ।
शिरिंबिटस्य सत्त्वभिः तेभिष्ट्वा चातयामसि ॥

— ऋक्संहिता - मण्डलम् १०. सू. १५५ मन्त्रः १.

रयिः ककुद्मान् विदधद्भिनष्टं रयिमद्भिधानम् ।
तस्मैककुत्रे विकटाय पित्रे स्वाहा ॥

— (श्रीवैखानसमन्त्रसंहिता प्रश्नम् ७ - अनु ७ मं ३)

विना वेङ्कटेशं न नाथो न नाथः
सदा वेङ्कटेशं स्मरामि स्मरामि ।

हरे वेङ्कटेश! प्रसीद प्रसीद
प्रियं वेङ्कटेश! प्रयच्छ प्रयच्छ ॥

वेङ्कटाद्रिसमं स्थानं ब्रह्माण्डे नास्ति किञ्चन ।
वेङ्कटेशसमो देवो न भूतो न भविष्यति ॥

— श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्यम्.

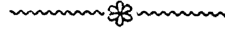
पुराणानुक्रमणिका.

श्रीरस्तु

श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्य प्रथमभागस्थ विषयाणां सूचिका

श्री वराहपुराण प्रथमभागे विषयाः

श्रीवराहपुराण द्वितीयभागे विषयाः

विषयाः			पुटम्.

विषयाः	पुटम्.
कुर्वग्रामस्थ कुलालवंशज भीमाख्यभक्तोदन्तः	१९९
कुर्वग्रामस्थ भीमाख्यभक्तस्य पत्न्या सह वैकुण्ठप्राप्तिः....	२००
श्रीनिवासकृपया तोण्डमान्नृपस्य सारूप्यप्राप्तिः	२०१
एतन्माहात्म्यश्रवणपठनफलश्रुतिः	२०२
श्रीपाद्मपुराणे विषयाः	
मेरुशिखरात् शुकब्रह्मर्षेः वेङ्कटाचलागमनम्	२०३
श्रीवेङ्कटाचलवर्णनम्	२०५
स्कन्दस्य कुमारधारास्नानेन शक्त्यायुधप्राप्तिः	२०७
इन्द्राय पापनाशनस्नानेन वृत्रवधजनितपापनिर्मुक्तिः	२०८
आकाशगङ्गामाहात्म्यम्	,,
व्रततीवर्तनी तीर्थस्नानकाले शुकब्रह्मर्षिं प्रति अशरीरोक्तिः	,,
अशरीरोक्त्या शुकस्य पद्मसरोवरगमनम्	२०९
पद्मसरोवरवर्णनम्	,,
शुकस्य पद्मसरसि श्रीनिवासध्यानपूर्वकस्नानादिकम्	२१०
पद्मसरोवरतीरस्थ दिव्यारामवर्णनम्....	२११
दिव्यारामे शुकब्रह्मर्षेः महानियमपूर्वकतपोऽनुष्ठानम्	२१२
शुकमुनितपोऽग्निज्वालाभिः लोकोपद्रवोत्पत्तिः	२१३
शुकतपोभङ्गाय महेन्द्रोक्तरम्भादिसान्त्ववचनानि	२१४
महेन्द्रनिकटे रम्भादिकृतप्रतिज्ञा	,,
शुकतपोवनं प्रति आगतानां रम्भादीनां शृङ्गारलीलाः....	२१५
श्रीनिवासध्यानेन जितकामं शुकं प्रति रम्भादिहासोक्तिः	२१६
रम्भादिदुर्व्यापारान् विलोक्य शुकब्रह्मर्ष्यनुतापः	२१७
तत्र तत्कृत दशावतारस्तोत्रम्	,,
श्रीनिवासमुद्दिश्य रम्भाद्यप्सरस्सङ्घभीतशुकस्तुतिः	२१९
श्रीनिवासमुद्दिश्य शुकब्रह्मर्षिप्रार्थना	२२१
रम्भादीनां स्वलावण्यनिन्दापूर्वकं यथागतं गमनम्	२२२
भगवत्कृपया शुककृत दृढतरभक्तिपूर्वकभगवदुपासनम्....	,,

विषयाः		पुटम्.

श्रीहरिवंशान्तर्गतशेषधर्मे विषयाः पुटम्.

ब्रह्माण्डपुराणे विषयाः

विषयाः	पुटम्.

विषयाः पुटम्.

विषयाः		पुटम्.
उपरिचरवसुं प्रति महर्षिकृतप्रश्नप्रकारः	....	४८६
महर्षिशापेन उपरिचरवसोः पातालकुहरप्राप्तिः	....	४८७
भगवत्प्रेरित चक्रकृत वसुहननोद्युक्त असुरवधप्रकारः	....	४८९
वस्वानयनाय पातालबिलं प्रति भगवत्कृत गरुडप्रेषणम्	....	,,
शङ्खादीनां भगवद्दिव्यमङ्गलविग्रहसेवा	....	४९३
आविर्भूतभगवद्दिव्यमङ्गलविग्रहवर्णनम्	....	४९९
आविर्भूतं भगवन्तं प्रति महर्षिकृतप्रणामादिक्रमः	....	५०४
भगवदाविर्भावकाले देवताद्यापूरित शङ्खादिमङ्गलवाद्यक्रमः		५०५
भगवत्सेवार्थं वेङ्कटाद्रिं प्रति ब्रह्मरुद्राद्यागमनम्	....	,,
ब्रह्मकृत भगवत्स्तुतिः	....	५०७
शम्भुकृत भगवत्स्तुतिः	....	५०८
महर्षिकृत ,, ...	....	५१०
सप्तर्ष्यादिकृत ,, ...	....	५११
सनकादिपरमयोगिकृत भगवत्स्तुतिः....	....	५१२
इन्द्रादि दिक्पालकृत ,, ...	....	५१३
श्वेतद्वीपवासिसिद्धकृत ,, ...	....	५१४
ब्रह्मादीनां भगवद्विश्वरूपदर्शनम्	....	५१७
महर्षीन् प्रति भगवदुक्तिः	....	५१८
मुनीनाश्वासयन्तं भगवन्तं प्रति ब्रह्मकृतविज्ञप्तिः	....	५१९
भगवत्कृत ब्रह्माद्यभीष्टवरप्रदानम्	....	५२०
महर्षीणां भगवद्दिव्यविमानदर्शनम्	....	५२३
शङ्खनृपस्य वरं प्रदाय भगवत्तिरोधानम्	....	५२४
भगवदन्तर्धानानन्तरं देवाद्यनुभूतानुतापवर्णनम्	...	५२५
भगवद्विमानादि दृष्ट्वा ब्रह्मादिनिर्गमनम्	....	५२७
श्रीवेङ्कटाचलात् कैलासं प्रति शङ्करगमनम्	....	५२८
भगवद्विमानान्तर्धानहेतुनिरूपणम्	....	५३३
स्वामिपुष्करिण्यां अगस्त्यादिकृत भगवन्मन्त्रोपासनाप्रकारः		५३४

श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्य - प्रथमभागस्य

विषय सूचिका

सम्पूर्णा

श्रीरस्तु

श्री श्रीनिवासपरब्रह्मणे नमः

श्रियै पद्मावत्यै नमः

श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्यम्

(श्रीवाराहपुराणप्रथमभागान्तर्गतम्)

श्रियःकान्ताय कल्याणनिधये निधयेऽर्थिनाम् ।
श्रीवेङ्कटनिवासाय श्रीनिवासाय मङ्गलम् ॥
श्रीवेङ्कटाचलाधीशं श्रियाऽध्यासितवक्षसम् ।
श्रितचेतनमन्दारं श्रीनिवासमहं भजे ॥

हरिः ॐ

अथ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

श्वेतवराहकल्पवृत्तान्तकथनम्

श्रीमते भूवराहाय नमः कृत्वा वसुन्धरा ।
उद्धृता येन पातालाद्वासार्थं सर्वदेहिनाम् ॥ १
नमो यज्ञवराहाय कृष्णाय शतबाहवे ।
नमस्ते वेदवेदान्तवपुषे विश्वरूपिणे ॥ २

मुनयः—

भगवन् सूत! धर्मज्ञ वेदव्यासकृपानिधे ।
विष्णुस्थानेषु सर्वेषु स्वयंव्यक्तस्थलेषु च ॥ ३
यत्र विष्णोरतिप्रीतिर्यत्र सिद्ध्यन्ति सिद्धयः ।
अत्यद्भुतं च चारित्रं यत्र विष्णोः प्रवर्तते ॥ ४

मनुष्याणां च वसतां यत्र दृश्यो भवेद्धरिः ।
श्रवणानन्दजनको वृत्तान्तो यस्य वा भवेत् ॥ ५
तादृशं वैष्णवं क्षेत्रमद्भुतं प्रियदर्शनम् ।
अस्माकं ब्रूहि यच्छ्रुत्वा श्रोतव्यांशो न विद्यते ॥ ६
इति पृष्टस्तदा सूतस्तपोध्यानसमाधिमान् ।
ध्यात्वा मुहूर्तमात्रन्तु प्रोवाच मुनिसत्तमान् ॥ ७

श्रीसूत —

अहो पृष्टमपूर्वं च कौतुकं भवतामहो ।
ममापि वाञ्छा महती वक्तुं तत्तु वदामि वः ॥ ८
शृणुध्वं मुनयो यूयं सावधानतया त्विमम् ।
क्रीडारसेषु सक्तस्य हरेः क्रीडासमन्वितम् ॥ ९
विविधैस्तस्य चारित्रैरुपेतं सर्वसिद्धिदम् ।
सर्वैश्वर्यकरं नृणां सर्वाश्चर्यप्रदं शुभम् ॥ १०
पुण्यं पवित्रमायुष्यं सर्वमङ्गलकारकम् ।
वाराहकल्पवृत्तान्तं शेषाचलसमाश्रयम् ॥ ११
पुरा हि सागरैः सर्वैरेकीभूते महीजले ।
कल्पादौ भगवान् विष्णुर्वटपत्रसमाश्रयः ॥ १२
महर्लोकं समाश्रित्य स्थितश्च जलसम्प्लवम् ।
विचिन्त्य युगसाहस्रं जलावस्थानमद्भुतम् ।
यथापूर्वं जगत्स्रष्टुमुद्युक्तः सर्वशक्तिमान् ॥ १३
सर्वस्य धाता प्रवरो महात्मा सर्वात्मगः सर्वजगत्स्वरूपः ।
सर्वेश्वरः सर्वविधानयत्नं चकार बुद्ध्या तरुणाम्बुजाक्षः ॥ १४
इतीरितास्ते मुनयस्तदानीं सविस्मयोत्फुल्लहृदम्बुजाश्च ।
सूतं महान्तं मुनिसङ्घसेव्यं तमब्रुवन् वेदविदां वरिष्ठम् ॥ १५

मुनय —

अतीतानागतज्ञानप्रकाशितहृदम्बुज! ।
उद्योगानन्तरं विष्णुः कृतवान् किं रमापतिः ? ॥ १६
कीदृशः प्रलयः कल्पः सर्गो वा कीदृशः पुनः ? ।
एतावद्वा जलं कस्मादागतं वद सुव्रत! ॥ १७
कुत्र वा धरणी याता गिरयो वा महोन्नताः ? ।
तत्सर्वं शंस भगवन्! श्रोतुं कौतूहलं हि नः ।
इति पृष्टः पुनः प्राह सूतस्तान्मुनिपुङ्गवान् ॥ १८

श्रीसूतः —

मुनयः श्रूयतां पूर्वं सङ्ग्रहेण जलागमः ।
चतुर्युगसहस्राणि प्रमाणं दिवसस्य च ॥ १९
निशाया[1]स्तावदेवास्य निर्दिष्टस्समयो विधेः ।
दिनावसानसमये ब्रह्मणो भगवान् रविः ॥ २०
सहस्ररश्मिस्तपति त्रिमूर्त्यात्मा त्रिलोचनः ।
वमत्यग्निं महाघोरं घर्मदीधितिरंशुभिः ॥ २१
कतिचिद्वत्सरानेवं वृष्टिर्नैव भवेत्तदा ।
भूलोकवासिनः सर्वे मुनयश्च तपोधनाः ॥ २२
वसेयुर्जनलोके हि यावद्ब्रह्मनिशा तदा ।
वनानि पर्वताश्चापि दग्धाः कालाग्निना तदा ॥ २३
भस्मीभूता भवन्त्येव वायुस्सर्वात्मको महान् ।
हायनान् कतिचिद्वाति पश्चान्मेघा महाबलाः ॥ २४
स्थूणाकाराः सृजन्त्येव तोयधाराः समन्ततः ।
सन्ततं वत्सरानेवं कतिचित्तु निशामुखे ॥ २५

1. एव तावान्हि ।

द्रवीभूता महाभूमिः पातालतलगामिनी ।
सागराः सप्त चान्योन्यं भवेयुस्संयुतास्तदा ॥ २६
महर्लोकं समाक्रम्य तिष्ठन्त्येकोदकास्तदा ।
तथैव युगसाहस्रं ब्रह्मणः शर्वरी भवेत् ॥ २७
निशावसाने गोविन्दः सृष्टिस्थित्यन्तकारकः ।
चतुर्मुखशिवाशक्यं भूमेरुद्धरणं हरिः ॥ २८
कर्तुकामस्तदा विष्णुर्वटपत्रतले स्थितः ।
श्वेतं वराहदेहं च सर्वयज्ञमयं शिवम् ॥ २९
अतिभीमं महारौद्रमासाद्य तरसा तदा ।
प्रविश्य जलमध्यं तु क्षोभयामास वै तदा ॥ ३०
संवर्तमेघनिर्घातबृंहितं च वहन्मुहुः ।
प्रविवेश महापोत्री पातालं जलपूरितम् ॥ ३१
अन्वेषयामास तदा रसातलमशेषतः ।
तत्र युद्धं महाघोरं हिरण्याक्षसमाश्रयम् ॥ ३२
अभूदभूतपूर्वं च तुमुलं रोमहर्षणम् ।
चिरकालं च बाहुभ्यां मल्लयुद्धमवर्तत ॥ ३३
ततः क्रुद्धो महापोत्री दंष्ट्राग्रेण महासुरम् ।
द्विधा तं पाटयामास मेरुतुल्यमहोन्नतिम् ॥ ३४
तद्रक्तसंप्लवेनैव तज्जलं रक्तमाबभौ ।
तद्दृष्ट्वा मुनयः सर्वे जनलोकनिवासिनः ॥ ३५
महज्जलमिदं रक्तमद्भुतं किमिदं भवेत्? ।
इत्याश्चर्यविलोलाक्षाः समाविध्यानयोगतः ॥ ३६
ज्ञात्वा श्वेतवराहस्य प्रभावं मुनयोऽस्तुवन् ।
ततः श्वेतवराहश्च पातालतलगामिनीम् ॥ ३७

दंष्ट्राग्रेणैव तां भूमिं सर्वसत्त्वसमाश्रयाम् ।
उद्धृत्य तरसा पोत्री विक्षोभ्य च महज्जलम् ॥ ३८
निधाय पादं शेषस्य भोगोपरि महाप्रभुः ।
जनलोकं समाश्रित्य तस्थौ पर्वतसन्निभः ॥ ३९
ब्रह्मादयो देवगणाः सिद्धाश्च परमर्षयः ।
अस्तुवन् वेदमन्त्रैश्च स्तोत्रैश्च विविधैः परैः ॥ ४०
ववर्षुः पुष्पवर्षाणि ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
देवदुन्दुभयो नेदुर्वीणामुरजमर्दलाः ॥ ४१

देवाः—

'जय देव महापोत्रिन्! जय भूमिधराच्युत! ।
हिरण्याक्षमहारक्षोविदारणविचक्षण! ॥ ४२
त्वमनादिरनन्तश्च त्वत्तः परतरो न हि ।
त्वमेव सृष्टिकालेऽपि विधिर्भूत्वा चतुर्मुखः ॥ ४३
सृजस्येतज्जगत्सर्वं पासि विष्णुः समन्ततः ।
कालाग्निरुद्ररूपी च कल्पान्ते सर्वजन्तुषु ॥ ४४
अन्तर्यामी भवान् देवः सर्वकर्ता त्वमेव हि ।
निष्कृष्टं ब्रह्मणो रूपं न जानन्ति सुरास्तव ॥ ४५
प्रसीद भगवन् विष्णो! भूमिं स्थापय पूर्ववत् ।
सर्वप्राणिनिवासार्थ' मस्तुवन् विबुधव्रजाः ॥ ४६

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्वेतवराहकल्पकथनं नाम त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

अथ चतुस्त्रिंशोऽध्यायः

श्रीवैकुण्ठात् भगवत्क्रीडाचलानयनम्

श्रीसूतः—

ततः श्वेतवराहश्च स्थापयित्वा धरां तदा ।
विभज्य सागरान् सप्त लोकान् सप्त च पूर्ववत् ॥ १
चतुर्मुखं समाहूय 'सृज पूर्वं यथा जगत्' ।
इत्युवाच महाक्रोडः सर्वयज्ञमयो हरिः ॥ २
सूर्याचन्द्रमसौ धाता यथापूर्वमकल्पयत् ।
धरावराहदेवोऽपि लोकानुग्रहकाम्यया ॥ ३
भूमौ स्थातुं स्थलं दिव्यं बुद्ध्या निश्चित्य माधवः ।
गरुडं प्रेषयामास गिरिमानेतुमद्भुतम् ॥ ४
'वैनतेय! महासत्त्व गच्छ त्वमतिवेगतः ।
गत्वा तु परमं धाम क्रीडाचलमिहानय ॥ ५
सर्वान् पारिषदांश्चापि विष्वक्सेनमुखान् सुरान्' ।
इत्युक्तो गरुडः साक्षादुत्पपात विहायसम् ॥ ६
गते तु गरुडे तस्मिन्नानेतुं पर्वतोत्तमम् ।
पोत्रिरूपी हरिर्भूमिं स्थापयित्वा च पूर्ववत् ॥ ७
पद्भ्यां भूमिं समाक्रम्य गोमतीतीरमागतः ।
तस्यास्तु दक्षिणे भागे षष्टियोजनदूरतः ॥ ८
पूर्वाब्धेः पश्चिमे भागे पञ्चभिर्योजनैर्युते ।
देशे पुण्यजनाकीर्णे रुक्मनद्यास्तथोत्तरे ॥ ९
आगत्य तस्थौ देवोऽपि गरुडागमनोन्मुखः ।
वैनतेयोऽपि परमं धाम गत्वा ददर्श ह ॥ १०

अप्राकृतममेयञ्च सर्वरत्नमयं गिरिम् ।
हिरण्मयं महाशृङ्गं पञ्चोपनिषदात्मकम् ॥ ११
पुन्नागचम्पकाशोकतालहिन्तालशोभितम् ।
सुरद्रुममुखैर्वृक्षैरन्यैः काञ्चनरूपकैः ॥ १२
शोभितं पक्षिसङ्घैश्च शुककोकिलहंसकैः ।
श्रवणानन्दजनकमधुरालापसम्भ्रमैः ॥ १३
मल्लिकामालतीभिश्च नन्द्यावर्तादिभिस्तथा ।
लताभिः पुष्पिताग्राभिर्दिव्यसौरभशालिभिः ॥ १४
सिंहशार्दूलमातङ्गशरभक्रोडवानरैः ।
शोभितं किन्नरीभिश्च गायत्किन्नरपङ्क्तिभिः ॥ १५
अनेकनिर्झराकीर्णं मानसाह्लादकारकम् ।
मुक्तैर्नित्यैः कामरूपैर्नानारूपैश्च सेवितम् ॥ १६
नारायणगिरिं नाम्ना क्रीडाद्रिं परमेष्ठिनः ।
योजनत्रयविस्तारं त्रिंशद्योजनमायतम् ॥ १७
शेषाकारं हरेः शेषं शेषिणं सर्वदेहिनाम् ।
दिव्याकारं महापुण्यं पश्यतां मोक्षदायकम् ॥ १८
एवंरूपं गिरिश्रेष्ठं स्कन्धदेशे निधाय तम् ।
परिवारैरुपेतश्च भगवत्परिचारकैः ॥ १९
आजगाम महावेगात् गरुडः काञ्चनप्रभः ।
ततः ससम्भ्रमो वायुरुद्भूच्च विहायसि ॥ २०
धुन्वन् वृक्षांस्ततो भूमौ सूर्यकोटिरिवाबभौ ।
तेजोरूपस्ततः श्रीमानागतो विष्णुवाहनः ॥ २१
आगतं गरुडं वीक्ष्य ' स्थापयेह खगेश्वर ! ' ।
इत्युवाच हरिः सोऽपि स्थापयामास तं तथा ॥ २२

ततो गिरिं समारुह्य श्वेतपोत्री हरिः स्थितः ।
स्वामिपुष्करिणीतीरे पश्चिमे पुण्यकानने ॥ २३
विमाने विमले दिव्ये कोटिसूर्यसमप्रभे ।
अनेकरत्नखचितगोपुरायुतशोभिते ॥ २४
रत्नस्तम्भसमोपेतश्रीमहामणिमण्डपे ।
वाचामगोचरे सर्वनयनानन्दकारके ॥ २५
ततो जातु तटे स्वामिपुष्करिण्यास्तु दक्षिणे ।
मध्येविमानं पद्माक्षः श्रीनिवासः परात्परः ।
अतिष्ठद्देवदेवोऽपि शङ्खचक्रगदाधरः ॥ २६

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये वैकुण्ठात् क्रीडाचलानयनकथनं नाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः

अथ पञ्चत्रिंशोऽध्यायः

देवादिकृतश्वेतवराहप्रार्थना

तत्र देवाः सगन्धर्वा ब्रह्माद्या मुनयोऽपि च ।
आजग्मुर्लोकपालाश्च शङ्करः पार्वतीप्रभुः ॥ १
ऋषयः सप्त वसवो रुद्रादित्या मरुद्गणाः ।
तुष्टुवुश्च हृषीकेशं वासुदेवं जगत्प्रभुम् ॥ २
'जय लक्ष्मीश! लोकेश जय भूमिधराच्युत! ।
जय विष्णो हिरण्याक्षविध्वंसनविचक्षण! ॥ ३
दंष्ट्राकरालवदन भ्रुकुटीकुटिलेक्षण! ।
भयङ्करमिदं रूपमत्युग्रं घोरदर्शनम् ॥ ४
ज्वलदस्त्रभुजानेकपार्श्वद्वयविराजितम् ।
दृष्ट्वा तद्व्यथिताः सर्वे सुराश्च परमर्षयः ॥ ५

अनुग्रहीतुं लोकान् वै त्वयाऽत्र स्थीयतां गिरौ ।
भयङ्करं त्वदीयं वै रूपमद्भुतदर्शनम् ॥ ६
तद्दृष्ट्वोद्विग्नहृदया भवेयुरदृढा नराः ।
देवतानां मनुष्याणां वासार्थं चोद्धृता धरा ॥ ७
तस्मान्मनुजरक्षार्थं सौम्यरूपं हि धारय ।
ध्यानयोगेष्वशक्तानामशक्तानां च कर्मसु ॥ ८
अस्माकं मनुजानां च स्त्रीशूद्राणां तथैव च ।
दृश्यस्त्वं वरदो भूत्वा वस नित्यमिहैव भोः ! ' ॥ ९
इत्युक्तस्तैः प्रसन्नात्मा सौम्यरूपी चतुर्भुजः ।
श्रीभूमिसहितस्तस्थौ पुण्डरीकनिभेक्षणः ॥ १०
शरत्पूर्णेन्दुवदनः सर्वाभरणभूषितः ।
श्रीनिवासः सुरान्सर्वान् समाहूयेदमब्रवीत् ॥ ११
' वैकुण्ठात्परमो ह्येष वेङ्कटाख्यो नगोत्तमः ।
अत्रैव निवसाम्येव श्रीभूमिसहितो ह्यहम् ॥ १२
ददामि प्रार्थितानर्थान् मनुजेभ्यः सदा सुराः ! ' ।
इत्युक्त्वा त्रिदशान्सर्वान् ब्रह्मेन्द्रप्रमुखानपि ॥ १३
यथार्हं समनुज्ञाप्य तत्रैवान्तरधीयत ।
देवाश्च मुनयः सर्वे प्रतिजग्मुः स्वकालयान् ॥ १४

सूतकृतं स्वामिपुष्करिणीमाहात्म्यवर्णनम्

नयः—

' सूत ! पूर्वं गिरौ तस्मिन् ' स्वामिपुष्करि 'णीति वै ।
प्रसङ्गात् कथिता सा तु कीदृशी मुनिसत्तम ! ।
गिरौ तस्याश्च माहात्म्यं वक्तव्यं भवतानघ ! ' ॥ १५

श्रीसूतः— मुनयः श्रूयतां किञ्चिदुत्तरं सावधानतः ।
स्वामिपुष्करिणी पुण्या सर्वपापप्रणाशिनी ॥ १६
वैकुण्ठात् भगवत्क्रीडावापी श्रीभूमिलालिता ।
अप्राकृतजलौघा च सुगन्धा सुमनोहरा ॥ १७
गङ्गादिसर्वतीर्थानां जन्मभूमिः शुभोदका ।
आनीता वैनतेयेन क्रीडार्थं तत्र तिष्ठति ॥ १८
विरजावद्रजोदोषप्रमुखाघविनाशिनी ।
स्वर्णस्तेयसुरापानदोषप्रमुखनाशिनी ॥ १९
ऐहिकार्थप्रदा नित्यं स्नानमात्रेण सर्वदा ।
दर्शनात्स्पर्शनात्पानात् स्मरणात्सर्वसिद्धिदा ॥ २०
स्नानादिष्टप्रदा चेति किमु वक्तव्यमञ्जसा ।
ततस्तस्यास्तु माहात्म्यं वक्तुं देवोऽपि न प्रभुः ॥ २१
देवेभ्यस्तत्समीपस्था मनुजा भाग्यशालिनः ।
किन्तु जानन्ति तस्यास्तु वैभवं नैव मानुषाः ॥ २२
प्राकृताचलवद्भाति मानुषाणामयं गिरिः ।
तथाऽपि तेषां भक्तिस्तु शुद्धा भवति तद्गिरौ ॥ २३
यस्य यस्य यथा भक्तिस्तस्य सिद्धिश्च तादृशी ।
स्वामिपुष्करिणीस्नानं सद्गुरोः पादसेवनम् ॥ २४
एकादशीव्रतञ्चापि त्रयमत्यन्तदुर्लभम् ।
दुर्लभं मानुषं जन्म दुर्लभं तत्र जीवनम् ॥ २५
स्वामिपुष्करिणीस्नानं त्रयमत्यन्तदुर्लभम् ।
अतस्तस्यास्तु माहात्म्यं वक्तुं शेषोऽपि न प्रभुः ॥ २६
यत्तु स्वामिसरःस्नानं महापातकनाशनम् ।
तच्चापि दृष्टं बहुधा तारकासुरसूदने ॥ २७

प्रायश्चित्तप्रवृत्तानां नराणां सुलभा त्वियम् ।
स्वामिपुष्करिणी पुण्या तथा काम्यप्रदायिनी ॥ २८
वेङ्कटाद्रेर्विशेषेण दर्शनं यच्च वर्तते ।
नित्यं नैमित्तिकं काम्यं प्रायश्चित्तं च तद्भवेत् ॥ २९
'विष्णोः कर्माणि प' श्येति श्रुतिरेषा सनातनी ।
नैमित्तिकं तत्कुर्वीत स्वामिपुष्करिणीतटे ॥ ३०
अङ्गवैकल्यदोषाश्च न स्युः स्वामिसरस्तटे ।
वासवादिष्वमोघश्च दृष्टं कर्माऽत्र दृश्यते ॥ ३१
बहुनेह किमुक्तेन धर्मार्थादिफलेषु च ।
वाञ्छावतां मनुष्याणां स्त्रीशूद्राणां च पापिनाम् ॥ ३२
साङ्गकर्मक्रियाऽशक्तनराणां च विशेषतः ।
नान्या गतिर्वेङ्कटाद्रेः सत्यं सत्यं न संशयः ॥ ३३

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवादिकृतश्वेतवराह-
प्रार्थनादिकथनं नाम पञ्चत्रिंशोऽध्यायः

अथ षट्त्रिंशोऽध्यायः

क्रीडाद्रिप्रविष्टश्रीवराहदिव्यवैभववर्णनम्

मुनयः —

'परावरज्ञ सर्वज्ञ! सर्वभूतहिते रत ।
मुने सूत! महाभाग किंचित्पृच्छाम तद्वद ॥ १
वराहरूपी भगवान् धरामुद्धृत्य किं पुनः ।
तदैव शेषशैलेन्द्रे न्यवसत्करुणालयः ॥ २

कालान्तरे वा तत्रैत्य स्थितवान् सर्वदा नु किम्? ।
अकरोद्वाऽथ किं तत्र किं दत्तं कस्य वा' त्विति ॥ ३

श्रीसूतः — ब्रवीमि तदशेषं च शृणुध्वं मुनिसत्तमाः ।
आस्थाय श्वेतपोत्रित्वमुज्जहार धरां यदा ॥ ४

तदैवानाय्य वैकुण्ठादचलं गरुडेन वै ।
कल्पादावेव भगवान् लीलारसमहोदधिः ॥ ५

विहरन् रमया सार्द्धं दरीनिर्झरसानुषु ।
प्रकाशश्चाप्रकाशश्च तिष्ठत्येव सदा गिरौ ॥ ६

यावत्कल्पं वसत्येव प्रोक्तश्च परमेष्ठिना ।
कदाचित्पुण्यशीलेभ्यो दर्शनं वितरत्यसौ ॥ ७

कल्पे कल्पे च धरणीमुद्धरत्येवमेव ह ।
श्वेतवाराहरूपेण धरणी चोद्धृता यतः ॥ ८

श्वेतवाराहकल्पः स्यादाख्यया मुनयो ह्ययम् ।
साधूनां च यदा बाधा धर्मश्चाप्यवसीदति ॥ ९

यदा त्वधर्मो ह्यधिको दुष्टाश्च बलिनो यदा ।
तदा कालानुरूपेण नरदेवादिरूपतः ॥ १०

सृष्ट्वाऽऽत्मानं महाविष्णुः संहरत्यहितांस्तदा ।
अधर्मं सर्वमुत्सार्य सुधर्मं पालयत्यसौ ॥ ११

रक्षत्येव च साधूंश्च वेदविद्याश्च वर्धयन् ।
स्वयं च सर्वभूतानां दृश्यस्तिष्ठति कुत्रचित् ॥ १२

सर्वदा शेषशैलेन्द्रे विहरन् रमया सह ।
नित्यैर्मुक्तैश्च देवैश्च कामरूपैश्च संयुतः ॥ १३

तिष्ठत्येव सदा तस्मिन् वेङ्कटाख्ये नगोत्तमे ।
वैकुण्ठस्वर्गसूर्येभ्यः स्वगेहेभ्योऽधिकप्रियः ॥ १४

अयं भगवतो हृद्यः पर्वतः पुण्यकाननः ।
मन्त्रसिद्धिस्तपस्सिद्धिर्यज्ञसिद्धिस्तथैव हि ॥ १५

क्रीडाद्रेः भगवत्सान्निध्येन महिमाधिक्यवर्णनम्

काम्यस्य कर्मणः सिद्धिरेवमन्याश्च सिद्धयः ।
भवन्त्यत्र नराणां च न हि विघ्नादिकं क्वचित् ॥ १६
अल्पेन तपसाऽभीष्टं सिद्ध्यत्यस्मिन् गिरौ वरे ।
सर्वतीर्थानि सततं पुण्यान्यत्रैव सन्ति हि ॥ १७
य एनं सेवते नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ।
ज्ञानार्थी ज्ञानमाप्नोति द्रव्यार्थी कनकं बहु ॥ १८
पुत्रार्थी पुत्रमाप्नोति नृपो राज्यञ्च विन्दति ।
व्यङ्गश्च साङ्गसद्रूपं पशून् धान्यानि विन्दति ॥ १९
यं यं कामयते मर्त्यस्तं तमाप्नोति सर्वथा ।

क्रीडाद्रेः कारणभेदेनानेकनामानुवर्णनम्

चिन्तितस्य च सिद्ध्या तु चिन्तामणिमिमं विदुः ॥ २०
केचिज्ज्ञानप्रदत्वाच्च ज्ञानाद्रिरिति तं विदुः ।
सर्वतीर्थमयत्वाच्च तीर्थाद्रिं प्राहुरुत्तमाः ॥ २१
पुष्कराणां च बाहुल्याद्गिरावस्मिन्सरस्सु वै ।
पुष्कराद्रिं प्रशंसन्ति मुनयस्तत्त्वदर्शिनः ॥ २२
गिरावस्मिंस्तपस्तेपे धर्मोऽपि स्वाभिवृद्धये ।
तस्मादाहुर्वृषाद्रिं तं मुनयो वेदपारगाः ॥ २३
शातकुम्भस्वरूपत्वात् कनकाद्रिं च तं विदुः ।
द्विजो नारायणः कश्चित्तपः कृत्वा महत्पुरा ॥ २४

ऐच्छदस्य स्वानाम्ना च व्यपदेशं मुरारितः ।
तस्मान्नारायणाद्रिं तं विदुरुत्तमपूरुषाः ॥ २५

वैकुण्ठादागतत्वेन वैकुण्ठाद्रिरिति स्मृतः ।
हिरण्याख्यविनाशाय प्रह्लादानुग्रहाय च ॥ २६

नारसिंहाकृतिर्जज्ञे यस्मादस्मात्स्वयं हरिः ।
सिंहाचल इति प्राहुस्तस्मादेनं मुनीश्वराः ॥ २७

अञ्जना च तपः कृत्वा हनूमन्तमजीजनत् ।
तदा देवाः समागत्य देवसाहाय्यकारकम् ॥ २८

यस्मात्पुत्रमसूतासौ जगुस्तस्मादिमं गिरिम् ।
अञ्जनाद्रिं, वराहाद्रिं वराहक्षेत्रलक्ष्मतः ॥ २९

नीलस्य वानरेन्द्रस्य यस्मान्नित्यमवस्थितिः ।
तस्मान्नीलगिरिं नाम्ना वदन्त्येनं महर्षयः ॥ ३०

[1]वेङ्कारोऽमृतबीजन्तु कटमैश्वर्यमुच्यते ।
अमृतैश्वर्यसङ्घत्वात् वेङ्कटाद्रिरिति स्मृतः ॥ ३१

यतः कदाचिद्देवानां श्रीनिवास [2] इहाबभौ ।
श्रीनिवासगिरिं प्राहुस्तस्मादेनं दिवौकसः ॥ ३२

आनन्दाद्रिमिमं प्राहुर्वैकुण्ठपुरवासिनः ।
प्राहुर्भगवतः क्रीडाप्राचुर्यात्तु तथा[3] सुराः ॥ ३३

श्रीप्रदत्वाच्छ्रियो वासाच्छब्दशक्त्या च योगतः ।
रूढ्या श्रीशैल इत्येवं नाम चास्य गिरेरभूत् ॥ ३४

बहूनि चान्यनामानि कल्पभेदाद्भवन्ति हि ।
यावदुक्ता भगवतः कल्याणगुणराशयः ॥ ३५

1. वकारो. 2. इवाऽऽबभौ. 3. तथा = क्रीडाद्रिम.

तावन्तोऽस्य गिरेः सन्ति गुणाः परमपावनाः ।
अस्य वेङ्कटशैलस्य माहात्म्यं यावदस्ति हि ॥ ३६
तावद्वक्तुं च कार्त्स्न्येन न समर्थश्चतुर्मुखः ।
षण्मुखश्च सहस्रास्यः फणी देवाः परे किमु ? ॥ ३७
श्रुत्वा सूतमुखाच्चैवं मुनयो हृष्टमानसाः ।
न तृप्तिमाययुस्ते हि भूयः श्रवणकौतुकात् ॥ ३८

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये क्रीडाद्रिप्रविष्ट - श्रीवराहदिव्य-वैभवादिवर्णनं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः

अथ सप्तत्रिंशोऽध्यायः

महर्षियज्ञवाटं प्रति भगवदागमनम्

श्रीसूतः—

'तद्गिरौ किं कृतं तेन वेङ्कटेशेन तद्वद' ।
इत्युक्तं यच्च युष्माभिस्तत्र किञ्चिद्वदाम्यहम् ॥ १
मायिना सर्वशक्तेन लीलापरवशेन च ।
कृतं तु वक्तुं कार्त्स्न्येन केन शक्यं तपोधनाः ! ॥ २
स कदाचिन्महामायी विटवेषं वहन्मुदा ।
गिरावुत्तरदिग्भागे चचार रमया सह ॥ ३
तत्र केचिन्महाभागा मुनयस्तत्त्वदर्शिनः ।
गिरेरस्य तु माहात्म्यं श्रुतवन्तस्तपोधनाः ॥ ४
अयं गिरिर्महापुण्यः सर्वसत्त्वसमाश्रयः ।
निर्बाधः फलमूलाढ्यः सर्ववृक्षसमावृतः ॥ ५
नानाप्रस्रवणोपेतो याज्ञियैश्च महीरुहैः ।
अन्यैस्तापसयोग्यैश्च पादपैरपि सङ्कुलः ॥ ६

नयनानन्दजनको हृदयाह्लादकारकः ।
अस्माभिः सर्वदा वासः कर्तव्योऽत्र महागिरौ ॥ ७
इति निश्चित्य मनसा तत्राऽऽगत्य तपोधनाः ।
चक्रुर्यज्ञं यथाशास्त्रं विष्णुमुद्दिश्य कौतुकात् ॥ ८
सोऽपि मायी स्त्रिया सार्धं यज्ञवाटमुपागमत् ।
सुवर्णचित्रितं वस्त्रं वसानः शुभदर्शनः ॥ ९
सोष्णीषश्च करेणैव वामेन छुरिकां दधत् ।
ताम्बूलेन शुचिस्निग्धमन्दस्मितमुखाम्बुजः ॥ १०
मृगोत्थमदगन्धेन सुरभीकृतदिङ्मुखः ।
पुण्डरीकविशालाक्षः कम्बुग्रीवो महाभुजः ॥ ११
जगन्मोहनसौन्दर्यः साक्षात्कन्दर्पसन्निभः ।
हेमयज्ञोपवीताङ्गः कोमलाङ्गो मनोहरः ॥ १२
प्रविवेश सभां याज्ञीं मध्येवृन्दं महात्मनाम् ।
दृष्ट्वा च मुनयः सर्वे पुण्डरीकनिभेक्षणम् ॥ १३
वेश्यावेषं धारयन्तीं लीलाम्बुजकराम्बुजाम् ।
तप्तहाटकसङ्काशां पङ्कजोदरसप्रभाम् ॥ १४
हरिद्रान्तरतुल्याभां दीव्यन्तीं कुटिलालकाम् ।
शरत्पूर्णेन्दुवदनां ताम्बूलेन मनोहराम् ॥ १५
कर्णान्तनेत्रयुगलां विडम्बितरविप्रभाम् ।
अभूतपूर्वसौन्दर्यां साक्षाल्लक्ष्मीमिव स्थिताम् ॥ १६
दृष्ट्वा च मुनयः सर्वे विस्मयोत्फुल्लमानसाः ।
कोऽसौ राजसुतस्त्वेष पृथिवीं भोक्तुमर्हति ॥ १७
द्वात्रिंशल्लक्षणोपेतः साक्षाद्राम इवापरः ।
'किमर्थमागतस्त्वं' तु पृच्छाम इति चाब्रुवन् ॥ १८

'आवासः कुत्र ते माता का वा ते जनकः कुतः ।
नामधेयं च किं वा ते ब्रूहि राजन्नशेषतः' ॥ १९

श्रीभगवान्—

'नाहं राजा न वा विप्रः काचिज्जातिश्च नैव मे ।
न च माता न च पिता नैवाऽवासश्च कुत्रचित् ॥ २०

सर्वाऽवासः सर्वभक्षः सर्वगः सर्वरूपधृक् ।
निर्नामा निर्गुणश्चाहं युष्मान्द्रष्टुमिहागतः ॥ २१

भवन्तस्तपसाः श्रेष्ठा वेदवेदान्तपारगाः ।
वदन्त्वौदुम्बरी सर्वा वेष्टिता व्याघ्रवाससा ॥ २२

स्पृष्ट्वोद्गानं कथं त्वत्र सम्भवेन्मुनयोऽमलाः' ।
एवमादिक्रियालोपं पृष्टवान् यज्ञसंसदि ॥ २३

मुनयस्तेऽथ सम्भूय 'वपाकालस्तु गच्छति' ।
इति ते त्वरिताः सर्वे समिद्धे जातवेदसि ॥ २४

पुण्यगन्धं वपाहोमं चक्रुः शास्त्रोक्तमार्गतः ।
सोऽपि वेगात्तत्र गत्वा शङ्खचक्रगदाधरः ॥ २५

श्रीवत्सवक्षा नित्यश्रीः सर्वाभरणभूषितः ।
वपां जग्राह पाणिभ्यां कोटिसूर्यसमप्रभः ॥ २६

तदा तु मुनयः सर्वे प्रभया स्तिमितेक्षणाः ।
तस्थुस्तपोधनास्तत्र क्षणं चित्रार्पिता इव ॥ २७

'प्रीतोऽह' मिति तान्सर्वानुक्त्वाऽदृश्यो बभूव ह ।
मुनयश्च तदा प्रीताःसाक्षाद्विष्णुः समागतः ॥ २८

असाकं भाग्यमतुलं जीवितं च सुजीवितम्' ।
इति यागक्रियाशेषं चक्रुः कौतुकसम्भ्रमात् ॥ २९

एतत्सर्वं समाख्यातं जाबालिमुनिना पुरा ।
अन्यच्च कथितं तेन तच्चाहं कथयामि वः ॥ ३०

वृद्धस्य कुमारधारास्नानेन कौमारप्राप्तिः

पुरा तु वेङ्कटाधीशश्चचार गिरिमूर्धनि ।
कुमारः सन् विशालाक्षः कोमलाङ्गो मनोहरः ॥ ३१
वृद्धः कश्चिद् द्विजो दृष्टस्तेन जर्जरिताऽकृतिः ।
मन्ददृष्टिर्भग्नजानुः क्षुत्तृष्णापरिपीडितः ॥ ३२
मार्गभ्रष्टो वने तत्र कुत्रचिच्छैलमाश्रितः ।
'क्व वा गतोऽसि कौण्डिन्य! शतवर्षं विहाय माम्' ॥ ३३
इति जल्पन्मुहुः शुष्ककण्ठोष्ठपुटतालुकः ।
तत्रस्थेन कुमारेण 'किमर्थमिह जल्पसि? ॥ ३४
न कश्चिदत्र मनुजः कौण्डिन्यः कुत्र तिष्ठति?' ।
इत्युक्तः प्राह वृद्धश्च 'नितरां मृतवानहम् ॥ ३५
कथं गच्छाम्यहं तावदाश्रमं दूरतः स्थितम् ।
शौचाचारक्रियाऽशक्तं रिक्तं बन्धुविवर्जितम् ॥ ३६
किमर्थं स्थापयत्यस्मिन् लोके मां दुर्बलं विधिः' ।
एवं ब्रुवति तस्मिंस्तु निर्हेतुकदयानिधिः ॥ ३७
कुमारः प्राह तं वृद्धं सोपहासमिदं वचः ।
'तव विप्र शरीरञ्च जरितं पलितं तथा ॥ ३८
लम्बेते पक्ष्मणी त्वक् च न च पश्यसि किञ्चन ।
अतः परं च विप्रेन्द्र! जीवनेच्छा तवाद्य किम्? ॥ ३९
न वा पूर्वोक्तवाक्यन्तु सत्यं वा वद सुव्रत' ।
इत्युक्तः प्राह विप्रोऽपि 'नास्तीच्छा जीवने मम ॥ ४०

किन्तु नित्यानि कर्माणि ज्योतिष्टोमसुखानि च ।
नानुष्ठितानि देवानामृणी कथमहं पुनः ॥ ४१
त्यक्ष्यामि देहं भो राजन्! सत्यमेव ब्रवीमि ते'।
इत्युक्तः प्राह तं विप्रं 'गृहाणेमं करं' त्विति ॥ ४२
सोऽपि तत्करमालम्ब्य शनैस्तेन जगाम च ।
कंचित्प्रस्रवणं पुण्यं दर्शयित्वा शुभोदकम् ॥ ४३
'स्नानं कुर्वत्र गच्छावस्तवाश्रमपदं ततः' ।
इत्युक्तस्तेन विप्रेन्द्रः स्नात्वा तत्रोत्थितः पुनः ॥ ४४
अभूदभूतपूर्वश्च कुमारः षोडशाब्दकः ।
कुमारोऽपि सहस्राक्षः सहस्रवदनोऽभवत् ॥ ४५
सहस्रमूर्धा विश्वात्मा सहस्रभुजमण्डितः ।
तत्र देवाः समाजग्मुराकाशे विस्मिताः पुनः ॥ ४६
पुष्पवृष्टिर्महत्यासीत देवदुन्दुभयस्तदा ।
नेदुः सर्वेऽपि तं देवाः तुष्टुवुः स्तोत्रसत्तमैः ॥ ४७
देवः प्राह द्विजं वृद्धं 'कुरु कर्माणि सर्वतः ।
कर्मानुष्ठानसिद्ध्यर्थे धनं दत्तञ्च ते बहु' ॥ ४८
इत्युक्त्वा तं द्विजश्रेष्ठं तत्रैवान्तरधीयत ।
सम्भूय देवाः सर्वेऽपि प्रोचुर्वाक्यमिदं तदा ॥ ४९
'अयं वृद्धः कुमारोऽभूद्यस्मात्तस्मादियं नदी ।
'कुमारधा' रेति सदा लोके ख्यातिं गमिष्यति ॥ ५०
त्रिकालमत्र यः स्नाति त्रिमासं विजितेन्द्रियः ।
बली पलितनिर्मुक्तो वज्रकायो भवेन्नरः ॥ ५१
सर्वपापविनिर्मुक्तो याति विष्णोः परं पदम्' ।
इत्युक्त्वा त्रिदशाः सर्वे जग्मुर्विस्मितमानसाः ॥ ५२

इति जाबालिकथितं तदुक्तं भवतां मया ।
य इदं शृणुयान्मर्त्यो लभते स्नानजं फलम् ॥ ५३

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये महर्षियज्ञवाटं प्रति रूपान्तरेण भगवदागमनजलधारादिवर्णनं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः

अथ अष्टत्रिंशोऽध्यायः

भ्रष्टराज्यस्य शङ्खणनृपस्य राज्यप्राप्तिक्रमः

श्रीसूतः —

वाल्मीकिना मुनीन्द्रेण किञ्चिदुक्तं श्रुतं मया ।
तदुच्यते मया यूयं शृणुध्वं मुनिसत्तमाः ! ॥ १

साङ्काश्ये सोमवंशीयः शङ्खणः पृथिवीपतिः ।
अनेकदेशसहितं बहुविस्तारसंयुतम् ॥ २

परम्परागतं राज्यं चक्रेऽखण्डपराक्रम ।
स कदाचिन्महाराजः कृतपुण्यविपर्ययात् ॥ ३

सामन्तराजभिः सर्वैर्हृतराज्यो महीपतिः ।
तस्मात्सभार्यः सामात्यो देशान्निर्गत्य दुःखितः ॥ ४

दक्षिणां दिशमासाद्य रामसेतुं ददर्श ह ।
तत्र स्नात्वा शनैः पश्चादाजगाम नदीं ततः ॥ ५

सुवर्णमुखरीं तत्र स्नात्वा चोत्तरतीरतः ।
पाद्मं सरः समागम्य तत्र स्नानं चकार सः ॥ ६

नित्यं च विधिवत्कृत्वा न्यवसद् दुःखपीडितः ।
'राज्याद्भ्रंशो वने वासः स्वामित्वञ्च हृतं परैः ॥ ७

पारतन्त्र्यं महद्दुःखं मरणादतिरिच्यते ।
भविता जीवनं कस्मात् क्व वा गच्छामि का गतिः ?' ॥ ८

इति शोकसमाविष्टस्तस्थौ निद्रामुपागतः ।
अशरीरा जगादैनं तदानीं शोकपीडितम् ॥ ९
' मा शुचस्त्वं महाबाहो धैर्यमालम्ब्य बुद्धिमान् ।
इत उत्तरदिग्भागे क्रोशमात्रे महागिरिः ॥ १०
वेङ्कटाचल इत्येव प्रथितः पृथिवीतले ।
आपन्नकामधेनुर्यः शोकार्तानां सुरद्रुमः ॥ ११
चिन्तामणिरिवार्तानां तत्राऽस्ते कमलापतिः ।
निर्हेतुकदयापूर्णः श्रितानामिष्टदः सदा ॥ १२
तत्राऽस्ते पद्मिनी काचित्फुल्लपङ्कजशोभिता ।
स्वामिपुष्करिणीत्येव नामतः प्रथिता शुभा ॥ १३
तत्पश्चिमे तटे श्रीमान् महावाल्मीकभूधरः ।
उत्तिष्ठ तत्र गच्छ त्वं तत्तीरे कुटिकां कुरु ॥ १४
तत्र स्थित्वा त्रिसन्ध्यं वै तत्रैव स्नानमाचरन् ।
तत्र स्थितं वेङ्कटेशं भावयित्वा च बुद्धितः ॥ १५
चतुर्भुजं शङ्खचक्रे दधानं वरदं हरिम् ।
अभ्यर्चयन्मासषट्कं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ १६
निवस त्वं महाबाहो स्वामित्वं प्राप्स्यसि ध्रुवम् ' ।
तच्छ्रुत्वा वचनं तस्या गतशोकः प्रसन्नधीः ॥ १७
आरुरोह गिरेः शृङ्गं पुण्यं परमपावनम् ।
चम्पकाशोकपुन्नागचूतधात्रीसमन्वितम् ॥ १८
चन्दनागरुहिन्तालरक्तचन्दनभास्वरम् ।
चमरीमृगसाहस्रं कस्तूरीमृगसेवितम् ॥ १९
शुककोकिलसन्नादमयूरस्वनशोभितम् ।
एवं मनोहरं शृङ्गमारुह्य कनकोपमम् ॥ २०

मृगयामास तत्तीर्थं विह्वतस्तत्र तत्र वै ।
ददर्श सरसीं तत्र निर्मलस्फटिकोपमाम् ॥ २१
तिलकाशोकपुन्नागवकुलैश्च विशोभिताम् ।
रम्योपवनसंशुद्धां रक्तराजीवराजिताम् ॥ २२
मत्स्यकच्छपसम्बाधां तीरस्थतरुभास्वराम् ।
पुष्पिताम्रवणोपेतां केकिकेकारवाकुलाम् ॥ २३
तिलकैर्बीजपूरैश्च वरैः शुक्लद्रुमैस्तथा ।
पुष्पितैः करवीरैश्च भाण्डीरैर्निचुलैस्तथा ॥ २४
अशोकैः सप्तपर्णैश्च केतकैरतिमुक्तकैः ।
अन्यैश्च विविधैर्वृक्षैः पुष्पैश्च मनोहराम् ॥ २५
स्वामिपुष्करिणीं दृष्ट्वा प्रमुमोद महामनाः ।
कृत्वा तु कुटिकां तत्र निवासमकरोद्बुधः ॥ २६
स्नानं त्रिषवणं कुर्वन् वेङ्कटेशं समर्चयन् ।
व्रती च नियताहारो मासषट्कमवर्तत ॥ २७
ततः स्वामिसरोमध्यात् उदतिष्ठन्महाद्भुतम् ।
अनेकसूर्यसङ्काशं शोभयच्च दिशो दश ॥ २८
दिव्यं विमानं तत्रैव तस्थौ देवः श्रियःपतिः ।
शङ्खचक्रगदापाणिः श्रीभूमिसहितः परः ॥ २९
तत्र देवाः समाजग्मुर्ब्रह्माद्या मुनयोऽपि च ।
सिद्धा विद्याधराश्चैव किन्नराश्च दिशाधिपाः ॥ ३०
वसवः सप्त मुनयः साध्या रुद्राः समागताः ।
भेरीमुरजवाद्यानि नेदुश्चाकाशवर्त्मनि ॥ ३१
गीतं नृत्तञ्च वाद्यञ्च चक्रुः सर्वाश्च देवताः ।
तुष्टुवुः परमोदारैर्वेदमन्त्रैर्दिवौकसः ॥ ३२

ससम्भ्रमं समुत्थाय शङ्खणः प्रणिपत्य च ।
स्तुत्वाऽथ देवदेवेशं व्यजिज्ञपदिदं नृपः ॥ ३३
'देवदेव जगन्नाथ जगद्रक्षणतत्पर! ।
भवद्दत्तं क्रमायातं स्वामित्वं मम केशव! ॥ ३४
हृतं राजभिराक्रम्य राज्याद्भ्रष्टोऽस्म्यभाग्यतः ।
रक्ष मां करुणासिन्धो महोदार जगत्पते! ॥ ३५
न जाने व्रतशीलञ्च नियमं वा जपादिकम् ।
दिष्ट्या दृष्टो मया स्वामिन्नमोघं दर्शनं तव' ।
इत्युक्तः कालमेघाभो बभाषेऽथ श्रियःपतिः ॥ ३६

श्रीनिवास —

'मा शुचस्त्वं मया दत्तं स्वामित्वं पूर्वमागतम् ।
यस्मात्तव महाभक्तिः स्वामिपुष्करिणीजले ॥ ३७
ये केचन समागत्य स्नानं कुर्वन्ति संयताः ।
स्वामिपुष्करिणीतीर्थे स्वामित्वं प्राप्नुयुर्नराः ॥ ३८
तेषां व्रतानुगुण्येन स्वामित्वं भवति ध्रुवम् ।
स्याद्धि तेषां पराधीनभावलेशः कदाऽपि न ॥ ३९
त्वं च गत्वा महीपाल! कुरु राज्यमकण्टकम्' ।
समक्षं देवदेवानामित्युक्त्वाऽन्तरधीयत ॥ ४०
स्वामिपुष्करिणीशब्दो रूढस्तस्मिन्सरोवरे ।
व्युत्पत्तिः कथिता 'यस्मात्तीर्थानां स्वामिनी यतः ॥ ४१
स्वामिपुष्करिणी' त्येव तस्मात्पूर्वं पुरातनैः ।
प्रोक्तेदानीं भगवता व्युत्पत्तिस्तस्य सम्मता ॥ ४२
स्वामित्वस्य प्रदानाच्च स्वामिपुष्करिणी त्वियम् ।
अहो महत्त्वं तीर्थस्य दर्शनं पापनाशनम् ॥ ४३

धन्यास्त्वेते महाभागा एतद्विषयवासिनः' ।
इत्युक्त्वा त्रिदशाः सर्वे ययुः फुल्लहृदम्बुजाः ॥ ४४
शङ्खणोऽपि महाराजः सभार्यो हृष्टमानसः ।
अवरुह्य गिरेस्तस्मात् स्वञ्च देशं जगाम ह ॥ ४५
तद्राज्यहारिणः सर्वे परस्परजिगीषया ।
'मम राज्यमिदं राज्यं ममै' वेत्युद्यतायुधाः ॥ ४६
अन्योन्यमाहताः सन्तः परिक्षीणाश्च तेऽभवन् ।
'मध्येऽस्माकं न कस्यापि राज्यं तस्यैव तद्भवेत्' ॥ ४७
इति निश्चित्य मनुजाः प्रेरिता राजभिस्तदा ।
गोदावरीतीरदेशे शङ्खणं ददृशुर्मुदा ॥ ४८
'तव राज्यं महाभाग! तुभ्यं दत्तञ्च राजभिः ।
आगच्छ भुङ्क्ष्व राज्यं त' दित्युक्तस्तैर्महीपतिः ॥ ४९
स्वकं देशं ययौ राजा काम्भोजं नाम नामतः ।
ततः सर्वेऽपि राजानः शङ्खणं च वरासने ॥ ५०
स्थापयित्वा जलैः पूतैरभिषिच्य ययुः पुरात् ।
सोऽपि स्वदेशमासाद्य स्वामित्वं प्राप्य पूर्ववत् ॥ ५१
वेङ्कटेशप्रसादेन चक्रे राज्यमकण्टकम् ।
श्रुतं महत्त्वं तीर्थस्य मुनयः किं तपोधनाः ? ॥ ५२

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये भ्रष्टराज्यस्य शङ्खणनृपस्य राज्यप्रातिक्रमवर्णनं नाम अष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥

अथ एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः

आत्मारामाख्यविप्रस्य सम्पत्प्राप्तिक्रमः

सूतः —

'वाल्मीकिना मुनीन्द्रेण यदुक्तं तन्मयाऽपि हि।
उक्तं तेनान्यदुक्तं तद् वक्ष्यते श्रूयतां बुधाः॥ १
मध्यदेशे द्विजः कश्चिदात्माराम इति श्रुतः।
महाकुलप्रसूतश्च देवब्राह्मणपूजकः॥ २
पिता च तस्य प्रथितः पृथिव्यां ब्राह्मणोत्तमः।
अत्यन्तं विष्णुभक्तश्च वेदवेदाङ्गपारगः॥ ३
असावपि विनीतश्च सर्वविद्वत्परिग्रहः।
पितर्युपरते तस्य क्रमायातं धनं गतम्॥ ४
वृत्तिश्च शिथिला जाता पूज्यता न च कुत्रचित्।
'महाकुलप्रसूतस्य ममेयं वृत्तिरीदृशी॥ ५
अपकीर्तिर्महत्येषा पूर्वेषां मम सर्वदा।
किं कुर्मः कुत्र गच्छाम' इति चिन्तामहाम्बुधौ॥ ६
मग्नः शनैर्जगामासौ वेङ्कटाद्रेः समीपगम्।
आगत्य कापिलं तीर्थं कपिलेश्वरसंनिधौ॥ ७
तत्र स्नात्वा तदारभ्य तीर्थेषु दशसप्तसु।
क्रमेण स्नातुमारेभे समारुह्य गिरिं वरम्॥ ८
स्नानेन गतपापश्च चित्तनैर्मल्यसंयुतः।
अधित्यकायामासीनश्चिन्ताशोकपरायणः॥ ९
तत्समीपगुहामध्ये ध्यानयोगपरायणम्।
सनत्कुमारं योगीन्द्रं ददर्श ज्वलनोपमम्॥ १०

'अदृष्टपूर्वो योगीन्द्रो वेत्ति सर्वमयं बुधः ।
पृच्छाम्येनं हितं किञ्चि' दिति कृत्वा प्रणम्य तम् ॥ ११
'निरयाधिकदुःखेन दुःखितः पापकर्मकृत् ।
त्वामहं शरणं प्राप्तस्त्वं वेत्थ ब्रूहि मे हितम्' ॥ १२
इति भूमौ पपातासौ साष्टाङ्गं तस्य सन्निधौ ।
सोऽपि ध्यायंश्चिरं कालं व्याजहार मिताक्षरम् ॥ १३
'उत्तिष्ठ वत्स! किं शेषे कृत्वा घोरं पुरा भवे ।
पापमस्मिन्भवे पक्के तस्मिन् शोचसि किं वृथा ॥ १४
पुरा तु दानविघ्नाश्च प्रत्यूहाश्च प्रतिग्रहे ।
सुखस्थितानां पीडाश्च त्वया नानाविधाः कृताः ॥ १५
किञ्चित्किञ्चिद्द्विजेभ्यो वा वित्तं दत्तं न तु त्वया ।
गृहं क्षेत्रं पशुर्धान्यं वस्त्रमाभरणं तथा ॥ १६
अनाचाराः कृतास्तत्र न त्वाचारलवस्त्वया ।
प्रणतार्तिहरे विष्णौ प्रणताभीष्टदायिनि ॥ १७
न कृतो भक्तिलेशोऽपि कथं सौख्यं भविष्यति ।
तथाऽप्यस्ति तवोपायो वदामि शृणु सादरम्' ॥ १८
इति कर्णामृतं श्रुत्वा वचः प्राह कृताञ्जलिः ।
'दुःखसागरमग्नस्य मम पोत इवागतः ॥ १९
आतपक्लिन्नसस्यानां यथा वृष्टिस्तथा भवान् ।
निधिर्यथा निर्धनानां रोगिणां वा यथा भिषक् ॥ २०
तथा मया भाग्यलेशात् आप्तस्त्वं हि दयानिधिः ।
रक्ष मां पापिनं घोरं दययेक्षस्व चक्षुषा' ॥ २१
इत्युक्तः प्राह योगीन्द्रः कारुण्याब्धितरङ्गितः ।
'महद्रहस्यं तत्त्वार्थं शृणु वत्स ब्रवीमि ते ॥ २२

सनत्कुमारकथितव्यूहलक्ष्मीमन्त्रोद्धारक्रमः

श्रीसनत्कुमारः—

दयालोलतरङ्गाक्षी पूर्णचन्द्रनिभानना ।
जननी सर्वलोकानां महालक्ष्मीर्हरिप्रिया ॥ २३
सर्वपापहरा सैव प्रारब्धस्यापि कर्मणः ।
संहृतौ तु क्षमा सैव सर्वसम्पत्प्रदायिनी ॥ २४
तस्या व्यूहप्रभेदास्तु लक्ष्मीः कीर्तिर्जयेति च ।
तत्र या व्यूहलक्ष्मीः सा मुग्धा कारुण्यविग्रहा ॥ २५
अनायासेन सा लक्ष्मीः सर्वपापप्रणाशिनी ।
सर्वैश्वर्यप्रदा नित्यं तस्या मन्त्रमिमं शृणु ॥ २६
"वेदादिमायै मात्रे च लक्ष्म्यै नतिपदं वदेत् ।
परमेति पदं चोक्त्वा लक्ष्म्या इति पदं ततः ॥ २७
विष्णुवक्षःस्थितायै स्यान्माया श्रीतारिका ततः ।
वह्निजायान्तमन्त्रोऽयमभीष्टार्थसुरद्रुमः" ॥ २८
द्विभुजा व्यूहलक्ष्मीः स्याद् बद्धपद्मासनप्रिया ।
श्रीनिवासाङ्कमध्यस्था सुतरां केशवप्रिया ॥ २९
तामेव शरणं गच्छ सर्वभावेन सत्वरम्' ।
इति मन्त्रमुपादिश्य ददृशे न च कुत्रचित् । ३०
भीतोऽसौ विस्मितश्चैव सन्तोषपुलकाङ्कितः ।
'अद्य मे रजनी व्युष्टा शुभा जन्म च सत्फलम्' ॥ ३१
इति मन्त्रं शुचिर्भूत्वा जपन्नारुह्य पर्वतम् ।
तत्र तत्र गिरौ पश्यन् झरान् पर्वतनिर्गतान् ॥ ३२
स्वामिपुष्करिणीं प्राप शनैर्दिष्ट्या महाद्भुताम् ।
आकाशादवरुह्यात्र स्थितां मन्दाकिनीमिव ॥ ३३

विरजामिव पापघ्नीं पुण्यदां पुण्यसेविताम् ।
आत्मारामस्तथा तत्र सस्नौ शास्त्रे यथेदितम् ॥ ३४
स्नाने कृते तस्य देहो भारपाते यथा लघुः ।
तत उत्थाय तत्पुण्यं ददर्श वनमुत्तमम् ॥ ३५
तत्र दृष्टं महद्धाम विमानं सिद्धसेवितम् ।
अनेकगोपुरोपेतं मण्डपानन्त्यसंयुतम् ॥ ३६
अनेकरत्नखचितं तप्तहाटकनिर्मितम् ।
गन्धर्वनगरप्रख्यं दृष्टिचित्तापहारकम् ॥ ३७
नृत्तवादित्ररुचिरं सुरसङ्घनिषेवितम् ।
'किमिदं निर्जने दृष्टं वनेऽस्मिन् महदद्भुतम्' ॥ ३८
इति विस्मयसम्फुल्लहृदयाम्भोरुहस्तदा ।
द्रष्टुं विमानं तद्दिव्यं ययौ पुण्यफलोदयः ॥ ३९
ददर्श तत्र फुल्लाब्जनयनं वेङ्कटेश्वरम् ।
शङ्खचक्रधरं श्रीशं वरावनतहस्तकम् ॥ ४०
किरीटमकुटोपेतं कुण्डलाभ्यां विराजितम् ।
सर्वाभरणसम्पूर्णं पीताम्बरधरं विभुम् ॥ ४१
कोटिकन्दर्पलावण्यं श्रीभूमिसहितं परम् ।
'त्वमेव परमं धाम त्वमेव परमा गतिः ॥ ४२
त्वमेव जगतां स्रष्टा धाता हर्ता महेश्वरः'।
इति स्तुतं शिवेनापि विधिनाऽपि स्तुतं सदा ॥ ४३
प्रणम्योत्थाय सन्तोषात् स्तोतुं गद्गदकण्ठधृक् ।
'सर्वं त्वमेव जानासि सर्वात्मंस्त्वां नमाम्यहम्' ॥ ४४
इति प्रणम्य भूयोऽपि तूष्णीं पश्यन् स्थितोऽग्रतः ।
सर्वज्ञः करुणारूपः श्रीनिवासः परात्परः ॥ ४५

ज्ञात्वा मुग्धञ्च तं प्राह 'मा भैषीर्मा शुचः पुनः ।
क्षान्तं त्वया कृतं सर्वं व्यूहलक्ष्मीं विमृश्य तत् ॥ ४६
ऐश्वर्यं सुमहद्दत्तं दीर्घकालानुबन्धनम् ।
दीर्घमायुश्च ते दत्तमारोग्यं ज्ञानशीलता ॥ ४७
मया दत्तान् द्विजश्रेष्ठ! भुङ्क्ष्व भोगान् बहूनपि' ।
एवं ब्रुवति देवेशे प्रणनाम पुनश्च तम् ॥ ४८
उत्थाय भूयो देवं च नापश्यत्पुण्यकाननम् ।
अतिभीतः परिक्रम्य सरस्तीरं विमृश्य च ॥ ४९
'स्वप्नो मतिभ्रमो वाऽपि माया वा सत्यमेव वा? ।
न जाने देवदेवेश! सत्यमेव भवेत्तु वा' ॥ ५०
इति ब्रुवन् द्विजस्तस्मादवरुह्य गिरेस्ततः ।
पर्यन्ते वेङ्कटाद्रेस्तु वासं चक्रे प्रसन्नधीः ॥ ५१
यथेप्सितं सुखं रेमे दीर्घकालेन वै द्विजः ।
इति वाल्मीकिना पूर्वमुक्तमुक्तं मया पुनः ॥ ५२

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये आत्मारामाख्यविप्रस्य सम्पत्प्राप्त्यादिवर्णनं नाम एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः

अथ चत्वारिंशोऽध्यायः

कापिलादिसप्तदशतीर्थमाहात्म्यम्

ऋषयः—

'वराहाद्रिकथा नृणां श्रोतॄणाममृतोपमा ।
वैकुण्ठाद्रेः कथां श्रोतुं भूयस्तृष्णा विवर्धते ॥ १
दशसप्त च तीर्थानि विद्यन्ते कनकाचले ।
इति पूर्वं त्वया सूत! कीर्तितं हि प्रसङ्गतः ॥ २

ब्रूहि तेषां तु तीर्थानां माहात्म्यं पुण्यवर्धनम्'।
इति पृष्टः पुनः प्राह मुनीनाहूय सादरम् ॥ ३

श्रीसूतः--

तीर्थानाञ्चैव माहात्म्यं तेषां वक्तुञ्च कृत्स्नशः।
न शक्यं लेशतस्तेषामुच्यते श्रूयतामिदम् ॥ ४

गिरेरधः प्रदेशे तु कापिलं लिङ्गमुत्तमम्।
पाताले पूजितं पूर्वं कपिलेन महात्मना ॥ ५

कुतश्चित्कारणात्तत्तु लिङ्गं परमपावनम्।
भित्त्वा तु धरणीं तस्मान्निर्गतं पूजितं सुरैः ॥ ६

तल्लिङ्गं स्थापितं भूमौ प्रार्थितं सर्वदैवतैः।
तदग्रे भुवमुद्भिद्य निर्गता कपिला पुरा ॥ ७

तद्बिलं कापिलं तीर्थं सर्वपापप्रणाशनम्।
तदूर्ध्वदेशे शक्रस्य तीर्थं परमपावनम् ॥ ८

अहल्यासङ्गसम्भूतशापमोक्षस्तु यत्र तत्।
विष्वक्सेनसरस्तस्मादूर्ध्वं पुण्यविवर्धनम् ॥ ९

वरुणस्यात्मजो यत्र तपः कृत्वा सुदुस्तरम्।
सारूप्यं च हरेः प्राप्य सेनापत्यमवाप हि ॥ १०

पञ्चायुधानां तीर्थानि तदूर्ध्वं भान्ति सत्तमाः!।
तदूर्ध्वमग्निकुण्डं स्याद् दुरारोहमुपर्यतः ॥ ११

ब्रह्मतीर्थं महाहत्यामोचनं पुण्यवर्धनम्।
मुनीनाञ्चैव सप्तानां पुण्यतीर्थानि सन्त्यतः ॥ १२

दशाधिकफलं तेषां तीर्थानामुत्तरोत्तरम्।
एतेषाञ्चैव माहात्म्यं मया वक्तुं न शक्यते ॥ १३

पुराऽभवद् द्विजः कश्चित्तीर्थयात्राकृतोद्यमः ।
तमाह कमलाधीशः ' किमर्थं गच्छसि द्विज ! ॥ १४

अस्मिन् पुष्करशैलेन्द्रे सन्ति दिव्यानि सप्त च ।
दश तीर्थानि तत्राद्यं कापिलं सर उत्तमम् ॥ १५

स्नात्वा चैतेषु विप्रेन्द्र! शास्त्रोक्तज्ञानपूर्वकम् ।
कृत्स्नतीर्थफलं पुण्यं प्राप्स्यसि त्वं न संशयः ' ॥ १६

इति श्रुत्वा द्विजः पूर्वं स्वप्ने चोत्थाय विस्मितः ।
निवृत्तस्तीर्थयात्रातः प्राप्य श्रीवेङ्कटाचलम् ॥ १७

तेषु तीर्थेषु दशसु सप्तसु क्रमशो गतः ।
स्नात्वा तथैव विप्रेन्द्र आप्तवानिति मे श्रुतम् ॥ १८

तिस्रः कोटयोऽर्धकोटी च तीर्थानि भुवनत्रये ।
तेषां प्रकृतिभूतानि तीर्थान्यस्मिन् हरेर्गिरौ ॥ १९

भूमिप्रदक्षिणे वान्छा यद्यस्ति मुनिसत्तमाः ।
सर्वतीर्थमयं सर्वपुण्यक्षेत्रमयं गिरिम् ॥ २०

वेङ्कटाह्वं नरो गत्वा कुर्यात्तस्य प्रदक्षिणम् ।
भूमिप्रदक्षिणे पुण्यं यत्तत्पुण्यमवाप्नुयात् ॥ २१

वेङ्कटाचलशृङ्गाग्रे दृष्टमात्रे हलायुधः ।
तीर्थयात्राफलं कृत्स्नं प्राप्तवानिति मे श्रुतम् ॥ २२

पाण्डवतीर्थमाहात्म्यम्

पाण्डवा धर्मपुत्राद्याः कृष्णेनाक्लिष्टकर्मणा ।
उपदिष्टाः समागम्य वेङ्कटाख्यं नगोत्तमम् ॥ २३

कस्मिंश्चित् पुण्यतीर्थे हि क्षेत्रपालनिरक्षिते ।
कुर्वन्तः स्नानपानादीन् अवसन्नब्दमात्रकम् ॥ २४

तदा कदाचिद्धर्मोऽपि ददर्श स्वप्नमुत्तमम् ।
यस्मादस्मिन्महातीर्थे स्थितं वत्सरमात्रकम् ॥ २५
अनेन पुण्ययोगेन भवन्तः क्षीणकल्मषाः ।
युद्धे जयं तथा राज्यं गमिष्यन्ति क्रमागतम् ।
तदा प्रभृति तत्तीर्थं पाण्डवं च विदुर्बुधाः ॥ २६

जराहरादितीर्थत्रयमाहात्म्यम्

जराहरं बलिघ्नं च रसायनमिति त्रिकम् ।
तीर्थानां वर्तते तस्मिन् चिन्तामणिगिरौ तथा ॥ २७
स्वामिपुष्करिणीपूर्वदेशे पर्वतगह्वरे ।
द्वाविंशच्छरपाते तु किन्तु मायातिरोहितम् ॥ २८
न जानन्ति बुधास्तीर्थं तत्तु विस्मयकारकम् ।
अष्टानां खनयः सन्ति लोहानां कनकाचले ॥ २९
युगभेदेन दृश्यन्ते नराणां पुण्यकर्मणाम् ।
वेङ्कटाद्रौ परां भक्तिं वहन् गच्छति चेद्गिरिम् ॥ ३०
पङ्गुर्जङ्घाल एव स्यात्, अचक्षुः पद्मलोचनः ।
मूको वाचस्पतिः, दूरश्रावी तु बधिरो भवेत् ॥ ३१
वन्ध्या तु बहुपुत्रा च, निर्धनः सधनो भवेत् ।
एतत्सर्वं गिरौ भक्तिमात्रेणैव भवेद्ध्रुवम् ॥ ३२
तत्त्वतो वेङ्कटाद्रेस्तु स्वरूपं वेत्ति कः पुमान्? ।
श्रीनिवास गिरिश्चायं कदाचित् कनकाचलः ॥ ३३
कदाचिज्ज्ञानरूपोऽयं कदाचिद्रत्नरूपकः ।
श्रीनिवास इवाभाति कदाचिद्भूषणोज्ज्वलः ॥ ३४
कालभेदेन केषाञ्चित् प्राकृताचलरूपधृक् ।
तस्मादस्य गिरेः पुण्यं माहात्म्यं वेत्ति कः पुमान् ॥ ३५

श्रुतेषु किञ्चिद्दृष्टेषु मयोक्तं भवतामिदम् ।
श्रुतश्च सर्ववृत्तान्तः शक्यो वक्तुं मया न हि ॥ ३६

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये कापिलादिसप्तदशतीर्थ-माहात्म्यादिवर्णनं नाम चत्वारिंशोऽध्यायः

अथ एकचत्वारिंशोऽध्यायः

श्रीवेङ्कटाद्रिं प्रति श्रीरामागमनम्

मुनयः—

वेङ्काटाद्रेस्तु माहात्म्यं जनकर्णरसायनम् ।
शृण्वतां नास्ति तृप्तिस्तु मुनीनां नो बुधोत्तम ॥ १
'भूयः कथय वृत्तान्तं श्रुतं किञ्चित्त्वया पुरा'।
इत्युक्तः प्राह सूतोऽपि श्रुतञ्च मुनिपुङ्गवान् ॥ २

श्रीसूतः—

पुत्रो दशरथस्याऽऽसीद्रामो राजीवलोचनः ।
स सर्वलक्षणोपेतः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ ३
रावणस्य वधार्थाय पुरा सौमित्रिणा सह ।
हनूमता वेगवता सुग्रीवेण महात्मना ॥ ४
सह सैन्यैर्यदा पम्पातीराच्छ्रेभितपादपात् ।
निर्जगाम तदा रामः शुभे श्रीवेङ्कटाचले ॥ ५
स्वामिपुष्करिणीतीर्थे स्नात्वा पश्चाद्रणे रिपुम् ।
रावणं सगणं हत्वा जयमापेति मे श्रुतम् ॥ ६
तत्सर्वं कथयिष्यामि श्रोतव्यमवधानतः ।
ऋश्यमूकाचलात्तस्मात् वानरैर्बहुभिर्वृतः ॥ ७

रावणस्य वधार्थाय कृतोद्योगः सकार्मुकः ।
शेषाचलसमीपे तु यदा रामः समागतः ॥ ८

तदा सत्यञ्जना देवी वायुसूनोर्महात्मनः ।
जननी पुरतो गत्वा रामं रक्तान्तलोचनम् ॥ ९

नमस्कृत्य महाभागा वचनं चेदमब्रवीत् ।
'प्रतीक्षन्ती महाबाहो त्वदागमनमद्भुतम् ॥ १०

तिष्ठाम्यस्मिन् गिरौ राम मुनयोऽपि च कानने ।
तपः कुर्वन्ति सततं त्वदागमनकाङ्क्षया ॥ ११

तान्त्सर्वान्त्समनुज्ञाप्य गन्तुमर्हसि सुव्रत' ।
इत्युक्तः प्राह रामोऽपि हनूमन्मातरं प्रति ॥ १२

श्रीरामः—

'कालात्ययो भवेद्देवि मयि तत्र समागते ।
ममेदानीं वरारोहे कार्यस्य महती त्वरा ॥ १३

पुनरागमने देवि तथा भवतु सुन्दरि' ।
इत्युक्तं राघवेणैतत्वाक्यं श्रुत्वा महामतिः ॥ १४

हनूमान् प्रणतो भूत्वा वाक्यं चैतदुवाच ह ।
'स्थातव्यमत्र भवता यत्र कुत्रापि सर्वदा ॥ १५

यस्माच्छ्रान्ता महासेना वानराणां तरस्विनाम् ।
अयं च मार्ग एवाद्रिः सदापुष्पफलद्रुमः ॥ १६

बहुप्रस्रवणोपेतो बहुकन्दरसानुमान् ।
सुस्वादुकन्दमूलोऽयं अञ्जनाख्यो महागिरिः ॥ १७

मधूनि सन्ति वृक्षेषु बहूनि गिरिकन्दरे ।
वेत्थ सर्वं महाबाहो यथेच्छसि तथा कुरु' ॥ १८

आकाशगङ्गानिकटे प्रतिपेदे महामनाः ।
तया स पूजितः सम्यक् तस्यै दत्त्वा वरोत्तमम् ॥ ३०
आपृच्छ्य तां महाभागां स्वामिपुष्करिणीं ययौ ।
तत्र रामो महातेजाः सौमित्रिर्मारुतात्मजः ॥ ३१
सुग्रीवश्चाङ्गदश्चैव जाम्बवान् नील एव च ।
चक्रुः स्नानं महातीर्थे सर्वत्र विजयप्रदे ॥ ३२
फलमूलानि चाऽनीय रामो धर्मभृतां वरः ।
चकार दानं तत्रैव मुनिभ्यः शास्त्रवर्त्मना ॥ ३३
तस्या नैर्ऋतिदिग्भागे कुटीं कृत्वा पृथक्पृथक् ।
सुस्वादुफलमूलानि मधूनि सुबहूनि च ॥ ३४
आनीय वायुपुत्रस्तं पूजयामास राघवम् ।
ततो रामः संप्रहृष्टः सुग्रीवप्रमुखैः सह ॥ ३५
न्यवसत्सुसुखं रामः स्वगेह इव तत्र वै ।
वानराश्च महात्मानो गोलाङ्गूला महाबलाः ॥ ३६
सर्वतस्तत्र पुष्पाणि मूलानि च फलानि च ।
मधूनि स्वादुतीर्थानि भक्ष्यजातान्यनेकशः ॥ ३७
भक्षयित्वा मदोन्मत्ताः चेरुस्तत्र सहस्रशः ।
आप्लवन्तः प्लवन्तश्च गर्जन्तश्च प्लवङ्गमाः ॥ ३८
शृङ्गाच्छृङ्गं गिरेस्तत्र वृक्षाद्वृक्षं वनाद्वनम् ।
चेरुस्ते वानराः सर्वे मुदिता बलगर्विताः ॥ ३९
केचिदारुरुहुस्तत्र वानरान् वानरोत्तमाः ।
कांश्चित्पुच्छप्रदेशे तु गृहीत्वा वानरान् क्वचित् ॥ ४०
कर्षन्ति स्म तदा कांश्चित् केचित्कर्णं चुचुम्बिरे ।
'दृष्ट्वैव रावणं सङ्ख्ये हन्याम ससुहृद्गणम् ॥ ४१

लङ्कां समूलमुत्पाट्य त्रिकूटं वा महागिरिम् ।
आनेष्यामो वयं सिन्धुं बहुनक्रसमाकुलम् ॥ ४२
तरामो बाहुवेगेन गृह्णीमश्चन्द्रभास्करौ ।
पाटयामो गिरीन् सर्वान् रामार्थे भूरुहानपि ॥ ४३
पातालं वा महालोकं प्रविशाम रसातलम् ।
गच्छामो रावणो यत्र तिष्ठत्यविनयान्वितः ॥ ४४
तमेव हन्म शूरं तु सगणं लोककण्टकम् ।
चिरायते शिरश्छेदे रामः परमधार्मिकः ॥' ४५
इति ब्रुवन्तस्ते सर्वे वानराः पर्वतोपमाः ।
तस्मिन् दिव्ये महापुण्ये वेङ्कटाद्रौ वनेचराः ॥ ४६
कोटिकोट्यर्बुदास्तत्र परार्धा बलशालिनः ।
परस्परमसम्बाधं न्यवसन् सुसुखं गिरौ ।
अहो गिरिप्रभावोऽयं वर्णनीयः कथं बुधैः ॥ ४७

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीवेङ्कटाचलं प्रति श्रीरामागमन-अञ्जनाप्रार्थनादिवर्णनं नाम एकचत्वारिंशोऽध्यायः

अथ द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

वैकुण्ठाख्यगुहाप्रविष्टवानरवृत्तान्तः

श्रीसूतः—

स्वामिपुष्करिणी यत्र तत ईशान्यभागतः ।
गजो गवाक्षो गवयः शरभो गन्धमादनः ॥ १
मैन्दश्च द्विविदश्चैव सुषेणश्च महामतिः ।
काञ्चिद्गुहां तमोरुद्धां प्रविष्टास्तत्र वानराः ॥ २

उन्निद्रनेत्राः सर्वेऽपि सिंहतुल्यपराक्रमाः ।
जग्मुस्ते तमसाऽऽविष्टां सुदूरं तां गुहां तदा ॥ ३
ददृशेऽत्र महाज्योतिः सूर्यकोटिरिवोदिता ।
ज्योतिर्गणानां तटितां मिलितानामिवाबभौ ॥ ४
तत्र काचित्पुरी रम्या तप्तहाटकनिर्मिता ।
कवाटतोरणवती रम्योद्यानशतैर्युता ॥ ५
स्फटिकोपलवच्छुद्धजलनद्या समावृता ।
रत्नमाणिक्यवैडूर्यमुक्तानिर्मितगोपुरा ॥ ६
अनेकमण्डपैर्युक्ता प्रासादशतसङ्कुला ।
महावीथीशतोपेता रथमातङ्गसंयुता ॥ ७
वरनारीगणोपेता सर्वमङ्गलशोभिता ।
शङ्खचक्रधरास्तत्र सर्वे चैव चतुर्भुजाः ॥ ८
सशुक्लमाल्यवसनाः सर्वाभरणभूषिताः ।
दिव्यचन्दनलिप्ताङ्गाः परमानन्दपूरिताः ॥ ९
तन्मध्ये सुमहद्दिव्यं विमानं सूर्यसन्निभम् ।
अत्युन्नतमहामेरुशृङ्गतुल्यं मनोहरम् ॥ १०
बहुप्रकाशसम्पन्नं मणिमण्डपसंयुतम् ।
भेरीमृदङ्गपणवमर्दलध्वनिशोभितम् ॥ ११
नृत्तवादित्रसम्पन्नं किन्नरस्वनसंयुतम् ।
ददृशुस्तत्र पुरुषं पूर्णचन्द्रनिभाननम् ॥ १२
चतुर्बाहुमुदाराङ्गं शङ्खचक्रधरं परम् ।
पीताम्बरधरं सौम्यमासीनं काञ्चनाऽऽसने ॥ १३
फणामणिमहाकान्तिविराजितकिरीटिनम् ।
भोगिभोगे समासीनं सर्वाभरणभूषितम् ॥ १४

आसनोपरि विन्यस्तवामेतरकराम्बुजम् ।
प्रसार्य दक्षिणं पादमुद्धृते वामजानुनि ॥ १५
प्रसार्य वामहस्ताब्जं श्रीभूमिभ्यां निषेवितम् ।
सेवितं नीलया देव्या वैजयन्त्या विराजितम् ॥ १६
श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कं वनमालाविभूषितम् ।
कूपारसतरङ्गौघपूर्णनेत्राम्बुजद्वयम् ॥ १७
शशिप्रभासमच्छत्रं चामरव्यजने शुभे ।
हस्ताभ्यां धारयन्तीभिः नारीभिः सेवितं मुदा ॥ १८
दृष्ट्वा ते वानराः सर्वे विस्मिताः शुभलोचनाः ।
अत्रान्तरे महाभागः पुरुषः परमाद्भुतः ॥ १९
चतुर्भुजो दण्डहस्तो दृष्ट्वा त्वरितविक्रमः ।
दण्डमुद्यम्य तान् सर्वान् भर्त्सयामास वै तदा ॥ २०
ते सर्वे वानरा भीता निर्जग्मुर्गिरिगह्वरात् ।
निर्गत्य सहसा तेभ्यः प्रोचुर्दृष्टं यथा तथा ॥ २१
'रावणस्तु महामायी कामरूपी च वञ्चकः ।
अन्यो वा रावणो वाऽथ शोधनीयः प्रयत्नतः' ॥ २२
इत्युक्त्वा वानरास्ते च सर्वे सम्भूय सम्भ्रमात् ।
यत्र पूर्वं गुहा दृष्टा तत्रागच्छन् वनौकसः ॥ २३
नापश्यन्नगरीं तत्र चिह्नं वा दृष्टपूर्वकम् ।
भ्रमात्तमञ्जसा शैलं विचिन्वन्तश्च सर्वतः ॥ २४
भ्रम इत्येव निश्चित्य तूष्णीमासन् वनौकसः ।
ततः प्रभाते विरते रामो राजीवलोचनः ॥ २५
लक्ष्मणेन सह भ्रात्रा वानरेन्द्रेण धीमता ।
सह सैन्यैर्महातेजाः प्रतस्थेऽरिजिगीषया ॥ २६

जित्वा च रावणं युद्धे प्राप्य सीतां महाबलः ।
अयोध्यां पुनरभ्येत्य भ्रातृभिः सहितोऽनघः ॥ २७
प्राप राज्यं स्वयं रामः स्वामितीर्थस्य वैभवात् ।
इति श्रुतं मया पूर्वमब्रुवं भवतामहम् ॥ २८

वैकुण्ठगुहाप्रभाववर्णनम्

मुनयः —

‘ वैकुण्ठाद्रौ गुहा दृष्टा काचिद्वानरसत्तमैः ।
इत्युक्तं भवता सूत! वेदवेदाङ्गपारग! ।
गुहा का? वद नो ब्रह्मन् श्रोतुं कौतूहलं हि नः ’ ॥ २९

श्रीसूतः —

श्रूयतामभिधास्यामि देवमाया मया श्रुता ।
वैकुण्ठाख्या गुहा सा तु दुर्ज्ञेया मुनियोगिभिः ॥ ३०
दुर्ज्ञेया सा तु देवैश्च मायया परमात्मनः ।
लीलया विष्णुना पूर्वं वानराणां प्रकाशिता ॥ ३१
तस्यां गुहायां ये दृष्टाः शङ्खचक्रधरा अपि ।
ते तु मुक्तास्तथा नित्याः परमानन्दरूपिणः ॥ ३२
भुञ्जते ब्राह्ममानन्दमाविर्भूतगुणाश्च ते ।
सञ्चरन्तः कामरूपा लोकान् भगवता सह ॥ ३३
आनन्दरूपाः कैङ्कर्यं कुर्वन्तो ब्रह्मणो हि ते ।
वसन्ति तत्र सततं ब्रह्मणा परमेष्ठिना ॥ ३४
यदा यदा कलिः कालो यदा वा जनता गिरौ ।
तदा गुहायां तस्यां तु वसिष्यन्तीति नः श्रुतम् ॥ ३५
एवंप्रभावः शेषाद्रिः वसत्यस्मिन् जगन्मयः ।
क्रीडते लीलया युक्तो नित्यैर्मुक्तैश्च सूरिभिः ॥ ३६

नीलमेघनिभं श्यामं नीलोत्पुलविलोचनम् ।
नीलाद्रिशिखरस्थं तं भजाम्यत्रैव सुस्थितम् ॥ ३७

गुहाख्यानं श्रुतं किं वा ? युष्माभिर्वीतकल्मषैः ।
शृण्वतामिदमाख्यानं कलिदोषमलापहम् ।
धन्यं यशस्यमायुष्यं पुत्रपौत्राभिवर्धनम् ॥ ३८

इतीरितः शेषगिरेः प्रभावः श्रुतो मया योगिवरेभ्य आदरात् ।
समस्तजीवात्मसमष्टिरूपिणो हरेः प्रभावोऽपि करीन्द्रगोप्तुः ॥ ३९

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये वैकुण्ठगुहाप्रविष्टवानर-
वृत्तान्तादिवर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः

अथ त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः

रावणादिपीडितदेवर्षीणां क्षीरार्णवब्रह्मलोकादिगमनम्

मुनयः—

'विश्वविश्रुतविश्वार्थविबोधनविचक्षण ! ।
वक्तुमर्हसि तत्सूत ! यत्पृच्छामो वयं पुनः ॥ १

वेङ्कटाद्राविदानीं तु सर्वप्रत्यक्षगोचरः ।
आस्ते ह्यञ्जनशैलाभः सर्वाभीष्टफलप्रदः ॥ २

कस्य वा पुण्यशीलस्य रूपमेतत्प्रदर्शितम् ।
वक्तव्यं तदशेषेण शृण्वतां नो महामुने' ।
इत्युक्तो मुनिभिस्तैस्तु सूतः प्राह मुनीन् प्रति ॥ ३

श्रीसूतः -

शृणुध्वं मुनयो यूयं वेङ्कटेशकथां पराम् ।
व्यासेन मुनिना प्रोक्तां मह्यं पूर्वं स्वयम्भुवः ॥ ४

प्रदर्शितमिदं रूपमिति तत्कथयाम्यहम् ।
वृत्तान्तमादितः कृत्वा शृण्वन्तु मुनिसत्तमाः ॥ ५

पुरा कदाचिज्जाबलिः काश्यपो गौतमस्तथा ।
अगस्त्यो वामदेवश्च शतानन्दो मुनिस्तथा ॥ ६

योगिनः सनकाद्याश्च वासवाद्या दिवौकसः ।
हिरण्यकशिपोर्वंशसम्भवैश्च दुरात्मभिः ॥ ७

दैत्यैश्च पीडिताः केचित् विष्णवे तन्निवेदितुम् ।
निर्जग्मुस्तेऽथ सम्भूय विचेतुं विष्णुमव्ययम् ॥ ८

क्षीराब्धेरुत्तरं तीरं गत्वा देवं जनार्दनम् ।
तुष्टुवुर्विविधैः स्तोत्रैः अगस्त्याद्याः सुराश्च ते ॥ ९

'क्षीरोदशायिन्! भगवन्! सर्वकारणकारण! ।
सूक्ष्मप्रकृतिसंलीनजीवतत्त्वैर्युत! प्रभो! ॥ १०

सृष्टिकाले भवानेव त्वत्तोऽन्यन्न हि विद्यते ।
स्रष्टा त्वमेव सर्वस्य जङ्गमस्थावरात्मनः ॥ ११

त्वमेव दृश्यसे विष्णो जगद्रूप नमोऽस्तु ते ।
अङ्गीकृत्य भवानेव जगत्पालनकर्म च ॥ १२

शेषे शेते श्रिया सार्द्धं निश्चितं मधुसूदन! ।
जागरूकः सदा त्वं तु जगत्पालनकर्माणि ॥ १३

विचारयसि नास्मांस्त्वं किमर्थं मधुसूदन! ।
प्रसीद भगवन् विष्णो! प्रसीद त्वं सुरेश्वर! ॥ १४

प्रसीद करुणासिन्धो! प्रसीद वरदामल! ' ।
एतस्मिन्नन्तरे कश्चित् शङ्खचक्रगदाधरः ॥ १५

पार्षदः परमेशस्य व्योम्नि चाऽऽगत्य वै मुनीन् ।
पुरुषः सोऽब्रवीदेवं श्रूयतामिति तान्मुनीन् ॥ १६

'आस्ते भूमौ गिरौ क्वापि मायावी कमलापतिः ।
किमर्थमागतं सद्भिर्युष्माभिः सनकादिभिः ॥ १७
तत्रैव यूयं गच्छध्व' मिति चोक्त्वा ययौ पुनः ।
निवृत्य तरसा तस्मात् देशाद्वै सुरसत्तमाः ॥ १८
सम्भूय ते विचार्याथ किमर्थं कमलापतिः ।
मुक्त्वा क्षीराब्धिमध्यं तु वसेद्भूमौ सनातनः' ॥ १९
इति सञ्चित्य मनसा वैकुण्ठं लोकमुत्तमम् ।
ययुस्ते मुनयः सर्वे योगिनस्त्रिदशा अपि ॥ २०
गच्छन्तो मार्गमध्ये तु ददृशुर्नारदं मुनिम् ।
महतीं वादयन्तं च वीणां स्फटिकसन्निभम् ॥ २१
कर्पूरधूलिसदृशपुण्ड्रोद्भासितविग्रहम् ।
वैकुण्ठलोकादायान्तं दृष्ट्वा तं मुनयोऽब्रुवन् ॥ २२
'क्वासि नारद 'पुण्यात्मन्! त्रैलोक्यं विदितं तव ।
न तवाविदितं किञ्चित् त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥ २३
क्व वा वसति लक्ष्मीशः शंस विद्वन् महामुने ।
श्रीशैलस्य समीपे तु दैत्याः केचन मायिनः ॥ २४
बाधन्ते मनुजांस्तीव्रं तापसान् योगिनो मुनीन् ।
रावणः सगणो नित्यं बाधते बलगर्वितः ॥ २५
एतेषां विग्रहे शक्तो विष्णुरेव महाबलः ।
तमेव शरणं यामः स तु कुत्र वसे' दिति ॥ २६
पृष्टः प्राह मुनीन्द्रोऽपि तान्मुनीन् प्रतिपूज्य च ।
'नारायणमहं द्रष्टुं दिव्यकल्याणविग्रहम् ॥ २७
अगमं परमं धाम परमानन्दकारणम् ।
तदा कश्चित्समभ्येत्य तत्र मामुक्तवानिदम् ॥ २८

'भूमौ क्वापि गिरौ विष्णुर्लक्ष्म्या सह विमोदते' ।
इति श्रुत्वा वचः सम्यक् आगच्छामीह तापसाः ॥ २९
ब्रह्मलोकं गमिष्यामः सर्वे वयमतः परम् ।
स एव वेत्ति तत्सर्वं सर्वलोकपितामहः' ॥ ३०
इत्युक्त्वा नारदेनैव सह लोकं स्वयम्भुवः ।
ययुः शीघ्रं सुराः सर्वे मुनयो योगिनोऽपि च ॥ ३१
ब्रह्मलोकं समागम्य ददृशुस्तेऽमितौजसः ।
चतुर्मुखं चतुर्बाहुं ज्वलन्तमिव पावकम् ॥ ३२
सम्भूय वेदशास्त्रौघं मूर्तिमन्तमिव स्थितम् ।
गायत्र्या चैव सावित्र्या सरस्वत्या च सेवितम् ॥ ३३
किन्नरोरगगन्धर्वसिद्धसङ्घनिषेवितम् ।
वेदैः सविग्रहैश्चैव शास्त्रैरपि च सेवितम् ॥ ३४
सेवितञ्च दिशापालैरासीनं परमासने ।
उपसृत्य तु तं देवाः प्रणेमुर्मुनयोऽपि च ॥ ३५
आसनेषूपविष्टास्ते सुराश्च मुनयोऽपि च ।
पृष्टाश्च स्वागतप्रश्नैः इदं वचनमब्रुवन् ॥ ३६
'स्वामिंस्तवैव कृपया न कुत्रापि दुरत्ययः ।
मङ्गलं सर्वथाऽस्माकं सर्वलोकपितामह ! ॥ ३७
किन्तु बाधा च महती रावणस्य दुरात्मनः ।
दैत्याः केचन सम्भूताः श्रीशैलस्य समीपतः ॥ ३८
बाधन्ते सर्वमनुजान् कर्मानुष्ठानतत्परान् ।
तपोव्ययभयात्सर्वे सहन्ते मुनयोऽमलाः ॥ ३९
इतः परमशक्यं तत् सोढुं रावणचेष्टितम् ।
मायावी भगवान् विष्णुः सर्वोपायविशारदः ॥ ४०

एतेषां हनने शक्तः सर्वशक्तिधरश्च सः ।
न पश्यामश्च तं विष्णुं कुत्रापि भुवनत्रये ।
त्वमेव गतिरस्माकमस्मांस्त्राहि महाभयात्' ॥ ४१

इतीरितो योगिवरैश्च तापसैः बुधोत्तमैः शक्रपुरोगमैश्च ।
ध्यात्वाऽथ देवः कमलासनोऽपि प्रोवाच देवान्मुनिपुङ्गवांश्च ॥ ४२

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये रावणादिपीडितदेवर्षीणां क्षीरार्णव-ब्रह्मलोकादिगमनवर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः

अथ चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

ब्रह्मादीनां श्रीवेङ्कटाचलागमनम्

श्रीब्रह्मा —

'अति तीव्रं तपस्तप्तं रावणेन पुरा सुराः ।
तेन लब्धमवध्यत्वं घोरेण तपसा तदा ॥ १
मानुषेभ्यो वधस्तेन निश्चितो न विमुह्यता ।
तस्योपायमहं वक्ष्ये विष्णुरेव परा गतिः ॥ २
स चेदानीं गिरावास्ते भूमौ श्रीवेङ्कटाभिधे ।
स प्रार्थनीयः सर्वैश्च दैत्यौघानां निबर्हणे ॥ ३
अहमप्यागमिष्यामि गम्यतामविलम्बतः ।
न शक्यमचिराद्द्रष्टुं विचेतव्यमितस्ततः ॥ ४
सानवः सरितश्चापि निर्झराश्च गुहा अपि ।
विचेतव्याः सदा सर्वैर्युष्माभिश्च विशेषतः ॥ ५
तस्यात्यन्तप्रियतमो भूधरो वेङ्कटाभिधः ।
शुकपक्षिमृगादीनां रूपं धृत्वा परात्परः ॥ ६

क्रीडते रमया सार्धं सूरिभिस्तत्र पर्वते ।
गिरिप्रदक्षिणे प्रीतिः महती तस्य वर्तते ॥' ७
प्रदक्षिणविधानेन विचेतव्यः स भूधरः ।
इक्ष्वाकुवंशप्रभवो राजा दशरथो महान् ॥ ८
वेङ्कटाद्रिं समागत्य पुत्रार्थी तप उत्तमम् ।
करिष्यति महाभाग स्वामिपुष्करिणीतटे ॥ ९
दर्शयिष्यति रूपं स्वं तस्य राज्ञः श्रियःपतिः ' ।
इत्युक्ता ब्रह्मणा सर्वे मुनयश्च दिवौकसः ॥ १०
योगिनोऽपि महात्मानः तस्माल्लोकाद्विनिर्ययुः ।
निर्गत्य सहसा शेषभूधरेन्द्रं समाश्रिताः ॥ ११
नानामृगगणाकीर्णमनेकझषसङ्कुलम् ।
तालहिन्तालपुन्नागचम्पकाशोकशोभितम् ॥ १२
कुन्दमन्दारपनसपूगकैतकसंयुतम् ।
तिमिरैश्चिरिबिल्वैश्च नक्तमालैश्च पुष्पितैः ॥ १३
चम्पकैः पनसैराम्रैः नारिकेलैश्च शोभितम् ।
कोविदारकरञ्जैश्च पाटलाश्वत्थपादपैः ॥ १४
प्लक्षोदुम्बरजम्बूभिः कपित्थकलिभूरुहैः ।
चम्पकैः सिन्दुवारैश्च शोभितं रक्तचन्दनैः ॥ १५
भूलोकदुर्लभैर्द्वीपसम्भवैः पादपैरपि ।
खर्जूरैः किंशुकैश्चैव स्यन्दनैः पद्मकैस्तथा ॥ १६
अङ्कोलैर्मुचुकुन्दैश्च शिंशुपाभूरुहैस्तथा ।
मधूकशाल्मलीभिश्च पुष्पिताभिः सुशोभितम् ॥ १७
सर्वकालफलैर्वृक्षैः स्रवन्मधुसुशोभितैः ।
मत्तकोकिलसन्नादैः षट्पदस्वनसम्भ्रमैः ॥ १८

शुकमञ्जुलसन्नादैः शारिकालापविभ्रमैः ।
मयूराणां निनादैश्च शोभितप्रस्थसानुकम् ॥ १९
अन्येषामपि दिव्यानां पक्षिणां मञ्जुलस्वनैः ।
शोभितानन्दजनकं गिरिशृङ्गं मनोहरम् ॥ २०
मत्तमातङ्गशरभसिंहव्याघ्रनिषेवितम् ।
महाक्रोडशतैश्चैव महिषैर्वनवासिभिः ॥ २१
वृकैर्भल्लूकमुख्यैश्च वानरैश्चापि सङ्कुलम् ।
कस्तूरीमृगसङ्घैश्च कृष्णसारैश्च शोभितम् ॥ २२
चमरीमृगसङ्घैश्च गवयैश्च महामृगैः ।
शोभितं पर्वतश्रेष्ठं वनमार्जारसङ्कुलम् ॥ २३
गुहाशतसमाकीर्णं सिद्धगन्धर्वसेवितम् ।
गन्धर्वीणां च नारीणां किन्नरीणां तथैव च ॥ २४
अप्सरस्सु च मुख्यानां वीणानादैर्मनोहरैः ।
ह्लादयन्तं हृदम्भोजं पश्यतां हर्षवर्धनम् ॥ २५
गरुत्मता वेगवता त्वानीतं पर्वतोत्तमम् ।
ददृशुर्मुनयो देवा योगिनः शुद्धचेतसः ॥ २६
दृष्ट्वा श्रीवेङ्कटं शैलमपनिन्यु श्रमं बुधाः ।
शृङ्गाच्छृङ्गं समारुह्य वनाद्वनमितस्ततः ॥ २७
नदीषु पुण्यतोयासु ह्रदेषु सरसीषु च ।
वापिकासु प्रवाहेषु तथा पुष्करिणीषु च ॥ २८
स्नात्वा स्नात्वा श्रीनिवासं पुष्पैरभ्यर्च्य सादरम् ।
फलान्यमृतकल्पानि निवेद्य सुसमाहिताः ॥ २९
न तत्र देवं कञ्चिच्च नाऽलयं न च गोपुरम् ।
ददृशुर्योगिनस्तत्र योगनिष्ठान् मुनीनपि ॥ ३०

तत्र स्थितान् मुनीन् दृष्ट्वा चेरुस्तत्र महौजसः ।
लोकोत्तराखिलावण्यं नानावर्णं मनोहरम् ॥ ३१
मृगं वा पक्षिणं दृष्ट्वा गन्धर्वं वा दिवौकसः ।
असावेव हरिश्चेति विस्मयोत्फुल्लमानसाः ।
अनुजग्मुर्गिरौ तस्मिन् दिदृक्षाऽऽसक्तचेतसः ॥ ३२

पुत्रार्थिनो दशरथस्य श्रीवेङ्कटाचलगमनम्

तस्मिन् काले तु धर्मात्मा राजा दशरथः प्रभुः ।
शशास मेदिनीं कृत्स्नामयोध्यायां महायशाः ॥ ३३
वर्णाश्रमाचारयुताः प्रजा धर्मेण पालयन् ।
चिरकालं महीं राजा बुभुजे भूरिविक्रमः ॥ ३४
न चाद्राक्षीत्कुमारस्य शुचिस्मेरमुखाम्बुजम् ।
वसिष्ठमब्रवीद्दुःखात् ब्रह्मर्षिममितौजसम् ॥ ३५
'पुरोहितोऽस्य वंशस्य विशेषेण भवान् मुने ! ।
चिरं लालप्यमानस्य नाऽसीद्वंशकरः सुतः ॥ ३६
पापिनो मम तु ब्रह्मन् ! मया पापं कृतं बहु ।
पापस्य निष्कृतिः कस्मात् कथं पुत्रो भविष्यति ?' ॥ ३७
इति प्रोक्तो वसिष्ठस्तु क्षणं ध्यात्वा प्रसन्नधीः ।
प्राह चैनं नृपं धीरं वसिष्ठो भगवानृषिः ॥ ३८
'पुण्यश्लोकस्य भवतः कथं पापं भविष्यति ।
तथाऽपि तव राजेन्द्र पुत्रप्राप्तिविरोधकृत् ॥ ३९
दुष्कृतं किञ्चिदस्तीति ध्यानेन प्रतिभाति मे ।
तस्य पापस्य शान्त्यर्थं पुत्राणां प्राप्तये तथा ॥ ४०
सेव्यः श्रीवेङ्कटाधीशः क्षीराब्धितनयापतिः' ।
इत्युक्तः प्राह राजाऽपि ब्रह्मन्! कुत्र श्रियःपतिः ॥ ४१

इदानीं वर्तते विष्णुः कथं दृश्यो मया प्रभुः ।
इति पृष्टः पुनः प्राह वसिष्ठोऽपि महामुनिः ॥ ४२
'श्रृणु राजन् महाभाग भागीरथ्याश्च दक्षिणे ।
वर्तते वेङ्कटः शैलो योजनानां शतद्वये ॥ ४३
सुवर्णमुखरीतीरात् उत्तरे क्रोशमात्रके ।
अनेकपुण्यतोयैश्च पुण्यैश्चैव महाह्रदैः ॥ ४४
अनेककिन्नरीभिश्च शोभितः पर्वतोत्तमः ।
दिव्योऽयं पर्वतेन्द्रस्तु न पुनः प्राकृतो गिरिः ॥ ४५
स्वरूपं तस्य शैलस्य न तु जानन्ति मानुषाः ।
नारायणस्य देवस्य वैकुण्ठपुरवासिनः ॥ ४६
सूर्यवैकुण्ठनाकेभ्यः प्रियोऽयं वेङ्कटाचलः ।
तस्मिन् हि रमते नित्यं श्रीनिवासः श्रिया सह ॥ ४७
दर्शनार्थं हरेस्तत्र यजन्ते मुनयोऽमलाः ।
योगिनस्त्रिदशाश्चापि तपः कुर्वन्ति सन्ततम् ॥ ४८
स्वयम्भूर्भगवान् ब्रह्मा तस्मिन् गिरिवरोत्तमे ।
लोकानुग्रहसिद्ध्यर्थं करिष्यति तपो महत् ॥ ४९
दर्शयिष्यति तस्मै च स्वस्य रूपं महद्धरिः ।
दास्यत्यभीष्टं सर्वेभ्यो दर्शनादेव माधवः ॥ ५०
कूलङ्कषमहौदार्यगुणसिन्धुः श्रियःपतिः ।
तवाप्यभीष्टं गोविन्दो दास्यत्येव न संशयः' ॥ ५१
एवमुक्तो वसिष्ठेन चक्रवर्ती गुणाकरः ।
राजा दशरथो हृष्टः प्रसन्नमुखपङ्कजः ॥ ५२
प्रययौ च वसिष्ठेन वेङ्कटाख्यं गिरिं प्रति ।
गङ्गां गोदावरीं रम्यां कृष्णां वेणीमनन्तराम् ॥ ५३

मलापहारिणीं भद्रां तुङ्गां पम्पां मनोहराम् ।
भवनाशीं च सम्प्राप्य स्नात्वा स्नात्वा महारथः ॥ ५४
वेङ्कटाद्रिं ददर्शाथ तुङ्गश्रृङ्गसमन्वितम् ।
उद्यानं नन्दनं चैत्ररथं सम्भूय तिष्ठति ॥ ५५
इत्युत्प्रेक्ष्य मनोहारिवृक्षगुल्मलतायुतम् ।
युवानञ्च महामेरुमिव चक्षुष्पदं गिरिम् ॥ ५६
आरुह्य नयनानन्दं हृदयाह्लादकारकम् ।
निर्झरेषु तटाकेषु सरस्सु सरसीषु च ॥ ५७
नदीषु देवखातेषु तथा पुष्करिणीषु च ।
स्नात्वा निर्मलसर्वाङ्गः क्षालिताघो महाबलः ॥ ५८
लब्ध्वा चित्तस्य संशुद्धिं पीतामृत इव प्रभुः ।
मुमुदे च महाराजो भोक्तुकामः सुतोत्सवम् ॥ ५९

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये ब्रह्मादीनां श्रीवेङ्कटाचलागमनादि-
वर्णनं नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः

अथ पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः

दशरथेन श्रीवेङ्कटाचलवासिमहर्षिचरित्रदर्शनम्

श्रीसूतः —

ततो राजा दशरथो वसिष्ठेन सह प्रभुः ।
पश्यन् पश्यन् वनं रम्यं सानूनि शिखराणि च ॥ १
प्राप तत्र गिरौ पुण्यां स्वामिपुष्करिणीं शुभाम् ।
फुल्लकल्हारकुमुदपुण्डरीकमहोत्पलाम् ॥ २

नीलोत्पलगणोपेतां रक्तोत्पलसुशोभिताम् ।
वञ्जुलैर्वकुलैश्चान्यैः सेवितां काननोद्भवैः ॥ ३
हंसकारण्डवाकीर्णां बकभेकविघूर्णिताम् ।
सारसारवसम्पूर्णां भ्रमरारवनादिताम् ॥ ४
मत्स्यकच्छपसम्बाधां शिंशुमारनिषेविताम् ।
नक्रैः कर्कटकैश्चान्यैः जलजैर्वनजैरपि ॥ ५
सेवितां तीरजैर्वृक्षैः नारिकेलरसालकैः ।
पूगचम्पकपुन्नागकेतकैः स्वर्णकेतकैः ॥ ६
अशोककदलीभिश्च मातुलुङ्गैश्च शोभिताम् ।
लिकुचैर्बीजपूरैश्च निरन्तरतटद्रुमैः ॥ ७
शोभितां सरसीं दृष्ट्वा मुमोद स महाद्युतिः ।
मुनीन् ददर्श तत्रैव तपतो योगिनोऽमलान् ॥ ८
वीरासने समासीनान् बद्धपद्मासने स्थितान् ।
भद्रासनगतान् कांश्चित् सिंहासनगतान् परान् ॥ ९
सिद्धासनगतान् कांश्चित् स्वस्तिकासनमाश्रितान् ।
पर्णाशनान् वायुभक्षान् गोमुखासनसंस्थितान् ॥ १०
अङ्गुष्ठाग्रस्थितान् कांश्चित् एकपादेन विष्ठितान् ।
सूर्योन्मुखान्मुनीनन्यान् कांश्चित्पञ्चाग्निमध्यगान् ॥ ११
भूशय्यान् जलशय्यांश्च फलमूलजलाशनान् ।
केवलं कुम्भके सक्तान् केवलं रेचके रतान् ॥ १२
केवलं पूरके सक्तान् केवलं प्राणरोधकान् ।
नाडीशुद्धौ महाव्यग्रान् शुद्धनाडीगणानपि ॥ १३
सुषुम्नासङ्गतप्राणान् षट्कर्मनिरतानपि ।
दशधाऽनुष्ठिते योगकरणे सुसमाहितान् ॥ १४

व्याघ्राजिनधरानन्यान् कृष्णाजिनवराम्बरान् ।
वल्कलाऽऽवसनानन्यान् काषायवसनानपि ॥ १५
जलतर्पणसंसक्तान् होमकर्मसु निष्ठितान् ।
बिल्वहोमरतानन्यान् शमीहोमरतानपि ॥ १६
तथाऽऽमलकहोमेषु निष्ठितान्निर्मलान्मुनीन् ।
तिलाक्षतैर्यवैः पुष्पैः तिलव्रीहिभिरेव च ॥ १७
पद्मेन्दीवरकल्हारैः पुण्डरीकैश्च पायसैः ।
घृतैः पुष्पैर्मधुयुतैः फलैश्च कदलीगतैः ॥ १८
मुद्गान्नैश्च तिलान्नैश्च गुडान्नैर्माषसंयुतैः ।
अपूपैर्मण्डकैश्चापि तिलपिष्टैस्तथैव च ॥ १९
होमञ्च कुर्वतः कांश्चित् तत्र तत्र सुनिष्ठितान् ।
हृदम्बुजगतं श्रीशं विष्णुमर्चयतोऽपरान् ॥ २०
ददर्श पुरुषव्याघ्रः पुनस्तत्रैव केचन ।
अर्चयन्ति जगन्नाथं सूर्यमण्डलवर्तिनम् ॥ २१
श्रीनिवासं तथा केचित् जलमध्यगतं हरिम् ।
केचिद्बिम्बं हरेः सौम्यं अर्चयन्ति च सर्वदा ॥ २२
त्रिविक्रमं तथा चान्ये नृसिंहं भीषणं हरिम् ।
अर्चयन्ति तिलैः पुष्पैः अक्षतैश्च फलैरपि ॥ २३
केचिद्दूर्वाभिरन्ये च पल्लवैश्च तथा परे ।
अन्ये चम्पकपुष्पैश्च पद्मैरन्ये च तापसाः ॥ २४
अर्चयन्ति तथा केचित् पुण्डरीकैस्तथाऽपरे ।
अशोकतरुपुष्पैश्च नन्द्यावर्तैश्च केचन ॥ २५
अर्चयन्ति जगन्नाथं तथा बिल्वदलैरपि ।
तुलस्याः सुदलैश्चापि कृष्णश्वेतैश्च योगिनः ॥ २६

अर्चयन्ति तथा केचित् मल्लिकाकुसुमैरपि ।
केचिच्च जातीकुसुमैः मालतीपुष्पसञ्चयैः ॥ २७
करवीरैस्तथा केचित् पारिजातोद्भवैरपि ।
केचिद्दमनकैश्चैव तथा मरुवकैः परे ॥ २८
एवमर्चयतो नित्यं ददर्श मुनिपुङ्गवान् ।
नृसिंहानुष्टुभं केचित् जपन्तश्च तपोधनाः ॥ २९
तारकब्रह्मसंज्ञं च मनुं प्रणवपूर्वकम् ।
केचिद्गोपालबीजं च भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ ३०
केचिद्वाराहमन्त्रं च जपन्ति मुनयोऽमलाः ।
द्वादशाक्षरमन्ये च वासुदेवं महामनुम् ॥ ३१
अष्टाक्षरं तथा केचित् नारायणमनुं परम् ।
जपन्ति मुक्तिबीजं च भुक्तेरपि च साधनम् ॥ ३२
न्यासद्वादशकं कृत्वा वेदसारं महामनुम् ।
नीलमेघनिभं श्यामं पीतवाससमच्युतम् ॥ ३३
चतुर्भुजमुदाराङ्गं श्रीभूमिसहितं परम् ।
ध्यात्वा नारायणं मन्त्रं जपन्ति ज्ञानिनोऽमलाः ॥ ३४
कुशग्रन्थिकृतां मालां पद्मबीजभवां तथा ।
तुलसीकाष्ठसम्भूतां प्रवालमणिसम्भवाम् ॥ ३५
स्फाटिकीं स्वर्णविकृतिं पुत्रजीवभवां तथा ।
कृत्वाऽक्षमालां विविधां मन्त्रसिद्ध्यर्थमेव च ॥ ३६
ध्यात्वा ददर्श जपतो मुनीन् परमभास्वरान् ।
तेषां मध्ये महात्मानं ब्रह्माणं कमलासनम् ॥ ३७
चतुर्मुखं चतुर्बाहुं जपन्तं ज्वलनोपमम् ।
स्फाटिकीमक्षमालां च धारयन्तं महौजसम् ॥ ३८

ध्यायन्तं मनसा श्रीशं नासाग्रन्यस्तलोचनम् ।
व्याघ्रत्वचि समासीनं निश्चलं ध्यानयोगतः ॥ ३९
निवातस्थं महादीपं निष्कम्पमिव च स्थितम् ।
ददर्श राजा संहृष्टो वसिष्ठेन महात्मना ॥ ४०
तत्र योगिमुनीन्त्सर्वान् देवान् नत्वा यथाविधि ।
अतिष्ठच्च महाराजो विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ४१

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीवेङ्कटाचलवासि-महर्षिदिव्यचरित्रानुवर्णनं नाम पञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः

अथ षट्चत्वारिंशोऽध्यायः

श्रीभगवदाविर्भावघट्टः

श्रीसूतः —

वसिष्ठोऽपि महातेजाः राजानमिदमब्रवीत् ।
'श्रूयतां राजशार्दूल! ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ १
अयमत्र तपस्तीव्रं करोति मुनिभिः सह ।
अचिराच्छ्रीपतिर्विष्णुः आविर्भूतो भविष्यति ॥ २
त्वमप्यत्र शुचिर्भूत्वा स्नात्वा पुष्करिणीजले ।
जपं कुर्वन्महीपाल! निवस त्वमिहैव भोः ॥' ३
इत्युक्तः प्राह राजाऽपि 'मन्त्रं कञ्चित्प्रयच्छ भोः ।'
इति पृष्टो वसिष्ठश्च प्रादान्मन्त्रमनुत्तमम् ॥ ४
योऽसावष्टाक्षरो मन्त्रो वेङ्कटेशपरायणः ।
लब्ध्वा तं मन्त्रमतुलं पार्थिवो यन्त्रसंयुतम् ॥ ५

स्वामिपुष्करिणीतोये स्नात्वा विधिवदादरात् ।
कचित्तत्र समे देशे लिखित्वा यन्त्रमुत्तमम् ॥ ६
तत्र विष्णुं समभ्यर्च्य श्रीनिवासं जगत्पतिम् ।
तदग्रतो जपं कुर्वन् अतिष्ठत्परमासने ॥ ७
वसिष्ठोऽपि जपन्मन्त्रमासने कुशविस्तृते ।
अत्रान्तरे महाञ्छब्दः कश्चित्समुदपद्यत ॥ ८
किमित्येवाकुलैः सर्वैः वीक्षितं मुनिसत्तमैः ।
दुर्निरीक्ष्यं महत्तेजो दृष्टं च सुरसत्तमैः ॥ ९
समस्तविद्युतां कूटमाविर्भूतमिवाभवत् ।
ज्योतिर्गणानां सङ्घात इव तेजः समुद्यतम् ॥ १०
अनेककोटिसूर्याश्च पूर्णचन्द्राश्च कोटयः ।
एकीभूय समुद्भूता इव तेजः समुत्थितम् ॥ ११
इदं किमिति तद्द्रष्टुमशक्ताः सहसैव तु ।
न्यमीलयन्त नेत्राणि समुत्तस्थुश्च ते सुराः ॥ १२
सम्भ्रान्तमनसः सर्वे समूहीभूय सादरम् ।
अतिष्ठन् विविधान्मन्त्रान् जपन्तो योगिनोऽमलाः ॥ १३
तत्तेजसा जगत्सर्वं प्रदीप्तमिव च स्थितम् ।
तेजोमध्ये समुद्भूतं विमानं सूर्यभास्वरम् ॥ १४
अनेकगोपुरैर्युक्तमनेकावरणैर्युतम् ।
तप्तहाटकनिर्वृत्तकवाटगणशोभितम् ॥ १५
नीलैर्मरकतैश्चैव कृततोरणसञ्चयम् ।
समुच्छ्रितपताकाभिः शोभितं विविधैर्ध्वजैः ॥ १६
शातकुम्भमयैः कुम्भैः शोभिताग्रैश्च गोपुरैः ।
अलङ्कृतं वितानैश्च विचित्रैर्वर्णभेदतः ॥ १७

लम्बमानैस्तत्र मुक्तादामभिर्दिवि सम्भवैः ।
मल्लिकामालतीजातिपुष्पाणां च सरैस्तथा ॥ १८
स्वर्णचित्रितवस्त्रैश्च लम्बमानैरलङ्कृतम् ।
अनेकमणिरत्नाढ्यं क्रीडामण्डपसंयुतम् ॥ १९
आस्थानमण्डपान्तःस्थमणिस्तम्भसुशोभितम् ।
चतुर्दिक्षु चतुर्द्वारं द्वारपालैश्च सेवितम् ॥ २०
सहस्ररत्नसुस्तम्भमणिमण्डपशोभितम् ।
रथाश्वगजमुख्यैश्च दिव्ययानैरलङ्कृतम् ॥ २१
शारिकाशुकहंसानां मयूराणां स्वनैर्युतम् ।
कपोतमधुरालापैः विचित्रमृगपक्षिभिः ॥ २२
शोभितं च सुगन्धैः सुधूपैश्चापि विराजितम् ।
भेरीमृदङ्गपणवमुरजस्वनसम्भृतम् ॥ २३
ढक्कानिस्साणसन्नादसम्पूरितदिगन्तरम् ।
वीणाकिन्नरभेदानां मञ्जुलस्वनसंयुतम् ॥ २४
रूपयौवनसम्पन्नदिव्यस्त्रीलास्यलालितम् ।
श्रवणानन्दजननं हृदयाह्लादकारकम् ॥ २५
नयनानन्दजनकं सर्वमङ्गलशोभितम् ।
चामरग्राहिणीभिश्च सुरूपाभिः सुचारुभिः ॥ २६
गृहीतव्यजनाभिश्च रूपयौवनचारुभिः ।
नीराजनकराग्राभिः श्यामाभिश्च निषेवितम् ॥ २७
छत्रध्वजधराभिश्च स्त्रीभिः सेवितमादरात् ।
एवमत्यद्भुतं दिव्यं विमानं ददृशुर्बुधाः । २८
ब्रह्मादयस्तथा देवाः सनकाद्याश्च योगिनः ।
मुनयोऽगस्त्यमुख्याश्च दृष्ट्वा तत्परमाद्भुतम् ॥ २९

इतिकर्तव्यतामूढाः सम्पूर्णाह्लादमानसाः ।
तस्थुस्तथैव पश्यन्तो विस्मयोत्फुल्ललोचनाः ॥ ३०
आकाशचारिणो देवा विहगाः पक्षिणस्तथा ।
मृगाश्च पशवः सर्वे विमानं दिव्यमुत्तमम् ॥ ३१
दृष्ट्वा विस्मयसम्फुल्ललोचनाः पूर्णमानसाः ।
चेलुस्तस्मात्पदं नैव तस्थुस्तत्रैव सादरम् ॥ ३२
अत्यद्भुतं विमानं तद् दृष्ट्वा लोकपितामहः ।
परमानन्दभरितमुखलोचनपङ्कजः ॥ ३३
अगस्त्यं च वसिष्ठं च वामदेवं च काश्यपम् ।
जाबालिमथ कण्वं च देवलं देवदर्शनम् ॥ ३४
स्वपुत्रं नारदं चैव पराशरमृषिं तथा ।
व्यासं शुकं तथा गार्ग्यं भार्गवं च्यवनं तथा ॥ ३५
अन्यानपि मुनीन् पुण्यान् इन्द्राद्यांश्च सुरांस्तथा ।
सनकादींश्च योगीन्द्रान् समाहूयेदमब्रवीत् ॥ ३६
'इदं तु दिव्यं परमाद्भुतं शुभं विमानमिन्द्रादिनिषेव्यमाणम् ।
विभाति विष्णोरिव मन्दिरं परं पश्याम सर्वे वयमद्भुतं गृहम्' ॥ ३७
इतीरयित्वा प्रविवेश तद्गृहं पितामहः सर्वजगत्पतिस्तथा ।
तथैव सर्वे विबुधास्तपोधनाः तथैव गेहं विविशुश्च योगिनः ॥ ३८

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीभगवदाविर्भावादिवर्णनं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः

अथ सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः

ब्रह्मादीनां भगवन्मन्दिरप्रवेशादिवर्णनम्

श्रीसूतः —

अतीत्य प्रथमद्वारं रत्नतोरणभूषितम् ।
तप्तहाटकनिष्पन्नकवाटद्वयशोभितम् ॥ १
चण्डप्रचण्डौ प्राग्द्वारे शङ्खचक्रगदान्वितौ ।
द्वारपालौ प्रणम्यैव द्वितीयं द्वारमाविशन् ॥ २
तथैव सप्त द्वाराणि समतीत्य महाभुजाः ।
चतुर्मुखमुखाः सर्वे तत्र देवं श्रियःपतिम् ॥ ३
अपश्यन्नतिसंहृष्टाः सह राज्ञा महात्मना ।
विमाने बहुविस्तीर्णे सिद्धचारणसेविते ॥ ४
पुष्पवृष्टिर्महत्यासीत् देवदुन्दुभिनिर्गतः ।
आकाशे सुमहानासीत् रम्यमङ्गलनिस्स्वनः ॥ ५
तुष्टुवुर्देवगन्धर्वा विमानस्थाप्सरोगणाः ।
ननृतुर्गीतवादित्रसम्भ्रमः सुमहानभूत् ॥ ६
त्रैलोक्यं पूरितं तेन सम्भ्रमेण तदाऽभवत् ।
विदित्वा लोकपालाश्च वसवो मुनयस्तथा ॥ ७
सर्वे ग्रहास्तथा रुद्रा धातारो देवतागणाः ।
नागा यक्षास्तथा सर्वे ये चाऽन्ये सात्त्विका मताः ॥ ८
आजग्मुर्जगदीशानं द्रष्टुमच्युतमीश्वरम् ।
ब्रह्माणं ते पुरस्कृत्य ददृशुर्भास्करोपमम् ॥ ९
नीलमेघनिभं श्यामं नीलमाणिक्यविग्रहम् ।
तप्तहाटकसङ्काशां चम्पकोद्दामदामभाम् ॥ १०

पङ्कजोदरलावण्यामार्द्रहारिद्रसन्निभाम् ।
शरत्पूर्णनिशाकान्तमण्डलोपमसन्मुखाम् ॥ ११
भृङ्गपङ्क्तिसमाकारदिव्यालकसुशोभिताम् ।
प्रफुल्लपङ्कजस्मेरमुखमन्दस्मितोज्ज्वलाम् ॥ १२
तरुणारुणसङ्काशकुसुम्भवसनोज्ज्वलाम् ।
किरीटहारमकुटकेयूराङ्गदशोभिताम् ॥ १३
वामहस्ते लसद्धेमलीलाम्बुजमनोहराम् ।
वल्याङ्गदसंशोभिलम्बमानान्यपाणिकाम् ॥ १४
पद्मासनस्थितां पद्मां पार्श्वे दक्षिणमाश्रिताम् ।
वीक्षमाणां कटाक्षेण मुहुः श्रीवत्सलाञ्छनम् ॥ १५
श्रीधरं वामपार्श्वस्थां तुलसीश्यामलाङ्गकाम् ।
सर्वंसहां वसुमतीं सर्वाभरणभूषिताम् ॥ १६
द्विजराजज्वलज्ज्योत्स्नामन्दहासमनोहराम् ।
मदमत्तचकोराक्षीं फुल्लपङ्कजवक्त्रकाम् ॥ १७
वामेतरकराम्भोजधृतनीलसरोरुहाम् ।
श्यामामनुपमां भूमिं स्वर्णपद्मासने स्थिताम् ॥ १८
कटाक्षयन्तीं लोकेशममृतस्राविवीक्षणैः ।
ददृशुर्ब्रह्मरुद्राद्याः त्रिदशा मुनिसत्तमाः ॥ १९
योगिनश्च तथा राजा कोसलेन्द्रो महाद्युतिः ।
नानारत्नसमाकीर्णज्वलन्मकुटशोभितम् ॥ २०
मन्दस्मितमनोहारि श्रीमद्वदनपङ्कजम् ।
दयारसतरङ्गौघफुल्लपङ्कजलोचनम् ॥ २१
सुनासिकापुटस्मेरपूर्णेन्दुमुखमण्डलम् ।
कर्णद्वयलसद्धेममकराभरणोज्ज्वलम् ॥ २२

कण्ठलम्बिलसद्धेमग्रैवेयकविभूषितम् ।
तप्तकार्तस्वरोद्भूतब्रह्मसूत्रविराजितम् ॥ २३
केयूराङ्गदसद्भूषं वृत्तायतचतुर्भुजम् ।
ज्वालायुतसहस्रारसुदर्शनधरं वरम् ॥ २४
शरच्चन्द्रप्रतीकाशपाञ्चजन्यधरं शुभम् ।
अश्रान्तवरदानोद्यद्दक्षपाणिसरोरुहम् ॥ २५
कटीतटसुविन्यस्तवामपाणिजलेरुहम् ।
लावण्यसिन्धुलहरीमहावर्तसुनाभिकम् ॥ २६
सर्वलोकसमाधारजठरालङ्कृतं हरिम् ।
कटिसूत्रव्यतिस्यूतकिङ्किणीकविराजितम् ॥ २७
कटीतटसुसम्बद्धच्छुरिकायुग्मभूषितम् ।
मारद्विपमहाऽऽलानसमोरुद्वयशोभितम् ॥ २८
मदनेषुधिसंशोभिजङ्घाद्वयविराजितम् ।
पीताम्बरधरं काञ्च्या पीताम्बरजगत्त्रयम् ॥ २९
गुल्फदेशलसद्बद्धकिङ्किणीकटकादिकम् ।
हंसशिञ्जितमञ्जीरनूपुराढ्यपदाम्बुजम् ॥ ३०
बालचन्द्रकलाशोभिनखपङ्क्तिविराजितम् ।
सहस्रपत्रपीठस्थं सर्वाभरणभूषितम् ॥ ३१
पारिजाततरोर्मूले भासमानं श्रियःपतिम् ।
कोटिकन्दर्पलावण्यसम्मोहितजगत्त्रयम् ॥ ३२
यौवनोद्दामलावण्यं पञ्चविंशतिहायनम् ।
कुमारं राजसिंहस्य क्रीडमानमिवाच्युतम् ॥ ३३
मूर्तीभूतदयासिन्धुं मूर्तीभूतक्षमागुणम् ।
मूर्तीभूतमहौदार्यं मूर्तिमद्रूपसम्पदम् ॥ ३४

नारायणमनाद्यन्तमव्ययं पुरुषोत्तमम् ।
ददृशुर्देवगन्धर्वाः प्रत्यक्षं सुरसत्तमाः ॥ ३५
द्रष्टुं प्रत्यक्षतो यस्य रूपं तेपुस्तपोधनाः ।
तमजं देवदेवेशं शृङ्गाररसवारिधिम् ॥ ३६
चक्षुषां फलमत्यर्थं ददृशुः प्रीतमानसाः ।
नयनानन्दजननं दृष्ट्वा तं सूर्यतेजसम् ॥ ३७
सर्वेषां नेत्रपद्मानि विकासं प्रापुरञ्जसा ।
हर्षवेशसमाविष्टा दर्शनात्तस्य योगिनः ॥ ३८
मुनयश्च तथाऽन्ये च ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
निपतन्तं पतन्त्यन्ये भ्रमन्तं भ्रामयन्ति च ॥ ३९
उत्पतन्तं पतन्त्यन्ये हर्षपर्याकुलेक्षणाः ।
आनन्दाश्रु प्रमुञ्चन्तो मदोन्मत्ता इवाभवन् ॥ ४०
अनुभूय तमानन्दं चिरात्स्वस्था गतज्वराः ।
तस्थुश्च देवदेवेशं वीक्षमाणाः पुनः पुनः ॥ ४१

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये ब्रह्मादीनां भगवन्मन्दिर-प्रवेशप्रणमनादिवर्णनं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः

अथ अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः

अगस्त्यादिकृतभगवत्स्तुतिः

श्रीसूतः --

अथ ते मुनयः सर्वे हर्षाविष्टाश्च योगिनः ।
स्तुत्या गम्यं स्तुतिप्रीतं प्रीत्यर्थं तुष्टुवुस्तदा ॥ १

अगस्त्यादयः —

"नमस्ते यज्ञरूपाय यज्ञभोक्त्रे नमो नमः ।
यज्ञकर्त्रे नमो यज्ञप्रियाय च नमो नमः ॥ २
यज्ञगोप्त्रे नमो यज्ञफलदाय नमो नमः ।
विश्वामित्रमखायज्ञपालकाय नमो नमः ॥ ३
यज्ञं श्राद्धं च दानं च कर्माण्यन्यानि यानि च ।
तेषामपि त्वमेवैकः समस्तजपकर्मणाम् ॥ ४
पालने फलदाने च प्रभुरित्युच्यसे बुधैः ।
न केवलं त्वदुद्देशकृतानां कर्मणां प्रभुः ॥ ५
अन्योद्देशकृतानां च यज्ञानां त्वं प्रभुस्तथा ।
आदावन्ते तथा मध्ये त्वद् ज्ञानं तु न चेन्न तत् ॥ ६
न्यूनं चापि कृतं कर्म त्वद्ध्यानाद्याति पूर्णताम् ।
कर्मणैव हि सुप्रीतस्त्वं तु धर्मं ददासि च ॥ ७
अर्थकामौ तथा मोक्षं ददासि च तपःप्रियः ।
वेदेषु बहवो भागाः कर्माण्येव वदन्ति हि ॥ ८
तान्येव हि तव प्रीतिकारीणीति पुराविदः ।
यथावत्तानि कर्तुं च न शक्यानि मनीषिभिः ॥ ९
अस्माभिः क्रियते युष्मदाज्ञाबुद्ध्या हि कर्म तत् ।
कर्मच्छिद्रं तपश्छिद्रं त्यक्तं चोपेक्षितं च यत् ।
तत्सर्वं क्षम्यतां देव श्रीनिवास क्षमानिधे ॥" १०
इति तस्मिन् स्तुते विष्णौ मुनिभिश्च तपोधनैः ।
इन्द्राद्या देवताः सर्वाः तुष्टुवुर्जगदीश्वरम् ॥ ११

———

इन्द्रादिकृतभगवत्स्तुतिः

इन्द्राद्याः —

" ओं नमो वेङ्कटेशाय शेषाद्रिनिलयाय च ।
सिंहाचलनिवासाय श्रीमन्नारायणाय च ॥ १२

केशवाय नमो नित्यं वासुदेवाय ते नमः ।
हृषीकेशाय महते वामनाय नमो नमः ॥ १३

सर्वेषां प्राणिनां स्वामिन्! निवासार्थं यथायथम् ।
उद्धृत्य भूमिं पातालात् स्थापयित्वा दृढं पुनः ॥ १४

अनुगृह्णन् जनान्सर्वान् प्रत्यक्षं दृश्यसे गिरौ ।
सुराणामुदधिं यत्नात् निर्मथ्योत्पाद्य चामृतम् ॥ १५

अरक्षस्त्वं सुरान्सर्वान् दत्त्वा पीयूषमादरात् ।
त्वदीहा सर्वथा स्वामिन् परार्थैव सुरेश्वर! ॥ १६

त्वत्स्वरूपं यथावद्धि ज्ञातुं शक्नोति कः पुमान्? ।
क्वचित्सहस्रमूर्धा त्वं सहस्राक्षः सहस्रपात् ॥ १७

कदाचिद् द्विभुजस्त्वं तु कदाचित्त्वं चतुर्भुजः ।
कदाचिच्च तव स्वामिन्! न किञ्चिच्चरणादिकम् ॥ १८

आकाशमिव ते रूपं कदाचित् ज्ञानगोचरम् ।
कदाचिन्निर्विकल्पेन वेद्यं यत्नेन कस्यचित् ॥ १९

आहुस्त्वां सगुणं केचित् निर्गुणं ज्ञानमात्रकम् ।
किञ्चिदित्येव केचित्तु सदित्येव तु केचन ॥ २०

दिव्यावयवसौन्दर्यं नित्यविग्रहयोगिनम् ।
वदन्ति केचिदस्माकमपि तन्मतमुत्तमम् ।
हृद्यं प्रमाणभूयिष्ठं तं नताःस्म जगद्गुरुम् ॥ " २१

एवं हि स्तूयमाने तु गोविन्दे त्रिदशैरपि ।
तुष्टुवुः सनकाद्याश्च योगिनो विजितेन्द्रियाः ॥ २२

सनकादिकृतभगवत्स्तुतिः

सनकाद्याः —

“ वैकुण्ठधाम विष्णो त्वं जगतामादिकारणम् ।
नमामि त्वां जगद्रूपं नमामि त्वामसङ्गिनम् ॥ २३
आधारपद्मे हृत्पद्मे भ्रूमध्ये मूर्ध्नि पङ्कजे ।
नीवारशूकवत्सूक्ष्मं पीताभं सर्वतोमुखम् ॥ २४
सुषुम्नामार्गमध्येऽपि बिसतन्तुनिभं परम् ।
ज्ञानात्मकं मनोवेद्यं लयवाच्यमरूपकम् ॥ २५
स्वयंप्रकाशरूपं च समाधौ त्वां नमाम्यहम् ।
योगिनां परमाधारं योगीशं योगदायिनम् ॥ २६
योगिनामप्यगम्यं च नमस्यामो जगद्गुरुम् ।
हृत्पद्मकर्णिकामध्ये शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ २७
नीलतोयदसङ्काशं पीतवाससमच्युतम् ।
नमामो वेदवेद्यं त्वां वेदस्याविषयं तथा ।
त्वत्पादं सर्वभावेन सर्वथा शरणं गताः ॥ ” २८
इति स्तुते जगन्नाथे योगिभिः कोसलाधिपः ।
तुष्टाव हृष्टस्तं देवं राजा दशरथस्तदा ॥ २९

दशरथकृतभगवत्स्तुतिः

दशरथः —

“ ब्रह्मेन्द्रप्रमुखाः सर्वे तपः कुर्वन्ति यत्कृते ।
त्वदधीना रमा सा तु त्वत्प्रसादाभिकाङ्क्षिणी ॥ ३०

त्रिपुरारेर्महाविष्णो ! लोकसंहारकारिणः ।
येन दग्धा पुरी तत्तु त्वदायुधमिति स्मृतम् ॥ ३१
सर्वसृष्टिक्रियाकर्तृब्रह्माद्या देवतागणाः ।
त्वदाज्ञाकारिणः श्रीश ! नास्ति कश्चित्तवाधिकः ॥ ३२
त्वदीयं धाम वैकुण्ठं निरपायं निराकुलम् ।
सर्वप्रार्थ्यं परानन्दं वक्तव्यं किमतः परम् " ॥ ३३
एवं नृपेण गोविन्दे स्तूयमाने चतुर्मुखः ।
चतुर्भिस्तोषयामास मुखैर्वेदसुगन्धिभिः ॥ ३४

ब्रह्मकृतभगवत्स्तुतिः

ब्रह्मा—

" आसीदग्रे सदेकस्तु स च नारायणः श्रुतः ।
अपोऽसृजत्ततो वीर्यं विसृष्टं तासु तेन वै ॥ ३५
तदण्डमभवत्पश्चात् त्वया सृष्टोऽहमीश्वर ! ।
मया सृष्टाः प्रजाः सर्वाः सर्वमूलं त्वमेव भोः ! ॥ ३६
मादृशा विधयो जाताः त्वत्तः कति कतीश भोः ! ।
जीवैः सूक्ष्मप्रकृत्या च विशिष्टस्त्वं तु कारणम् ॥ ३७
त्वमेव सर्वभूतात्मा ' जग ' दित्युच्यसे श्रुतौ ।
एकं वृक्षं समासाते सुपर्णावयुतौ हरे ! ॥ ३८
तयोरन्यः कर्मजन्यं फलमश्नाति सर्वदा ।
अस्पृष्टगन्धस्तत्रैव दीप्यसे त्वं यथा रविः ॥ ३९
नियन्ता सर्वजीवानां प्रेरकश्चानुमोदकः ।
सत्यं ज्ञानमनन्तं च त्वद्रूपं वै श्रियःपते ! ॥ ४०
' नरानन्दाच्छतगुणात् देवगन्धर्वसम्मदाः । '
इत्यारभ्य तव स्तोतुमानन्दं कमलापते ! ॥ ४१

उपक्रम्य परिच्छेत्तुं तवानन्तगुणार्णवम् ।
अजानन्तः पुरा वेदाः ते च नित्याः सहस्रधा ॥ ४२

तूष्णीम्भावं ययुः सोऽहं त्वन्नाभिकमलोद्भवः ।
कथं स्तौमि गुणक्षीरपयोधिं त्वां रमापते ! ॥ ४३

दयोद्रिक्तमुखाम्भोज दर्शनात्ते वयं सुराः ।
अवादिष्म च किञ्चित्तु तत्सर्वं क्षम्यतां प्रभो ! ॥ ४४

प्रसीद परमोदार ! प्रसीद त्वं श्रियोज्ज्वल ! ।
प्रसीद परमानन्द ! प्रसीद सुमुखोज्ज्वल " ॥ ४५

इति देवगणाः सर्वे हर्षोत्फुल्लहृदम्बुजाः ।
अस्तुवन् देवदेवशं याथात्म्याद्बहुधा तदा ॥ ४६

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये अगस्त्यादिकृत-
भगवत्स्तुत्यादिवर्णनं नाम अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः

अथ एकोनपञ्चाशोऽध्यायः

ब्रह्मादीन् प्रति भगवत्कृतकुशलानुयोगादयः

श्रीसूतः —

मुनिभिर्देवबृन्दैश्च स्तुतः श्रीवेङ्कटाधिपः ।
दयाप्रसन्नसम्फुल्लनेत्राब्जाभ्यां विलोकयन् ॥ १

तान्सर्वान्वै सुधावृष्ट्याऽऽह्लादयन्निव सोऽच्युतः ।
बभाषे मेघगम्भीरवाचा कर्णामृतश्रिया ॥ २

श्रीभगवान्—

'ब्रह्मन्! प्रीतोऽस्मि ते भक्त्या स्तुत्या च कमलासन!।
किमागमनकार्यं ते सुराणाञ्च तपस्विनाम्।'
इति पृष्टः पुनः प्राह ब्रह्मा लोकपितामहः॥ ३

भगवते ब्रह्मादिभिः रावणोपद्रवनिवेदनम्

ब्रह्मा—

'पूर्वं विश्रवसः पुत्रो रावणो नाम राक्षसः।
तपः कृत्वा सुघोरञ्च देवदानवराक्षसैः॥ ४
मानुषादितरैर्लब्ध्वा वरं चावध्यतामयम्।
बलदर्पादिमाँल्लोकान् बाधते नितरां मुनीन्॥ ५
श्रीशैलस्य सकाशे तु दैत्याः केचन सर्वदा।
बलोद्धता महावेगा नित्यं ब्राह्मणकण्टकाः॥ ६
बाधन्ते प्राणिनः सर्वान् नित्योद्यतवरायुधाः।
वैकुण्ठं क्षीरसिन्धुं च दृष्ट्वा त्वत्प्रीतिकारकम्॥ ७
तत्तत्स्थानं समालोक्य लीलालोलहृदम्बुजम्।
त्वां तु तत्र श्रियःकान्तमदृष्ट्वा चात्र ते वयम्॥ ८
आगताः शरणं नो हि त्वमेव रिपुसूदन!।
जगद्रक्षणकर्ता त्वं तद्विसृज्य रमासख!॥ ९
अतिचैत्ररथे दिव्ये गिरावस्मिन् वृषाभिधे।
क्रीडसे परमानन्दः क्रीडारसवशानुगः॥ १०
अस्माकं का गतिर्विष्णो! वद वेङ्कटनायक!'।
इत्युक्तः प्राह तान्सर्वान् कृपानिधिरधोक्षजः॥ ११

श्रीभगवान्—

'अहमेव गतिर्ब्रह्मन्! भवतां माऽस्तु तद्भयम् ।
अभयं भवतां दत्तं मया हि कमलासन! ॥ १२

अचिराद्राक्षसं क्रूरं रावणं लोककण्टकम् ।
सबन्धुं सरथं साश्वं वधिष्यामि न संशयः' ॥ १३

एवमुक्त्वा विधिं श्रीशः प्राहागस्त्यं तपोधनम् ।
'अगस्त्य! स्वागतं ते हि ब्रूहि कार्यं महामुने' ॥ १४

इत्युक्तः प्राह तं विष्णुं मुनिः परमपावनः ।
'मन्दस्मितमनोहारि त्वदीयमुखपङ्कजम् ॥ १५

सद्यः सन्तापहरणं हृदयाऽऽह्लादकारणम् ।
अदृष्ट्वा तत्कथं स्थातुं शक्नुयां वेङ्कटेश्वर! ॥ १६

त्वदीयं दर्शनं पुण्यं ममोद्देश्यं प्रधानतः ।
अन्यच्च किञ्चिद्वक्ष्यामि श्रूयतां पुरुषोत्तम! ॥ १७

असुराः केचिदुद्भूताः श्रीशैलस्य समीपतः ।
वरदानोद्धताः सर्वे बाधन्ते प्राणिनः सदा ॥ १८

सत्यत्र तव सान्निध्ये देशपीडा कथं भवेत् ? ।
विषयोऽयं त्वदीयस्तु बालवृद्धद्विजाकुलः ॥ १९

दस्युभिः पीड्यमानश्चेदुपेक्षाविषयः कथम् ? ।
दुष्टानां निग्रहः कार्यः शिष्टानां रक्षणं तथा ॥ २०

भवद्देशजनाः सर्वे नीरोगा निरुपद्रवाः ।
दीर्घायुषस्तथा सर्वे श्रीमन्तः पुत्रपौत्रिणः ॥ २१

निर्मत्सरा भवेयुश्च भवदीयकटाक्षतः ।
वरमेतद्देहि देव ममावश्यं श्रियःपते' ।
इति पृष्टः पुनः प्राह परमात्मा सनातनः ॥ २२

'दत्तमेतद्वरं चाद्य मया मुनिवरोत्तम ।
हनिष्ये सर्वदुष्टांश्च करिष्ये निरुपद्रवम् ॥ २३
आरोग्यं सम्पदं दास्ये सन्ततीश्च शतायुषः ।
दास्यामि सर्वदा तेषामेतद्विषयवासिनाम् ॥ २४
अयाचितं च यच्चान्यत् काङ्क्षितं तद्ददामि वः' ।
इति दत्त्वा वरं सम्यङ् मुनये कमलापतिः ॥ २५
सनकादीनुवाचेदं 'स्वागतं भवता' मिति ।
इति पृष्टाः पुनः प्रोचुर्योगिनस्तं रमापतिम् ॥ २६
'स्वामिन्नियं पुण्यभूमिः तपः सिद्ध्यति शीघ्रतः ।
किं तु बाधा च महती दुस्सहा कल्हार्थिनाम् ॥ २७
निर्बाधं कुर्विमं देशं शीघ्रं शेषगिरीश्वर ।
त्यक्त्वा वैकुण्ठमस्मिन् हि स्थीयसे पर्वतोत्तमे ॥ २८
त्वमत्र वेङ्कटाधीश! स्थित्वाऽपि प्राणिसौख्यदः ।
अदृश्यः सर्वभूतैश्चेत् तावता किं प्रयोजनम्? ॥ २९
स्थातव्यं हि त्वया तात सर्वप्रत्यक्षगोचरम् ।
इदमेव हरे स्वामिन्! परमं नः प्रयोजनम्' ॥ ३०
एवमभ्यर्थितः श्रीशः सनकादितपोधनैः ।
'तथैव कुर्वे योगीन्द्रा' इति चोक्त्वा मुनींस्तदा ॥ ३१
प्राह चेन्द्रं वचो विष्णुः 'किं ते कार्यं वदे'ति च ।
इति पृष्टः पुनः प्राह देवेन्द्रो विष्णुमव्ययम् ॥ ३२
'स्वामिन्नच्युत गोविन्द रावणेन दुरात्मना ।
पीडिताश्च वयं सर्वे स्थानात्स्थानं भ्रमामहे' ॥ ३३
इत्युक्तः प्राह देवोऽपि देवेन्द्रं कमलापतिः ।
'स्वस्था भवत देवाश्च सर्वे यूयं गतज्वराः ॥ ३४

हत एव दुरात्मा च रावणो लोककण्टकः ।
अचिरात्तं वधिष्यामि सत्यमित्यवधार्यताम्' ॥ ३५

शङ्करस्य शेषाचलाऽऽग्नेयदिगवस्थानप्राप्तिः

इत्युक्त्वा कमलानाथः प्राहेशानं शुचिस्मितः ।
'किमागनकार्यं ते वद शङ्कर सत्वरम्' ॥ ३६
इति पृष्टः शिवः प्राह स्वामिन्नित्यच्युतं वचः ।
'स्वामिंस्त्वया सदा यत्र स्थीयते वेङ्कटेश्वर! ॥ ३७
तत्रैव देव स्थातव्यं मया वृषगिरीश्वर' ।
इति पृष्टः पुनः प्राह नीलमेघसमद्युतिः ॥ ३८
'आकल्पं च वसामीह वेङ्कटाह्वयभूधरे ।
त्वमप्यत्र मृडानीश महादेव वस प्रभो ॥ ३९
उपत्यकायामस्याद्रेः शोचिष्केशदिशीश्वर! ' ।
इत्यादिश्य नृपं प्राह कोसलाधिपमीश्वरः ॥ ४०
'चिरकालेन दृष्टोऽसि किं ते कार्यं वद प्रभो' ।
केशवेनैवमुक्तस्तु प्राह राजा मनोगतम् ॥ ४१

भगवन्तमुद्दिश्य दशरथकृतपुत्रप्रार्थना

स्वामिन् पुरुषशार्दूल! त्वत्प्रसादान्मयाऽच्युत! ।
राज्यं भुक्तं चिरं दत्तं ब्राह्मणेभ्यो महद्धनम् ॥ ४२
अनुभूतं सुखं सर्वं जिताश्च रिपवस्तथा ।
नानुभूतं सुखं पुत्रजन्मसम्भवमच्युत! ॥ ४३
न लोकः पुत्रहीनस्य वदन्तीति द्विजातयः ।
देहि मे पुत्रमोजिष्ठं लोकविख्यातपौरुषम्' ॥ ४४

इति पृष्टः पुनः प्राह राजानं वेङ्कटाधिपः ।
'राजंस्त्वया कृतं पूर्वं दुस्सहं बहु दुष्कृतम् ॥ ४५
किं कर्तव्यं मया राजन्! ' इत्युक्तः प्राह वै नृपः ।
'स्वामिन्नभ्युदिते सूर्ये तमस्तिष्ठेत्कथं प्रभो! ॥ ४६
'क्षीयन्ते चास्य कर्माणि तस्मिन्दृष्टे परावरे' ।
इति वक्ति श्रुतिः स्वामिन् त्वयि दृष्टे न चास्त्यघम् ॥ ४७
इत्यतो मम गोविन्द! कथं पापं त्वयि स्थिते' ॥
प्राह चैवं नृपेणोक्तः श्रीशः पापविनाशनः ॥ ४८
'राजन्! प्रीतो भवद्भक्त्या चतुःश्लोक्या त्वदीयया ।
स्तुत्या च परमप्रीतः तव दास्ये वरोत्तमम् ॥ ४९
यस्मात्प्रीत्या चतुःश्लोकी त्वयोक्ता मम भूपते! ।
तस्मात्तु तव पुत्राश्च चत्वारोऽमितविक्रमाः ॥ ५०
शूराश्च बलवन्तश्च मत्तुल्यबलविक्रमाः ।
दत्ता राजंस्त्वयाऽयोध्यां गत्वा यष्टव्यमादरात्' ॥ ५१
इत्युक्तः सोऽथ राजेन्द्रो बभूव पुलकाङ्कितः ।
स्तुत्वा नत्वा तु बहुधा देवदेवं रमापतिम् ॥ ५२
प्रदक्षिणं ततः कृत्वा पुनः स्तुत्वा प्रणम्य च ।
आमन्त्र्य शेषशैलेन्द्रनिलयं सपुरोहितः ।
ययौ दशरथः श्रीमान् अयोध्यां सह बन्धुभिः ॥ ५३

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये ब्रह्मादीन् प्रति भगवत्कृत-
कुशलानुयोगादिवर्णनं नाम एकोनपञ्चाशोऽध्यायः

———

अथ पञ्चाशोऽध्यायः

भगवन्तं प्रति चतुर्मुखकृतप्रार्थनादिः

श्रीसूतः —

इति दत्त्वा वरं तस्मै नृपाय कमलापतिः ।
कमलासनमाहूय वचनं चेदमब्रवीत् ॥ १
'ब्रह्मन् कालस्त्वतिक्रान्तः किमर्थं स्थीयते त्वया ।
किमभीष्टं वद क्षिप्रं सत्यं दास्यामि तद्वरम्' ॥ २
इति पृष्टः पुनः प्राह ब्रह्मा लोकपितामहः ।
'यदि दास्यसि विश्वेश ममाभीष्टं रमापते ! ॥ ३
त्वमेवम्भूत एवात्र सर्वप्रत्यक्षगोचरः ।
केवलं दर्शनादेव सर्वेषां सर्वदः सदा ॥ ४
भगवन्नर्हसि स्थातुं लोकानुग्रहकाम्यया ।
कलौ युगे जनाः सर्वे शिश्नोदरपरायणाः ॥ ५
न जानन्ति नरा धर्ममधर्मं वाऽपि भूतले ।
प्रायशो दुर्बलाः सर्वे रोगिणः काममोहिताः ॥ ६
पशुप्राया मनुष्या हि न जानन्त्यात्मनो हितम् ।
प्रायशः पापिनामेव युगे जन्म कलौ हरे ॥ ७
क्षुत्तृष्णोपहताः सर्वे न त्वां जानन्ति किञ्चन ।
ते यद्युपेक्षिताः सर्वे नरका रौरवादयः ॥ ८
न पर्याप्ताः पुनः सृज्या नरकास्ते सहस्रधा ।
भवेयुर्वेङ्कटाधीश दयालोलहृदम्बुज ! ॥ ९
तेषामनुग्रहार्थाय स्थातव्यं भवता हरे !' ।
ब्रह्मणाऽभ्यर्थितस्त्वेवं कृपानिधिरुवाच ह ॥ १०

'ब्रह्मन्नभ्यर्थितं त्वेतत् महद्भरमनुत्तमम् ।
सर्वजीवदयालुत्वमहो तव चतुर्मुख ! ॥ ११
अनेन सुतरां प्रीतस्तव दास्ये यथेप्सितम् ।
स्थास्याम्यत्रैव सर्वेषां प्रत्यक्षः सर्वकामदः ॥ १२
आकल्पं च वसामीह श्रिया सार्धं चतुर्मुख ! ।
शेषेण गरुडेनैव विष्वक्सेनेन सर्वदा ॥ १३
भूम्या च नीलया सार्धं सर्वैः पारिषदैः सह ।
ये केचिदत्र कुर्वन्ति तपांसि विविधानि च ॥ १४
तेषां तपांसि सिद्ध्यन्तु सुलभेनाऽशु वर्त्मना ।
तथैव यज्ञकर्माणि योगाश्चापि च योगिनाम् ॥ १५
स्वामिपुष्करिणी चेयं ब्रह्मँल्लोकपितामह ! ।
तीर्थानां स्वामिभूतत्वादुच्यतेऽन्वर्थनामतः ॥ १६
यानि कानि च तीर्थानि गङ्गादीनि महीतले ।
तानि सर्वाणि चोत्पन्नान्यस्मात्तीर्थात् पितामह ! ॥ १७
ऐरंमदतटाकश्च वैकुण्ठे यस्तु तिष्ठति ।
स एव गीयते चात्र स्वामिपुष्करिणीति च ॥ १८
अत्र स्नानेन नश्यन्ति महापातककोटयः ।
उपपातकसङ्घाश्च रहस्ये च प्रकाशतः ॥ १९
कृतानि यानि पापानि नश्यन्त्येव न संशयः ।
यं यं कामं समुद्दिश्य स्नात्यस्मिंस्तु सरोवरे ॥ २०
तं तं काममवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।
काणः खञ्जः कृशः कुब्जो मूको बधिर एव च ॥ २१
अनपत्यो दरिद्रो वा कुष्ठी वा व्याधिपीडितः ।
मयि चानुत्तमां भक्तिं कृत्वा मद्दर्शनोत्सुकः ॥ २२

आयाति चेद्यथाकामं प्राप्नोति हि न संशयः ।
अद्यप्रभृति निश्शंका जनाः कमलसम्भव! ।
विचरन्तु दिवारात्रं निर्बाधाश्च महीतले ' ॥ २३

श्रीवेङ्कटाद्रिनिकटस्थासुरवधार्थं चक्रप्रेषणम्

इत्थमाश्वास्य दुर्दैत्यविनाशाभ्यर्थिनं विधिम् ।
सुदर्शनं हेतिराजं समाहूयान्वशात्तदा ॥ २४
'सुदर्शन सहस्रार ज्वालामालाविभीषण! ।
आगच्छ त्वं महाभाग शृणु मद्वचनं शुभम् ।
कुमुदादिगणैः सार्धं सर्वायुधपरिच्छदैः ' ॥ २५
इतो निर्गत्य सहसा यत्र दैत्या महाबलाः ।
यक्षराक्षसनागाश्च दुष्टा ब्राह्मणहिंसकाः ॥ २६
ये चोरा वसुहर्तारो देशोपप्लवकारकाः ।
यत्र यत्र गिरौ वाऽपि देशे वा काननेऽपि वा ॥ २७
परितोऽस्य गिरेस्त्वं तु गत्वा दुष्टान् महाबलान् ।
निश्शेषं भस्मसात्कृत्वा देशं च निरुपद्रवम् ॥ २८
कृत्वा तु तत्र तत्रापि जनरक्षां विधाय च ।
आगच्छ त्वं महाभागे ' त्याज्ञप्तश्चक्रराडपि ॥ २९
विनिर्गत्य गिरेस्तस्मात् दैत्यसङ्घान् सुदुर्जयान् ।
अन्यानपि जनान् हत्वा देशबाधाविधायकान् ॥ ३०
क्षणेन सर्वान् दुष्टौघान् निश्शेषं भस्मसात्तदा ।
कृत्वाऽऽगच्छन्महाचक्रं सर्वेषां पश्यतां हरेः ॥ ३१

सन्निधौ तत्समागत्य व्यजिज्ञपदिदं वचः ।
'निहता दुष्टदैत्यास्ते प्रतापाच्चक्रिणस्तव' ॥ ३२
इति तस्मिन् समायाते चक्रराजे हरिः स्वयम् ।
पुनराह सुरश्रेष्ठं 'कर्तव्यं किमितः प्रभो! ॥ ३३
वदे' ति पृष्टः प्राहासौ ब्रह्मा हर्षसमाकुलः ।
'बिभेमि वक्तुं देवेश प्रसन्नमुखपङ्कज' ॥ ३४
इत्युक्तोऽथ हरिः प्राह 'मा भैषीस्त्वं वदस्व तत्' ।
इत्याश्वस्तः पुनः प्राह ब्रह्मा ब्रह्मविदग्रणीः ॥ ३५

श्रीवेङ्कटेश्वरमहोत्सवघट्टः

'ध्वजारोहणपूर्वश्च कार्यस्तव महोत्सवः ।
स च त्वया महाभूमन्! अङ्गीकार्यः श्रिया सह' ॥
इति ब्रुवन् विधिस्तेन चोदितः 'क्रियता' मिति ॥ ३६
विधिश्चकार मुनिभिः वैखानसमुखैः सह ।
उत्सवं ध्वजपूर्वं च कन्यामासं गते रवौ ॥ ३७
आहूताश्च सुराः सर्वे सर्वाभ्यो दिग्भ्य एव च ।
आगता विबुधाः सर्वे राजानः पुण्यकृत्तमाः ॥ ३८
ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्त्यजनास्तथा ।
नानाजातिसमुत्पन्नाः समुद्रवनवासिनः ॥ ३९
अङ्गवङ्गकलिङ्गेषु गौडकाश्मीरसिन्धुषु ।
चोलमालवपाण्ड्येषु कोसलेषु कुशेषु च ॥ ४०
वसन्तस्ते जनाः सर्वे सकुटुम्बाः समाययुः ।
घुष्यन्तः सङ्घशश्चोच्चैः "गोवि" न्देति पुनः पुनः ॥ ४१

'योगिनामप्यदृश्योऽसौ दयया सर्वजन्तुषु ।
सर्वप्रत्यक्षतां यातः श्रीनिवासः परात्परः ॥ ४२
अङ्गीचकार विधिना निर्मितञ्च महोत्सवम् ।
उत्सवे दर्शनं पुण्यं श्रीनिवासस्य शार्ङ्गिणः' ॥ ४३
इति ब्रुवन्तस्ते सर्वे मध्येमार्गं जनास्तथा ।
चक्रुः पानीयशालाश्च विविधान्नगृहाणि च ॥ ४४
वाहनानि च वासांसि छत्राण्याभरणानि च ।
पादुकाश्च जनाः सर्वे दधतः सर्वदैव हि ॥ ४५
नृत्यन्तो वादयन्तश्च गायन्तश्च परस्परम् ।
आजग्मुः सेवितुं सर्वे वेङ्कटाह्वयभूधरम् ॥ ४६
ब्रह्मा च कारयामास समागतजनान् प्रति ।
विश्वकर्माणमाहूय समर्थं शिल्पिनां वरम् ॥ ४७
अन्नशालाश्च विविधाः प्रपाश्च बहुधा तदा ।
उपकार्याश्च बहुधा कारितास्तत्र तत्र वै ॥ ४८
गिरेश्च परितस्तत्र नगराणि चकार ह ।
विश्वकर्मा तु विधिवत् मनोज्ञानि पुराणि च ॥ ४९
पुरे पुरे च विविधा वीथयः पण्यवीथयः ।
शोभन्ते गणिकानां च वणिजां पुण्यसम्पदः ॥ ५०
तत्र तत्र च शोभन्ते मुक्ताविद्रुमराशयः ।
सर्वे च धर्मनिरताः सर्वे च धनिनस्तदा ॥ ५१
सेवार्थमागतानां तु ददुर्वस्त्राण्यनेकशः ।
सद्मानि च ददुः सर्वे पानीयान्नं च सर्वदा ॥ ५२
ब्रह्मा च देवदेवस्य चकार परमोत्सवम् ।
जगुः कलं च गन्धर्वा ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ५३

भेरीमृदङ्गमुरजाः पणवानकगोमुखाः ।
ढक्काझर्झरनिस्साणवाद्यभेदास्त्वनेकधा ॥ ५४

वादयामासुरव्यग्रं नादयन्तो दिशो दश ।
विमानं परितस्तत्र वीथयो भान्ति सर्वतः ॥ ५५

विश्वकर्मा स्वसामर्थ्यं प्रकटीकृतवांस्तदा ।
तुङ्गप्रासादसम्बाधं विचित्रगृहभित्तिकम् ॥ ५६

चन्द्रकान्तशिलोपेतं सूर्यकान्तसमन्वितम् ।
अनेकरत्नखचितं तप्तहाटकनिर्मितम् ॥ ५७

तुङ्गध्वजसमोपेतं रत्नतोरणसंयुतम् ।
जलसिक्तं पुष्पकीर्णं दिव्यधूपसुधूपितम् ।
चकार नगरं तत्र गन्धर्वनगरं यथा ॥ ५८

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये भगवन्तं प्रति चतुर्मुखकृतप्रार्थनादिवर्णनं नाम पञ्चाशोऽध्यायः

अथ एकपञ्चाशोऽध्यायः

श्रीवेङ्कटेशमहोत्सववैभववर्णनम्

श्रीसूतः —

ब्रह्मा च वेङ्कटेशस्य दिव्योत्सवदिनेषु वै ।
नैवेद्यं बहुधा चक्रे घृतसूपगुडोत्तरम् ॥ १

गुडान्नं पायसान्नञ्च मुद्गान्नञ्च तिलौदनम् ।
शाल्यन्नं कृसरान्नञ्च मरीच्यन्नं तथैव च ॥ २

गोधूमान्नञ्च माषान्नं मधुरान्नं घृतोत्तरम् ।
एवं बहुविधान्नञ्च फलानि विविधानि च ॥ ३
व्यञ्जनानि विचित्राणि मनस्तोषकराणि च ।
दिव्यान्यमृतकल्पानि सुस्वादुरसवन्ति च ॥ ४
उच्चैश्श्रवसमश्वञ्च गजमैरावतं तथा ।
अनन्तं नागराजञ्च गरुडञ्च त्रयीमयम् ॥ ५
एकैकं समधिष्ठाय वेङ्कटाद्रिशिखामणिः ।
दिने दिने सुरान्त्सर्वान् उत्सवार्थं समागतान् ॥ ६
अनुजग्राह रथ्यायामटन् भूम्या श्रियाऽन्वितः ।
समस्तवाद्यघोषैश्च गजाश्वैः समलङ्कृतैः ॥ ७
चित्रध्वजपताकाभिः चित्रचामरराजिभिः ।
सहितो नृत्तवादित्रैः वरनारीगणैः सह ॥ ८
कविभिर्वन्दिभिश्चैव गायकैः पाठकैस्तथा ।
नित्यं वेदैः स्तूयमानः श्रीनिवासः परात्परः ॥ ९
प्रातर्देवगणैः कैश्चिदुपदाभिश्च पूजितः ।
तथैव सायं देवैश्चोपदया पूजितो हरिः ॥ १०
ववृधे लोकवृद्ध्यर्थमुत्सवे ब्रह्मनिर्मिते ।
जुहुवुर्यागशालायां मुनयो वीतकल्मषाः ॥ ११
विधिवत्स्थापयामासुः पूर्णकुम्भान् मनोहरान् ।
दिग्बलिं विधिवच्चक्रुः वैखानसतपोधनाः ॥ १२
श्रीनिवासोत्सवदिनं पुण्यं पापप्रणाशनम् ।
इत्यागता जनाः सर्वे चक्रुर्दानान्यनेकशः ॥ १३
अन्नदानं स्वर्णदानं वस्त्रदानं तथैव च ।
गृहदानं महापुण्यमिति मत्वा महाजनाः ॥ १४

इष्टकादारुभिश्चैव निर्मितं हर्म्यसंयुतम् ।
ददुः प्रत्येकशो वेश्म सोपस्करमलङ्कृतम् ॥ १५
राजानः स्थापयामासुः विप्रेन्द्रांस्तत्र भूधरे ।
वैश्यानन्यांश्च मनुजान् स्थापयामास वै विधिः ॥ १६
अत्रैव वासः कर्तव्यः सर्वदेति विनिश्चिताः ।
वासं चक्रुश्च तत्रैव विप्राद्या मानवाः सदा ॥ १७
एवं श्रीवेङ्कटेशस्य वर्तमाने महोत्सवे ।
कदाचित्स्यन्दनं दिव्यं नानारत्नविराजितम् ॥ १८
तप्तजाम्बूनदमयमुच्छ्रितध्वजशोभितम् ।
नानाकुसुममाल्यैश्च मुक्तामाल्यैश्च शोभितम् ॥ १९
हैमवस्त्रवितानाढ्यं सिद्धगन्धर्वसेवितम् ।
विमानं पुष्पकं कान्त्या स्मारयन्तं मनोहरम् ॥ २०
रथं तं समधिष्ठाय श्रीभूमिसहितः परः ।
श्रीनिवासः स्फुरद्रत्नकिरीटमकुटोज्ज्वलः ॥ २१
ब्रह्मादिदेववृन्दैश्च सेव्यमानस्तपोधनैः ।
परिक्रम्य महावीथीं राजवीथीं श्रियोज्ज्वलाम् ॥ २२
पुनरागत्य तं दिव्यं वितानासनशोभितम् ।
आस्थानमण्डपं तत्र मणिस्तम्भशतैर्युतम् ॥ २३
हिरण्मयमधिष्ठाय स्वयम्भुवमकल्मषम् ।
आहूय वाचा भगवान् अब्रवीन्मधुरां गिरम् ॥ २४

महोत्सवसेवाफलदानफलप्रशंसादिकम्

श्रीभगवान्—

'ब्रह्मन्! प्रीतोऽस्मि नितरां त्वद्भक्त्या चोत्सवेन च ।
शृणुध्वं मुनयो देवा राजानो योगिनश्च ये ॥ २५

वर्षे वर्षे तु मासेऽस्मिन् कन्याराशिं गते रवौ ।
ये केचिदत्र कुर्वन्ति ब्रह्मकॢप्तोत्सवं मम ॥ २६
ते यान्ति ब्रह्मणो लोकं भूमौ कामानवाप्य च ।
इममुत्सवमुद्दिश्य सेवार्थं यस्तु वासतः ॥ २७
क्रमते पदमेकं तु गन्तुं शेषगिरिं प्रति ।
पदस्यैकस्य तस्यैव फलं भवति मत्पदम् ॥ २८
ऐहिकं तु फलं तस्य ह्यवान्तरफलं भवेत् ।
सेवन्ते ये हि मामस्मिन्नुत्सवे ब्रह्मकल्पिते ॥ २९
सेवन्ते तान् महीपालाः स्नेहाद्दद्युश्च वाञ्छितम् ।
प्रपामुत्सवकाले हि ये तु कुर्वन्ति देहिनः ॥ ३०
मच्चित्तं तान्समुद्दिश्य शीतलं भवति क्षणात् ।
अन्नदानं प्रशस्तं स्यात् विशेषेण महोत्सवे ॥ ३१
येऽपि चान्नं प्रयच्छन्ति तेषां सप्तकुलावधि ।
अन्नं बहुविधं चित्रं दीयते हि मया विधे ! ॥ ३२
ते तु भुक्त्वा बहून् भोगान् मया दत्तानभीप्सितान् ।
अन्ते हि मत्पदं यान्ति स्वर्गं भुक्त्वा तु मध्यतः ॥ ३३
काणान्धपङ्गुमूकानामन्येषां विकलाङ्गिनाम् ।
अन्नवस्त्रहिरण्यादिदातॄणां सम्पदः सदा ॥ ३४
अनायासेन सिद्ध्यन्ति मच्छन्दात् पद्मसम्भव ! ।
ये हि चात्र स्थितिं नित्यं वाञ्छन्ति मनुजा भुवि ॥ ३५
तेषामिहैव दास्यामि सम्पदं सन्ततिं तथा ।
तारतम्यवशाद्भक्तेः तेषां सिद्ध्यन्ति सम्पदः ॥ ३६
जननं मरणं येषां स्थितिर्वाऽस्मिन्महीधरे ।
तेषां मुक्तिः करस्था हि ज्ञानसाध्या हि दुर्लभा ॥ ३७

यानि कानि च दानानि सन्ति शास्त्रे दितानि च ।
तानि सर्वाणि दानानि क्रियमाणानि चेदिह ॥ ३८
ऐहिकञ्च फलं दत्त्वा स्वर्गमीप्सितमेव वा ।
मत्पदञ्च शरीरान्ते ददाम्येषां न संशयः ॥ ३९
गिरेश्च परितो भूमौ ग्रामान्वा पत्तनानि वा ।
करोति श्रद्धया राजा ब्राह्मणो योऽपि कोऽपि वा ॥ ४०
स वै राज्यश्रियं भुक्त्वा भुक्त्वा स्वर्गादिकं चिरम् ।
मत्सायुज्यं व्रजत्येव नात्र कार्या विचारणा ॥ ४१
'पुण्यं क्षेत्रमिदं भूमौ स्थातव्यं हि सदाऽत्र तु' ।
इति बुद्ध्याऽत्र वसतां गृहक्षेत्रादिकं तु ये ॥ ४२
ददतीह नरास्ते वै लब्ध्वा वासफलानि च ।
प्राप्नुवन्ति पुनश्चैव मामकञ्च पदं ध्रुवम् ॥ ४३
अत्र ये वसतां प्राज्ञा विद्यादानमनुत्तमम् ।
कुर्वन्ति तेषां विदुषां कीर्तिस्त्रैलोक्यगामिनी ॥ ४४
तद्बन्धुबन्धुतद्बन्धुतद्बन्धुजनबान्धवाः ।
सर्वेऽपि तत्फलं लब्ध्वा मोदन्ते दिवि देवताः ॥ ४५

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीवेङ्कटेश्वरमहोत्सववैभववर्णनं नाम एकपञ्चाशोऽध्यायः

अथ द्विपञ्चाशोऽध्यायः

वेङ्कटाद्रौ पुष्पोद्याननिर्माणादिप्रशंसा

श्रीसूतः —

उक्त्वा चैवं वेङ्कटेशः पुनः प्रीत्या जगाद च ॥ १

श्रीभगवान्—

'शृणुध्वं विबुधा यूयमन्यत्किञ्चिद्ब्रवीमि वः ।
ये हि चात्र प्रकुर्वन्ति बृन्दावनमनुत्तमम् ॥ २
उद्यानानि च पुण्यानि नानावृक्षयुतानि च ।
पुष्पोद्यानानि कृत्वा च तत्पुष्पैरर्चयन्ति माम् ॥ ३
दलस्यैकस्य दिव्यानि वत्सराण्यर्बुदानि च ।
स्वर्गे भुक्त्वा परान् भोगान् अन्ते यान्ति च मत्पदम् ॥ ४
अवान्तरफलं तेषामीप्सितं हि महीतले ।
न च सन्ततिविच्छेदः तेषां पुण्यकृतां भुवि ॥ ५
फलपुष्पाणि पत्राणि यावन्ति प्रतिवत्सरम् ।
उद्भवन्ति तथा कामाः तेषामपि महीतले ॥ ६
प्रत्यहं मम नैवेद्यं यावत्प्रस्थचतुष्टयम् ।
सव्यञ्जनं कल्पयन्ति ते हि पुण्यतमा भुवि ॥ ७
ब्रह्मेन्द्रलोकप्रमुखाः तैः सुखेन जिता नरैः ।
तदीयदर्शनात्पुंसो भवन्ति महिमादयः ॥ ८
तेषामैश्वर्यसम्पत्तौ वक्तव्यं नावशिष्यते ।
अन्ते यान्ति परं धाम पुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ ९
भूषणं स्वर्णखचितं वज्रमाणिक्यसंयुतम् ।
प्रयच्छन्ति च ये पुण्या मामुद्दिश्य महीतले ॥ १०
रूपलावण्यसम्पन्ना विद्यावन्तश्चिरायुषः ।
भवन्ति पुत्रास्तेषाञ्च मच्छन्दात्सम्पदोऽपि च ॥ ११
पद्मकह्लारतुलसीचम्पकैर्दामकारिणः ।
मदर्चननिमित्तं ये प्रत्यहं श्रद्धयाऽन्विताः ॥ १२

लक्ष्म्या समेतस्तेषां हि गृहे वत्स्याम्यहं सुराः ।
तेषां येऽपि च साहाय्यं कुर्वते श्रद्धयाऽन्विताः ॥ १३
तेषामपि सदा सम्पत्प्रदोऽहं कमलासन ! ।
भोः सुरा योगिनः सर्वे येऽपि चात्र समागताः ॥ १४
युष्माकं यद्यदिष्टं तत् दास्येऽहं सकलं वरम् ।
पुत्रान् पौत्राञ्छ्रियं वाऽपि राज्यमारोग्यमेव वा ॥ १५
आयुः कीर्तिञ्च यच्चान्यत् मत्तो वाञ्छति यः पुमान् ।
तत्तद्ददाम्यहं तस्मै सत्यं सत्यं न संशयः ॥ १६
बहुनेह किमुक्तेन ये चात्र वसतां पुनः ।
कुर्वन्ति चानुकूल्यं वै ते मे प्रियतरा मताः ॥ १७
निवसद्भ्योऽत्र मनुजा द्रुह्यन्ति विबुधाश्च ये ।
असुरा राक्षसा यक्षाः पिशाचाः प्राणिनोऽपि वा ॥ १८
तानहं नाशयिष्यामि सपुत्रपशुबान्धवान् ।
नियतोऽनियतो वाऽपि वेङ्कटाद्रिमिमं जनः ॥ १९
व्याजाद्वा यः समारुह्य स्नात्वा स्वामिसरोजले ।
नमस्यति च मां सोऽपि सकामः सर्वथा सुराः ॥ २०
कूलङ्कषमहौदार्यगुणक्षीरपयोनिधिः ' ।
इति श्रीवेङ्कटाधीशः तेभ्यो दत्त्वा वराण्यहो ! ॥ २१
भेरीमृदङ्गपणवमङ्गलस्वनसंयुतः ।
पुष्पवृष्ट्या युतः श्रीमान् श्रीभूमिसहितस्तदा ।
विवेशान्तर्महद्दिव्यं विमानं रत्नतोरणम् ॥ २२
ब्रह्मादयो देवगणाः सम्भूय प्रीतमानसाः ।
जयेति चास्तुवंस्तेन घोषेणाऽऽपूरितं जगत् ॥ २३

ब्रह्माऽपि वेङ्कटेशस्य दिव्यमङ्गलसम्भ्रमम् ।
ऋषिभिः सह धर्मात्मा यथाशास्त्रमकारयत् ॥ २४

महोत्सवावभृथस्नानप्रशंसा

ततः श्रवणनक्षत्रे देवदेवस्य शार्ङ्गिणः ।
चकारावभृथं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ॥ २५
स्वामिपुष्करिणीपुण्यसलिले लोकपूजिते ।
सस्नुर्ब्रह्मादिदेवाश्च मुनयो योगिनोऽपि च ॥ २६
राजानश्च तथा विप्राः सर्वे चैव नरास्तदा ।
तत्र स्नात्वा तु योगीन्द्रः सनकः सर्ववित् स्वयम् ॥ २७
सर्वेषां पुरतश्चेदमुवाच वचनं तदा ।
'सर्वे शृण्वन्तु मद्वाक्यमुद्धृत्य भुजमुच्यते ॥ २८
ज्ञातञ्च ध्यानयोगेन सम्यक्छास्त्रैश्च चिन्तितम् ।
समस्ततीर्थभूतस्य देवदेवस्य चक्रिणः ॥ २९
यः स्नात्यवभृथे पुण्ये तस्य तत्पूर्वजन्मसु ।
अनन्तेषु कृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति' ॥ ३०
इति श्रुत्वा महादेवः 'तत्तथैवे' ति चाब्रवीत् ।
'एवमेवे' ति भगवान् विष्णुरप्यब्रवीत्तदा ॥ ३१
प्रशशंसुस्तदा देवाः स्वामिपुष्करिणीं तदा ।
विविधैर्दिव्यकुसुमैः राशीभूतैः सुगन्धिभिः ॥ ३२
उपचारैरनेकैश्च वेदघोषैः सुखश्रवैः ।
नृत्यगीतादिवादित्रैः दिव्यमङ्गलनिस्स्वनैः ॥ ३३
इष्ट्वा प्रसूनयागञ्च तोषयित्वा जनार्दनम् ।
प्रणाममकरोद्ब्रह्मा सर्वदेवैः समन्वितः ॥ ३४

ततः प्रीतिसमायुक्तो ब्रह्मक्लृप्तोत्सवेन सः ।
उवाच च विधिं विष्णुः 'ब्रह्मन्! प्रीतोऽस्मि साम्प्रतम् ॥ ३५
एतत्प्रीतिसमं किञ्चित् दातुं तव न विद्यते ।
ब्रह्मन्! यद्वाऽथ किं दास्यं जगत्सृष्टिपटो विधे! ॥ ३६
त्वमेवाहमहं त्वं हि यद्यस्त्यन्यद्वदस्व तत् ।'
इति पृष्टोऽवदद्ब्रह्मा 'स्वामिन् यद्यस्ति ते कृपा ॥ ३७
कृतार्थोऽस्मि वरं नान्यत् लोकस्यानुग्रहं विना ।
एवमेव हरे स्वामिन् दद चेप्सितमर्थिने ॥ ३८
स्थातव्यं भवता विष्णो! लोकानुग्रहकाम्यया ।
इदमेव ममाभीष्टं याचनीयं पुनः पुनः' ॥ ३९
इति पृष्ठो रमाधीशः 'तथैवा' स्त्विति चावदत् ।
उक्त्वा चैवं पुनः प्राऽह ब्रह्माणममितौजसम् ॥ ४०

ब्रह्मादीनां स्वावासगमनार्थं भगवदभ्यनुज्ञा

'ब्रह्मंस्त्वं सृष्टिकार्येषु नियुक्तः पूर्वमेव हि ।
गत्वा त्वदीयलोकञ्च कुरु सृष्टिं सुखी भव ॥ ४१
'इन्द्र गच्छ स्वकं लोकं शाधि राज्यं स्वकीयकम्' ।
'पिनाकपाणे भूतेश लोकं गत्वा त्वदीयकम् ॥ ४२
उमया विहरस्व त्वमवाप्तसकलेप्सितः' ।
'अगस्त्य मुनिशार्दूल शिष्यैः सह तपोधन ॥ ४३
स्वमाश्रमं प्रविश्यैव कुरु नित्यान्यतन्द्रितः' ।
'योगिनश्च यथायोग्यं गच्छताऽऽसमुत्तमम् ॥ ४४
ध्यानामृतसुतृप्तैश्च स्थातव्यं योगिभिश्चिरम्' ।
इति श्रीवेङ्कटाधीशः सर्वानुत्सवसङ्गतान् ॥ ४५

तत्तत्स्थानं समुद्दिश्य विसृज्य प्रीतिपूर्वकम् ।
अन्तर्विमानं श्रीभूमिसहितः प्रविवेश ह ॥ ४६

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीवेङ्कटाद्रौ पुष्पोद्यान-निर्माणादिप्रशंसावर्णनं नाम द्विपञ्चाशोऽध्यायः

अथ त्रिपञ्चशोऽध्यायः

श्रीवेङ्कटाद्रीशवैभवप्रशंसा

मुनयः —

'भगवन् वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञानसुनिष्ठित! ।
श्रुतं सूत! महाश्चर्यमिहाऽऽख्यानमनुत्तमम् ॥ १
वेङ्कटाद्रिप्रभावोऽयमीदृशः पापनाशनः ।
तत्रैव भगवत्प्रीतिरीदृशी निस्तुला खलु ॥ २
वेङ्कटेशो महाश्चर्यदिव्यचारित्रभूषणः ।
आश्चर्यं तस्य चारित्रमद्भुतं परमाद्भुतम् ॥ ३
अदृष्टाश्रुतपूर्वं तत् कुत्राऽपि जगतीतले ।
शृण्वतामिदमाख्यानं नास्ति तृप्तिस्तपोधन ॥ ४
विसृज्य विबुधान् विष्णुरकरोत्किं रमापतिः ।
विसृष्टास्तेन देवाश्च किमकुर्वन् मुने वद ' ।
इति पृष्टोऽवदत्सूतः 'श्रूयता' मिति तान् मुनीन् ॥ ५

ब्रह्मादीनां स्वावासगमनम्

श्रीसूतः —

आरुह्य हंसं ब्रह्मा तु स्तूयमानः सुरैस्तथा ।
सत्यलोकं जगामाऽऽशु सर्वलोकपितामहः ॥ ६

दिव्यं विमानमास्थाय सहस्राक्षः पुरन्दरः ।
गन्धर्वैर्गीयमानश्च प्रविवेशामरावतीम् ॥ ७

नन्दिकेश्वरमुख्यैश्च गणैः प्रमथसंज्ञकैः ।
सहितः पार्वतीनाथः पर्वतं वेङ्कटाभिधम् ॥ ८

कुर्वन् प्रदक्षिणं पश्यन् वस्तु स्थलमनुत्तमम् ।
आग्नेय्यां दिशि चाद्राक्षीत् वेङ्कटाद्रेः सरः शिवम् ॥ ९

तत्र दृष्ट्वा सरः पुण्यं कापिलं लोकपावनम् ।
'रमणीयमिदं स्थानं स्थातव्यमुमया सह ॥ १०

अत्र' चेति विनिश्चित्य जगाम रजताचलम् ।
योगिनः सनकाद्याश्च पापनाशनतीरतः ॥ ११

अतिष्ठन् परमप्रीताः काननेषु महत्सु वै ।
ऋषयः सप्त तत्रैव दिशि चोत्तरपूर्वतः ॥ १२

फल्गुनीझरतीरे तु स्वाश्रमेष्ववसन् सुखम् ।
फाल्गुन्यां पूर्णिमायां तु तत्तीरे कमलाख्या ।
अरुन्धतीतपःप्रीता प्रादुरासीत्पुरा किल ॥ १३

फल्गुनीतीर्थमाहात्म्यम्

तस्यै दत्त्वा वरं चेष्टं प्रार्थिता च तया रमा ।
ददौ च सरितो नाम फल्गुनीशब्दपूर्वकम् ॥ १४

'फाल्गुने मासि राकाऽऽख्ये फल्गुनीतारके तिथौ ।
स्नास्यन्त्यत्र तु ये केचित् जनास्तेषामहं सदा ॥ १५

प्रीतो गृहे निवत्स्यामि सर्वकामफलप्रदा' ।
इति दत्त्वा वरं तस्यै पुनः श्रीकमलासना ।
अन्तर्धानं गता तत्र तत्तीरे मुनयोऽवसन् ॥ १६

देवाः केचन सम्भूय विनिश्चित्य विचार्य च ।
'अत्रैव वर्तते श्रीशः तस्मादत्रैव सर्वदा ।
सेवमाना वेङ्कटेशं स्थास्याम ' इति निश्चिताः ॥ १७
उत्तरे स्वामितीर्थस्य देवनद्यास्तथोत्तरे ।
कृत्वाऽऽश्रमं सुखं तत्र न्यवसंस्ते दिवौकसः ॥ १८

जाबालितीर्थमाहात्म्यम्

तत उत्तरदिग्भागे सरसः पश्चिमे तटे ।
जाबालिः स्वाश्रमे शिष्यैः न्यवसद्विगतश्रमः ॥ १९
केचिद्गिरौ स्थिताश्चैव नित्यमीशं नमन्ति च ।
गिरेः परिसरे केचित् न्यवसन्नित्यमेव हि ॥ २०
पुनरप्यागमिष्याम इति जग्मुः परे तदा ।
अगस्त्यो भगवांस्तत्र श्रीमद्वेङ्कटनायकम् ॥ २१
अर्चयन् विविधैः पुष्पैः कृत्वा चोद्यानमुत्तमम् ।
चिरकालं महाभागः सह शिष्यैर्महामुनिः ॥ २२
पिबन्नानन्दपीयूषं न्यवसद्वेङ्कटाचले ।
वेङ्कटेशः श्रिया भूम्या समेतः पुरुषोत्तमः ॥ २३
कृतत्रेताद्वापरेषु देवराजैर्महीक्षितैः ।
कल्पितैर्विविधैर्नित्यमुत्सवैः परमाद्भुतैः ॥ २४
पूजितो मोदते नित्यं ददन्निष्टं च याचते ।
कलौ युगे तदिद्धत्तिः आस्ते श्रीवेङ्कटाचले ॥ २५
एतद्वः सर्वमाख्यानं कथितं मुनयोऽमलाः ।
श्रोतुमिच्छथ भूयोऽपि किञ्चिद्वक्ष्यामि शंसत ।
इत्युक्ता मुनयः सर्वे प्रोचुरेतद्वचस्तदा ॥ २६

पूर्वस्यां दिशि सुदर्शनकृतासुरवधप्रकारः

मुनयः—

' वेङ्कटेशाभ्यनुज्ञातः चक्रेण निहता रणे ।
दुष्टदानवसङ्घाश्च दुष्टचोरा महीभृतः ॥ २७
इत्युक्तं हि त्वया पूर्वं कथं के वा हता मुने ।
श्रोतुमिच्छा हि महती यद्यस्मासु दया तव ॥ २८
शंस सूत! रथाङ्गस्य वृत्तान्तं रणभूमिषु ' ।
इति पृष्टो जगादासौ सूतः परमधार्मिकः । २९

श्रीसूतः—

श्रूयतां चक्रराजस्य चरित्रं परमाद्भुतम् ।
पराक्रमं सङ्ग्रहेण वक्ष्यामि शृणुतामलाः ॥ ३०
न शक्यं विस्तराद्वक्तुं चक्रराजस्य वैभवम् ।
' दुष्टान्निबर्ह ' येत्युक्तः चक्रराजो महाद्युतिः ॥ ३१
आज्ञां वेङ्कटनाथस्य धारयञ्छिरसा तदा ।
निर्जगाम गिरेः शृङ्गात् गन्धर्वगणसेवितः ॥ ३२
उद्यतायुधशस्त्रैस्तैः महामुसलपाणिभिः ।
प्रासतोमरहस्तैश्च शूलपट्टसधारिभिः ॥ ३३
असिचर्मधरैः शूरैः बाणशार्ङ्गासिधारिभिः ।
गजवाजिरथैरुष्ट्रैः युद्धसन्नाहसम्भ्रमैः ॥ ३४
भेरीमृदङ्गपटहैः ढक्कानिस्साणमर्दलैः ।
जयव्यञ्जकवाद्यैश्च संयुतोऽयं पदातिभिः ॥ ३५
राजवेषधरः श्रीमान् सहस्रभुजमण्डितः ।
किरीटहारमकुटकेयूराङ्गदशोभितः ॥ ३६

दंष्ट्राकरालवदनो ज्वलदग्निसमप्रभः ।
प्रवर्तकास्त्रसंयुक्तः पञ्चाशच्छतपाणिकः ॥ ३७
निवर्तकास्त्रसंयुक्तः पञ्चाशच्छतहस्तकः ।
पद्मरागसमोद्योतरक्तवस्त्रविभूषितः ॥ ३८
अनेकतुरगव्यूढं दिव्यं स्यन्दनमास्थितः ।
प्राचीं दिशं ययौ पूर्वं महाघोषसमन्वितः ॥ ३९
तेन घोषेण महता जगत्त्रस्तं चराचरम् ।
'स्फुटितं वा महद्व्योम दारिताः किमु पर्वताः' ।
इति भूतानि सर्वाणि चुक्रुशुश्च भृशं तदा ॥ ४०

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीवेङ्कटाद्रिवैभवप्रशंसादिवर्णनं नाम त्रिपञ्चाशोऽध्यायः

अथ चतुःपञ्चाशोऽध्यायः

सुदर्शनसैन्यासुरसैन्ययोर्युद्धप्रशंसा

शेषाचलस्य पूर्वस्यां दिशि केचिन्महानगाः ।
आसंस्तत्र वनोद्देशे दस्यवो बलदर्पिताः ॥ १
उद्यतायुधनिस्त्रिंशाः खड्गचर्मासिपाणयः ।
मायाविनो महाघोरा वञ्चकाः प्राणिहिंसकाः ॥ २
क्षेत्रवित्तापहारेण नानाप्राणिभयङ्कराः ।
असाध्या नृपवर्याणां वनदुर्गसमाश्रयाः ॥ ३
बाधमाना द्विजान् नित्यं साधूंश्चाऽसन् विशेषतः ।
गर्जन्तो मेघसङ्काशा नीलाञ्जनचयोपमाः ॥ ४

तेषां शतसहस्राणि चोराणां निर्गतानि च ।
सुदर्शनमहाराजसेनायां तु पुरस्सराः ॥ ५
केचिद्विख्यातसामर्थ्या निर्गताश्च तयोर्मिथः ।
अभूतपूर्वं तुमुलमभूत् युद्धमनुत्तमम् ॥ ६
समाप्तायुष्यशेषास्ते शलभा इव पावकम् ।
विविशुश्चक्रराजस्य ज्वलन्तीं वाहिनीं तदा ॥ ७
विनिर्दग्धाश्च ते सर्वे दस्युरूपा वनेचराः ।
तद्वंशजास्तादृशाश्च शिशुबालाः स्त्रियोऽपि च ॥ ८
ययुस्ते विलयं सर्वे चोरा मायोपजीविनः ।
निष्कण्टकमभूत्तच्च वनं पक्षिमृगाऽकुलम् ॥ ९
वेङ्कटाद्रिं समारभ्य यावद्वेला महोदधेः ।
तावान् देशश्च सङ्ग्रामः सपत्तनवनालयः ॥ १०
सर्वबाधाविनिर्मुक्तः सपर्वतनदीतटः ।
बभूव परमानन्दो राहुमुक्त इवोडुराट् ॥ ११
बभूवुर्मुदिताः सर्वे जना जानपदाश्च ये ।
तुष्टुवुर्ब्राह्मणाः सर्वे मुनयो योगिनोऽपि च ॥ १२
निवसन्ति तदारभ्य तस्मिन् देशे हि देहिनः ।
तदा प्रभृति तद्देशे वासवश्चक्रशासनात् ॥ १३
काले वर्षति सस्यानि फलन्ति बहुधा तदा ।
बहुक्षीरदुहा गावः तथा स्वादूदकं सरः ॥ १४
नीरोगाश्च जनाः सर्वे यथा कृतयुगे तथा ।
कुशलाः कृषिविद्यायां विप्रा वेदेषु निष्ठिताः ॥ १५
तपस्विनस्तपोधर्मे योगाभ्यासे च योगिनः ।
वाणिज्ये वणिजः सर्वे स्वस्वधर्मेषु निष्ठिताः ॥ १६

देशमध्ये समागत्य सुदर्शनहरिः प्रभुः ।
समाहूय जनान्सर्वान् वचनं चेदमब्रवीत् ।
'कर्तव्यं भवतां किं तदस्ति चेद्वक्तुमर्हथ' ॥ १७

जनाः—

'इतः पूर्वं वयं सर्वे पीडिताः सुभृशं प्रभो! ।
दस्युभिस्तस्करैश्चोरैः चोरप्रायैश्च राजभिः ॥ १८
प्रसादाद्भवतः स्वामिन्! देशोऽयं निरुपद्रवः ।
आसीद्वयं कृतार्थास्स्मे' त्युक्तः प्राह च चक्रराट् ॥ १९
'धर्मात्मानं नृपं कञ्चित् कृत्वा देशाधिपं पुनः ।
न्याय्ये वर्त्मनि वर्तध्वं यूयं तेन गतश्रमाः' ।
एवं सुरक्षितं चक्रे तं देशं हेतिभूपतिः ॥ २०

आग्नेयदिशि सुदर्शनकृतासुरवधप्रकारः

आग्नेय्यां दिशि शेषाद्रेः केचित् दैत्यांशसम्भवाः ।
महामायाविनो घोरा वञ्चकाः क्षत्रबान्धवाः ॥ २१
बाधमाना द्विजानासन् साधून्सर्वान् जनांस्तथा ।
देवब्राह्मणविश्वासः तेषां नाऽसीत्कदाचन ॥ २२
वने दुर्गं गिरौ दुर्गं स्थले दुर्गं तथैव च ।
एवमावासदेशन्तु कृत्वाऽतिष्ठंस्तु तत्र हि ॥ २३
ते हि ज्ञात्वा महासेनामागतामुद्यतायुधाम् ।
अयुध्यन्त महाघोरं शस्त्रैरस्त्रैः परश्वधैः ॥ २४
पाशैः खड्गैस्त्रिशूलैश्च तोमरैर्मुद्गरैस्तथा ।
निघ्नन्ति स्म तथा योधान् अश्वानुष्ट्रांश्च वारणान् ॥ २५

शिरांसि बहुधा युद्धे पदातीनाञ्च चिच्छिदुः ।
केचित् पादेषु सम्भिन्नाः केचिद्धस्तेष्वशेरत ॥ २६
शिरोभिश्छिन्नपादैश्च कबन्धैश्च तथा करैः ।
शस्त्रैरस्त्रैस्तनुत्राणैः उष्णीषैश्च शिरोरुहैः ॥ २७
रक्तौघैर्मांसखण्डैश्च कीकसैरान्त्रराशिभिः ।
आस्तृता युद्धभूमिः सा प्रेतराजस्य विस्तृता ॥ २८
पुरीवाऽसीत्तदा तैस्तु सैन्यं सन्नञ्च तत्तदा ।
सेनैकदेशं क्षुभितं दृष्ट्वा दौरात्म्यमेव च ॥ २९
क्रुद्धो बभूव हेतीनां राजा परमकोपनः ।
त्रिपुरारिर्यथा क्रुद्धः पुराणां सूदनेऽभवत् ॥ ३०
तादृशानाञ्च चोराणां मायिनां निग्रहे तथा ।
ज्वालामुखं बलाध्यक्षं ससैन्यं सन्दिदेश ह ॥ ३१
'निश्शेषं कुरु राज्ञस्तान् चोरांश्च मददुर्मदान्' ।
इत्याज्ञप्तस्तदा तेन चक्रराजेन वै बली ॥ ३२
ज्वालामुखस्तथा चक्रे युद्धं परमदारुणम् ।
तत्सैन्यं लोडयामास मदमत्त इव द्विपः ॥ ३३
छिन्ना भिन्नास्तथा जग्मुः चोरास्तत्र वनेचराः ।
पलायन्ते स्म भीतास्ते त्यक्तशस्त्राऽयुधास्तदा ॥ ३४
त्यक्त्वा समरभूमिञ्च वने लीनाश्च सानुषु ।
न हि तत्र जनः कश्चित् ददृशे वनभूमिषु ॥ ३५
गिरेर्दुर्गेषु सर्वेषु वनदुर्गेषु सानुषु ।
महाबिलेषु कुञ्जेषु कुटीरेषु गुहासु च ॥ ३६
मृगयामासुरव्यग्राः तस्य चानुचरास्तदा ।
ददृशुर्न हि कञ्चिच्च विनिर्गत्य तु विस्मिताः ॥ ३७

ज्वालामुखाय ते सर्वे प्रोचुरेवं पदातयः ।
विस्मितः सोऽपि तां मायां ज्ञात्वा परमदुर्जयः ॥ ४८

तद्देशवासिनः साधूनाहूयेदं वचोऽब्रवीत् ।
'इमं देशं विसृज्याऽऽशु गन्तव्यं देशमन्यकम् ॥ ३९

क्षणमाला' दिति प्रोक्त्वा जग्राह परमं धनुः ।
अस्त्रं च सन्दधे तस्मिन् आग्नेयं मन्त्रवत्तदा ॥ ४०

प्रजज्वाल च तद्दिव्यमस्त्रं परमभास्वरम् ।
कृशानवस्तदस्त्राच्च निष्पेतुश्च सहस्रशः ॥ ४१

विचुक्रुशुश्च भूतानि चुक्षुभुः सागरास्तदा ।
'अन्तर्धानं गता यत्र चोरास्तिष्ठन्ति वञ्चकाः ॥ ४२

गत्वा च देशे तत्रापि भस्मसात्कुरु तानरीन्' ।
इति चिक्षेप तद्दिव्यमस्त्रमाग्नेयमुत्तमम् ॥ ४३

आक्रम्य रोदसी तच्च ज्वालामालासमाकुलम् ।
चोरदेशं समाक्रम्य गिरिदुर्गवनानि च ॥ ४४

यत्र यत्र च तिष्ठन्ति मायिनस्ते वनेचराः ।
अदहत्तानि सर्वाणि स्थलान्यन्यानि यानि च ॥ ४५

ते च सर्वे दुरात्मानो दग्धकेशतनूरुहाः ।
तेषां स्त्रियश्च बालाश्च सर्वे दग्धाश्च वह्निना ॥ ४६

बिलेभ्यः कन्दरेभ्यश्च निष्पेतुः क्षत्रबान्धवाः ।
वनं तदीयं तत्सर्वं भस्मीभूतञ्च तत्क्षणात् ॥ ४७

निर्बीजं तत्कुलं सर्वं दग्धमस्त्रस्य तेजसा ।
भस्मीकृत्य तु तान्सर्वान् प्रविवेशेषुधिं तदा ॥ ४८

वृष्टिं समानयामास सद्यः शीतलकारिणीम् ।
'आप्लावयत तं देशमाजग्मुर्निर्गता जनाः ॥ ४९

निहताः सर्वचोराश्च तेजसा भवतः प्रभो' ।
इति विज्ञापितस्तेन बलाध्यक्षेण स प्रभुः ॥ ५०
सन्तुष्टस्तत्र तं देशमागत्य च सुदर्शनः ।
तानि दुर्गाणि सर्वाणि स्थलीकृत्य वनानि च ॥ ५१
प्रकाशानि ततश्चक्रे देशं प्रहतमार्गकम् ।
तत्रत्यान् स्थापयामास साधून् विप्रादिकानपि ॥ ५२
स्थापयित्वा च तद्देशे धर्माध्यक्षं दयापरम् ।
वृष्टिशाल्यादिवृद्धया च पोषयामास देशिकान् ॥ ५३

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये सुदर्शनसैन्यासुरसैन्ययोः युद्धप्रशंसादिवर्णनं नाम चतुः पञ्चाशोऽध्यायः

अथ पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः

सुदर्शनस्यासुरवधार्थं दक्षिणदिग्गमनम्

श्रीसूतः—

सुदर्शनो महाराजः कृत्वा देशमकण्टकम् ।
तस्माद्देशादपक्रम्य भागं दक्षिणमाययौ ॥ १
आगत्य दक्षिणं देशं ससैन्यः सपरिच्छदः ।
वादयामास वाद्यानि निस्साणप्रमुखानि च ॥ २
तेन शब्देन महता दारिता इव भूधराः ।
मदमत्तगजैरश्वैः सुन्दरैः पर्वतोपमैः ॥ ३
अनेकैश्च वनं तत्र चूर्णितं हि सहस्रधा ।
विपिनानि प्रकाशानि कृतानि गिरयस्तथा ॥ ४

वनदुर्गाणि तैः सर्वैः सुगमानि कृतानि वै ।
तत्र दैत्यांशसम्भूताः शूराः शूद्रकुलोद्भवाः ॥ ५
अङ्को वङ्कः पुलिन्दश्च बिडालो वालुकस्तथा ।
एते शूराः प्रधानाश्च पञ्चैते पञ्च पापिनः ॥ ६
बाधन्ते स्म द्विजान् नित्यं क्षेत्रवित्तापहारतः ।
योगनिष्ठांस्तपोनिष्ठान् यज्ञकर्मसु निष्ठितान् ॥ ७
पीडयन्ति स्म बालांश्च स्त्रियो वृद्धांश्च नित्यशः ।
अग्निहोत्राणि वेदाश्च यज्ञाश्चोत्सव एव च ॥ ८
आचारा वैदिकास्तत्र प्रावर्तन्त न च क्वचित् ।
पीड्यमानाः सदा चोरैः पञ्चभिः प्राणिनो भृशम् ॥ ९
क्षुद्राश्च बहवश्चासन् प्राणिपीडाकरा अपि ।
ते सर्वे सहसा तत्र विचार्य च पुनः पुनः ॥ १०

सुदर्शनासुरसेनयोर्युद्धप्रकारः

सुदर्शनं च राजानं ज्ञात्वा तत्र समागतम् ।
'सर्वैः सम्भूय योद्धव्यं नान्यथा गतिरस्ति नः ॥ ११
राजा सुदर्शनो नाम सहस्रभुजमण्डितः ।
विक्रमे स च राजा तु सहस्रकिरणोपमः ॥ १२
यत्र यत्र स वै राजा क्रुद्धः पश्यति सत्वरम् ।
तत्तत्सर्वञ्च सहसा दग्धं किल भविष्यति ॥ १३
अतः सर्वे वयं चोराः सावधानाश्च सर्वदा ।
योत्स्याम ' इति निश्चित्य तेऽथ सम्भूय दस्यवः ॥ १४
परिघान्पट्टसान्प्रासान् शक्तिशूलपरश्वधान् ।
धनूंषि च सबाणानि खड्गांश्च विपुलाञ्छुभान् ॥ १५

प्रगृह्य परमक्रुद्धा वरदानबलोद्धताः ।
विचित्रवाससः सर्वे विविधाः शस्त्रपाणयः ॥ १६
निर्ययुर्मदमत्ताश्च चलन्त इव पर्वता ।
ते युद्धकुशलाः शूराः तोमराङ्कुशपाणयः ॥ १७
अन्ये लक्षणसंयुक्ता वरचर्मासिपाणयः ।
'अहमेव वधिष्यामि सर्वा' निति बलोद्धताः ॥ १८
तत्र सर्वे समाजग्मुः युद्धार्थं यमचोदिताः ।
सुदर्शनोऽपि तान् दृष्ट्वा क्रुद्धो नाग इव श्वसन् ॥ १९
स्फुलिङ्गाक्षं बलाध्यक्षं ज्वालाकेशं महासटम् ।
कालान्तकं रणघ्नञ्च पञ्च स्रष्ट्वा तु मानसान् ॥ २०
ससैन्यान् प्रेषयामास चोराणां निग्रहे तथा ।
निर्ययुस्ते रथैरश्वैः नागानीकैः सुसंवृताः ॥ २१
परिघान् पट्टसांश्चैव शूलखड्गपरश्वधान् ।
गृहीत्वा विविशुर्युद्धभूमिं ज्वलितकुण्डलाः ॥ २२
चिक्षिपुर्दुष्टचोरेषु बाणान् प्राणहरान् रणे ।
ते गदाभिर्विचित्राभिः प्रासैः खड्गैः परश्वधैः ॥ २३
अन्योन्यं समरे जघ्नुः अस्त्रैः शस्त्रैश्च योधकाः ।
एवं प्रवृत्ते सङ्ग्रामे निर्धूतं सुमहद्रजः ॥ २४
दुष्टानां दैत्यजातानां शान्तं शोणितविस्रवैः ।
रथमातङ्गकूलाश्वहयमत्स्या ध्वजद्रुमाः ॥ २५
शरीरसंङ्घातवहाः सुस्रुवू रक्तनिम्नगाः ।
स्फुलिङ्गाक्षो बलाध्यक्षः शैररङ्कं जघान च ॥ २६
वङ्कं जघान समरे ज्वालाकेशः शितैः शरैः ।
महासटः पुलिन्दञ्च जघान समरे शरैः ॥ २७

कालान्तको बिडालश्च वालुकं रणहा युधि ।
जघान समरे क्रूरैः शरैराशीविषोपमैः ॥ २८
ततः सुदर्शनो राजा हयशीर्षं महाशरम् ।
'अन्तर्धानं गता यत्र तिष्ठन्ति गिरिसानुषु ॥ २९
प्राणिपीडाकरा ये तु ये तु दैत्यांशसम्भवाः ।
यत्र कुत्र च तिष्ठन्ति तान् ज ' हीति सुदारुणम् ॥ ३०
सन्धाय धनुषि क्षिप्रं विससर्ज महाप्रभुः ।
तदस्त्रनिर्गमध्वानैः भग्नं सैन्यं दुरात्मनाम् ॥ ३१
दैत्यानश्वान् खरानुष्ट्रान् रथान् युद्धसमागतान् ।
द्विधा चकार समरे हयशीर्षं महाशरः ॥ ३२
वनेषु गिरिदुर्गेषु ग्रामे वा पत्तनेऽपि वा ।
यत्र यत्र दुरात्मानः ते सर्वे च द्विधा कृताः ॥ ३३
तज्जातीयाश्च शिशवः तेषां दाराश्च बालिकाः ।
द्विधा कृताश्च ते सर्वे चित्रमस्त्रस्य तेजसा ॥ ३४
तद्दृष्ट्वा देवताः सर्वा देशीयाश्च जना अपि ।
विस्मयं परमं जग्मुः किमिदं चेति तेजसा ॥ ३५
छिन्नं भिन्नं शरैर्दग्धं प्रभग्नं शरपीडितम् ।
बलं सर्वन्तु दुष्टानां ददृशे रणभूमिषु ॥ ३६
देशबाधकदुष्टेषु न कश्चिद्ददृशे तदा ।
जलदुर्गं गिरौ दुर्गं वनदुर्गं तथैव च ॥ ३७
स्थलदुर्गञ्च यश्चान्यो निवासो दुष्टदेहिनाम् ।
तत्तत्सर्वं महाराजो भग्नं कृत्वा महागजैः ॥ ३८
कृत्वा प्रकाशं तं देशं कृत्वा प्रहतमार्गकम् ।
महामार्गञ्चसर्वत्र कृत्वा निहतकण्टकम् ॥ ३९

विप्रक्षत्रादिकान् साधून् अन्यानपि जनान् बहून् ।
स्वे स्वे धर्मे नियुज्यैव स्थापयामास वै सुखम् ॥ ४०

' नीरोगाश्च जनाः सर्वे कामक्रोधपराङ्मुखाः ।
वेदशास्त्रपराः सर्वे सर्वे यज्ञैः सुनिष्ठिताः ॥ ४१

काले वर्षन्तु मेघाश्च फलन्तु च महीरुहाः ।
समृद्धानि च सस्यानि सन्तु नः शासना ' दिति ॥ ४२

अनुगृह्य च तान्सर्वान् तस्थौ तद्देशवासिनः ।
ववृधे वेङ्कटाधीश करपङ्कजभानुमान् ॥ ४३

तत्र देवाः समागत्य स्तुत्वा देवं हरिं प्रभुम् ।
ववर्षुः पुष्पवर्षाणि गन्धर्वाश्च जगुः कलम् ॥ ४४

इदानीमत्र वसतां लब्धं ब्राह्मण्यमुत्तमम् ।
प्रसादाद्भवतः सोऽयं कृतो देशः सुखी प्रभो ॥ ४५

इदानीं पश्चिमे भागे किञ्चित्कार्यं भविष्यति ।
इति विज्ञाप्य ते सर्वे दिवं जग्मुर्यथागतम् ॥ ४६

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये सुदर्शनस्यासुरवधार्थं दक्षिणदिग्गमनादिवर्णनं नाम पञ्चपञ्चाशोऽध्यायः

अथ षट्पञ्चाशोऽध्यायः

वरुणदिश्यसुरसुदर्शनसेनायुद्धप्रशंसा

श्रीसूतः —

राजा सुदर्शनः श्रीमान् प्रतापहतकण्टकः ।
दक्षिणां दिशमासाद्य कृत्वा निर्बाधमेव ताम् ॥ १

देशस्य रक्षणार्थाय कश्चिन्नृपवरं तदा ।
धर्मात्मानं प्रतिष्ठाप्य प्रतस्थे पश्चिमां दिशम् ॥ २
शतं शतसहस्राणि भेरीणां व्यनदंस्तदा ।
पताकिनो गजास्तत्र ध्वजयुक्ताश्च वाजिनः ॥ ३
मत्तेभाः कलभाश्चैव तथा गम्भीरवेदिनः ।
शस्त्रवर्मायुधोपेताः सन्नद्धा युद्धकारणात् ॥ ४
घोटाश्च द्वीपसम्भूता वायुवेगास्तथाऽपरे ।
वर्मास्त्रशस्त्रसम्भिन्ना निर्ययुश्च सहस्रशः ॥ ५
शताश्वास्त्रिशताश्वाश्च सहस्राश्वाश्च यूथशः ।
सर्वायुधैश्च सम्पूर्णाः पताकालङ्कृतास्तथा ॥ ६
विमानानीव सिद्धानां शतशोऽथ सहस्रशः ।
स्यन्दनानि विचित्राणि निर्ययुर्भास्वराणि च ॥ ७
उद्यतायुधनिस्त्रिंशाः तथोद्यतपरश्वधाः ।
उद्यतासिगदाशूलाः तथोद्यतकरायुधाः ॥ ८
अट्टहासान् विमुञ्चन्तो निर्ययुश्च पदातयः ।
मध्ये रराज राजाऽसौ सहस्रभुजमण्डितः ॥ ९
निदाघे प्रतपन् सूर्यः सहस्रांशुरिवाऽबभौ ।
तत्राऽसीत्पश्चिमे भागे वेङ्कटाद्रेरदूरतः ॥ १०
काननं पर्वताकीर्णं सिंहव्याघ्रनिषेवितम् ।
मातङ्गैर्नर्दमानैश्च वराहमहिषैस्तथा ॥ ११
वृकभल्लूकसंयुक्तं तस्मिन् महति कानने ।
दैत्यांशः कश्चिदुत्पन्नः किरातः पर्वतोपमः ॥ १२
नाम्ना काननकर्ता च रिपुघ्नस्य सुतो बली ।
स तु शम्भुं समुद्दिश्य व्रतचर्यापरोऽभवत् ॥ १३

यक्षराक्षससिद्धानां मनुष्याणां महात्मनाम् ।
दुर्जयत्वमसाविच्छन् साहसी तु कदाचन ॥ १४
क्रतुध्वंसकरं रुद्रं ध्यात्वा च धृतिमान् नरः ।
खड्गमादाय चिच्छेद स्वशिरः पुष्पसम्भृतम् ॥ १५
अलङ्कृतञ्च गन्धाद्यैः शम्भवेऽर्पयितुं तदा ।
प्रसादात्तत्क्षणाद्रुद्रो जीवयित्वा च तं पुनः ॥ १६
ददौ च तदभिप्रेतं लब्ध्वा सादरमुत्तमम् ।
वनकर्ता समागत्य वने तस्मिन् दुरासदम् ॥ १७
स्थानं दुर्गं पराभेद्यमधिष्ठाय महाबलः ।
अनेकशतसाहस्रैरनीकैः परिवारितः ॥ १८
लोकानुत्सादयामास वरदानबलोद्धतः ।
चुक्रुशुः पीडिताः सर्वे विप्राद्याः प्राणिनस्तदा ॥ १९
स तु ज्ञात्वा दुरात्मा च सुदर्शनमहानृपम् ।
नृप इत्येव तं मत्वा निर्जगाम रणाय सः ॥ २०
एकामक्षौहिणीं सेनां गृहीत्वा सशरासनः ।
सन्नद्धः कवची खड्गी दण्डी परबलार्दनः ॥ २१
रथमारुह्य सज्जश्च सर्वशस्त्रास्त्रभूषितः ।
ययुश्च तस्य पुरतस्तुरगाश्च महागजाः ॥ २२
पदातयश्च सरथा ययुः शस्त्रास्त्रपाणयः ।
प्रावर्तत महद्युद्धं सेनयोरुभयोरपि ॥ २३
शस्त्रैरस्त्रैः शितैर्बाणैः भिण्डिपालैः परश्वधैः ।
कुन्ततोमरचक्रैश्च परिघैः पट्टसैः शितैः ॥ २४
शक्तितोमरशूलैश्च गजचर्मासिसाधनैः ।
शतघ्नीपरिघाग्निश्च चित्रैरन्यैश्च साधनैः ॥ २५

अन्योन्यञ्च यथापूर्वं देवदानवराजयोः ।
सुदर्शनभटाश्चापि निजघ्नुस्तान् किरातकान् ॥ २६
विविधायुधहस्ताश्च शूलमुद्गरपाणयः ।
गदाभिः पट्टसैर्दण्डैः आयसैर्मुसलैर्भृशम् ॥ २७
परिघैर्भिण्डिपालैश्च भल्लैः प्रासैः परश्वधैः ।
रथैः कवचिनस्त्वन्ये ध्वजैश्च समलङ्कृतैः ॥ २८
हिरण्यजालविहितैः खरैश्च विविधाननैः ।
हयैः परमशीघ्रैश्च गजेन्द्रैश्च मदोत्कटैः ॥ २९
सुदर्शनभटांश्चापि निर्जघ्नुस्ते किरातकाः ।
तैर्गदाभिश्च भीमाभिः पट्टसैः कूटमुद्गरैः ॥ ३०
घोरैश्च परिघैश्चित्रैः त्रिशूलैरपि संशितैः ।
विदार्यमाणास्ते शूला निपेतुर्भुवि संयुगे ॥ ३१
अमर्षाज्जनितोद्धर्षाः चक्रुः कर्माण्यभीतवत् ।
शरनिर्भिन्नगात्रास्ते शूलनिर्भिन्नदेहिनः ॥ ३२
ममन्थुर्दुष्टचोरांश्च नामानि च बभाषिरे ।
तद्बभूवाद्भुतं घोरं युद्धं सैन्यद्वयस्य च ॥ ३३
ववर्षु रुधिरं केचित् मुखैस्ते वनवासिनः ।
पार्श्वेषु दारिताः केचित् केचिद्धस्तेषु दारिताः ॥ ३४
पट्टसैश्चूर्णिताः केचित् प्रासैः केचिद्विदारिताः ।
ध्वजैर्निपतितैर्नागैः अश्वैश्च विनिपातितैः ॥ ३५
रथैर्विमृदिताः केचित् व्यथिताः कानने स्थिताः ।
मुद्गरैराहताः केचित् पतिता धरणीतले ॥ ३६
परिघैर्मथिताः केचित् भिण्डिपालैश्च दारिताः ।
केचिद्विनिहता भूमौ रुधिरार्द्रा वनौकसः ॥ ३७

केचिद्वित्रासिता नष्टाः केचित्पार्श्वेन शायिताः ।
विभिन्नहृदयाः केचित् त्रिशूलैर्दारिताः परे ॥ ३८
एवं विद्रावितं सैन्यं वनकर्ता विलोक्य तत् ।
बभूव क्रोधताम्राक्षः सेनाध्यक्षमुवाच ह ॥ ३९
ज्वालापातं महाशूरं जहि त्वं गच्छ शीघ्रतः ' ।
इत्याज्ञप्तस्ततस्तूर्णं ज्वालापातः प्रतापवान् ॥ ४०
धनुर्विष्फारयामास रथस्थः कनकाङ्गदः ।
सुदर्शनमहाराजः सेनाध्यक्षं सृजन् रुषा ॥ ४१
वडवामुखनामानं वडवानलविक्रमम् ।
जहि त्वं समरे गच्छ शत्रुसैन्यमशेषतः ' ॥ ४२
इत्यब्रवीत्ततः सोऽपि निर्गतः सरथस्तथा ।
शार्ङ्गमादाय सुमहत् तस्मिन् बाणान् युयोज च ॥ ४३
मुमोच च ततः सैन्ये शरसङ्घान् महारथः ।
शतं सहस्रमयुतं नराणां बडबाननः ॥ ४४
बाणेनैकेन सहसा निजघान महारथः ।
दश वा विंशतिं वऽापि त्रिशतं वा रथान् हयान् ॥ ४५
गजानां च घटामेकां एकेन शितपत्रिणा ।
जघान स महातेजाः कालानलयमोपमः ॥ ४६
बडबापावको यद्वत् अम्भांसि ग्रसते क्षणात् ।
तद्वत्सैन्यं परं चक्रे भस्मसात् बडबाननः ॥ ४७
एकामक्षौहिणीं सेनां सुदर्शनबलाग्रणीः ।
प्रापयद्यमलोकं हि मुहूर्तद्वयमात्रतः ॥ ४८
निश्शेषं स्वबलं सर्वं हतमालोक्य वेगतः ।
दिव्यमस्त्रञ्च सन्धाय 'तिष्ठ ति' ष्ठेति च ब्रुवन् ॥ ४९

आजगाम रथाच्छीघ्रं किरातो लघुविक्रमः ।
सुदर्शनमहाकोपसञ्जातो बडबाननः ॥ ५०
विष्णुचक्रेण तं घोरं जघान वनगोचरम् ।
हते किरातराजे तु तद्वनं निर्मलं बभौ ॥ ५१

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये वरुणदिश्यसुरसुदर्शनसेना-युद्धप्रशंसादिवर्णनं नाम षट्पञ्चाशोऽध्यायः

अथ सप्तपञ्चाशोऽध्यायः

सुदर्शनस्यासुरवधार्थमुत्तरदिग्गमनम्

श्रीसूत —

सुदर्शनमहाराजः सहस्रकिरणोपमः ।
तं देशं हतदुष्टञ्च हतविग्रहकण्टकम् ॥ १
कृत्वा सर्वाणि दुर्गाणि गिरिस्थलवनानि च ।
विनिहत्य गजैरश्वैः सर्वदिक्षु महापथम् ॥ २
कृत्वा च तत्र मनुजान् स्थापयित्वा यथासुखम् ।
तद्देशरक्षकं कञ्चित् धर्मिष्ठं सत्यवादिनम् ॥ ३
निवेश्य देशमध्ये च जनानामन्त्र्य सत्वरम् ।
प्रतस्थे सबलस्तस्मात् दुष्टचोरजिगीषया ॥ ४
ततश्चोत्तरदिग्भागं सहस्रकिरणो यथा ।
नीहारशोषणार्थाय श्रीमान् भुजसहस्रवान् ॥ ५
प्रतापविक्रमादित्यः सुदर्शनमहाप्रभुः ।
श्रीवेङ्कटनगाधीशदिव्याज्ञापरिपालकः ॥ ६

पदातयो गजाश्वाश्च रथाश्च गिरिसन्निभाः ।
ययुरग्रे च वाद्यानि वादयन्ति स्म सर्वतः ॥ ७
ततः प्रचोदिता भेर्यो मर्दलानकपुष्कराः ।
हेमकोणहतास्तीव्रं बलानां चाग्रतस्तदा ॥ ८
विनेदुश्च महाघोषाः शङ्खाः शतसहस्रशः ।
तडिद्भास्करकल्पाश्च खड्गाः प्रासाश्च पट्टसाः ॥ ९
बभुस्तस्मिन् महासैन्ये यथा मेघेषु विद्युतः ।
उत्तरे वेङ्कटाद्रेस्तु भागे कश्चिन्महासुरः ॥ १०

भेरुण्डासुरसुदर्शनसेनयोर्युद्धप्रशंसा

भेरुण्डो नाम दैत्यानां प्रवरो बलदर्पितः ।
ब्रह्मणाऽसीत्पुरा दत्तवरः पर्वतसन्निभः ॥ ११
स तु तत्र निवासञ्च कृत्वा तु बहुभिर्वृतः ।
वेङ्कटाद्रौ तदन्यस्मिन् गिरौ वा काननेऽपि वा ॥ १२
तपांसि कुर्वतां विघ्नं कुर्वन् प्राणिभयङ्करः ।
ग्रामे वा पत्तने वाऽपि स्थितान् विप्रादिमानुषान् ॥ १३
बबाधे सततं तीक्ष्णं तेन देशः प्रपीडितः ।
काम्भोजा यवनाश्चापि म्लेच्छाः सङ्करजातिजाः ॥ १४
भेरुण्डस्य बलोद्रिक्ताः तत्राऽसन् प्राणिपीडकाः ।
ते सर्वे पापकर्माणः सम्भूय मुसलायुधाः ॥ १५
भेरुण्डमग्रतः कृत्वा सरथाश्वगजास्तदा ।
युद्धार्थमागतं ज्ञात्वा राजानञ्च सुदर्शनम् ॥ १६
युद्धाय निर्ययुः सर्वे गदाशक्तिपरश्वधान् ।
गृहीत्वाऽङ्कुशपाशांश्च खड्गांश्च कनकत्सरून् ॥ १७

केचिच्चर्मायुधधराः केचित्तोमरपाणयः ।
केचित्त्रिशूलहस्ताश्च शरचापधरा अपि ॥ १८
अट्टहासं विमुञ्चन्तो नर्दन्तस्ते महाबलाः ।
वाद्यघोषांश्च महतः कारयन्ति स्म केचन ॥ १९
सन्नद्धाश्चैवमागत्य चक्रुस्ते कदनं महत् ।
सुदर्शनभटाश्चापि भेरुण्डस्य भटा अपि ॥ २०
हताः सुदर्शनभटाः किरातैरधिकोर्जितैः ।
निकृत्तशिरसः केचित् छिन्नपादास्तथाऽपरे ॥ २१
केचित्कृत्तशिरस्त्राणाः केचिद्वक्षसि ताडिताः ।
केचिच्छिन्नतनुत्राणाः केचिच्छिन्नोरुबाहवः ॥ २२
एवं हतं बलं सर्वमसुरेण दुरात्मना ।
तं दृष्ट्वा निहतं सैन्यं सुदर्शनमहाप्रभुः ॥ २३
क्रोधेनारुणताम्राक्षः प्रजज्वालान्तको यथा ।
क्रुद्धे तस्मिन् प्रभौ सर्वं न बभौ कलुषं जगत् ॥ २४
चन्द्रसूर्यौ तदाऽऽकाशे बभतुः न च किञ्चन ।
नक्षत्राणि न भान्ति स्म पेतुरुल्काः सहस्रशः ॥ २५
वाति स्म जवनोऽत्यर्थं सह धूल्या प्रभञ्जनः ।
चकम्पे वसुधा कृत्स्ना पेतुः शैलाश्च पादपाः ॥ २६
चुक्षुभुः सागराः सर्वे नेदुर्भूतानि तत्क्षणात् ।
युद्धार्थमागता दैत्याः किराताः पुल्कसास्तथा ॥ २७
कश्मलोपहताः सर्वे विषण्णवदनास्तदा ।
तत्कोपाग्निसमुत्थश्च पुरुषः परमाद्भुतः ॥ २८
चापी खड्गी रथी तूणी कश्चित् कनकपिङ्गलः ।
नाम्ना पावकसङ्काशः साक्षात्पावकविक्रमः ॥ २९

स तमाज्ञापयद्राजा 'जहि दैत्या'नितीश्वरः ।
पावकः सर्वशस्त्रास्त्रसम्पन्नः समरे बभौ ॥ ३०
प्रलयाग्निरिवादित्यसहस्रसदृशप्रभः ।
मुमोच बाणवर्षाणि परसैन्येषु पावक ॥ ३१
विनोदं कारयामास कञ्चिद्विस्मयकारकम् ।
सम्मोहनार्थं दैत्यानां गान्धर्वं समचोदयत् ॥ ३२
मोहिताः परमास्त्रेण त्यक्तोद्यतवरायुधा ।
परसैन्यञ्च तत्सर्वं मत्वा स्वजनसार्धगम् ॥ ३३
नायुध्यन्त तदा योधा दृष्ट्वा सेनापतिं पुनः ।
नाम्ना पावकसङ्काशं जनकं स्वकुलोद्भवम् ॥ ३४
मत्वा सर्वे नमन्ति स्म पतित्वा वसुधातले ।
तद्दृष्ट्वा देवगन्धर्वाः सिद्धविद्याधरादयः ॥ ३५
विस्मयं परमं जग्मुः 'साधु सा'ध्विति चाब्रुवन् ।
तान् दृष्ट्वा पावकप्रख्यो मोहितानां प्रमापणम् ॥ ३६
अयुक्तमपि तद्दिव्यम् उपसंहृतवांस्तदा ।
विमुक्तमोहास्ते सर्वे गृहीत्वा शस्त्रबाणकान् ॥ ३७
चक्रुस्ते कदनं घोरमसिभिः पट्टसायुधैः ।
क्रौञ्चमस्त्रं समादाय परेषां युद्धकाङ्क्षिणाम् ॥ ३८
'छिन्दि भोः कर्णनासे त्व'मिति मन्त्रं जजाप ह ।
तत्क्षणात्कृत्तनासाश्च कृत्तकर्णाश्च संयुगे ॥ ३९
विलोक्य ते हि तत्कर्म क्रुद्धा जघ्नुश्च तद्बलम् ।
पुनः पावकसङ्काशः सर्वास्त्रकुशलो युधि ॥ ४०
भिण्डिपालेन सर्वेषां बाहून् चिच्छेद सर्वतः ।
सर्वे ते वीतहस्ताश्च परान् खादितुमुद्यताः ॥ ४१

तच्च दृष्ट्वा तु पैशाचमस्त्रं मन्त्रेण मन्त्रितम् ।
विससर्ज तदा घोरं सर्वविस्मयकारकम् ॥ ४२

ग्रस्ताः पिशाचभूतैश्च म्लेच्छा दैत्यादयस्तथा ।
अन्योन्यखादने सक्ता ययुर्विलयमञ्जसा ॥ ४३

स्वसैन्यं निहतं दृष्ट्वा निश्शेषं युद्धभूमिषु ।
भेरुण्डस्तु ततः क्रुद्धः शूलं परमदारुणम् ॥ ४४

गृहीत्वा पावकप्रख्यमभिदुद्राव संयुगे ।
योजनत्रितयोत्सेधः कम्पयन् मेदिनीं तदा ॥ ४५

वायव्यमस्त्रं प्रायुङ्क्त पावकार्चिस्समप्रभः ।
भ्रामयामास वात्येव तृणं पर्वतसन्निभम् ॥ ४६

प्रदक्षिणं कारयित्वा वेङ्कटाद्रेश्च दानवम् ।
पुनरुत्क्षिप्य तं दैत्यम् आकाशे दशयोजनम् ॥ ४७

पातयामास भूमौ तत् वायव्यं परमाद्भुतम् ।
जीर्णकूष्माण्डवद्भूमौ स शीर्णः पर्वतोपमः ॥ ४८

एवं निहत्य तं दैत्यं कृत्वा देशमकण्टकम् ।
वनदुर्गाणि सर्वाणि खिलीकृत्य तदा जनान् ॥ ४९

ससुखं स्थापयामास वेङ्कटाद्रौ सुदर्शनः ।
आकाशे देवगन्धर्वाः पुष्पवर्षं विकीर्य च ॥ ५०

'साधु सा' ध्विति तं देवम् अस्तुवंस्तुतिभिस्तदा ।
स्वामिन्! जनपदाः सर्वे कृताः स्वस्थाः त्वया प्रभो! ॥ ५१

गच्छ त्वं वेङ्कटाधीशसमीपं त्वरितं पुनः ।
इत्युक्त्वा च ययुः सर्वे दिवं देवा मुदाऽन्विताः ॥ ५२

स्वसैन्येषु हता ये तु जीवयित्वा च तान् पुनः ।
स्वस्थं चकार तं देशं वेङ्कटेशाऽऽज्ञया तदा ॥ ५३

काले ववर्ष पर्जन्यः फलवन्तश्च पादपाः ।
सर्वसस्यानि तत्र स्म फलन्ति सुतरां तदा ॥ ५४
नीरोगाश्च जनाः सर्वे दुष्टबाधा न च क्वचित् ।
'वैकुण्ठोऽयमथाऽन्यो वा स्वर्गो वा भोगतः किमु' ॥ ५५
इति तं मेनिरे सर्वे देशं श्रीवेङ्कटाभिधम् ।
वाञ्छन्ति जन्म तत्रैव देवा अपि दिवौकसः ॥ ५६
सुदर्शनमहाराजः सहस्रभुजमण्डितः ।
आज्ञां वेङ्कटनाथस्य कृत्वा सम्यक् प्रतापवान् ॥ ५७
जयमङ्गलघोषैश्च कुसुमोत्करवृष्टिभिः ।
सर्वसैन्यैश्च संयुक्तः सर्वाभरणभूषितः ।
प्रविवेश विमानं तद्वेङ्कटेशस्य मङ्गलम् ॥ ५८

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये सुदर्शनस्यासुरवधार्थं उत्तरदिग्गमनादिवर्णनं नाम सप्तपञ्चाशोऽध्यायः

अथ अष्टपञ्चाशोऽध्यायः

श्रीवेङ्कटेशस्य कलिदोषोपहतेषु विशेषतः कृपाऽधिक्यवर्णनम्

श्रीसूतः —

मुनयः श्रुतमाख्यानं किमु चक्रकृताऽश्रयम् ।
वक्तुमर्हथ यूयं हि किं भूयः श्रोतुमिच्छथ ? ॥ १

मुनयः—

'पिबतां वेङ्कटेशस्य कथां दिव्यरसायनम् ।
अस्त्यत्र तृप्तिर्नास्माकं भूयस्तृष्णा च भूयसी ॥ २

कलौ कलौ यथा तिष्ठेत् वेङ्कटाद्रिशिखामणिः ।
पूजयिष्यति को वा तं वरदानञ्च कीदृशम् ? ॥ ३
वक्तुमर्हसि तत्सर्वं शृण्वतां नो महामुने!' ।
इति पृष्टोऽब्रवीत्सूतः कथां श्रीवेङ्कटेशितुः ॥ ४

श्रीसूतः —

सन्धावपि कलेश्चैवं वेङ्कटेशस्य वर्तनम् ।
ततः परमियान् भेदो मौनं तत्रैव तु स्थितिः ॥ ५
अर्चावतारवद्भूयात् नराणां मांसचक्षुषाम् ।
वैकुण्ठादागतं दिव्यं विमानन्तु तिरोहितम् ॥ ६
विमानमात्रतु कलौ कारयिष्यन्ति मानवाः ।
पुण्यशीला महात्मानः कदाचित् क्षत्रसम्मताः ॥ ७
कदाचिद्ब्राह्मणाः पुण्याः कदाचिद्बालवा नराः ।
अर्चावतार इत्येव वदिष्यन्ति च मोहिताः ॥ ८
तथैवावमतिं केचित् करिष्यन्ति कलौ युगे ।
साक्षात्पश्यन् हि तत्सर्वमपश्यन्निव तिष्ठति ॥ ९
साक्षाद्भाषणमेकन्तु नास्ति तस्य तपोधनाः ।
परन्तु सर्वमस्त्येव निग्रहानुग्रहावपि ॥ १०
अधिकं वरदानन्तु भविष्यति कलौ युगे ।
कृतकन्तु विमानं स्यात् इत्याख्यामात्रमेव हि ॥ ११
किन्तु दर्शनमात्रेण पापकोटिं हरेद्ध्रुवम् ।
कदाचिन् महती पूजा स्वल्पैव तु कदाचन ॥ १२
स्वयं हि वेङ्कटाधीशः प्रकाशं हि व्रजेत्क्वचित् ।
अप्रकाशं कदाचिच्च वेङ्कटाद्रिशिरोमणिः ॥ १३

एवं हि रमया सार्धं क्रीडत्येव च तत्र हि ।
कलौ युगे तु वैचित्र्यं दर्शयिष्यति केशवः ॥ १४
अल्पदानेन वै भक्त्या स्वल्पया पूजया तथा ।
भविष्यति प्रसन्नश्च स्मृतिमात्रेण केशवः ॥ १५
नृणां गमनमात्रेण वेङ्कटाख्यगिरिं प्रति ।
प्रसन्नः स्यादयं क्षिप्रं दास्यतीष्टञ्च तद्बहु ॥ १६
स्वयमप्राकृतो विष्णुः चरित्रं प्राकृतो यथा ।
करिष्यति तथा देवो मोहयिष्यति तान् जनान् ॥ १७
मानुषांश्चैव भोगांश्च भोक्ष्यते प्रीतमानसः ।
उत्सवान् विविधांस्तस्य कारयिष्यन्ति मानवाः ॥ १८
आगमिष्यन्ति देवाश्च सर्वार्थे वै कलौ युगे ।
स्नास्यन्ति स्वामितीर्थे वै करिष्यन्ति निवेदनम् ॥ १९
निवेदितं भक्षयेयुः मनुष्याणामगोचराः ।
विमानं तद्धि पश्येयुः पूजयेयुर्हि सादराः ॥ २०
प्रार्थयिष्यन्ति देवाश्च भविष्यामो नरा इति ।
तेषां हि वेङ्कटाधीशः क्षिप्रं दास्यति चेप्सितम् ॥ २१
स्वल्पधर्मेण सन्तुष्टः पुत्रं क्षेत्रं कलत्रकम् ।
आरोग्यं भूतिमैश्वर्यं राज्यप्राप्तिञ्च सत्वरम् ॥ २२
आयुश्च दुर्लभं नृणां स्वर्गलोकादिकानपि ।
जन्मकोटिशतैश्चैव कृतैः पुण्यैर्दुरासदाम् ॥ २३
नित्यभूतिञ्च देवोऽसौ दास्यत्याचार्यसंश्रयात् ।
अहो वै वैष्णवो धर्मः चित्रो वेङ्कटभूधरे ॥ २४
आश्चर्यमाश्चर्यमिति ब्रुवन्तो वैमानिकास्ते कमलासनाद्याः ।
यथा व्रजेयुर्हि तथा मयाऽपि गीतं भविष्यद्भवतां पुरस्तात् ॥ २५

कलौ युगे तु सम्प्राप्ते विशेषाद्वेङ्कटाचलः ।
प्रख्यातो ह्यधिकं भूमौ भविष्यति तपोधनाः ॥
सान्निध्यमधिकं तत्र करिष्यति रमापतिः ।
म्लेच्छसङ्करजातीनां श्वपाकाधमयोषिताम् ॥
किरातपुल्कसादीनां शूद्राणां हीनजन्मनाम् ।
भक्तिः श्रीवेङ्ककटाधीशे ह्यधिकञ्च भविष्यति ॥
तेषामपि रमाधीशः शीघ्रं दास्यत्यभीप्सितम् ।
सान्निध्यं तत्र कुरुते भक्त्या क्रीतो यतो हरिः ॥
आर्यास्तुरुष्का माळव्या गौडा वङ्गाः कलिङ्गकाः ।
आन्ध्राः कर्णाटदेशीयाः कोसलोद्भूतमानुषाः ॥
अङ्गाश्चोलाश्च पाण्ड्याश्च नानादेशेषु सम्भवाः ।
द्वीपान्तरगताश्चापि वेङ्कटेशमहोत्सवे ॥
धारयन्तो महाभक्तिमागमिष्यन्ति कोटिशः ।
सर्वे लब्ध्वा वरं चेष्टं भविष्यन्ति मुदाऽन्विताः ॥
अप्राकृतः स्वर्णसानुरपि श्रीवेङ्कटाचलः ।
प्राकृताचलवद् भूमौ भविष्यति कलौ युगे ॥
मतान्तरप्रविष्टानामपि भक्तिर्भविष्यति ।
सर्वात्मके रमाऽधीशे वेङ्कटेशे पराऽत्मनि ॥
एवं कृत्वा परां भक्तिं भविष्यन्ति च पावनाः ।
भक्तिमन्तं परो दृष्ट्वा भक्तिं गच्छेद्धि केशवे ॥
तथा दृष्टफलार्थञ्च भजमानाय सादरम् ।
दृष्टप्रदं वेङ्कटेशं दृष्ट्वा तं तु व्रजेत् पुनः ॥
सोऽपि दृष्टफलं लब्ध्वा वरानपि शतं भजेत् ।
चिरं कलियुगे श्रीशो विहरिष्यति भूधरे ॥

अत एव ‘ कलिः साधुः साधु शूद्रश्च योषितः ।
विशेषाद्वेङ्कटाद्रीशसेवनं साधुभूषणम् ’ ॥ ३८
इत्येवं मुनयो देवा वदिष्यन्ति कलौ युगे ।
कलिदोषपरीतानां नराणां पापकर्मणाम् ॥ ३९
वेङ्कटेशात्परो देवो नास्त्यन्यः शरणं भुवि ।
“ वेङ्कटेशसमो देवो नास्ति नास्ति महीतले ॥ ४०
स्वामिपुष्करिणीतीर्थसमं नास्ति न चास्ति हि ।”
द्रव्यार्जनपरो नित्यं भविष्यति कलौ युगे ॥ ४१
अनुग्रहाय लोकानां कामैः पूर्णोऽपि सर्वदा ।
‘ इदं द्रव्यं त्वया तावत् दातव्यं मम सम्प्रति ॥ ४२
तवाभीष्टमहं दास्ये दास्य ’ इत्येव च ब्रुवन् ।
इति सर्वजनैः सार्धं क्रीडमाणो भविष्यति ॥ ४३
कलौ तदीयचारित्रं वक्तुं कल्पशतैरपि ।
न शक्यमुक्तं लेशेन चरित्रं तस्य मङ्गलम् ॥ ४४

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीवेङ्कटेशस्य कलिदोषो-
पहतेषु विशेषतः कृपाधिक्यवर्णनं नाम अष्टपञ्चाशोऽध्यायः

अथ एकोनषष्टितमोऽध्यायः

चेतनस्य आचार्याश्रयणात् पुरुषार्थप्राप्तिनिरूपणम्

मुनयः —

भगवन् सर्वशास्त्रार्थवेदवेदाङ्गपारग ! ।
आचार्यसंश्रयादेव लभन्ते हि परां गतिम् ॥ १
अहो हि वैष्णवो धर्म इति चोक्तं त्वया पुरा ।
सूत ! त्वया तु तत्सर्वं वक्तव्यं नस्तपोधन ! ॥ २

श्रीसूतः—

श्रूयतामभिधास्यामि सङ्ग्रहेण तपोधनाः ! ।
उद्धृत्य भूमिं पातालात् वेङ्कटाह्वयभूधरे ॥ ३
सितेन भूवराहेण धरण्यै भाषिता पुरा ।
पृच्छन्त्यै वैष्णवान् धर्मान् ये ये धर्मा मनोहराः ॥ ४
व्यासप्रसादात् तान् धर्मान् वेद्म्यहं मुनिसत्तमाः ।
सङ्ग्रहेण प्रवक्ष्यामि गोप्याद्गोप्यतरानपि ॥ ५
तेषां वैष्णवधर्माणां विश्वासस्तु परा गतिः ।
यावानपि च विश्वासः तावती सिद्धिरीरिता ॥ ६
गुरुरेव परो धर्मो गुरुरेव परा गतिः ।
पापं क्षपयति क्षिप्रं गुरुरेवाऽऽत्मभावनः ॥ ७
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन विश्वसेत्परमं गुरुम् ।
तत्पापं तद्गुरुर्हन्ति तत्पापं तद्गुरुर्हरेत् ॥ ८
पारम्पर्यक्रमाद्विष्णुः सर्वपापहरो गुरुः ।
कारुण्यमूर्तिः श्रीविष्णुः गुरुरूपी च पापिनः ॥ ९
शास्त्रहस्तेन संसारमग्नानुद्धरते जनान् ।
न्यायविच्छास्त्रवेदी च धर्माधर्मविवेकवान् ॥ १०
तपोनिष्ठो ब्रह्मनिष्ठः तपःस्वाध्ययने रतः ।
निर्ममो निरहङ्कारः शान्तो दान्तो विमत्सरः ॥ ११
गुरुरित्युच्यते यस्तु परार्थैकप्रयोजनः ।
भीतः संसारदावेभ्यः शान्तो दान्तः शुचिर्बुधः ॥ १२
अतः परमनिर्विण्णो निर्वैरः सर्वजन्तुषु ।
समाश्रयेद्गुरुं भक्त्या महाविश्वासपूर्वकम् ॥ १३

निक्षिपेत्सर्वभारांश्च गुरोः श्रीपादपङ्कजे ।
नित्यनैमित्तिके कुर्वन् यथाशक्ति भयाद्धरेः ॥ १४
मोक्षार्थं निर्भरस्तिष्ठेत् मन्त्रान्तरविवर्जितः ।
साधनान्तरहीनश्च द्वयानुष्ठानतत्परः ॥ १५
"नाष्टाक्षरात्परो मन्त्रो नास्ति नारायणात्परः ।
नास्ति न्यासात्परो योगो" ब्रवीति च तथा श्रुतिः ॥ १६
एवं हि वर्तमानस्य देहान्ते परमं पदम् ।
न्यासविद्यापरश्चैवं वर्तते परमार्थवित् ॥ १७
ध्याननिष्ठश्च लघ्वाशी वैराग्यं परमाश्रितः ।
अहङ्कारविहीनश्च यतवाक्कायमानसः ॥ १८
सर्वेन्द्रियाणि संयम्य विविक्तं स्थलमाश्रितः ।
बलदर्पविहीनश्च कामक्रोधविवर्जितः ॥ १९
शान्तश्च निर्ममश्चापि परिग्रहविवर्जितः ।
कल्पते ब्रह्मभूयाय ब्रह्मध्यानस्य वैभवात् ॥ २०
ब्रह्मभावं गतस्यास्य प्रसन्नं मानसं भवेत् ।
तस्य शोको न चेच्छा च सर्वभूतसमो भवेत् ॥ २१
हरिभक्तिर्भवेत्तस्य भक्त्या जानाति केशवम् ।
भगवत्तत्त्वयाथात्म्यं वेत्ति पश्चात् प्रसन्नधीः ॥ २२
ततः परमसङ्गाच्च विष्णोः सायुज्यमश्नुते ।
न्यासविद्यानिविष्टस्य कर्मणां त्याग इष्यते ॥ २३
त्यागश्च फलतः प्रोक्तः स्वरूपेण न च क्वचित् ।
कर्मणो नियतस्यैव त्यागो वै मोहमूलकः ॥ २४
कर्माणि त्यजतः पुंसो नास्ति देहस्य धारणम् ।
यज्ञादीनां त्यक्तसङ्गः कुर्यात्कर्माण्यशेषतः ॥ २५

सृष्ट्वा यज्ञान् प्रजाश्चापि प्राह ब्रह्मा चतुर्मुखः ।
'यज्ञ एव परो धर्मो भगवत्प्रीतिकारकः ॥ २६
अभीष्टकामधुक् यज्ञः तस्माद्यज्ञः परा गतिः ।
तस्माद्यज्ञं प्रजाः सर्वाः कुर्युः सङ्गविवर्जिताः ॥ २७
यज्ञैः प्रीतो हरिः सर्वमभीष्टश्च प्रयच्छति ।
लब्ध्वाऽभीष्टं वरं तस्मात् यज्ञं कुर्यात् न चेत्पुनः ॥ २८
स्तेन एव स विज्ञेयः सर्वकर्मबहिष्कृतः ।
ततः कर्म च कर्तव्यं फलसङ्गविवर्जितम् ॥ २९
कर्मणैव पुरा केचित् परां सिद्धिमितो गताः ।
भगवत्तत्त्वनिष्ठस्य तदाज्ञालङ्घनं महान् ॥ ३०
दोषः तदाज्ञा वेदाश्च स्मृतयो धर्मसङ्ग्रहाः ।
आज्ञानुवर्तनं पुंसां आदौ कार्यं हि सर्वदा ॥ ३१
हरौ सर्वाणि कर्माणि सन्न्यसेद्योगवित्तमः ।
निर्ममो नित्यतृप्तश्च भगवद्ध्यानमाश्रितः ॥ ३२
सुखदुःखे समे कृत्वा लाभं हानिं जयं तथा ।
पराजयश्च शीतोष्णे मानं चाप्यवमानकम् ॥ ३३
सर्वत्रगं परं ब्रह्म ध्यायन् सन्ततमात्मनि ।
प्रातरारभ्य कर्माणि कुर्वन्निज्यादिकं तथा ॥ ३४
स्वाध्यायश्च तथा योगं तत्तत्कालेन हापयेत् ।
नित्यं नैमित्तिकं कर्म यथाशक्ति विनिर्वहेत् ॥ ३५
बृन्दावनं वेङ्कटाद्रौ मालाकरणमेव च ।
विमानलेपनञ्चैव यच्चान्यत् प्रीतिकारकम् ॥ ३६
उत्सवे सेवनञ्चैव यथाशक्ति निवेदनम् ।
तदीयाराधनञ्चापि कुर्वन्नद्वेषमात्मसु ॥ ३७

श्रीमद्वेङ्कटनाथस्य जलैस्तु विनिवेदितैः ।
अन्नैर्वस्त्रैस्तथा माल्यैः शरीरस्य च पोषणम् ।
कुर्वन्नाचार्यमाहात्म्यात् परां गतिमवाऽऽप्नुयात् ॥ ३८

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये चेतनस्य आचार्याश्रयणात् पुरुषार्थप्राप्तिवर्णनं नाम एकोनषष्टितमोऽध्यायः

अथ षष्टितमोऽध्यायः

अष्टाङ्गयोगस्वरूपनिरूपणम्

श्रीसूतः —

द्वे ब्रह्मणी वेदितव्ये परञ्चापरमेव च ।
अपरं ब्रह्म जीवस्तु क्षराक्षरविभेदवान् ॥ १
क्षरस्तु सर्वभूतं स्यात् कूटस्थो ह्यक्षरः स्मृतः ।
परं ब्रह्म तु सर्वात्मा परमात्मा प्रकीर्तितः ॥ २
बिभर्ति सर्वलोकांश्च प्रविश्यान्तर्नियच्छति ।
ईश्वरो योऽव्ययो नित्यः स एव पुरुषोत्तमः ॥ ३
अतीतः क्षरमत्यर्थं अक्षरञ्च परः पुमान् ।
यस्मात्तस्मात्तु विख्यातो लोकेऽसौ पुरुषोत्तमः ॥ ४
इति यो वेत्ति पुरुषं असम्मूढः परार्थवित् ।
स सर्वविद्भजेदेनं वेङ्कटेशसमाधिना ॥ ५
यस्तु वेदविदां श्रेष्ठो योगमारभ्य बुद्धिमान् ।
यमञ्च नियमञ्चैव पीठभेदांस्तथैव च ॥ ६
प्राणायामांश्च विविधान् प्रत्याहारञ्च साधयेत् ।
धारणं ध्यानभेदांश्च स समाधिं प्रसाधयेत् ॥ ७

यमादिध्यानपर्यन्ताः समाधेः सिद्धिहेतवः ।
समाधिः स्वाङ्गसहितस्त्वष्टाङ्गो योग उच्यते ॥ ८
कुर्याद्धि प्रत्यहं योगं एतावदिति निश्चयः ।
निषिद्धाचारतः पुंसो निवृत्तिर्यम उच्यते ॥ ९
स्वाध्यायो नियमः प्रोक्तः स्वस्तिकाद्यासनं विदुः ।
रेचकः पूरकश्चापि कुम्भकश्चेति विश्रुतः ॥ १०
प्राणायामस्त्रिधा प्रोक्तः प्रत्याहारः स कथ्यते ।
चित्तोपसंहृतिर्या तु विषयेभ्यश्च योगिनः ॥ ११
आत्मन्येवाल मनसः स्थापनं धारणं स्मृतम् ।
तैलधारावदच्छिन्नज्ञानसन्तानलक्षणम् ॥ १२
ध्यानं स्यादात्मविज्ञानं ज्ञातृज्ञेयभिदात्मकम् ।
ज्ञातुर्ज्ञेयस्य बुद्धेश्च भेदज्ञानं यदा न हि ॥ १३
परमानन्दजनने परानन्दे चिदात्मनि ।
मनो यदा महायोगं समाविर्गीयते तदा ॥ १४
एवमभ्यस्य मेधावी पञ्चकालपरायणः ।
तत्तत्कालविधानोक्तं आचारञ्च समाचरेत् ॥ १५
सायङ्काले प्रतिदिनं योगं कुर्याद्विचक्षणः ।
विविक्तदेशे कीटादिसर्वबाधाविवर्जिते ॥ १६
मृद्वासने सुखासीनः स्वस्तिकाद्यासने तथा ।
ऋजुकायशिरोग्रीवो नासाग्रन्यस्तलोचनः ॥ १७
इडया वायुमाकृष्य कुम्भयेच्च शनैःशनैः ।
उद्बोध्य कुण्डलीं सुप्तां सुषुम्नायां प्रवेशयेत् ॥ १८
यदा तु योगिनो देहे जिहासा वर्तते तदा ।
ओमित्युच्चारयेद्योगी वेङ्कटेशमनुस्मरन् ॥ १९

ब्रह्मरन्ध्राद्विनिर्गच्छन् प्रविशेदर्चिराकृतिम् ।
अर्चिरादिकमार्गेण प्रविश्य परमं पदम् ॥ २०
सायुज्यं वेङ्कटेशस्य लब्ध्वाऽऽनन्दी भवेच्चिरम् ।
यदि स्यात् वेङ्कटेशस्य कैङ्कर्ये धीर्बलीयसी ॥ २१
तदा योगं स्थिरः कुर्यात् उपदेशाद्गुरोः स्वयम् ।
पूर्वोक्तेनैव मार्गेण योगं कुर्याद्विचक्षणः ॥ २२

श्रीभगवान्—

इडया वायुमाकृष्य सुषुम्नायां प्रवेशयेत् ।
अर्चिषा सह कोष्ठाग्नेः प्रविशेद्धृदयाम्बुजम् ॥ २३
तत्रस्थं केशवं बुद्ध्वा शङ्खचक्रगदाधरम् ।
आज्ञास्थानमतीत्यैवं भ्रूमध्यं प्रविशेत् सुधीः ॥ २४
नीवारशूकवत्सूक्ष्मं तत्र पश्येच्छ्रियःपतिम् ।
सहस्रपत्रकमलमध्यस्थं चन्द्रमण्डलम् ॥ २५
तत्र पश्येद्रमाधीशं सुराधीशं सुधात्मकम् ।
तत्सङ्कल्पाच्चन्द्रबिम्बात् स्रवत्पीयूषबिन्दुना ॥ २६
अन्तर्बहिस्तथा व्याप्तं स्वस्य देहं विचिन्तयेत् ।
सुषुम्नायास्तथा मार्गात् अवरुह्य शनैःशनैः ॥ २७
प्राणादीन् स्थापयेद्वायौ तत्तत्स्थानेषु पूर्ववत् ।
एवञ्च प्रत्यहं कुर्वन् सन्ध्यामध्यमरात्रिषु ॥ २८
विना हस्तेन कुर्वीत वायोर्धारणमात्मनि ।
शारीरादधिकं वायुं द्वादशाङ्गुलमानकम् ॥ २९
शरीरेण समं कुर्यात् न्यूनं वा वायुमात्मनि ।
एवमभ्यासयोगेन वज्रकायो भवेन्नरः ।
कालमृत्यू विनिर्जित्य जीवेदाचन्द्रतारकम् ॥ ३०

सनकसनन्दनतीर्थमाहात्म्यम्

अस्य योगस्य विघ्नाश्चेत् भवन्ति बहवो भुवि ।
अविघ्नयोगसिद्ध्यर्थं वेङ्कटाह्वयभूधरे ॥ ३१

अस्ति किञ्चित् सरः पुण्यं नाम्ना सनकनन्दनम् ।
उत्तरे पापनाशस्य क्रोशार्धे सिद्धसेविते ॥ ३२

अतिगोप्यं न तत् केऽपि जानन्ति मनुजा भुवि ।
मार्गशीर्षे सिते पक्षे द्वादश्यामरुणोदये ॥ ३३

स्वामिपुष्करिणीतीर्थे स्नात्वा नियतमानसः ।
त्रयोदशीं समारभ्य स्नायात् सनकनन्दने ॥ ३४

स्नात्वा तु तत्र विमलो वेङ्कटाद्रिपतेः पुनः ।
श्रीमदष्टाक्षरं मन्त्रं जपेदयुतमन्वहम् ।
पश्चात् समभ्यसेद्योगं ततः सिद्धो भविष्यति ॥ ३५

कायरसायनतीर्थमाहात्म्यम्

रहस्यं तत्समीपेऽस्ति तीर्थं कायरसायनम् ।
तस्य पानात्तु देहोऽपि शुद्धो भवति तत्क्षणात् ॥ ३६

यत्किञ्चित् पाण्डुपत्रन्तु परीक्षार्थं विनिक्षिपेत् ।
तस्मिंस्तीर्थे क्षणादेव श्यामं भवति शोभनम् ॥ ३७

शिलया पिहितं तत्तु योगिभिः सनकादिभिः ।
महात्मनां पुण्यवतां दर्शनं हि ददाति तत् ॥ ३८

येन केन प्रकारेण कृत्वा देहं दृढं बुधः ।
कैङ्कर्यमेव कुर्वीत वेङ्कटेशस्य सर्वदा ॥ ३९

स्वरूपमात्मनो यस्मात् कैङ्कर्यं शेषिणो हरेः ।
कैङ्कर्यहीनः पुरुषः स्वामिद्रोही न संशयः ॥ ४०
तस्मादेव तु कुर्वीत नित्यं नैमित्तिकं बुधः ।
अन्यच्च प्रीतिकर्मापि यत्तु शास्त्रैरनिन्दितम् ॥ ४१
इत्युक्तं प्राक् वराहेण धरण्यै वेङ्कटाचले ।
शरीरधारणं भोगो ज्ञानं सामर्थ्यमेव च ॥ ४२
क्षेत्रं गृहं धनं धान्यं यच्चान्यदुपकल्पितम् ।
सर्वं वेङ्कटनाथस्य कुर्यात् स्वार्पणमञ्जसा ॥ ४३
विनश्वरमिदं सर्वं जगत् पश्येद्धि बुद्धिमान् ।
निरये पापकारी तु पतत्येव न संशयः ॥ ४४
पुण्यकृत् सुखमाप्नोति ध्रुवमित्येव बुद्धिमान् ।
चिन्तयेत्सततं योगी चित्ते वेङ्कटनायकम् ॥ ४५
धर्मशास्त्रं सदा पश्येत् गुरुशुश्रूषणे रतः ।
गृहस्थः स्वेषु दारेषु रमेत् योगी जितेन्द्रियः ॥ ४६
साधूनेव सदा योगी पृच्छेद्वै हितमात्मनः ।
विचारयेच्च वेदार्थान् सदा वेदान्तमभ्यसेत् ॥ ४७
बहुनेह किमुक्तेन विहितं नैव सन्त्यजेत् ।
निषिद्धं नानुतिष्ठेद्धि सारोऽयं धर्मसङ्ग्रहः ॥ ४८

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये अष्टाङ्गयोगस्वरूपादि-
वर्णनं नाम षष्टितमोऽध्यायः

अथ एकषष्टितमोऽध्यायः

श्रीवेङ्कटेशाष्टोत्तरशतनामावलिः

मुनयः—

'सूत सर्वार्थतत्त्वज्ञ सर्ववेदान्तपारग! ।
येन चाऽऽराधितः सद्यः श्रीमद्वेङ्कटनायकः ॥ १
भवत्यभीष्टसर्वार्थप्रदः तद्ब्रूहि नो मुने!' ।
इति पृष्टस्तदा सूतो ध्यात्वा स्वात्मनि तत्क्षणात् ।
उवाच मुनिशार्दूलान् श्रूयतामिति वै मुनिः ॥ २

श्रीसूतः —

अस्ति किञ्चिन्महद्गोप्यं भगवत्प्रीतिकारकम् ।
पुरा शेषेण कथितं कपिलाय महात्मने ॥ ३
नाम्नामष्टशतं पुण्यं पवित्रं पापनाशनम् ।
आदाय हेमपद्मानि स्वर्णदीसम्भवानि च ॥ ४
ब्रह्मा तु पूर्वमभ्यर्च्य श्रीमद्वेङ्कटनायकम् ।
अष्टोत्तरशतैर्दिव्यैः नामभिः मुनिपूजितैः ॥ ५
स्वाभीष्टं लब्धवान् ब्रह्मा सर्वलोकपितामहः ।
भवद्भिरपि पद्मैश्च समर्च्यः तैश्च नामभिः ॥ ६
तेषां शेषनगाधीशमानसोल्लासकारिणाम् ।
नाम्नामष्टशतं वक्ष्ये वेङ्कटाद्रिनिवासिनः ॥ ७
आयुरारोग्यदं पुंसां धनधान्यसुखप्रदम् ।
ज्ञानप्रदं विशेषेण महदैश्वर्यकारकम् ॥ ८
अर्चयेत् नामभिर्दिव्यैः वेङ्कटेशपदाङ्कितैः ।
नाम्नामष्टशतस्यास्य ऋषिर्ब्रह्मा प्रकीर्तितः ॥ ९

छन्दोऽनुष्टुप् तथा देवो वेङ्कटेश उदाहृतः ।
नीलगोक्षीरसम्भूतो बीजमित्युच्यते बुधैः ॥ १०
श्रीनिवासस्तथा शक्तिः हृदयं वेङ्कटाधिपः ।
विनियोगस्तदाऽभीष्टसिद्ध्यर्थे च निगद्यते ॥ ११

नामावलिस्तोत्रम्

ॐ नमो वेङ्कटेशाय शेषाद्रिनिलयाय च ।
वृषदृग्गोचरायाथ विष्णवे सततं नमः ॥ १२
मेरुपुत्रगिरीशाय सरस्वामितटीजुषे ।
कुमाराकल्पसेव्याय वज्रिदृग्विषयाय च ॥ १३
सुवर्चलासुतन्यस्तसैनापत्यभराय च ।
रामाय पद्मनाभाय सदा वायुस्तुताय च ॥ १४
त्यक्तवैकुण्ठलोकाय गिरिकुञ्जविहारिणे ।
हरिचन्दनगोत्रेन्द्रस्वामिने सततं नमः ॥ १५
शङ्खराजन्यनेत्राब्जविषयाय नमो नमः ।
वसूपरिचरत्रात्रे कृष्णाय सततं नमः ॥ १६
अब्धिकन्यापरिष्वक्तवक्षसे वेङ्कटाय च ।
सनकादिमहायोगिपूजिताय नमो नमः ॥ १७
देवजित्प्रमुखानन्तदैत्यसङ्घप्रणाशिने ।
श्वेतद्वीपवसन्मुक्तपूजिताङ्घ्रियुगाय च ॥ १८
शेषपर्वतरूपत्वप्रकाशनपराय च ।
सानुस्थापितताक्ष्र्याय ताक्ष्र्याचलनिवासिने ॥ १९
मायागूढविमानाय गरुडस्कन्धवासिने ।
अनन्तशिरसे नित्यं अनन्ताक्षाय ते नमः ॥ २०

अनन्तचरणायाथ श्रीशैलनिलयाय च ।
दामोदराय ते नित्यं नीलमेघनिभाय च ॥ २१
ब्रह्मादिदेवदुर्दर्शविश्वरूपाय ते नमः ।
वैकुण्ठागतसद्धेमविमानान्तर्गताय च ॥ २२
अगस्त्याभ्यर्थिताशेषजनदृग्गोचराय च ।
वासुदेवाय हरये तीर्थपञ्चकवासिने ॥ २३
वामदेवप्रियायाथ जनकेष्टप्रदाय च ।
मार्कण्डेयमहातीर्थजातपुण्यप्रदाय च ॥ २४
वाक्पतिब्रह्मदात्रे च चन्द्रलावण्यदायिने ।
नारायणनगेशाय ब्रह्मक्लृप्तोत्सवाय च ॥ २५
शङ्खचक्रवरानम्रलसत्करतलाय च ।
द्रवन्मृगमदासक्तविग्रहाय नमो नमः ॥ २६
केशवाय नमो नित्यं नित्ययौवनमूर्तये ।
अर्थितार्थप्रदात्रे च विश्वतीर्थाघहारिणे ॥ २७
तीर्थस्वामिसरस्स्नातजनाभीष्टप्रदायिने ।
कुमारधारिकावासस्कन्दाभीष्टप्रदाय च ॥ २८
जानुदघ्नसमुद्भूतपोत्रिणे कूर्ममूर्तये ।
किन्नरद्वन्द्वशापान्तप्रदात्रे विभवे नमः ॥ २९
वैखानसमुनिश्रेष्ठपूजिताय नमो नमः ।
सिंहाचलनिवासाय श्रीमन्नारायणाय च ॥ ३०
सद्भक्तनीलकण्ठार्च्यनृसिंहाय नमो नमः ।
कुमुदाक्षगणश्रेष्ठसैन्यापत्यप्रदाय च ॥ ३१
दुर्मेध:प्राणहर्त्रे च श्रीधराय नमो नमः ।
क्षत्रियान्तकरामाय मत्स्यरूपाय ते नमः ॥ ३२

पाण्डवारिमहर्ले च श्रीकराय नमो नमः ।
उपत्यकाप्रदेशस्थ शङ्करध्यातमूर्तये ॥ ३३
रुक्माब्जसरसीकूललक्ष्मीकृततपस्विने ।
लसल्लक्ष्मीकराम्भोजदत्तकल्हारकस्रजे ॥ ३४
सालग्रामनिवासाय शुकदृग्गोचराय च ।
नारायणार्थिताशेषजनदृग्विषयाय च ॥ ३५
मृगयारसिकायाथ वृषभासुरहारिणे ।
अञ्जनागोत्रपतये वृषभाचलवासिने ॥ ३६
अञ्जनासुतदात्रे च माधवीयाघहारिणे ।
प्रियङ्गुप्रियभक्षाय श्वेतकोलवराय च ॥ ३७
नीलधेनुपयोधारासेकदेहोद्भवाय च ।
शङ्करप्रियमित्राय चोलपुत्रप्रियाय च ॥ ३८
सुधर्मिणीसुचैतन्यप्रदात्रे मधुघातिने ।
कृष्णाख्यविप्रवेदान्तदेशिकत्वप्रदाय च ॥ ३९
वराहाचलनाथाय बलभद्राय ते नमः ।
त्रिविक्रमाय महते हृषीकेशाय ते नमः ॥ ४०
अच्युताय नमो नित्यं नीलाद्रिनिलयाय च ।
नमः क्षीराब्धिनाथाय वैकुण्ठाचलवासिने ॥ ४१
मुकुन्दाय नमो नित्यं अनन्ताय नमो नमः ।
विरिञ्चाभ्यर्थिताऽनीतसौम्यरूपाय ते नमः ॥ ४२
सुवर्णमुखरीस्नातमनुजाभीष्टदायिने ।
हलायुधजगत्तीर्थसमस्तफलदायिने ।
गोविन्दाय नमो नित्यं श्रीनिवासाय ते नमः ॥ ४३

अष्टोत्तरशतं नाम्नां चतुर्थ्या नमसाऽन्वितम् ।
यः पठेच्छृणुयान्नित्यं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ४४
तस्य श्रीवेङ्कटेशस्तु प्रसन्नो भवति ध्रुवम् ।
अर्चनायां विशेषेण ग्राह्यमष्टोत्तरं शतम् ॥ ४५
वेङ्कटेशाभिधेयैर्यो वेङ्कटाद्रिनिवासिनम् ।
अर्चयेन्नामभिस्तस्य फलं मुक्तिः न संशयः ॥ ४६
गोपनीयमिदं स्तोत्रं सर्वेषां न प्रकाशयेत् ।
श्रद्धा भक्तियुजामेव दापयेत् नामसङ्ग्रहम् ॥ ४७
इति शेषेण कथितं कपिलाय महात्मने ।
कपिलाख्यमहायोगिसकाशात्तु मया श्रुतम् ।
तदुक्तं भवतामद्य सद्यः प्रीतिकरं हरेः ॥ ४८

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये श्रीवेङ्कटेशाष्टोत्तरशतनामावलि-
कीर्तनं नाम एकषष्टितमोऽध्यायः

अथ द्विषष्टितमोऽध्यायः

महर्षीणां श्रीवेङ्कटेशसेवार्थं श्रीवेङ्कटाचलागमनम्

श्रीसूतः —

'ब्रूत यूयं पुनः श्रोतुं किमिच्छथ तपोधनाः! ।
वक्ष्यामि तदशेषञ्च नात्र कार्या विचारणा ।'
इत्युक्ता मुनयः सर्वे प्रोचुरेवमिदं वचः ॥ १

मुनयः—

'भगवन् भगवद्भक्तिक्षीरसागरचन्द्रमाः! ।
वेङ्कटेशस्य माहात्म्यं उक्तं सूत त्वयाऽनघ! ॥ २

विचित्रं तस्य चारित्रं औदार्यं निस्तुलं तथा ।
रहस्यानि च नामानि सम्यगस्माभिरेव हि ॥ ३
श्रोत्राभ्यां पीतमेतत्तु वेङ्कटेशकथाऽमृतम् ।
तस्माच्चक्षुर्द्वयस्यापि पिपासा तु गरीयसी ॥ ४
अस्माँस्त्वमनुजानीहि सेवार्थं वेङ्कटेशितुः ।
रहस्यानि च नामानि शेषाद्रेश्च तदीशितुः ॥ ५
स्वामिपुष्करिणीतीर्थमाहात्म्यञ्च प्रकाशितम् ।
अत्यद्भुतं हरेर्दिव्यं कलौ माहात्म्यमेव तु ॥ ६
श्रुतञ्च मुनिशार्दूल! सम्यगस्माभिरेव हि ।
श्रोत्राभ्यां सम्यगापीतं वेङ्कटेशकथाऽमृतम् ॥' ७
इत्युक्तस्तु ततः सूतः प्रोवाच मुनिपुङ्गवान् ।
'गच्छध्वं मुनयो यूयं शनैः श्रीवेङ्कटाचलम् ॥ ८
तत्र गत्वा गिरिं पुण्यं कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ।
स्नात्वा पर्यन्ततीर्थेषु नत्वा पर्यन्तगान् सुरान् ॥ ९
आरुह्य रत्नसानुं तं शुककोकिलमञ्जुलम् ।
स्वामिपुष्करिणीं पद्मवनवातेन रञ्जिताम् ॥ १०
प्राप्य स्नात्वा च तत्तीर्थे प्रदक्षिणविधानतः ।
परिसृत्य विमानञ्च दर्शनात् पापनाशनम् ॥ ११
हृदयानन्दजननं पुलकोद्गमकारकम् ।
प्रविश्य भूवराहञ्च नत्वा श्रीवेङ्कटाधिपम् ॥ १२
श्रीभूमिभ्यां मुदा युक्तं शङ्खचक्रवरायुधे ।
दधानं पुण्डरीकाक्षं स्मयमानमुखाम्बुजम् ॥ १३
दयाऽमृततरङ्गाब्धिमन्दस्मितमनोहरम् ।
सम्यग्दृष्ट्वा च नत्वा च स्तुत्वा नामभिरेव च ॥ १४

अर्चयित्वा च कमलैः लब्ध्वाऽभीष्टञ्च दुर्लभम् ।
कृतकृत्या विवर्तध्वं' इत्युक्ता मुनयस्तथा ॥ १५
आमन्त्र्य सूतं ते सर्वे प्रहृष्टाश्च प्रतस्थिरे ।
भरद्वाजः कौशिकश्च जाबालिरथ काश्यपः ॥ १६
क्रतुर्दक्षः पुलस्त्यश्च गौतमः पुलहस्तथा ।
आङ्गीरसो देवलश्च देवदर्शन एव च ॥ १७
कौत्सः कण्वो मृकण्डुश्च शतानन्दो महामुनिः ।
मैत्रेयप्रमुखास्तत्र सङ्गता ये तपोधनाः ॥ १८
घुष्यन्तः सङ्घशश्चोच्चैः गोविन्देति पुनः पुनः ।
तीर्त्वा भागीरथीं पश्चात् गौतमीं कृष्णवेणिकाम् ॥ १९
तत्र तत्र महानद्यां स्नात्वा स्नात्वा तपोधनाः ।
वेङ्कटाद्रिं समागत्य तप्तजाम्बूनदात्मकम् ॥ २०
सर्वतीर्थमयं पुण्यं सर्वसिद्धनिषेवितम् ।
मदमञ्जुलमायूरकेकास्वनमनोहरम् ॥ २१
दिव्यनिर्झरसम्पूर्णं फलपुष्पद्रुमैर्युतम् ।
अनतिक्रम्य सूतोक्तसेवाक्रममिमे बुधाः ॥ २२
चक्रुः श्रीवेङ्कटेशस्य सेवां परमपावनीम् ।
स्नानं मन्त्रैश्च कुर्वन्तो निर्झरेषु सरस्सु च ॥ २३
पश्यन्तस्तानि रम्याणि सानूनि मणिमन्ति च ।
शृण्वन्तः श्रोत्ररम्याणि पक्षिणां वचनान्यपि ॥ २४
गायन्तः सामगानानि पठन्तः स्तुतिसञ्चयम् ।
नृत्यन्तः सम्भ्रमात् सर्वे क्ष्वेलन्तश्च तपोधनाः ॥ २५
उत्पतन्तः पतन्तश्च हर्षावेशवशं गताः ।
गिरिप्रदक्षिणं सम्यक् कुर्वन्तस्ते शनैः शनैः ॥ २६

स्नात्वा कापिलतीर्थे च दृष्ट्वा नत्वा शिवं गिरिम् ।
आरुह्य मेरुशृङ्गाभं सिद्धगन्धर्वसेवितम् ॥ २७

' अत्यद्भुतात् रत्नसानोः हेमाद्रेरद्भुतो गिरिः ।
अयं ह्यभूतपूर्वो हि श्रीमद्वेङ्कटभूधरः ' ॥ २८

इति ब्रुवन्तस्ते सर्वे ददृशुर्दिव्यमुत्तमम् ।
विमानं स्वामितीर्थे च स्नात्वा देवं श्रियःपतिम् ॥ २९

कोटिकन्दर्पलावण्यं किरीटमकुटोज्ज्वलम् ।
उरस्स्थितश्रियाऽऽक्रान्तमुक्तादामोपशोभितम् ॥ ३०

चतुर्भुजमुदाराङ्गं शङ्खचक्रधरं परम् ।
नीलमेघनिभं श्यामं पीतवाससमच्युतम् ॥ ३१

श्रीभूमिसहितं विष्णुं पद्मार्चितपदाम्बुजम् ।
प्रणेमुः सहसा हृष्टाः हर्षोत्फुल्लविलोचनाः ।
तुष्टुवुर्वेदमन्त्रैश्च स्तोत्रैश्च श्रुतिसम्मतैः ॥ ३२

महर्षिकृतभगवत्स्तुतिः

मुनयः —

' यः पार्थिवानि गणयेत् रजांसि सुबहून्यपि ।
विष्णोर्वीर्याणि गणयेत् निश्शेषं स पुमान् हरेः ॥ ३३

त्रेधा च निदधे पादान् भूमौ विष्णुस्त्रिविक्रमः ।
धर्मांश्च धारयन् यस्तु तस्मै ते विष्णवे नमः ॥ ३४

अत्यतिष्ठद्विश्वतो यो व्याप्य भूमिं दशाङ्गुलम् ।
भूतं भव्यञ्च यद्व्याप्तं तस्मै ते विष्णवे नमः ॥ ३५

पादो विश्वं त्रिपाद्व्योम यस्य तस्मै नमो नमः ।
ऋचः सामानि यस्मात्तु जज्ञिरे तुरगास्तथा ॥ ३६

विप्रो मुखात् भुजात् राजा वैश्यश्चोर्वोरनन्तरम् ।
शूद्रः पद्भ्यां मुखादग्निः इन्द्रश्च मनसो विधुः ॥ ३७
नेत्रात् सूर्योऽथ सञ्जज्ञे तस्मै ते ब्रह्मणे नमः ।
इयत्तया गुणानां ते निवर्तन्ते न मानवाः ।
बुद्धीनां किन्तु दौर्बल्यात्, वेदश्चापि तथैव भोः ' ॥ ३८
एवं तं बहुधा स्तुत्वा स्तोत्रैः श्राव्यैर्मनोहरैः ।
आदाय पद्मपत्राणि श्रीपादं वेङ्कटेशितुः ॥ ३९
अर्चयामासुरव्यग्रं नामभिः सूतभाषितैः ।
ततः प्रीतो जगद्धाता बभाषे वेङ्कटेश्वरः ॥ ४०
' तत्रैवं नैमिशारण्ये प्रीतोऽस्मि भवतामहम् ।
वेङ्कटाचलमाहात्म्यश्रवणान्मुनयो बुधाः ॥ ४१
चिरकालतपोलभ्यं अपि दत्तं फलं मया ।
यद्यदिष्टं मुनीनान्तु भवतां दत्तमेव तत् ॥ ४२
वेङ्कटाद्रेस्तु माहात्म्यं बहुदूरस्थितोऽपि यः ।
शृणोति वा श्रावयति पठेद्वा श्रद्धयाऽन्वितः ॥ ४३
कन्यामासे विशेषेण तस्याहं सुलभो ह्यहम् ।
धनं धान्यं महीमिष्टां पुत्रान् पौत्रान् ददाम्यहम् ॥ ४४
ददामि सर्वान् कामांश्च देहान्ते मत्पदं तथा ' ।
इति लब्ध्वा वरांस्ते तु तत्र वत्सरपञ्चकम् ॥ ४५
स्नात्वा सर्वेषु तीर्थेषु वेङ्कटाद्रौ तपोधनाः ।
आश्चर्याण्यपि दृष्ट्वा ते सम्यगाराध्य माधवम् ।
पुनश्च नैमिशारण्यं ययुः सर्वे तपोधनाः ॥ ४६

———

सूतं प्रति शौनकादिस्तुतिः

गत्वा तु नैमिशारण्यं मुनिसङ्घनिषेवितम् ।
उपसृत्य पुनः सूतं प्रोचुरेवमिदं वचः ॥ ४७
'अहो! तव तु विज्ञानं अहो! सामर्थ्यमेव ते ।
यथोक्तं भवता विष्णोः वेङ्कटाद्रिनिवासिनः ॥ ४८
रूपमौदार्यरूपञ्च गिरिरूपं तथैव च ।
स्थितं तथैव तत्सर्वं अहो! वेङ्कटभूधरः ॥ ४९
त्वत्प्रसादात् वयं सर्वे कृतार्थाः स्मो महामुने! ।
संस्थानं वेङ्कटेशस्य गिरेस्तस्य च सर्वतः ॥ ५०
दृष्टमेतत् त्वया किं वा श्रुतं वा सूत तन्मुने!' ।
इति स्तुतः ततः सूतः प्रोवाचेदं वचस्तदा ॥ ५१
व्यासस्यानुग्रहात् सर्वं वेद्मि तत्त्वं तपोधनाः ।
वेङ्कटाचलमाहात्म्यं कल्पकोटिशतैरपि ॥ ५२
न शक्यं वर्षसाहस्रैः शेषाणाञ्च सहस्रकैः ।
वक्तुं तथाऽपि माहात्म्यं कीर्तितं किञ्चिदेव हि ॥ ५३
पुण्यं पवित्रमायुष्यं माहात्म्यमिदमुत्तमम् ।
यः पठेत्प्रयतो भक्त्या शृणुयाद्वा लिखेदपि ।
सर्वान् कामान् अवाप्नोति सम्प्राप्नोति च मङ्गलम् ॥ ५४

इति श्रीवाराहपुराणे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये महर्षीणां श्रीवेङ्कटेश्वरसेवार्थं श्रीवेङ्कटाचलागमनादिवर्णनं नाम द्विषष्टितमोऽध्यायः

प्रथमो भागः समाप्तिमगमत्

॥ ॐ तत् सत् ॥

श्री वाराहपुराण प्रथमभागान्तर्गत समुदिताध्यायसंख्या — ३०.

पीताम्बरधरं देवं पुण्डरीकायतेक्षणम् ।
पूर्णेन्दुसौम्यवदनं वपागन्धिमुखाम्बुजम् ॥ १४
सामध्वनिं यज्ञमूर्तिं स्रुक्तुण्डं स्रुवनासिकम् ।
क्षीरसागरसङ्काशं किरीटोज्ज्वलिताननम् ॥ १५
श्रीवत्सवक्षसं शुभ्रं यज्ञसूत्रविराजितम् ।
कौस्तुभश्रीसमुद्द्योतं समुन्नतमहोरसम् ॥ १६
जाम्बूनदमयैर्दिव्यैः सुरत्नाभरणैर्युतम् ।
विद्युन्मालापरिक्षिप्तशरन्मेघमिवोज्ज्वलम् ॥ १७
वामपादतलाक्रान्तपादपीठविराजितम् ।
कटकाङ्गदकेयूरकुण्डलोज्ज्वलितं सदा । १८
चतुर्मुखवसिष्ठात्रिमार्कण्डेयैर्मुनीश्वरैः ।
भृग्वादिभिरनेकैश्च सेव्यमानमहर्निशम् ॥ १९
इन्द्रादिलोकपालैश्च गन्धर्वाप्सरसां गणैः ।
सेवितं देवदेवेशं प्रणिपत्याभिगम्य च ॥ २०
दिव्यैरुपनिषद्भागैः अभिष्टूय धराधरम् ।
नारदः परमप्रीतः स्थितो देवस्य सन्निधौ ॥ २१

वराहसन्निधिं प्रति धरण्यागमनम्

एतस्मिन्नन्तरे चाभूत् दिव्यदुन्दुभिनिस्स्वनः ।
तत.समागता देवी धरणी सखिसंयुता ॥ २२
सरत्नसागराकारदिव्याम्बरसमुज्ज्वला ।
सुमेरुमन्दराकारस्तनभारावनामिता ॥ २३
नवदूर्वादलश्यामा सर्वाभरणभूषिता ।
इडया वै पिङ्गलया सखीभ्याञ्च समन्विता ॥ २४

ततस्ताभ्यां समानीतं पुष्पाणां निचयं मही ।
श्रीमद्वराहदेवस्य पादमूले विकीर्य च ॥ २५
प्रणम्य देवदेवेशं कृताञ्जलिपुटा स्थिता ।
तां देवीं श्रीवराहोऽपि ह्यालिङ्ग्याङ्के निधाय च ।
पप्रच्छ कुशलं पृथ्वीं प्रीतिप्रवणमानसः ॥ २६

धरणीवराहसंवादः

श्रीवराहः—

'त्वां निवेश्य महीदेवि! शेषशीर्षे सुखावहे ।
लोकं त्वयि निवेश्यैव त्वत्सहायान् धराधरान् ।
इहागतोऽस्म्यहं देवि किमर्थं त्वमिहागता?' ॥ २७

पृथिवी—

'मां समुद्धृत्य पातालात् सहस्रफणशोभिते ।
रत्नपीठ इवोत्तुङ्गे सरलेऽनन्तमूर्धनि ॥ २८
कृत्वा मां सुस्थिरां देव! धरां श्चापि न्यवेश्ययः ।
मद्धारणक्षमान् पुण्यान् त्वन्मयान् पुरुषोत्तम! ।
तेषु मुख्यान् महाबाहो! मदाधारान् वदस्व मे' ॥ २९

शेषाचलस्य सर्वपर्वतातिशायित्ववर्णनम्

श्रीवराहः—

सुमेरुः हिमवान् विन्ध्यो मन्दरो गन्धमादनः ।
सालग्रामः चित्रकूटो माल्यवान् पारियात्रकः ॥ ३०
महेन्द्रो मलयः सह्यः सिंहाद्रिरपि रैवतः ।
मेरुपुत्रोऽञ्जनो नाम शैलः स्वर्णमयो महान् ॥ ३१

एते शैलवराः सर्वे त्वदाधारा वसुन्धरे ! ।
ये मया देवसङ्घैश्च ऋषिसङ्घैश्च सेविताः ॥ ३२
एतेषु प्रवरान् वक्ष्ये तत्त्वतः शृणु माधवि ! ।
सालग्रामश्च सिंहाद्रिः शैलेन्द्रो गन्धमादनः ॥ ३३
एते शैलवरा देवि ! दिशं हैमवतीं श्रिताः ।
दक्षिणस्यां प्रतीतांस्तु वक्ष्ये शैलान् वसुन्धरे ! ॥ ३४
अरुणाद्रि. हस्तिशैलो गृध्राद्रिः घटिकाचलः ।
एते शैलवराः सर्वे क्षीरनद्याः समीपगाः ॥ ३५
हस्तिशैलादुत्तरतः पञ्चयोजनमात्रतः ।
सुवर्णमुखरी नाम नदीनां प्रवरा नदी ॥ ३६
तस्या एवोत्तरे तीरे कमलाख्यः सरोवरः ।
तत्तीरे भगवान् आस्ते शुकस्य वरदो हरिः ॥ ३७
बलभद्रेण संयुक्तः कृष्णो भक्तार्तिनाशनः ।
वैखानसैः मुनिगणैः नित्यमाराधितोऽमलैः ॥ ३८
कमलाख्यस्य सरस उत्तरे काननोत्तमे ।
कोशद्वयार्धमात्रे तु हरिचन्दनशोभिते ॥ ३९
श्रीवेङ्कटाचलो नाम वासुदेवालयो महान् ।
सप्तयोजनविस्तीर्णः शैलेन्द्रो योजनोच्छ्रितः ॥ ४०
अस्ति स्वर्णमयो देवि ! रत्नसानुभृदायतः ।
इन्द्राद्या दैवतगणा वसिष्ठाद्या मुनीश्वराः ॥ ४१
सिद्धाः साध्याश्च मरुतो दानवा दैत्यराक्षसाः ।
रम्भाद्या अप्सरस्सङ्घा वसन्ति नियतं धरे ॥ ४२
तपश्चरन्ति नागाश्च गरुडाः किन्नरास्तथा ।
एतैरधिष्ठितास्तत्र सरितः पुण्यदर्शनाः ॥ ४३

सरांसि विविधान्यत्र सन्ति दिव्यानि माधवि ! ।
तीर्थानाञ्चैव सर्वेषां शृणुष्व प्रवराणि वै ॥ ४४

स्वामिपुष्करिण्याः सर्वतीर्थातिशायित्ववर्णनम्

चक्रतीर्थं दैवतीर्थं वियद्गङ्गा तथैव च ।
कुमारधारिकातीर्थं पापनाशनमेव च ॥ ४५
पाण्डवं नाम तीर्थञ्च स्वामिपुष्करिणी तथा ।
सप्तैतानि वराण्याहुः नारायणगिरौ शुभे ॥ ४६
एतेषु प्रवरा देवि! स्वामिपुष्करिणी शुभा ।
अस्यास्तु पश्चिमे तीरे निवसामि त्वया सह ॥ ४७
आस्तेऽस्या दक्षिणे तीरे श्रीनिवासो जगत्पतिः ।
गङ्गाद्यैः सकलैस्तीर्थैः समा सा सागराम्बरे! ॥ ४८
त्रैलोक्ये यानि तीर्थानि सरांसि सरितस्तथा ।
तेषां स्वामित्वमापन्नं धरे ! स्वामिसरोवरम् ॥ ४९
स्वामिपुष्करिणीं पुण्यां सेवितुं दिव्यभूधरे ।
वसन्ति सर्वतीर्थानि तेषां सङ्ख्यां वदामि ते ॥ ५०
षट्षष्टिकोटितीर्थानि पुण्येऽस्मिन् भूधरोत्तमे ।
तेषु चात्यन्तमुख्यानि षट् तीर्थानि वसुन्धरे ! ॥ ५१
पञ्चानां तीर्थराजानां तुम्बो गर्भसमो महान् ।
गर्भवासभयध्वंसी स्नातानां भूधरोत्तमे ॥ ५२

धरणी—

षट् तीर्थानि महाबाहो! त्वयोक्तानि महीधरे ।
माहात्म्यं वद तेषां मे यथाकालं यथाविधि ।
फलानि तेषु स्नातानां नराणां वद भूधरे ॥ ५३

श्रीवराह.—

‘ नारायणाद्रिमाहात्म्यं वदामि शृणु माधवि ! ।
देवाश्च ऋषयश्चैव योगिनः सनकादयः ॥ ५४
कृतेऽञ्जनाद्रिं त्रेतायां नारायणगिरिं तथा ।
द्वापरे सिंहशैलश्च कलौ श्रीवेङ्कटाचलम् ॥ ५५
प्रवदन्तीह विद्वांसः परमात्माऽऽलयं गिरिम् ।
योजनानां सहस्रान्ते द्वीपान्तरगतोऽपि वा ॥ ५६
यो नमेत् भूधरेन्द्रं तद्दिशमुद्दिश्य भक्तितः ।
सर्वपापविनिर्मुक्तो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ५७
तस्मिन् षट्तीर्थमाहात्म्यं यथाकालं वदामि ते ।
शृणुष्वावहिता भद्रे ! सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५८

कुमारधारामाहात्म्यम्

कुम्भसंस्थे रवौ माघे पौर्णमास्यां महातिथौ ।
मघानक्षत्रयुक्तायां भूधरेन्द्रे वसुन्धरे ! ॥ ५९
कुमारधारिका नाम सरसी लोकपावनी ।
यत्राऽऽस्ते पार्वतीसूनुः कार्तिकेयोऽग्निसम्भवः ॥ ६०
देवसेनासमायुक्तः श्रीनिवासार्चकोऽमले ।
तस्यां यः स्नाति मध्याह्ने तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ६१
गङ्गादिसर्वतीर्थेषु यः स्नाति नियमात् धरे ! ।
द्वादशाब्दं जगद्धात्रि ! तत्फलं समवाप्नुयात् ॥ ६२
योऽन्नं ददाति तत्तीर्थे शक्त्या दक्षिणयाऽन्वितम् ।
स तावत् फलमाप्नोति स्नाने तूक्तं फलं यथा ॥ ६३

तुम्बतीर्थमाहात्म्यम्

मीनसंस्थे सवितरि पौर्णमासीतिथौ धरे! ।
उत्तराफाल्गुनीयुक्ते चतुर्थे कालसत्तमे ॥ ६४
पञ्चानामपि तीर्थानां तुम्बेऽथ गिरिगह्वरे ।
यः स्नाति मनुजो देवि! पुनर्गर्भे न जायते ॥ ६५

आकाशगङ्गामाहात्म्यम्

अग्निवाहस्थिते भानौ चित्रानक्षत्रसंयुते ।
पूर्णिमाख्ये तिथौ पुण्ये प्रातःकाले तथैव च ।
आकाशगङ्गासरिति स्नातो मोक्षमवाप्नुयात् ॥ ६६

पाण्डवतीर्थमाहात्म्यम्

वृषभस्थे रवौ राधे द्वादश्यां रविवासरे ।
शुक्ले वाप्यऽथ वा कृष्णे पक्षे भौमसमन्विते ॥ ६७
तीर्थे पाण्डवनाम्न्यत्र सङ्गवे स्नाति यो नरः ।
नेह दुःखमवाप्नोति परत्र सुखमश्नुते ॥ ६८

पापनाशनतीर्थमाहात्म्यम्

शुक्ले पक्षेऽथ वा कृष्णे याऽर्कवारेण सप्तमी ।
युक्ता पुण्यर्क्षसंयुक्ता हस्तर्क्षेण युताऽपि वा ॥ ६९
तस्यां तिथौ महाभागे पापनाशनसंज्ञके ।
तीर्थे यः स्नाति नियमात् भूधरेन्द्रस्य मस्तके ॥ ७०

कोटिजन्मार्जितैः पापैः मुच्यते स नरोत्तमः ।
शृणु देवि! परं गुह्यमनन्ताख्ये महागिरौ ॥ ७१

देवतीर्थमाहात्म्यम्

मद्दिव्यालयवायव्ये शिखरे गिरिगह्वरे ।
देवतीर्थमिति ख्यातं तटाकमतिशोभनम् ॥ ७२
तस्मिन् पुण्यतमे देवि स्नानकालं वदामि ते ।
गुरुपुष्ये व्यतीपाते सोमश्रवणके तथा ॥ ७३
दिनेष्वेतेषु यः स्नाति तस्य पुण्यफलं शृणु ।
यानि कानीह पापानि ज्ञानाज्ञानकृतानि च ॥ ७४
तानि सर्वाणि नश्यन्ति देवतीर्थेऽतिपावने ।
पुण्यान्यपि च वर्धन्ते देवतीर्थनिमज्जनात् ॥ ७५
दीर्घमायुरवाप्नोति पुत्रपौत्रसमन्वितः ।
अन्ते स्वर्गं समासाद्य चन्द्रलोके महीयते ॥ ७६
तद्दिनेष्वन्नदो देवि! यावज्जीवान्नदो भवेत् ।
अतिगुह्यतमं देवि! प्रोक्तं तुभ्यं वसुन्धरे! '॥ ७७
श्रुत्वाऽथ पृथिवी देवी प्रीतिप्रवणमानसा ।
इष्टाभिर्वाग्भिरतुलं तुष्टाव धरणीधरम् ॥ ७८

धरणीकृतवराहस्तुतिः

धरणी—

" नमस्ते देवदेवेश वराहवदनाऽच्युत! ।
क्षीरसागरसङ्काश! वज्रशृङ्ग! महाभुज! ॥ ७९

उद्धृताऽस्मि त्वया देव! कल्पादौ सागराम्भसः ।
सहस्रबाहुना विष्णो! धारयामि जगन्त्यहम् ॥ ८०
अनेकदिव्याभरण! यज्ञसूत्रविराजित! ।
अरुणारुणाम्बरधर दिव्यरत्नविभूषित! ॥ ८१
उद्यद्भानुप्रतीकाशपादपद्म! नमो नमः ।
बालचन्द्राभदंष्ट्राग्र! महाबलपराक्रम! ॥ ८२
दिव्यचन्दनलिप्ताङ्ग! तप्तकाञ्चनकुण्डल! ।
इन्द्रनीलमणिद्योतिहेमाङ्गदविभूषित! ॥ ८३
वज्रदंष्ट्राग्रनिर्भिन्नहिरण्याक्ष! महाबल! ।
पुण्डरीकाभिताम्राक्ष! सामस्वनमनोहर! ॥ ८४
श्रुतिसीमन्तभूषात्मन्! सर्वात्मन्! चारुविक्रम! ।
चतुराननशम्भुभ्यां वन्दिताऽऽयतलोचन! ॥ ८५
सर्वविद्यामयाकार! शब्दातीत! नमो नमः ।
आनन्दविग्रहानन्त! कालकाल! नमोनमः " ॥ ८६
इति स्तुत्वाऽचला देवी ववन्दे पादयोर्विभुम् ॥ ८७

वराहस्य भगवतो धरण्या साकं शेषाचलागमनम्

वन्दमानां समुद्वीक्ष्य प्रीत्युत्फुल्लविलोचनः ।
उद्धृत्य धरणीं देवीं आलिलिङ्गऽथ बाहुभिः ॥ ८८
आघ्राय धरणीवक्त्रं वामाङ्के सन्निवेश्य च ।
आरुह्य गरुडेशानं जगाम वृषभाचलम् ॥ ८९
मुनीन्द्रैः नारदाद्यैश्च स्तूयमानो महीपतिः ।
स्वामिपुष्करिणीतीरे पश्चिमे लोकपूजिते ॥ ९०
तदाद्यैः तैः श्रीवराहो मुनीन्द्रैः तत्र पूजितः ।
वैखानसैः महाभागैः ब्रह्मतुल्यैः महात्मभिः ॥ ९१

अध्यायफलश्रुतिः

व्यासः—

'तद्दृष्ट्वा नारदः सूत! मुनीनामुक्तवान् पुरा।
तदेतदहमश्रौषं तत्र वै मुनिसंसदि ॥ ९२
यत्पृष्टोऽहं त्वया सूत माहात्म्यं धरणीभृताम्।
मया तूक्तं यथावद्धि नारदाच्च पुरा श्रुतम् ॥ ९३
य इदं धर्मसंवादं आवयोः सूत! पावनम्।
पठेद्वा देवपुरतो ब्राह्मणानां पुरस्तथा ॥ ९४
सर्वेषामपि वर्णानां शृण्वतां भक्तिपूर्वकम्।
स प्रतिष्ठामवाप्नोति पुत्रपौत्रसमन्वितः।
शृण्वतामपि सर्वेषां यदिष्टं तद्भविष्यति' ॥ ९५

श्रीसूतः—

'इति मे भगवान् व्यासः प्रोवाच मुनिसेवितः।
यथाश्रुतं मया पूर्वं कृष्णद्वैपायनाद्गुरोः ॥ ९६
तत्तथा सर्वमेवात्र मयाऽप्युक्तं मुनीश्वराः!'।
श्रुत्वा सूतवचस्त्वित्थं ते प्रीतमनसोऽभवन् ॥ ९७

ऋषयः—

सूत! त्वयोक्तं भुवि पर्वतेषु पुण्येषु पुण्यस्य महीधरस्य।
माहात्म्यमस्माकमहीन्द्रनाम्नः पापापहं मोक्षफलप्रदायकम् ॥ ९८
ततो वृषाद्रिं सम्प्राप्य वराहो धरणीयुतः।
किमुक्तवान् धरण्यै स तन्नो ब्रूहि महामते!' ॥ ९९

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरभागे नारदस्य सुमेरुशिखरस्थयज्ञवराहदर्शनप्राप्त्यादिवर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः

अथ द्वितीयोऽध्यायः

श्रीवराहमन्त्राराधनविधिः

श्रीसूतः—

शृणुध्वं मुनयः सर्वे कथां पुण्यां पुरातनीम् ।
वैवस्वतेऽन्तरे पूर्वं कृते पुण्यतमे युगे ॥ १

नारायणाद्रौ देवेशं निवसन्तं क्षमापतिम् ।
वराहरूपिणं देवं धरणी सखिभिर्वृता ।
प्रणम्य परिपप्रच्छ रक्तपद्मायतेक्षणम् ॥ २

धरणी—

'आराध्यः केन मन्त्रेण भवान् प्रीतो भविष्यति ।
तं मे वद त्वं देवेश! यः प्रियो भवतः सदा ॥ ३

जपतां सर्वसम्पत्तिकारकं पुत्रपौत्रदम् ।
सार्वभौमत्वदश्चैव कामिनां कामदं सदा ॥ ४

अन्ते यस्त्वत्पदप्राप्तिं ददाति नियताऽत्मनाम् ।
एवंभूतं वद प्रीत्या मयि वाराह मानद! ' ॥ ५

श्रीसूतः—

इति पृष्टस्तया भूम्या प्राह प्रीतिस्मिताननः ॥ ६

श्रीवराहः—

'शृणु देवि परं गुह्यं सद्यः सम्पत्तिकारकम् ।
भूमिदं पुत्रदं गोप्यं अप्रकाश्यं कदाचन ॥ ७

किञ्च शुश्रूषवे वाच्यं भक्ताय नियतात्मने ।
"ॐ नमः श्रीवराहाय धरण्युद्धरणाय च ॥ ८

वैवस्वतेऽन्तरे देवि! पूर्वे कृतयुगान्तरे ।
वायोस्तपो महद्दृष्ट्वा श्रीभूमिसहितोऽनघे ॥ २
आगच्छत् श्रीनिवासश्च स्वामिपुष्करिणीतटे ।
दक्षिणेऽस्मिन् पुण्यतमे विमाने नन्दसंज्ञके ॥ ३
वसिष्यति च श्रीकान्तो वायोः प्रियकरो हरिः ।
तदारभ्य हृषीकेशः सेनान्याऽऽराधितोऽनिशम् ।
आकल्पान्तमदृश्येऽस्मिन् विमानेऽसौ वसिष्यति ' ॥ ४

धरणी—

' अदृश्यो भगवान् मर्त्यैः कथं दृश्यो भविष्यति ? ।
श्रीनिवासोऽपि देवेशो भवद्दक्षिणपार्श्वगः ।
एतद्वद सुराधीश ! जनैराराध्यते कथम् ? ' ॥ ५

श्रीवराह —

' अगस्त्योऽस्मिन् समासाद्य पुरा देवं सनातनम् ।
आराध्य द्वादशाब्दं तं प्रीणयित्वा पुनः पुनः ॥ ६
ययाचे तत्र सान्निध्यं ' भवान् दृश्यो भव ' त्विति ।
एवमुक्तो हृषीकेशः श्रीभूमिसहितो धरे ! ॥ ७
' अहं दृश्यो भविष्यामि त्वत्कृते सर्वदेहिनाम् ।
एतद्विमानं देवर्षे न दृश्यं स्यात् कदाचन ॥ ८
आकल्पान्तं मुनीन्द्रास्मिन् दृश्योऽहं नात्र संशयः ' ।
मुनिस्तद्वचनं श्रुत्वा प्रीतः प्रायात् स्वमाश्रमम् ॥ ९
ततश्चतुर्भुजो देवः स दृश्योऽभून्नरादिभिः ।
विमाने मुनिचिन्त्येऽस्मिन् आसिता च तथोत्तरम् ॥ १०
आराध्यमानः स्कन्देन वायुना सेवितः सदा ।
एवं गते महाकाले चतुर्युगसमन्विते ॥ ११

मित्रवर्मणः आकाशराजाख्यसुतोत्पत्तिवर्णनम्

अष्टाविंशे तु सञ्जाते द्वापरान्ते वसुन्धरे! ।
युद्धे च भारतेऽतीते तिष्ये सति युगे तथा ॥ १२
विक्रमार्कादयो भूपाः शकाः शूद्रादयस्तथा ।
गमिष्यन्ति स्वर्गलोकं मामज्ञात्वा वरानने! ॥ १३
ततः सोमकुलोद्भूतो मित्रवर्मा महारथः ।
तुण्डीरमण्डले राजा नारायणपुरे वसन् ॥ १४
भविष्यति वरारोहे! महाभाग्योदयो महान् ।
तस्मिन् शासति भूलोकं धर्मेण पृथिवीपतौ ॥ १५
अकृष्टपच्या पृथिवी सर्वसस्यविभूषणा ।
निरीतिकोऽभवत् सर्वो जनो धर्मसमन्वितः ॥ १६
तस्य पत्नी समभवत् पाण्ड्यकन्या मनोरमा ।
तस्य जज्ञे कुलोत्तंसो वियन्नामा सुतोऽस्य वै ॥ १७
तस्य पत्नी तु धरणी नाम्नाऽऽसीच्छकवंशजा ।
तस्मिन् राज्यं विनिक्षिप्य मित्रवर्मा नृपोत्तमः ।
ययौ तपोवनं पुण्यं वेङ्कटाद्रेः समीपतः ॥ १८

धरणीतलात् पद्मावत्युत्पत्तिक्रमः

आकाशनामा तु महान् राजाऽभूत् सार्वभौमकः ।
एकदारव्रतो राजा धरणीसक्तचेतनः ॥ १९
यज्ञार्थं शोधयामास भुवमारणितीरतः ।
काञ्चनेन हलेनैव कृष्यमाणे धरातले ॥ २०

बीजमुष्टिं विकिरता दृष्टा कन्या धरोद्गता ।
पद्मशय्यागता रम्या सर्वलक्षणलक्षिता ॥ २१
तप्तजाम्बूनदमयी पुत्रिकेव विराजती ।
तां दृष्ट्वा स महीपालो विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ २२
आदाय 'तनया चेयं ममै' वेति पुनः पुनः ।
जहर्ष मन्त्रिभिश्चैनं प्राह वागशरीरिणी ॥ २३
'सत्यं तवैव तनया वर्धयस्व सुलोचनाम्' ।
ततः प्रीतमना राजा स्वपुरं प्रविवेश ह ॥ २४
आहूय धरणीं देवीं इदमाह महीपतिः ।
'देवदत्तामिमां पश्य भूतलादुत्थितां मम ॥ २५
आवाभ्यां तदपुत्राभ्यां पुत्रीयं भविता ध्रुवम्' ।
इत्युक्त्वा प्रददौ देव्या हस्ते प्रीत्या वियन्नृपः ॥ २६

आकाशराजस्य धरण्याख्यपत्न्यां वसुदानाख्यसुतोत्पत्तिः

तस्यां गृहं प्रविष्टायां धरणी गर्भमादधौ ।
वियन्नृपश्च सुप्रीतो वीक्ष्य स्निग्धविलोचनाम् ।
उवाच 'फलिता सुभ्रु! लता सान्तानिकी च मे' ॥ २७
अथ सा धरणीदेवी काले कमललोचना ।
सुप्रशस्ते मुहूर्ते च स्वोच्चसंस्थेषु पञ्चसु ॥ २८
ग्रहेषु सुषुवे पुत्रं मेषस्थे च दिवाकरे ।
देवदुन्दुभयो नेदुः पुष्पवृष्टिः गृहेऽपतत् ॥ २९
ववौ वायुः सुखस्पर्शः तज्जन्मदिवसे तदा ।
पुत्रसूतिप्रवक्तॄणां सुप्रीतः पुत्रजन्मनि ॥ ३०

सर्वस्वदानमकरोत् छत्रचामरवर्जितम् ।
कपिलाकोटिदानञ्च वृषभाणां शताधिकम् ॥ ३१
दिवसे द्वादशे पुण्ये जातकर्मादिकाः क्रियाः ।
चकार नामधेयञ्च 'वसुदान' इति स्वयम् ॥ ३२
आकाशतनयो देवि ! वसुदानो मनोरमः ।
ववृधे दिवसैर्बालः शुक्लपक्ष इवोडुराट् ॥ ३३
उपनीतो विनीतोऽसौ गुरुभिः ब्रह्मपारगैः ।
पितुरस्त्राणि शस्त्राणि मन्त्रवत् सोऽप्यशिक्षत ॥ ३४
चतुष्पादं धनुर्वेदं साङ्गोपाङ्गमधीतवान् ।
पिता तेनातिबलिना दुराधर्षः परैरभूत् ॥ ३५
आकाश इव निष्पङ्को ग्रीष्मे भानुमता युतः ।
वैशाख इव मध्याह्ने दुःसहो दुर्निरीक्षकः' ॥ ३६

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरार्धे अगस्त्यप्रार्थनया भगवतः सर्वजनदृग्गोचरत्वादिवर्णनं नाम तृतीयोऽध्यायः

अथ चतुर्थोऽध्यायः

उद्यानवासिन्याः पद्मावत्याः समीपे नारदागमनम्

'उक्तं भगवता तस्य वियत्पुत्रस्य नाम च ।
अयोनिजायास्तत्पुत्र्याः किं नाम च तदाऽकरोत्' ॥ १

श्रीसूतः –

इति पृष्टः पुनः प्राह श्रीवराहो जगत्पतिः ।

श्रीवराहः —

'आकाशराजो मतिमांस्तां दृष्ट्वा कमलेशयाम् ॥ २
पद्मिनी' ति च नाम्ना वै चकार वसुधासुताम् ।
तां तु यौवनसम्पन्नां सखीभिः परिवारिताम् ॥ ३
आरामे विहरन्तीञ्च शुककोकिलनादिते ।
यदृच्छयाऽऽगतस्तत्र नारदो मुनिसत्तमः ।
वनलक्ष्मीमिवालोक्य विस्मयादिदमब्रवीत् ॥ ४

नारदः—

'काऽसि कस्य सुता भीरु! हस्तं दर्शय मे तव ' ।
इत्युक्ता सा सुचार्वङ्गी स्वात्मानं मुनयेऽब्रवीत् ॥ ५
'वियद्राजसुता ब्रह्मन् लक्षणानि वदस्व मे ' ।
इत्युक्तः स तदा प्राह नारदो मुनिसत्तमः ॥ ६

नारदोदीरितपद्मावतीशरीरलक्षणानि

नारदः—

'शृणु त्वं चारुवदने लक्षणानि वदामि ते ।
पादौ प्रतिष्ठितौ सुभ्रु! रक्तपद्मदलान्वितौ ॥ ७
पादाङ्गुल्यः समा रक्ता रक्ततुङ्गनखान्विताः ।
गुल्फौ गूढौ समावेतौ जङ्घे चारोमशे शुभे ॥ ८
जानुनी समसुस्निग्धे समावूरू क्रमादुरू ।
नितम्बौ पृथुलौ पीनौ जघनं चिन्त्यमेव हि ॥ ९
नाभिर्मण्डलवान् निम्नः पार्श्वौ ते मेचकावुभौ ।
त्रिवलीललितं मध्यं रोमराजिविराजितम् ॥ १०

स्तनौ पीनौ घनौ स्निग्धावुन्नतौ मग्नचूचुकौ ।
करौ ते रक्तपद्माभौ पद्मरेखासमन्वितौ ॥ ११
सुसूक्ष्मौ रक्तसत्पर्वनिरन्तरसमाङ्गुली ।
शुकतुण्डसमाकारनखपङ्क्तिविराजितौ ॥ १२
दीर्घौ च कोमलौ भद्रे भुजौ ते पुष्पदण्डवत् ।
पृष्ठं ते वेदिवद्भाति विलग्नमृजुमध्यमम् ॥ १३
कण्ठस्तु रक्तो दीर्घश्च स्कन्धौ चावनतौ शुभे ।
मुखं प्रसन्नं सततमकलङ्कशशिप्रभम् ॥ १४
कपोलौ कनकादर्शसदृशौ कुण्डलोज्ज्वलौ ।
तिलपुष्पसमाकारा नासिका ते शुभानने ॥ १५
अकलङ्काष्टमीचन्द्रसदृशोऽतिमनोहरः ।
दृश्यतेऽयं ललाटस्ते नीलालकसुशोभितः ॥ १६
मूर्धा ते समवृत्तश्च स्निग्धाऽऽयतकचान्वितः ।
सितसंशोभिदशनं बिम्बाधरसमन्वितम् ॥ १७
मुखं ते विष्णुयोग्यं स्यादिति मे निश्चिता मतिः ।
नाभिस्ते दक्षिणावर्त आवर्त इव गाङ्गजः ।
त्वं हि क्षीराब्धिसम्भूता लक्ष्मीरिव हि दृश्यसे ' ॥ १८

श्रीवराहः—

इत्युक्त्वा पूजितस्ताभिः नारदोऽन्तर्दधे तदा ।
एतच्छ्रुत्वाऽथ तत्सख्यः तामूचुः पद्मिनीं सखीम् ॥ १

पद्मावत्याः स्वसखीभिः साकं पुष्पाटवीगमनम्

' वनं गच्छाम पुष्पार्थं वसन्तः समुपागतः ।
कर्णिकाराश्च चूताश्च चम्पकाः पारिभद्रकाः ॥ २०

सुभगा चारुसर्वाङ्गी पीनोन्नतपयोधरा ।
ब्रूत मेऽहं गमिष्यामि श्रुत्वा स्वस्याऽऽलयं गिरिम् '॥ ३९
इति तस्य वचः श्रुत्वा धरण्यात्मजयेरिता ।
सखी पद्मावती प्राह निषादं पर्वतालयम् ॥ ४०
' आकाशराजतनया वसुधातलसम्भवा ।
अस्माकं नायिका शूर ! पद्मिनी नाम नामतः ॥ ४१
ब्रूहि, त्वं सुभगाकार ! किं नामा कस्य वा सुतः ? ।
जातिः का कुत्र ते वासः किमर्थं त्वमिहागतः ? ' ॥ ४२
इति पृष्टः स ताः प्राह मन्दस्मितमुखाम्बुजः ।
' दिवाकरकुलं प्राहुः अस्माकं तु पुराविदः ॥ ४३
यस्य नामान्यनन्तानि पावनानि मनीष्षिणाम् ।
वर्णतो नामतश्चापि कृष्णं प्राहुस्तपस्विनः ॥ ४४
ब्रह्मद्विषां सुरारीणां यस्य चक्रं भयावहम् ।
यस्य शङ्खध्वनिं श्रुत्वा मोहमीयुर्हि वैरिणः ॥ ४५
यस्य वै धनुषस्तुल्यं धनुर्नैवामरेष्वपि ।
तं मां वीरपतिं प्राहुः वेङ्कटाद्रिनिवासिनम् ॥ ४६
तस्मादद्रितटात् सोऽहं निषादैरनुगैर्वृतः ।
मृगयार्थं हयारूढो युष्माकं वनमागतः ॥ ४७
मयाऽप्यनुद्रुतः कश्चित् मृगो वायुगतिर्ययौ ।
तमदृष्ट्वा वनं पश्यन् दृष्टवान् सुभगामिमाम् ॥ ४८
कामादिहाऽऽगतोऽहं वा मया किं लभ्यते त्वियम् ' ? ।
इति कृष्णवचः श्रुत्वा क्रुद्धास्ताः पुनरब्रुवन् ॥ ४९
' आकाशराजो दृष्ट्वा त्वां कृत्वा निगडबन्धनम् ।
यावन्नयति तावत्त्वं गच्छ शीघ्रं स्वमायलम् ' ॥ ५०

तर्जितस्ताभिरेवं स हयमारुह्य शीघ्रगम् ।
युक्तः स्वानुचरैः सर्वैः ययौ द्रुततरं गिरिम् ' ॥ ५१

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरार्धे उद्यानवासिन्याः पद्मावत्याः समीपे नारदागमन - श्री श्रीनिवास-मृगयादिवर्णनं नाम चतुर्थोऽध्यायः

अथ पञ्चमोऽध्यायः

पद्मावतीदर्शनेन श्रीनिवासस्य मोहप्राप्तिः

श्रीवराहः—

सम्प्राप्य चाऽऽलयं दिव्यमवतीर्य हयोत्तमात् ।
विसृज्य सानुगान् सर्वान् देवान् कैरातरूपकान् ॥ १
' विश्रमध्व ' मिति प्रोच्य विवेश मणिमण्डपम् ।
आरुह्य मणिसोपानं पञ्चकक्ष्या अतीत्य च ॥ २
मुक्तागृहं समासाद्य तस्मिँल्लोलायिते शुभे ।
नवरत्नमये मञ्चे संविवेशावशो हरिः ॥ ३
संस्मरन् पद्मगर्भाभां तामेवाऽऽयतलोचनाम् ।
तनुमध्यां पीनकुचां मन्दस्मितमुखाम्बुजाम् ॥ ४
क्षीराब्धितनयामेव मेने पद्मोद्भवां शुभाम् ।
तस्यां गतमना देवः श्रीनिवासो मुमोह च ॥ ५

मुह्यमानं श्रीनिवासं प्रति वकुलमालिकोक्तिः

ततो मध्याह्नसमये कृत्वाऽन्नं दिव्यमुत्तमम् ।
सूपदंशं सुगन्धञ्च देवार्हमतिशोभनम् ॥ ६

शुद्धान्नं पायसान्नञ्च गौडं मुद्गान्नमेव च ।
कृत्वा पञ्चविधापूपान् पूरिकावटकानपि ॥ ७
देवं द्रष्टुं ययौ शीघ्रं सखी वकुलमालिका ।
पद्मावती पद्मपत्रा चित्ररेखासमन्विता ॥ ८
निवेश्य द्वारि देवस्य ताः सर्वाः प्रमदोत्तमाः ।
विवेश तत्समीपं सा स्वयं वकुलमालिका ॥ ९
गत्वा समीपं देवस्य ववन्दे भक्तिभावतः ।
दृष्ट्वाऽथ देवं विवशं पर्यङ्के रत्नभूषिते ॥ १०
पादसंवाहनं कृत्वा निमीलितविलोचनम् ।
तं ध्यायन्तञ्च किमपि व्याजहार शुचिस्मिता ॥ ११
'उत्तिष्ठ देवदेवेश! किं शेषे पुरुषोत्तम!।
परमान्नं कृतं देव भोक्तुमागच्छ माधव! ॥ १२
किं वा त्वमार्तवच्छेषे सर्वलोकार्तिनाशन!।
मृगयामटता देव! किं दृष्टं भवता वने ॥ १३
अवस्था ते विशालाक्ष! कामुकस्येव दृश्यते।
का दृष्टा देवकन्या वा मानुषी वाऽहिकन्यका?।
ब्रूहि मे त्वमचिन्त्यात्मन्! कन्यां तां चित्तहारिणीम्' ॥ १४

श्रीवराहः—

तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा निःश्वासमकरोद्विभुः ।
निःश्वसन्तं पुनः प्राह प्रीता वकुलमालिका ॥ १५
'एवं मनोहरा का सा तवापि पुरुषोत्तम!?'।
तामवोचद्धृषीकेशो वक्ष्यामि शृणु तत्त्वतः ॥ १६

श्रीनिवासोक्तपद्मावतीपरिणयकारणानि

श्रीभगवान्—

'पुरा त्रेतायुगे पुण्ये रावणं हतवानहम् ।
तदा वेदवती कन्या साहाय्यमकरोच्छ्रियः ॥ १७
सीतारूपाऽभवल्लक्ष्मीः जनकस्य महीतलात् ।
गते मयि तु मारीचं हन्तुं पञ्चवटीवने ॥ १८
ममानुजोऽपि मामेव सीतया चोदितोऽन्वियात् ।
तदन्तरे राक्षसेन्द्रो हर्तुं सीतामुपाययौ ॥ १९
अग्निहोत्रगतो वह्निः तं ज्ञात्वा रावणोद्यमम् ।
आदाय सीतां पाताले स्वाहायां सन्निवेश्य च ॥ २०
तेनैव रक्षसा स्पृष्टां पुरा वेदवतीं शुभाम् ।
अग्नौ विसृष्टदेहां तां संहर्तुं रावणं पुनः ॥ २१
सीताया रूपसदृशीं कृत्वा चैवोत्ससर्ज ह ।
सा रावणहृता भूत्वा लङ्कायाञ्च निवेशिता ॥ २२
हते तु रावणे पश्चात् पुनरग्निं विवेश सा ।
अग्निस्तु रक्षितां लक्ष्मीं स्वाहायां मम जानकीम् ॥ २३
दत्त्वा हस्ते च मामाह सीतया सहितं शिखी ।
"इयं वेदवती देव! सीतायाः प्रियकारिणी ॥ २४
सीतार्थं राक्षसपुरे तेन बन्दीकृता स्थिता ।
तस्मादेनां वरेणैव प्रीणय त्वं श्रिया सह" ॥ २५
इति वह्निवचः श्रुत्वा सीता मामवदच्छुभा ।
"मम प्रीतिकरी नित्यमियं वेदवती विभो ।
तस्मात्परं भागवतीं देवैनां वरय प्रभो" ॥ २६

———

श्रीभगवान्—

“ तथा देवि करिष्यामि ह्यष्टाविंशे कलौ युगे ।
तावदेषा ब्रह्मलोके वसत्वमरपूजिता ॥
पश्चात्तु भूमितनया भविष्यति वियत्सुता ” ।
इति दत्तवरा पूर्वं मया लक्ष्म्या च सुन्दरी ॥
अद्य नारायणपुरे सम्भूता धरणीतलात् ।
पद्मासमा पद्मनेत्री पद्मा दत्तवरा सती ॥
सखीभिरनुरूपाभिः वने पुष्पाणि चिन्वती ।
मृगयामटता तत्र मया दृष्टा मनोरमा ॥
तस्या रूपं मया वक्तुं न शक्यं शतहायनैः ।
लक्ष्म्येव च तया मेऽद्य सङ्गमो भविता यदि ॥
प्राणाः स्थिरा भविष्यन्ति सत्यमित्यवधारय ।
त्वं तत्र गत्वा तां कन्यां दृष्ट्वा वकुलमालिके ! ॥
जानीहि रूपलावण्यादियं योग्येति चास्य वै ।
अनवद्या विशालाक्षी पद्मेन्दीवरलोचना ’ ॥

वियद्राजपुरं प्रति वकुलमालिकागमनम्

इत्युक्त्वा मोहमापन्नं तं प्राह वकुला पुनः ।
‘ इतो गच्छामि देवेश ! मनोज्ञा तव यत्र सा ॥
मार्गं वद रमाधीश ! गमिष्ये येन तां प्रति ’ ।
एवमुक्तो रमाधीशः तां प्राह वकुलस्रजम् ॥
‘ इतो गच्छ महाभागे ! श्रीनृसिंहगुहा यतः ।
तन्मार्गेणावतीर्याऽस्मात् भूधरेन्द्रात् मनोरमात् ॥

अगस्त्याश्रममासाद्य दृष्ट्वा लिङ्गं तदर्चितम् ।
'अगस्त्येश' इति ख्यातं सुवर्णमुखरीतटे ॥ ३७
तीरेणैव ततो गच्छ शुकब्रह्मऋषेर्वनम् ।
पश्यन्ती स्वर्णमुखरीं तत्र कल्लोलमालिनीम् ॥ ३८
तत्र पद्मसरो नाम पावनं पद्मसंयुतम् ।
तत्र स्नात्वाऽथ तत्तीरे तपन्तं मुनिसत्तमम् ॥ ३९
छायाशुकं नमस्कृत्य कृष्णञ्च बलसंयुतम् ।
आराध्यमानं मुनिना शुकेन सततं शुभे ! ॥ ४०
इन्द्रनीलमणिश्यामं पीतनिर्मलवाससम् ।
तीर्थयात्रां गमिष्यन्तं बलभद्रं सिताऽकृतिम् ॥ ४१
उपासयन्तं मन्त्राणि मुक्तान्वितकरद्वयम् ।
उद्यन्तं पादुकायुक्तं बलभद्रं प्रणम्य च ॥ ४२
आदाय स्वर्णकमलं सरसोऽस्माद्वरानने ।
तीर्त्वा सुवर्णमुखरीं वनान्युपवनानि च ॥ ४३
अरणीतीरमासाद्य विश्रम्य च वनान्तरे ।
नारायणपुरीं दृष्ट्वा विस्मयञ्च गमिष्यसि ॥ ४४
तस्याश्चोपवने वृक्षान् पुष्पाढ्यान् फलसंयुतान् ।
पनसाम्रशिरीषांश्च कुन्दतिन्दुकपाटलान् ॥ ४५
पुन्नागनागवरुणरसालाङ्कोलचम्पकान् ।
वकुलामलकान् सालान् तालहिन्तालपद्मकान् ॥ ४६
जम्बूनिम्बकदम्बैलापिप्पलीमधुकार्जुनान् ।
प्रियङ्गुहिङ्गुखर्जूरमायूराशोकलोध्रकान् ॥ ४७
अश्वत्थोदुम्बरप्लक्षबदरीभूर्जकीचकान् ।
चिञ्चाकिंशुकमन्दारशाल्मलीबीजपूरकान् ॥ ४८

पूगनारङ्गलिकुचनारिकेलवनाकुलान् ।
मल्लिकामालतीकुन्दयूथिकाकेतकीयुतान् ॥ ४९
करवीराब्जसम्पन्नान् राजरम्भाविराजितान् ।
मयूरकीरगरुडशुकसारससङ्कुलान् ॥ ५०
भृङ्गझङ्कारनिबिडान् आरामान् सुमनोहरान् ।
पश्यन्ती परमं हर्षमवाप्य च नदीतटे ॥ ५१
गत्वा पुष्पोत्तरे मार्गे पुरीमिन्द्रपुरीसमाम् ।
गङ्गयेवावृतां नित्यं सरि 'ताऽरणि' नामया ।
आकाशराजनगरीं गत्वा तत्रोचितं कुरु' ॥ ५२

श्रीवराहः –

इत्यादिश्य सुराधीशः सखीं तां वकुलाभिधाम् ।
विसृज्य शयेन शुभ्रे स शिश्ये श्रीसमन्वितः ॥ ५३
प्रणम्य देवदेवेशसखी वकुलमालिका ।
गुञ्जामणिसमाकारं रक्ताश्वमधिरुह्य सा ॥ ५४
यथोक्तमार्गेण ययौ पश्यन्ती विविधान् मृगान् ।
मत्तेभान् पर्वताकारान् श्वेतदन्तविभूषितान् ॥ ५५
करिणीयूथसहितान् जलदाऽऽदानतत्परान् ।
सिंहान् श्वेतघनप्रख्यान् सिंहीयूथैरनुद्रुतान् ॥ ५६
शार्दूलर्क्षांश्च खड्गांश्च शरभान् गवयान् मृगान् ।
कृष्णसारांश्च गोमायून् शशांश्च प्रियकानपि ॥ ५७
सारसांश्च मयूरांश्च मार्जारान् वनगोचरान् ।
वृकान् शुकान् सूकरांश्च सुवाचः पक्षिणस्तथा ॥ ५८
पश्यन्ती विविधाकारान् तुष्यन्ती च मुहुर्मुहुः ।
आससादाऽरणीतीरं पश्चिमं पादपाकुलम् ॥ ५९

अवतीर्याऽरुणादश्वात् अगस्त्येशसमीपतः ।
दृष्ट्वाऽगस्त्येश्वरं लिङ्गमगस्त्येन सुपूजितम् ।
तत्र स्नात्वा च पीत्वा च विशश्राम नदीतटे ॥ ६०

दिव्योद्यानस्थपद्मावतीसखीः प्रति वकुलमालिकोक्तिः

तत्राऽऽगता राजगृहात् योषितो देवसन्निधौ ।
सखीः पद्मालयायास्ता दृष्ट्वा वकुलमालिका ।
गत्वा समीपे तासां सा किंवदन्तीं स पृच्छति ॥ ६१

वकुलमालिका —

'का यूयं योषितो ब्रूत विचित्राऽऽभरणस्रजः ।
कुतः समागता ह्यत्र किं कार्यं वोऽमलाननाः ?' ॥ ६२
तास्तु तस्या वचः श्रुत्वा स्मितपूर्वमथाऽब्रुवन् ।
'शृणुष्वावहिता देवि ! वयं वक्ष्यामहेऽधुना' ॥ ६३

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरार्धे पद्मावतीदर्शनेन श्रीनिवासस्य मोहप्राप्त्यादिवर्णनं नाम पञ्चमोऽध्यायः

अथ षष्ठोऽध्यायः

वकुलमालिकां प्रति सखीविनिवेदितपद्मावत्युदन्तः

योषितः —

"वयमाकाशराजस्य शुद्धान्तनिलयाः स्त्रियः ।
सख्यः पद्मालयाया वै दुहितुर्वसुधापतेः ॥ १
राजपुत्रीं पुरस्कृत्य गताः पूर्वं वनान्तरम् ।
कुर्वन्त्यः पुष्पापचयं राजपुत्र्यर्थमाकुलाः ॥ २

वृक्षमूले समासीनाः तत्र पश्याम पूरुषम् ।'
इन्द्रनीलशिलाश्यामं इन्दिरामन्दिरोरसम् ॥ ३
ईषत्स्मितमुखं चारुपीनदीर्घभुजद्वयम् ।
मृष्टपीताम्बरं हेमबाणबाणाऽऽसनोज्ज्वलम् ॥ ४
सुवर्णमकुटं हारकेयूरादिविभूषितम् ।
तं तु पद्मालया दृष्ट्वा सखी कमललोचनम् ॥ ५
द्रुतहेमनिभाकारा 'पश्य पश्ये' ति साऽब्रवीत् ।
पश्यन्तीनां तदाऽस्माकं गतोऽन्तर्धानमाशु सः ।
सा सखी मूर्च्छिताऽस्माभिर्नीता राजगृहं ततः ॥ ६

पद्मावतीमुद्दिश्य दैवज्ञं प्रति वियद्राजकृतप्रश्नादिः

दृष्ट्वाऽस्वस्थां नृपः पुत्रीमपृच्छद्दैवचिन्तकम् ।
'वद विप्रेन्द्र! पुत्र्या मे ग्रहचारफलं मुने' ॥ ७
बृहस्पतिसमो विप्रो विचार्याऽऽत्मनि खेचरान् ।
'अनुकूला ग्रहाः सर्वे तव पुत्र्या नृपोत्तम! ॥ ८
किन्तु नित्यं ग्रहफलं किञ्चित् भ्रान्तिकरं नृप'! ।
तमुवाच पुनर्धीमान् प्रश्नकालं विचार्य च ॥ ९
छायां गुणित्वा लग्नञ्च फलानि च विचार्य च ।
लग्ने लग्नाधिपश्चन्द्रः केन्द्रे चैव बृहस्पतिः ॥ १०
निद्राति दिनपक्षी तु प्रश्नपक्षी तु राज्यगः ।
शृणु राजन्! फलं तस्य स्वास्थ्यमेव भविष्यति ॥ ११
उत्तमः पुरुषः कश्चित् आगतः कन्यकां प्रति ।
तं दृष्ट्वा मूर्च्छिता पुत्री तेन योगं समेष्यति ॥ १२
तेनैव प्रेषिता काचित् आगमिष्यति कन्यका ।
सा तु वक्ष्यति यद्वाक्यं तद्धितं ते भविष्यति ॥ १३

तत्कुरुष्व महाराज! सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ।
किञ्च सर्वार्थदं यत्तु सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ १४
वक्ष्यामि तत्कुरुष्वाद्य पुत्र्यास्तव सुखावहम् ।
कारयागस्त्यलिङ्गस्य ब्राह्मणैरभिषेचनम् ॥ ' १५

दैवज्ञोक्त्या अगस्त्यलिङ्गार्चनाय विप्रादिप्रेषणम्

इत्युक्त्वाऽथ गृहं यातो राजानं दैवचिन्तकः ।
आकाशराजोऽपि तदा विप्रानाहूय वैदिकान् ॥ १६
अभ्यर्च्याऽऽज्ञापयामास 'गत्वा देवालयं द्विजाः ।
महाभिषेकं शम्भोश्च कुरुध्वं मन्त्रपूर्वकम् ॥ ' १७
इत्यनुज्ञाप्य तानस्मान् आहूयाभ्यवदच्छुभे! ।
'महाभिषेकसम्भारान् सम्पादयत कन्यकाः ॥ ' १८
इत्याज्ञप्ता नृपेणैव वयं देवाऽलयं गताः ।
ब्रूहि त्वं सुभगेऽस्माकं त्वदागमनमञ्जसा ॥ १९
कुतोऽसि कस्य वाऽर्थेन क्व वा जिगमिषा हि ते ।
दिव्याश्वमधिरुह्येमं देवलोकादिवागता ॥ '' २०

श्रीवराहः —

इति ताभिस्तदा पृष्टा हृष्टा वकुलमालिका ।
प्रोवाच वाचं मधुरां हर्षयन्तीव बालिकाः ॥ २१

वकुलमालिका —

'श्रीवेङ्कटाद्रेः प्राप्ताऽहं नाम्ना वकुलमालिका ।
धरणीं द्रष्टुकामाऽहं आरुह्येमं तुरङ्गमम् ॥ २२
द्रष्टुं शक्या भवेद्देवि! किमु तत्र नृपाऽलये ।'
इति तस्या वचः श्रुत्वा ताः प्रोचुर्नृपकन्यकाः ॥ २३

‘ अस्माभिः सहिता त्वं वै द्रक्ष्यसे धरणीं शुभे ।’
इत्युक्त्वा सा ततस्ताभिरागता नृपमन्दिरम् ॥ २४
आगच्छन्तीषु तास्वेवं धरणी तु पुलिन्दिनीम् ।

धरणीकृतप्रश्नस्य पुलिन्दिनीप्रतिवचनम्

आयान्तीं वीथिकायां सा सगुञ्जाशङ्खभूषिताम् ॥ २५
शिशुं स्तनन्धयं पृष्ठे बद्ध्वा वस्त्राञ्चलेन वै ।
‘ वदामि सत्यं शृणुत भूतं भव्यं भविष्यकम् ॥ ’ २६
वदन्तीं वीथिवीथीषु, तामाहूय शुचिस्मिता ।
स्वर्णशूर्पं समादाय तस्मिन् मुक्ता निधाय च ॥ २७
त्रिप्रस्थमात्रान् त्रीन् राशीन् कृत्वा तस्यै निधाय च ।
‘ वद सत्यं पुलिन्दे त्वं एष्यद्वा भूतमेव वा ॥ ’ २८
इत्येवं धरणी देवी पृच्छन्ती तां स्थिताऽभवत् ।
पृष्टा साऽवददस्यास्तु मनसा यद्विचिन्तितम् ॥ २९
‘ मध्यराशौ चिन्तितं ते वद कल्याणि मे ऋजु ।’
‘ ओ ’ मित्याहाऽथ धरणी पुलिन्दां राजवल्लभा ॥ ३०

धरणी —

‘ राशिरुक्तः फलं ब्रूहि धनराशिं ददामि ते ।’

पुलिन्दा —

‘ सत्यं वदामि ते सुभ्रु ! शिरोरत्नं प्रयच्छ मे ’ ॥ ३१
इत्युक्ता सा तु धरणी स्वर्णपात्रेऽन्नमाददे ।
दत्त्वा तस्यै पुलिन्दिन्यै ‘ सत्यं ब्रू ’ हीति साऽवदत् ॥ ३२
सक्षीरमन्नमादाय दत्त्वा पुत्राय भामिनी ।
सा सत्यमवदत् ‘ सुभ्रूः दुहितुर्देहशोषणम् ॥ ३३

पुरुषादागतं भीरु तद्रूपादर्शनादियम् ।
अङ्गतापं समापन्ना ह्यनङ्गशरपीडिता ॥ ३४
स तु देवादिदेवो वै वैकुण्ठादागतः स्वयम् ।
श्रीवेङ्कटाद्रिशिखरे स्वामिपुष्करिणीतटे ॥ ३५
मायावी परमानन्दः श्रिया सह रमापतिः ।
कामरूपी विहरते स्वभक्ताभीष्टदो हरिः ॥ ३६
स तुरङ्गं समारुह्य विहरन् काननान्तरे ।
आगत्योपवनं राज्ञि ! तव कन्यां स दृष्टवान् ॥ ३७
रमासमामिमां दृष्ट्वा स्वयं कामवशं गतः ।
स्वसखीं ललितां देवः प्रेषयिष्यति तेऽन्तिकम् ॥ ३८
रमेव तं समेत्यैषा रमिष्यति सुखं चिरम् ।
एतत्सत्यं मम वचः तस्याऽद्यैव नृपात्मजे ॥ ३९
पुत्रस्यान्नं प्रय' च्छेति तूष्णीमास पुलिन्दिनी ।
अन्नं दत्त्वा पुनर्भूमिं तस्यै तां विससर्ज ह ॥ ४०
तस्यां विनिर्गतायां तु पुलिन्दिन्यामनिन्दिता ।
उत्थाय चाङ्गणात्तस्मात् विवेशान्तःपुरं शुभम् ॥ ४१
यत्र पद्मालया कन्या समास्ते स्वसखीवृता ।
गत्वा पुत्रीसमीपस्थाः कन्याः कामातुरां सुताम् ॥ ४२
'पुत्रि ! किं ते करिष्यामि वस्तु किं वा प्रियं शुभे' ! ।
इति मात्राऽभिपृष्टा सा मन्दमाह मनस्विनी ॥ ४३

पद्मावतीनिवेदित भगवद्गात्रत्तलक्षणानि

'नेत्राभिरामं यल्लोके सतामपि मनःप्रियम् ।
यं द्रष्टुकामा ब्रह्माद्या यत्तु सर्वगतं महत् ॥ ४४

तेजसामपि तेजस्वी देवानामपि दैवतम् ।
भक्तैस्सद्भिरिह प्राप्यमभक्तैर्न कदाचन ॥ ४५
तस्मिन्नेव मनो मेऽम्ब वस्तुनीह प्रवर्तते ।
तदेवा न्विष्यतां मातः भक्तानां सर्वकामदम् ॥ ' ४६

श्रीवराहः —

एतच्छ्रुत्वाऽथ धरणी तामपृच्छत् पुनः सुताम् ।
' तद्भक्तलक्षणं ब्रूहि यैः प्राप्यं तत् सुलोचने ' ॥ ४७

पद्मालया —

' भक्तानां लक्षणं मातः शृणु गुह्यं समाहिता ।
शङ्खचक्राङ्किते नित्यं भुजयुग्मे वसुन्धरे ॥ ४८
ऊर्ध्वपुण्ड्रं सान्तरालं तेषामेव विशेषतः ।
पुण्ड्राणि द्वादश पुनः धारयन्ति तथाऽपरे ॥ ४९
ललाटोदरहृत्कण्ठे जठरे पार्श्वयोरपि ।
भुजद्वन्द्वे सयुग्मे च पृष्ठे च गलपृष्ठके ॥ ५०
केशवादीनि नामानि द्वादशाङ्गेषु द्वादश ।
' वासुदे ' वेति तन्मूर्ध्नि धारयन्ति नमोऽस्त्विति ॥ ५१
तेषां तु नियमान् वक्ष्ये मातः शृणु मनोरमान् ।
वेदपारायणरताः कर्म कुर्वन्ति वैदिकम् ॥ ५२
सत्यं वदन्ति ये देवि ! नासूयन्ति परान् क्वचित् ।
परनिन्दां न कुर्वन्ति परस्वं न हरन्ति ये ॥ ५३
न स्मरन्ति न पश्यन्ति न स्पृशन्ति कदाचन ।
परदारान् सुरूपांश्च ये च तान् विद्धि वैष्णवान् ॥ ५४
सर्वभूतदयावन्तः सर्वभूतहिते रताः ।
सदा गायन्ति देवेशमेतान् भक्तानवेहि वै ॥ ५५

येन केन च सन्तुष्टः स्वदारनिरताश्च ये ।
वीतरागभयक्रोधाः तान् भक्तान् विद्धि वैष्णवान् ॥ ५६
एवं विधैर्गुणैर्युक्ताः पञ्चायुधधरा अपि ।
पित्रा चाऽऽचार्यरूपेण शिष्टेनान्येन वा पुनः ॥ ५७
स्वगृह्योक्तविधानेन वह्निमादाय वै बुधः ।
चक्राद्यायुधमन्त्रेण जुहुयात् षोडशाहुतीः ॥ ५८
मूलमन्त्रेण सूक्तेन पौरुषेण ततः परम् ।
जातवेदः सुमन्त्रेण पश्चादष्टोत्तरं शतम् ॥ ५९
हुत्वा महाव्याहृतिभिः चक्रादींस्तत्र तापयेत् ।
सद्यान् सुतप्तान् गुरुणा मन्त्रवद्धारयेद् बुधः ॥ ६०
भुजद्वये शङ्खचक्रे मूर्ध्नि शार्ङ्गशरौ तथा ।
ललाटे तु गदा धार्या हृदये खड्गमेव च ॥ ६१
एवं धार्याणि पञ्चैव विष्णुभक्तैर्मुमुक्षुभिः ।
अथवा भुजयोश्चक्रशङ्खौ चैव सुलक्षणौ ॥ ६२
एवं लाञ्छनयुक्ता ये भक्तास्ते वैष्णवाः स्मृताः ।
तैरेव लभ्यं तद्ब्रह्म सदाचारसमन्वितैः ॥ ६३
तस्मिन्नेव मम प्रीतिः तत्प्राप्तिं काङ्क्षते मनः ।
मातर्विष्णुं विनाऽन्येषु वाञ्छा काचिन्न जायते ॥ ६४
स्मरामि श्यामलं विष्णुं वदामि हरिमच्युतम् ।
तेनैव मातर्जीवामि तद्योगे चिन्त्यतां विधिः ॥' ६५

श्रीवराहः —

इत्युक्त्वा मातरं दीनां विररामाम्बुजानना ।
तच्छ्रुत्वा चिन्तयामास विष्णुः प्रीतः कथं भवेत ? ॥ ६६

वकुलमालिकया सार्धं सखीनां धरणीसमीपे आगमनम्

एतस्मिन्नन्तरे कन्या अगस्त्येशं समर्च्य च ।
आगता धरणीं द्रष्टुं सहैव वकुलस्रजा ॥ ६७
आगतान् ब्राह्मणांस्तत्र पूजयित्वा सुभोजनैः ।
दत्त्वाऽथ दक्षिणाः पूर्णा वस्त्रालङ्कारसंयुताः ॥ ६८
आशिषो वाचयित्वाऽथ वाञ्छितार्थस्य सिद्धये ।
विसृज्य ब्राह्मणान् सर्वानथापृच्छत् स्वयोषितः ।
पूजयित्वा ह्यगस्त्येशमागतास्ता मनस्विनीः ॥ ६९

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरार्धे वकुलमालिकां प्रति सखीविनिवेदितपद्मावत्युदन्तविष्णुभक्तलक्षणादिवर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः

अथ सप्तमोऽध्यायः

धरणीदेव्यै वकुलमालिकानिवेदितश्रीनिवासोदन्तः

धरणी —

'कैषा ब्रूत वरा कन्या युष्माभिः सङ्गता कुतः ।
किमर्थमागता चेह पूज्यैषा प्रतिभाति मे? ॥ ' १

कन्यकाः —

'एषा दिव्याङ्गना देवी त्वयि कार्यार्थमागता ।
देवालये सङ्गतेयमस्माभिः शिवसन्निधौ ॥ २
पृष्टाऽवदच्च 'भवतीं द्रष्टुमेवाऽऽगतेति वै ।
शक्या द्रष्टुं राजगृहे मया राज्ञो मुखेन वः ' ॥ ३

एवं पृष्टास्ततो ब्रूमः 'सहास्माभिश्च गम्यताम् ।
वयन्तु धरणीदास्यो गमिष्यामो नृपालयम्' ॥ ४
इत्युक्ताऽस्माभिरायाता त्वत्समीपं वसुन्धरे ।
भवत्या पृच्छ्यतामेषा 'किमित्यागमनं तव' ॥ ५

श्रीवराहः —

इति तासां वचः श्रुत्वा तामपृच्छत् वसुन्धरा ।

धरणी —

'कुतस्त्वमागता देवि! किं वा कार्यं मया तव ।
ब्रूहि सत्यं करिष्यामि त्वदागमनकारणम्' ॥ ६

वकुलमालिका —

'वेङ्कटाद्रेः समायाता नाम्ना वकुलमालिका ।
स्वामी नारायणोऽस्माकमास्ते श्रीवेङ्कटाचले ॥ ७
कदाचित् हयमारुह्य हंसशुक्लं मनोजवम् ।
मृगयार्थं गतो राज्ञो वेङ्कटाद्रेः समीपतः ॥ ८
वनानि विचरन् काले शोभने कुसुमाकरे ।
पश्यन् मृगान् गजान् सिंहान् गवयान् शरभान् रुरून् ॥ ९
शुकान् पारावतान् हंसान् पक्षिणोऽन्यान् वनान्तरे ।
गजराजं तत्र कञ्चित् यूथपं मदवर्षिणम् ।
करेणुसहितं तुङ्गमन्वगच्छत् सुरोत्तमः ॥ १०

श्रीनिवासोक्त्या शङ्खनृपस्य स्वामितीर्थे तपःकरणम्

वनाद्वनान्तरं गत्वा नृपं शङ्खमुपागमत ।
तपस्यन्तं बृहच्छैले प्रतिष्ठाप्य जनार्दनम् ॥ ११

श्रीभूमिसहितं नित्यमर्चयन्तश्च भक्तितः ।
शङ्खनागबिलं नाम सरः पावनमुत्तमम् ॥ १२

तत्सरस्तीरमासाद्य तुरङ्गादवरुह्य च ।
राजवेषं समासाद्य तमपृच्छन्नरोत्तमम् ।
'क्रियते किं नृपश्रेष्ठ! पादेऽस्मिञ्छेषभूभृतः' ॥ १३

शङ्खः —

'अहं हैहयदेशीयः पुत्रः श्वेतस्य भूभृतः ।
महाविष्णोः प्रीतयेऽत्र कृतवानखिलान् क्रतून् ॥ १४

अदर्शनान्महाविष्णोः निर्विण्णोऽहं नृपात्मज! ।
तदानीमवदद्दिव्या वाणी सर्वार्तिनाशिनी ॥ १५

'राजन् नात्र भविष्यामि प्रत्यक्षं ते वचः शृणु ।
गच्छ नरायणाद्रिं त्वं तपः कु' र्विति मां स्फुटम् ॥ १६

ततो देशमहं त्यक्त्वा तपसाऽऽराधयाम्यहम् ।
अत्र देवं नृपाचिन्त्यं प्रतिष्ठाप्य श्रियःपतिम् ॥ १७

अगस्त्यानुग्रहान्नित्यमर्चयामि विधानतः' ।
इति तस्य वचः श्रुत्वा सोल्लासं प्राह तं विभुः ॥ १८

'गच्छ नारायणाद्रिं त्वं अस्य पादे किमास्यते? ।
आरुह्यानेन मार्गेण पश्चिमे शिखरे स्थितम् ॥ १९

प्रणम्य विष्वक्सेनं त्वं बालं न्यग्रोधमूलतः ।
स्वामिपुष्करिणीं गत्वा स्नात्वा तीरेऽथ पश्चिमे ॥ २०

अश्वत्थं तत्र वल्मीकं द्रक्ष्यसे नृपनन्दन! ।
तयोर्मध्यं समासाद्य तपः कु' र्वित्यचोदयत् ॥ २१

कश्चिच्छ्वेतो वराहोऽस्मिन् वल्मीके चरति ध्रुवम् ।
स तु पुण्यवतामेव सेवां यच्छति भूपते! ॥ २२

श्रीवराहः —

इत्यादिश्य हयारूढो जगाम मृगयां विभुः ।
चरन् वनाद्वनं सुभ्रुः ! समासाद्याऽरणीं नदीम् ॥ २३
अवरुह्य हयात्तत्र विचचार तटे शुभे ।
वनान्तादागतो वायुः पद्मकह्लारशीतलः ।
श्रमापनयनो मन्दं सिषेवे पुरुषोत्तमम् ॥ २४
तरवः पुष्पवर्षाणि विकिरन्तः सिषेविरे ।
एवं स विचरन् देवः पुष्पभारनतांस्तरून् ॥ २५
विचिन्वन् गजराजं तं पुष्पलावीर्ददर्श ह ।
कन्याः सुवेषा रुचिरा मेघेष्विव शतह्रदाः ॥ २६
तासां मध्यगतां तन्वीं ददर्शातिमनोहराम् ।
लक्ष्मीसमां हेमवर्णां तस्यां सक्तमना अभूत् ॥ २७
तां गृध्नुराह ताः कन्याः 'केय' मित्येव पूरुषः ।
उक्तस्ताभि 'रियं कन्या वियद्राज्ञो महाबल !' ॥ २८
इदं श्रुत्वा वचस्तासां हयमारुह्य वेगवान् ।
आजगामाशु भगवान् स्वालयं रुचिरं गिरिम् ॥ २९
तत्र स्वालयमासाद्य स्वामिपुष्करिणीतटे ।
मामाहूयावदद्देवो 'हला वकुलमालिके ! ॥ ३०
वियद्राजपुरं गत्वा प्रविश्यान्तपुरं सखि ! ।
तत्पत्नीं धरणीं प्राप्य पृष्ट्वा कुशलमेव च ॥ ३१
याचस्व तनयां तस्या रुचिरां कमलालयाम् ।
राज्ञोऽभिमतमाज्ञाय शीघ्रमागच्छ भामिनि !' ॥ ३२
इत्थं देवेन चाज्ञप्ता देवि ! त्वद्गृहमागता ।
यथोचितं कुरुष्वेह राज्ञा मन्त्रियुतेन च ॥ ३३

वकुलमालिकोक्त्या धरण्यादिकृतविवाहनिश्चयः

कन्यया च विचार्यैव प्रोच्यतामुत्तरं वचः ॥ ' ३४

श्रीवराहः —

अथ तस्या वचः श्रुत्वा प्रीता राज्ञी बभूव ह ।
आहूयाऽऽकाशराजं तमुपेत्य कमलालयम् ॥ ३५
मन्त्रिमध्येऽवदद्देवी वचनं वकुलस्रजः ।
श्रुत्वा प्रीतोऽवदद्राजा मन्त्रिणः सपुरोहितान् ॥ ३६

आकाशराजः —

' कन्या त्वयोनिजा दिव्या सुभगा कमलालया ।
अर्थिता देवदेवेन वेङ्कटाद्रिनिवासिना ॥ ३७
पूर्णो मनोरथो मेऽद्य ब्रूत किं संमतं तु वः । '
श्रुत्वा मन्त्रिगणाः सर्वे राज्ञो वचनमुत्तमम् ॥ ३८
प्रोचुः सुप्रीतमनसो वियद्राजं महीपतिम् ।
' वयं कृतार्था राजेन्द्र ! कुलं सर्वोन्नतं भवेत् ॥ ३९
भवत्कन्येयमतुला श्रिया सह रमिष्यति ।
दीयतां देवदेवाय शार्ङ्गिणे परमात्मने ॥ ४०
अयं वसन्तः श्रीमांश्च शुभं शीघ्रं विधीयताम् ।
आहूय धिषणं लग्नं विवाहार्थं विधीयताम् ॥ ' ४१

बृहस्पत्युक्त्या विवाहलग्नस्थिरीकरणम्

तथास्त्वित्याह्वयामास सुरलोकाद् बृहस्पतिम् ।
पप्रच्छ कन्यावरयोर्विवाहार्थं नरेश्वरः ॥ ४२

राजोवाच—

कन्याया जन्मनक्षत्रं मृगशीर्षमिति स्मृतम् ।
देवस्य श्रवणर्क्षन्तु तयोर्योगो विचार्यताम् ॥ ४३

श्रुत्वाऽब्रवीत्स धिषणस्तयोरुत्तरफल्गुनी ।
सम्मतात्सुखवृद्ध्यर्थं प्रोच्यते दैवचिन्तकैः ॥ ४४

तयोरुत्तरफल्गुन्यां विवाहः क्रियतामिति ।
वैशाखमासे विधिवत् क्रियतामिति सोऽब्रवीत् ॥ ४५

श्रीवराह—

राजा तु धिषणं तत्र संपूज्याथ विसृज्य च ।
देवस्य दूतिकामाह गच्छ देवालयं शुभे ॥ ४६

वैशाखे देवदेवाय कल्याणं वद सुव्रते ।
वैवाहिकविधानं तु कृत्वा चागम्यतामिति ॥ ४७

ततो देव्याः प्रियकरं शुकं दूतं तया सह ।
विसृज्य वायुं स्वसुतमिन्द्राद्यानयनेऽसृजत् ॥ ४८

विश्वकर्मादिकृतपुरालङ्कारादिक्रमः

आहूय विश्वकर्माणं पुरालङ्कारकर्मणि ।
नियोजयामास सोऽपि निर्ममे निमिषान्तरात् ॥ ४९

इन्द्रोऽसृजत्पुष्पवृष्टिं ननृतुश्चाप्सरोगणाः ।
धनदो धनधान्याद्यैः पूरयामास वेश्म तत् ॥ ५०

यमस्तु रोगरहितांश्चकार मनुजान् भुवि ।
वरुणो रत्नजातानि मौक्तिकादीन्यपूरयत् ।
एवं संपाद्य सर्वाणि ययुर्देवा वृषाचलम् ॥ ५१

पद्मावती शुकेन सह वकुलायाः श्रीनिवाससमीपे गमनम्

श्रीवराहः —

ततः सा हयमारुह्य शुकेन सहिता ययौ ।
श्रीवेङ्कटाद्रिमासाद्य देवालयसमीपतः ॥ ५२

अवरुह्य तुरङ्गात्सा सशुकाऽभ्यन्तरं ययौ ।
दृष्ट्वा देवं रत्नपीठे श्रिया सह सुलोचनम् ॥ ५३

प्रणम्य ह्यवदत्प्रीता कृत्यं तत्र कृतं विभो ! ।
माङ्गल्यवार्तां वक्तुं वै शुक एष समागतः ॥ ५४

श्रीनिवासाय शुकावेदितपद्मावतीपरिणयवृत्तान्तः

वदेति देवेनाज्ञप्तः शुको नत्वा तमब्रवीत् ।
त्वां प्रत्याह सुता भूमेः ‘ मामङ्गीकुरु माधव ॥ ५५

वदामि तव नामानि स्मरामि त्वद्वपुस्सदा ।
ध्रियन्ते तव चिह्नानि भुजाद्यङ्गै रमापते ॥ ५६

त्वद्भक्तानर्चयामीह पञ्चसंस्कारसंयुतान् ।
त्वत्प्रीतये हि कर्माणि करोमि मधुसूदन ! ॥ ५७

एवं सदैवाचरन्त्याः पित्रोरनुमते मम ।
कुरु प्रसादं देवेश मामङ्गीकुरु माधव ! ॥ ’ ५८

शुकः –

इति विज्ञापयामास कमलस्था धरासुता ।
शुकस्य वचनं श्रुत्वा सुप्रियं त्वात्मनो हरिः ॥ ५९

पद्मावत्या शुकदत्तश्रीनिवासमालाधारणम्

श्रीभगवान् —

‘ कर्तुं कल्याणमुद्वाहमागमिष्यामि चामरैः ’ ।
शुक गच्छ वदैवं तामित्थं देवोऽब्रवीदिति ॥ ६०

शुकः श्रुत्वा देववाक्यमादाय वनमालिकाम् ।
देवदत्तां ययौ शीघ्रं वियद्राजसुतां प्रति ॥ ६१

तुलसीमालिकां दत्त्वा मृगनाभिसुगन्धिनीम् ।
प्रणम्य देवीमवदत् शुको देववचः शुभम् ॥ ६२

श्रुत्वा तन्मालिकां गृह्य भूमिजा शिरसा दधौ ।
चक्रेऽलङ्कारमुचितं देवागमनकाङ्क्षिणी ॥ ६३

वियद्राजोऽपि सानन्दं इन्दुमाहूय सादरम् ।
अन्नं विधीयतां राजन् विविधं रससंयुतम् ॥ ६४

विष्णोर्नैवेद्ययोग्यं यत् परमान्नं विधीयताम् ।
देवानाञ्च ऋषीणाञ्च नराणामपि सम्मतम् ॥ ६५

चतुर्विधं सुगन्धाढ्यं अमृतांशैः सुधाकर! ।
एवं कृत्वा संविधानं प्रतीक्ष्याऽऽगमनं विभोः ॥ ६६

सभायां मन्त्रिसहितः समास्त प्रीतमानसः ।
पुत्रीमलङ्कृतां कृत्वा धरणीसहितो नृपः ॥ ६७

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरार्धे धरणीदेव्यै वकुलमालिकानिवेदितश्रीनिवासोदन्त-कमलालयाकल्याणविध्यादिवृत्तान्तवर्णनं नाम सप्तमोऽध्यायः

अथ अष्टमोऽध्यायः

श्रीनिवासस्य लक्ष्म्यादिकृतपरिणयालङ्कारः

श्रीवराहः —

ततो देवाधिदेवोऽपि लक्ष्मीमाहूय भामिनीम् ।
'किं कार्यं वद कल्याणि विवाहार्थं सुलोचने ! ॥ १
आज्ञापयस्व स्वसखि रमे ! कार्यं कुरु प्रियम्' ।
श्रीस्तु कृष्णवचः श्रुत्वा सखीनामभ्यचोदयत् ॥ २
श्रियाऽऽज्ञप्ता ततः प्रीतिः सुगन्धं तैलमाददौ ।
श्रुतिः क्षौमं समादाय तस्थौ देवस्य सन्निधौ ॥ ३
भूषणानि समादाय स्मृतिरप्याययौ मुदा ।
धृतिरादर्शमादत्त कान्तिर्मृगमदं ददौ ॥ ४
यक्षकर्दममादाय ह्रीः स्थिता पुरतो हरेः ।
कीर्तिः कनकपट्टञ्च सरलं मकुटं ददौ ॥ ५
छत्रं ददौ तदेन्द्राणी चामरन्तु सरस्वती ।
द्वितीयं चामरं गौरी व्यजने विजयाजये ॥ ६
आगतास्ताः समालोक्य श्रीरुत्थायाऽथ सत्वरा ।
सुगन्धं तैलमादाय देवमभ्यज्य शीर्षतः ॥ ७
उद्वर्तितं गन्धचूर्णैः देवाङ्गं परिमृज्य च ।
आनीतान् करिभिस्तोयकलशान् काञ्चनान् शतम् ॥ ८
वियद्गङ्गादितीर्थेभ्यः कर्पूरादिसुवासितान् ।
एवमेकं समादाय त्वभ्यषिञ्चद्रमा हरिम् ॥ ९
सन्धूप्य केशान् धूपेन तानाश्यामान् बबन्ध च ।
सुगन्धेनानुलिप्याङ्गं स्वर्णवर्णेन तद्विभोः ॥ १०

पीतकौशेयकं बद्धा कट्यां काञ्चीसमन्वितम् ।
मुकुटादिविभूषाभिःभूषयामास चेन्दिरा ॥ ११
अङ्गुलीयकरत्नानि सर्वास्वेवाङ्गुलीषु च ।
आदर्शं दर्शयामास धृतिर्देवस्य सन्निधौ ॥ १२
दृष्ट्वाऽऽदर्शं देवदेवो ह्यूर्ध्वपुण्ड्रं स्वयं दधौ ।
आरुह्य गरुडं पश्चात् स्वयं लक्ष्मीसमन्वितः ॥ १३

ब्रह्मादिभिस्साकं श्रीनिवासस्य वियद्राजपुरगमनम्

ब्रह्मेशवज्रिवरुणयमयक्षेशसेवितः ।
वसिष्ठाद्यैर्मुनीन्द्रैश्च सनकाद्यैश्च योगिभिः ॥ १४
भक्तैर्भागवतैर्युक्तो नारायणपुरीं ययौ ।
जगुर्गन्धर्वपतयो ननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ १५
देवदुन्दुभयो नेदुः तदा देवस्य सन्निधौ ।
जपन्तः स्वस्तिसूक्तानि मुनयस्तं समन्वयुः ॥ १६
देवो देवगणैर्युक्तो विष्वक्सेनादिपार्षदैः ।
सखीभिस्स्यन्दनस्थाभिः वकुलाद्याभिरन्वितः ।
आकाशराजस्य पुरमाससाद स्वलङ्कृतम् ॥ १७

पद्मावतीपरिणयघट्टः

देवमागतमालोक्य कन्यामैरावतस्थिताम् ।
पुरीं प्रदक्षिणीकृत्य गोपुरद्वारमागताम् ॥ १८
आलोक्याऽऽकाशराजोऽपि समानीय वधूवरौ ।
बन्धुभिः सहितस्तस्थौ देवमालोक्य केशवम् ॥ १९
विष्णुर्मालां स्वकण्ठस्थां हस्तेनाऽऽदाय सस्मितः ।
कमलायाः स्कन्धदेशे मुमोच सुमनश्चिताम् ॥ २०

आदाय मल्लिकामालां साऽस्य कण्ठे समर्पयत् ।
एवं त्रिवारं तौ कृत्वा वाहनादवरुह्य च ॥ २१
स्थित्वा पीठे क्षणं पश्चात् गृहं विविशतुः शुभम् ।
ब्रह्मादिदेवयूथैश्च सहितौ भूमिजाहरी ॥ २२
माङ्गल्यसूत्रबन्धादि साङ्कुरार्पणमब्जजः ।
वैवाहिकं कारयित्वा लाजहोमान्तमेव च ॥ २३
व्रतादेशं समाज्ञाय शायितौ कमलाहरी ।
चतुर्थे दिवसे सर्वं समापय्य चतुर्मुखः ॥ २४
अनुज्ञाप्य वियद्राजमारोप्य गरुडे हरिम् ।
देवीभ्यां सहितं देवं देवैर्गन्तुं प्रचक्रमे ॥ २५
दिव्यदुन्दुभिनिर्घोषैः संप्राप्य वृषभाचलम् ।
तुष्टुवुर्देवदेवेशं ब्रह्माऽऽद्या देवतागणाः ॥ २६
शुकादयो मुनिगणाः तुष्टुवुः पुरुषोत्तमम् ।
स्तूयमानोऽथ देवोऽपि विवेश मणिमण्डपम् ।
रमाधरणिजाभ्याञ्च तत्र सिंहासनं ययौ ॥ २७

वधूवरयोर्वियद्राजवितीर्णप्राभृतादिकम्

आकाशराजोऽपि तदा महेन्द्रादिसुरैः सह ।
पुत्रीविष्ण्वोः प्रियार्थन्तु प्राभृतं कर्तुमुद्यतः ॥ २८
सौवर्णेषु कटाहेषु तण्डुलान् शालिसम्भवान् ।
मुद्गपात्राण्यनेकानि घृतकुम्भशतानि च ॥ २९
पयोघटसहस्राणि दधिभाण्डान्यनेकशः ।
दिव्यानि चूतकदलीनारिकेलफलानि च ॥ ३०
धात्रीफलानि कूष्माण्डराजरम्भाफलानि च ।
पनसान् मातुलुङ्गांश्च शर्करापूरितान् घटान् ॥ ३१

सुवर्णमणिमुक्ताश्च क्षौमकोट्यम्बराणि च ।
दासीदाससहस्राणि कोटिशो गास्तथैव च ॥ ३२
हंसेन्दुशुक्लवर्णानां हयानामयुतं ददौ ।
तुङ्गानां नित्यमत्तानां गजानामधिकं शतात् ॥ ३३
अन्तःपुरचरा नारीः नृत्तगीतविशारदाः ।
ददौ चतुःसहस्राणि श्रीनिवासाय विष्णवे ॥ ३४
दत्त्वा चैतानि सर्वाणि तस्थौ देवपुरो विभुः ।

श्रीनिवासकृपया वियद्राजस्य भक्तिप्राप्तिरूपवरप्राप्तिः

दृष्ट्वा देवोऽपि तत्सर्वं देवीभ्यां सहितो हरिः ॥ ३५
सुप्रीतः प्राह राजानं श्वशुरं वेङ्कटेश्वरः ।
'वरं वृणीष्व हे राजन्! गुरो मत्तो यदिच्छसि' ॥ ३६
इति श्रीशवचः श्रुत्वा वियद्राजोऽवदद्विभुम् ।
'त्वत्सेवैवेह देवैवं भूयादव्यभिचारिणी ।
मनस्त्वत्पादकमले त्वयि भक्तिर्ममास्तु वै' ॥ ३७

श्रीभगवान् —

'त्वया यदुक्तं राजेन्द्र! सर्वमेतद्भविष्यति ।'
इति दत्त्वा वरं तस्मै सम्मान्यैव यथोचितम् ॥ ३८

विवाहार्थमागतानां ब्रह्मादीनां स्वाऽऽवासगमनम्

ब्रह्मेशादिसुरान् सर्वान् समभ्यर्च्य यथोचितम् ।
स्वलोकगमनायैवमनुमेने मुदा हरिः ।
गतेषु तेषु सर्वेषु श्रिया भूमिजया युतः ॥ ३९

विहरन् स यथापूर्वं स्वामिपुष्करिणीतटे ।
आस्ते दिव्यालये देवोऽप्यभ्यर्च्यमानो गुहेन वै ॥ ४०

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरार्धे ब्रह्मादिभिः साकं श्रीनिवासस्य वियद्राजपुरगमनकमलालया-परिणयादिवर्णनं नाम अष्टमोऽध्यायः

अथ नवमोऽध्यायः

वसुनामकनिषादवृत्तान्तः

धरणी:—

'कलौ युगे भूमिधर ! केन त्वं द्रक्ष्यसे प्रिय ।
विमानं केन ते देव कार्यतेऽस्मिन् महीधरे ॥ १
श्रीनिवासोऽपि केनैव द्रक्ष्यते सुभगाकृतिः ।
एतद्ब्रूहि मम प्रीत्या श्रोतुं कौतूहलं विभो' ॥ २

श्रीवराहः--

वक्ष्यामि शृणु हे देवि ! भविष्यद्यद्वदामि ते ।
अस्मिन् महीधरे पुण्ये निषादो वसुनामकः ॥ ३
श्यामाकवनपालोऽभूद्भक्तिमान् पुरुषोत्तमे ।
श्यामाकतण्डुलान् पक्त्वा मधुना परिषिच्य च ॥ ४
निवेद्य देवदेवाय श्रीभूमिसहिताय च ।
एवं भक्तिमतस्तस्य भार्या चित्रवती शुभा ॥ ५
असूत तनयं बाला वीरनामानमुत्तमम् ।
वसुः पुत्रेण सहितो भार्यया पतिभक्तया ॥ ६
कस्मिंश्चिद्दिवसे पुत्रं श्यामाकं पालयेति च ।
विसृज्य पत्न्या सहितो मध्वन्वेषणतत्परः ॥ ७

गतो वनान्तरं शीघ्रं मधुच्छत्रदिदृक्षया ।
बालः श्यामाकपक्वानि गृहीत्वाऽग्नौ निधाय च ॥ ८
पिष्ट्वा निवेदयामास वृक्षमूले श्रियःपतेः ।
नैवेद्यं भक्षयित्वैव वीरस्त्वास सुखेन वै ॥ ९
तदन्तरे वसुश्चापि मध्वादाय समागतः ।
श्यामाकान् भक्षितान् दृष्ट्वा सन्तर्ज्य सुतमात्मनः ।
खड्गमादाय तं हन्तुं त्वरया हस्तमुद्दधौ ॥ १०

सुतहननोद्युक्तं वसुं प्रति भगवदुक्तिः

तद्वृक्षस्थस्तदा विष्णुः खड्गं जग्राह पाणिना ।
खड्गं गृहीतं केनेति पश्यन् वृक्षं ददर्श सः ॥ ११
शङ्खचक्रगदापाणिं वृक्षगूढार्थविग्रहम् ।
मुक्त्वा वसुश्च तं खड्गं प्रणम्योवाच केशवम् ॥ १२
"किमिदं देवदेवेश चेष्टितं क्रियते त्वया ?" ।

श्रीभगवान् —

"वसो ! शृणु वचो मे त्वं पुत्रस्ते भक्तिमान् मयि ॥ १३
त्वत्तोऽपि मे प्रियतमः तस्मात् प्रत्यक्षमागतः ।
तस्य सर्वत्र तिष्ठामि तव स्वामिसरस्तटे" ।
इति देववचः श्रुत्वा प्रीतिमानभवद्वसुः ॥ १४
एतस्मिन्नेव काले तु पाण्ड्यदेशात् समागतः ।
बाल्यात्प्रभृति शूद्रोऽपि विष्णुभक्तिसमन्वितः ॥ १५

रङ्गदासस्य श्रीनिवाससेवार्थं श्रीशेषाचलागमनम्

नारायणपुरीं प्राप्य श्रीवराहं प्रणम्य च ।
तत्र श्रुत्वा श्रीनिवासं वेङ्कटाद्रिनिवासिनम् ॥ १६

स्वयम्भूदेवदेवेशसेवितं प्रययौ ततः ।
सुवर्णमुखरीं प्राप्य स्नात्वा चोत्तीर्य तत्तटे ॥ १७
कमलाख्ये सरसि च स्नात्वा पुण्यप्रदायिनि ।
तत्तीरवासिनं देवं कृष्णं रामेण संयुतम् ॥ १८
नमस्कृत्य ततः प्रायात् वनं गजघटायुतम् ।
शनैः सम्प्राप्य शेषाद्रिं निर्झरं सन्ददर्श ह ॥ १९
तत्समीपं समासाद्य कपिलपूजितं शिवम् ।
तत्पुरश्चक्रतीर्थे तत् अगाधं पापनाशनम् ॥ २०
तत्र स्नात्वा ततोऽगच्छत् वेङ्कटाद्रिं शनैः शनैः ।
आराद्धुं गच्छता मार्गे युक्तो वैखानसेन च ॥ २१
रङ्गदासस्त्वारुरोह बालो द्वादशवार्षिकः ।
स्वामिपुष्करिणीं प्राप्य स्नात्वा भक्तिसमन्वितः ॥ २२
वैखानसेन मुनिना गोपीनाथेन पूजितम् ।
वनमध्ये तरोर्मूले स्वामिपुष्करिणीतटे ॥ २३
तिष्ठन्तं पुण्डरीकाक्षं श्रीभूमिसहितं हरिम् ।
आकाशस्थं सन्ददर्श पीतनीलाकृतिं शुभम् ॥ २४
पार्श्वस्थशङ्खचक्राभ्यां गदाऽसिभ्यां निषेवितम् ।
पक्षौ विस्तार्य चाकाशे देवमूर्ध्नि वितानवत् ।
स्थितञ्च गरुडेशानं पश्चाच्छार्ङ्गं शरं तथा ॥ २५

श्रीनिवासार्थं रङ्गदासकृतदिव्योद्यानमण्डपनिर्माणानि

एवं दृष्ट्वा श्रीनिवासं विस्मितो रङ्गदासकः ।
अस्य देवस्य चारामं करिष्यामीत्यचिन्तयत् ॥ २६
निश्चित्य मनसा सर्वं तरुमूलेऽवसत् सुधीः ।
कृत्वा वैखानसाद्विष्णोः नैवेद्यञ्च दिने दिने ॥ २७

शनैश्छित्वा वनं घोरं वृक्षांश्चिच्छेद पार्श्वगान् ।
आस्थानचिह्नां देवस्य रमायाश्चम्पकं तरुम् ॥ २८
देवाज्ञतो वर्जयित्वा तावुभौ देवसेवितौ ।
देवस्य परितो भूमौ शिलाकुड्यं तदाऽकरोत् ॥ २९
तत्कुड्यस्यैव परितः पुष्पारामांश्चकार ह ।
मल्लिकाकरवीराब्जकुन्दमन्दारमालतीः ॥ ३०
तुलसीचम्पकानाञ्च वनान्येव चकार ह ।
खनित्वा तत्र कूपं तु वर्धयंस्तज्जलैर्वनम् ॥ ३१
आरामपुष्पाण्यादाय स्वयं दामान्यथाऽकरोत् ।
विचित्राणि तदा बद्ध्वा पूजकस्य करे ददौ ॥ ३२
आदाय पूजकस्तानि स्कन्धे मूर्ध्नि बबन्ध च ।
श्रीनिवासस्य देवस्य श्रीभूमिसहितस्य च ॥ ३३
एवं देवस्य कैङ्कर्यं कुर्वंस्तस्थावुदारधीः ।
तस्यैव वर्तमानस्य समास्त्वासप्ततेर्गताः ।
कुर्वाणे पुष्पापचयं रङ्गदासे महात्मनि ॥ ३४

रङ्गदासस्य गन्धर्वक्रीडादर्शनेन भगवत्कैङ्कर्यविस्मृतिः

आरामे सरसि स्नातुं गन्धर्वः कश्चिदाययौ ।
गन्धर्वराजः कन्याभिः तरुणीभिः समन्वितः ॥ ३५
जलक्रीडां करोति स्म दिवि स्थाप्य विमानकम् ।
सुरूपाभिश्च सहितं क्रीडन्तं कमलाकरे ॥ ३६
पश्यन् श्रीरङ्गदासोऽयं व्यस्मरन्माल्यसञ्चयम् ।
जितेन्द्रियोऽपि तत्क्रीडां पश्यन् रेतः ससर्ज ह ॥ ३७
पश्यतस्तस्य सरसः समुत्तीर्य मनोहरः ।
दिव्यवस्त्राणि चाच्छाद्य कान्ताभिः सह सस्मितम् ॥ ३८

अधिरुह्य विमानं तु ययौ स धनदालयम् ।
गते गन्धर्वराजे तु रङ्गदासो विमोहितः ॥ ३९
त्यक्त्वा च तानि माल्यानि स्नात्वा सरसि लज्जितः ।
पुनराहृत्य पुष्पाणि शनैर्देवालयं ययौ ॥ ४०
वैखानसस्तु तं दृष्ट्वा पूजाकालमतीत्य च ।
आगतं किमिति प्राह "सखेऽतिक्रम्य चागतः ।
न बद्धा मालिकाश्चापि त्वयाऽऽरामे च किं कृतम् ? ॥" ४१

श्रीवराह —

इत्थं पृष्टो रङ्गदासो नावदल्लज्जया ततः ।
लज्जितं रङ्गदासं तं प्रोवाच मधुसूदनः ॥ ४२

स्वरूपानुसन्धानेन लज्जितं रङ्गदासं प्रति श्रीनिवासवचनम्

श्रीभगवान् —

"लज्जया किं रङ्गदास! मया त्वं मोहितो ह्यसि ।
न तावज्जितकामस्त्वं धीरो भव महामते ! ॥ ४३
गन्धर्वराजवद्राजा भविताऽसि महीतले ।
तत्र भुक्त्वा महाभोगान् भक्तिमान्मयि सर्वदा ॥ ४४
प्राकारञ्च विमानञ्च कारयिष्यसि मे तदा ।
तत्र मुक्तिं प्रदास्यामि प्रीत्या परमया युतः ॥ ४५
अत्रैव कुरु सेवां त्वं आशरीरविमोक्षणात् ।
मद्भक्तानां सकामानामेवं मुक्तिर्भविष्यति ॥" ४६
इत्युक्त्वा भगवान् विष्णुः पुनर्नोवाच किञ्चन ।
श्रुत्वा तद्रङ्गदासोऽपि चकाराऽऽराममुत्तमम् ॥ ४७

तोण्डमान्नामकनृपवृत्तान्तः

साग्रं शताब्दं सेवित्वा गतः स्वर्गममन्दधीः ।
जातः सोमकुले तुङ्गे 'तोण्डमा' निति विश्रुतः ॥ ४८
सुवीरतनयो वीरो नन्दिनीगर्भसम्भवः ।
स पञ्चवर्षादुद्भूतविष्णुभक्तिः स्वयं सुधीः ।
सौशील्यशौर्यवीर्यादिगुणानामाकरो महान् ॥ ४९
पाण्ड्यस्य तनयां पद्मां उपयेमे मनोहराम् ।
ततो राजा शतं कन्या नानादेश्याः स्वयंवराः ॥ ५०
रेमे देवेन्द्रवद्भूमौ नारायणपुरे वसन् ।
अनुज्ञां प्राप्य पितृतः पुत्रः पञ्चास्यविक्रमः ।
उद्दिश्य मृगयां वीरो वेङ्कटाद्रेः समीपतः ॥ ५१

तोण्डमान्नृपस्य मृगयार्थं श्रीशेषाचलगमनम्

पादचारेण विचरन् परिवारैः समन्वितः ।
मदधारां विमुञ्चन्तं ददर्श गजयूथपम् ॥ ५२
तं दृष्ट्वा विस्मितो भूत्वा गृहीतुं तमनुद्रुतः ।
सुवर्णमुखरीं तीर्त्वा ब्रह्मर्षिं शुकमुत्तमम् ॥ ५३
नमस्कृत्याऽभ्यनुज्ञातः ततोऽगच्छद्वनाद्वनम् ।
ददर्श रेणुकां देवीं वल्मीकाऽऽकारसंस्थिताम् ॥ ५४
इष्टदामिष्टभक्तानां दिव्यारामनिवासिनीम् ।
परिवारैः सदोपेतां पूजितां त्रिदशैरपि ।
तोण्डमानपि तां नत्वा ततः पश्चान्मुखो ययौ ॥ ५५

श्रीनिवाससमीपस्थपञ्चवर्णशुकवृत्तान्तः

पञ्चवर्णं शुकं दृष्ट्वा तं जिघृक्षुरनुद्रुतः ।
स वदन् "श्रीनिवासे" ति गिरिं शीघ्रतरं ययौ ॥ ५६
अनुद्रवन् स राजापि गिरिराजं समारुहत् ।
दरीश्च विविधाः पश्यन् शिखराणि समन्ततः ॥ ५७
शुकमन्वेषमाणोऽसौ श्यामाकवनमेयिवान् ।
तमदृष्ट्वा शुकवरं वनपालं ददर्श ह ॥ ५८
तं तु राजानमायान्तं प्रत्युद्गच्छन् स सत्वरः ।
प्रणम्य विनयोपेतः कृताञ्जलिपुटः स्थितः ॥ ५९
तोण्डमानपि सम्पूज्य तं पप्रच्छ वनेचरम् ।
'पञ्चवर्णः शुकः कश्चित् दृष्टश्चात्राऽऽगतस्त्वया ।
"श्रीनिवासे" ति च वदन् क्व गतोऽसौ वनेचर ? ॥' ६०

वनचरः —

'स पञ्चवर्णो राजेन्द्र श्रीनिवासप्रियः सदा ।
पार्श्ववर्ती सदा तस्य श्रीभूमिभ्यां विवर्धितः ॥ ६१
स्वामिपुष्करिणीतीरे सदाऽऽस्ते देवसन्निधौ ।
गृहीतुं स शुकः श्रीमान् न तु केनापि शक्यते ॥ ६२
विहृत्य स्वेच्छया नित्यमस्मिन् गिरिवरे शुभे ।
दिनान्ते देवमासाद्य तत्समीपे वसत्ययम् ॥ ६३
तं देवमाराधयितुं गमिष्यामि नृपात्मज ! ।
विश्रम्यतां वृक्षमूले यावदागमनं मम ।
पुत्रेणानेन सहितो विहर त्वं यथासुखम् ॥' ६४

जा। —

'त्वया सहाऽऽगमिष्यामि द्रष्टुं देवं जनार्दनम् ।
त्वं मे दर्शय देवेशं वेङ्कटाद्रिनिवासिनम् ॥' ६५
तस्य राज्ञो वचः श्रुत्वा श्यामाकं मधुमिश्रितम् ।
चूतपत्रपुटे क्षिप्त्वा राज्ञा सह ययौ हरिम् ॥ ६६

तोण्डमान्नृपस्य निषादेन सह श्रीनिवाससेवागमनम्

गत्वा सुदूरमध्वानं पश्यन्तौ तौ शिलातलम् ।
मुहूर्तादेव सम्प्राप्तौ स्वामिपुष्करिणीं शुभाम् ॥ ६७
स्नात्वा तत्र विधानेन राज्ञा सह निषादपः ।
दर्शयामास देवेशं राज्ञस्तस्य महात्मनः ॥ ६८
स्वामिपुष्करिणीतीरे स्थितं श्रीवृक्षमूलके ।
अतसीपुष्पसङ्काशं अम्बुजायतलोचनम् ॥ ६९
चतुर्भुजमुदाराङ्गं ईषत्स्मितमुखाम्बुजम् ।
दिव्यपीताम्बरधरं किरीटकटकोज्ज्वलम् ॥ ७०
पार्श्वस्थाभ्यां सुरूपाभ्यां श्रीभूमिभ्यां समन्वितम् ।
परितः शङ्खचक्रासिगदाशार्ङ्गेषु सेवितम् ॥ ७१
अन्यैर्दिव्यायुधैश्चापि दिव्यमाल्यैर्निषेवितम् ।
स्कन्देनाऽऽराध्यमानं तं त्रिसन्ध्यं पुरुषोत्तमम् ॥ ७२
वल्मीकगूढपादाब्जं आजानुपुरुषोत्तमम् ।
ततो दृष्ट्वा मुदा देवं प्रमणेतुरुभौ तदा ॥ ७३
राजा तु प्राञ्जलिर्भूत्वा विस्मयोत्फुल्ललोचनः ।
आनन्दलहरीं प्राप्य न प्राज्ञायत किञ्चन ॥ ७४
निषादोऽपि निवेद्यैव श्यामाकं मधुमिश्रितम् ।
राज्ञे तदर्धं दत्वैव शिष्टार्धं भुक्तवान् स्वयम् ॥ ७५

पीत्वा पुष्करिणीतोयं तेन राज्ञा समन्वितः ।
स पुनः श्यामाकवने पुण्यां पर्णकुटीं ययौ ॥ ७६
उषित्वा चैकरात्रन्तु प्रातरुत्थाय भूमिपः ।
स्वसैन्येन समायुक्तो निवृत्तः स्वपुरं ययौ ॥ ७७

तोण्डमान्नृपं प्रति रेणुकोक्तिः

पुनर्देवीवनं गत्वा हयादवततार ह ।
चैत्रशुद्धनवम्यां तु पूजयामास रेणुकाम् ॥ ७८
हविष्यं परमान्नञ्च सोपस्करमनेकशः ।
पशूपहारसहितं धूपदीपसमन्वितम् ॥ ७९
सुराघटीशतं दत्त्वा जातीकेसरवासितम् ।
एवं संपूजिता देवी प्रीता राज्ञे वरं ददौ ॥ ८०
आविष्टः पुरुषः कश्चित् अवदन्नृपसत्तमम् ।
'शृणु राजन्! भविष्यं ते राज्यं निहतकण्टकम् ॥ ८१
राजंस्तवैव नाम्नाऽत्र राजधानी भविष्यति ।
मत्समीपे महाराज! चिरं राज्यं करिष्यसि ॥ ८२
देवदेवप्रसादश्च भविष्यति तवानघ! ।'
इति दत्त्वा वरं तस्मै आविष्टः प्रकृतिं ययौ ।
ततो लब्धवरो राजा ययौ शुकमुनिं पुनः ॥ ८३

शुकवर्णितपद्मसरोवरमाहात्म्यम्

अभिवाद्य मुनिं तेन पूजितो मुदितोऽभवत् ।
'माहात्म्यं सरसो ब्रूहि कमलाख्यस्य मे मुने!' ॥ ८४

श्रीशुकः —

पुरा दुर्वाससः शापात् अवतीर्णा सुरालयात् ।
पद्मा पद्माक्षदयिता विष्णुना सहिता नृप ॥ ८५

सरः काञ्चनपद्माढ्यं इदं प्राप्य महेश्वरी ।
तपश्चकार वर्षाणां दिव्यानामयुतं रमा ॥ ८६
ततो देवा विचिन्वन्तः श्रियं विष्णुसमन्विताम् ।
पुरन्दरेण संयुक्ता राजन् अस्मिन् सरोवरे ॥ ८७
स्थितां सुवर्णकमले पुण्डरीकाक्षसंयुताम् ।
दृष्ट्वा प्रीतिसमायुक्ताः प्रणम्याम्बुजधारिणीम् ।
कृताञ्जलिपुटाः सेन्द्राः तुष्टुवुर्लोकमातरम् ॥ ८८

देवादिकृत श्रीलक्ष्मीस्तुतिः

देवाः —

'नमः श्रियै लोकधात्र्यै ब्रह्ममात्रे नमो नमः ।
नमस्ते पद्मनेत्रायै पद्ममुख्यै नमो नमः ॥ ८९
प्रसन्नमुखपद्मायै पद्मकान्त्यै नमो नमः ।
नमो बिल्ववनस्थायै विष्णुपत्न्यै नमो नमः ॥ ९०
विचित्रक्षौमधारिण्यै पृथुश्रोण्यै नमो नमः ।
पक्वबिल्वफलापीनतुङ्गस्तन्यै नमो नमः ॥ ९१
सुरक्तपद्मपत्राभकरपादतले शुभे ।
सुरत्नाङ्गदकेयूरकाञ्चीनूपुरशोभिते ।
यक्षकर्दमसंलिप्तसर्वाङ्गे कटकोज्ज्वले ॥ ९२
माङ्गल्याभरणैश्चित्रैः मुक्ताहारैर्विभूषिते ।
ताटङ्कैरवतंसैश्च शोभमानमुखाम्बुजे ॥ ९३
पद्महस्ते नमस्तुभ्यं प्रसीद हरिवल्लभे ।
ऋग्यजुःसामरूपायै विद्यायै ते नमो नमः ॥ ९४
प्रसीदास्मान् कृपादृष्टिपातैरालोकयाब्धिजे ।
ये दृष्टास्ते त्वया ब्रह्मरुद्रेन्द्रत्वं समाप्नुयुः ॥' ९५

इन्द्रादीन् प्रति स्तुतिप्रसन्नलक्ष्मीवचनम्

श्रीशुकः —

इति स्तुता तदा देवैः विष्णुवक्षःस्थलालया ।
विष्णुना सह सन्दृश्या रमा प्रीताऽवदत्सुरान् ॥ ९६

श्रीः —

'सुरारीन् सहसा हत्वा स्वपदानि गमिष्यथ ।
ये स्थानहीनाः स्वस्थानात् भ्रंशिता ये नरा भुवि ॥ ९७
ते मामनेन स्तोत्रेण स्तुत्वा स्थानमवाप्नुयुः ।
अखण्डैर्बिल्वपत्रैर्मामर्चयन्ति नरा भुवि ॥ ९८
स्तोत्रेणानेन ये देवा नरा युष्मत्कृतेन वै ।
धर्मार्थकाममोक्षाणां आकरास्ते भवन्ति वै ॥ ९९
इदं पद्मसरो देवा ये केचन नरा भुवि ।
प्राप्य स्नानं करिष्यन्ति मां स्तुत्वा विष्णुवल्लभाम् ॥ १००
तेऽपि श्रियं दीर्घमायुः विद्यां पुत्रान् सुवर्चसः ।
लब्ध्वा भोगांश्च भुक्त्वाऽन्ते नरा मोक्षमवाप्नुयुः ॥' १०१
इति दत्त्वा वरं देवी देवेन सह विष्णुना ।
आरुह्य गरुडेशानं वैकुण्ठस्थानमाययौ ॥ १०२

इति श्रीवाराहपुराणे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये उत्तरार्धे वसुनामकनिषादवृत्तान्त-पद्मसरोमाहात्म्यादिवर्णनं नाम नवमोऽध्यायः ।

अथ दशमोऽध्यायः

तोण्डमान्नृपस्य स्वपितुःसकाशाद्राज्यप्राप्तिः

श्रीशुक --

'इदं पद्मसरो नाम सर्वपापप्रणाशनम् ।
कीर्तनात् स्मरणात् स्नानान्नृणां लक्ष्मीप्रदं भुवि ॥
कृत्वा स्नानं त्वमप्यस्मिन् व्रज स्वपितुरन्तिकम् ।'

श्रीवराह —

एतच्छुकवचः श्रुत्वा स्नात्वा पद्मसरोवरे ॥ २
तं नत्वा हयमारुह्य तोण्डमान् स्वपुरं ययौ ।
तं पिता युवराजानं कृत्वा त्रीन् वत्सरानथ ॥ ३
रञ्जकत्वं च सामर्थ्यं शौर्यं वीर्यं सुशीलताम् ।
भक्तिं विप्रेषु पुत्रस्य वीक्ष्य राजा स्वमन्त्रिभिः ॥ ४
स्वपदे स्थापयामास स्वभिषिच्य विधानतः ।
अनुनीय सुतं पत्न्या सार्धं राजा वनं ययौ ॥ ५

वसोर्वल्मीके श्रीवराहसन्दर्शनम्

तोण्डमानपि साम्राज्यं लब्ध्वा राज्यं चकार ह ।
निषादस्य वने देवो वाराहं रूपमास्थितः ॥ ६
श्यामाकपक्वं भक्षित्वा रात्रौ रात्रौ चचार ह ।
पदानि स वराहस्य चान्वियेष दिवा दिवा ॥ ७
अदृष्ट्वा तं वराहं स रात्रौ जाग्रद्धनुर्धरः ।
स्थितोऽपश्यत् चरन्तं तं चन्द्रकोटिसमप्रभम् ॥ ८
वराहं सुभगाकारं श्यामाकवनमध्यतः ।
तं दृष्ट्वा धनुरादाय सिंहनादं चकार ह ॥ ९

वराहः तद्ध्वनिं श्रुत्वा वनान्निष्क्रम्य सत्वरम् ।
ययौ तं चाप्यनुययौ वराहं स निषादपः ॥ १०
रात्रिशेषमनुद्रुत्य वने चन्द्रसमप्रभम् ।
वल्मीकं प्रविशन्तञ्च ददर्श स निषादपः ॥ ११
गच्छन्तं पूर्णिमाचन्द्रं अस्तं गिरिवरं यथा ।
विस्मितोऽखानयत् कोपात् वल्मीकं स निषादपः ॥ १२
धरावराहो ददृशे मूर्छितोऽयं पपात ह ।
पितरं मूर्च्छितं दृष्ट्वा तत्पुत्रो भक्तिमांस्तदा ॥ १३
वराहदेवं तुष्टाव येन प्रीतो भवेद्धरिः ।
आविश्य पितरं तस्य प्रोवाच मधुसूदनः ॥ १४

श्रीभगवान् —

'अहं वराहदेवेशो नित्यमस्मिन् वसाम्यहम् ।
राज्ञे त्वमुक्त्वा मामत्र प्रतिष्ठाप्यैव पूजय ॥ १५
वल्मीकं कृष्णगोक्षीरैः क्षालयित्वा तदुत्थिते ।
शिलातले च वाराहमुद्धृत्य धरणीस्थितम् ॥ १६
कारयित्वा प्रतिष्ठाप्य विप्रैर्वैखानसैश्च माम् ।
पूजयेद्विविधैर्भोगैः तोण्डमान् राजसत्तमः ॥' १७
इत्युक्त्वा तं जहौ देवः स च स्वस्थो बभूव ह ।
सुखासीनन्तु पितरं नमस्कृत्य निषादजः ॥ १८
न्यवेदयद्देववचः पित्रे सर्वं यथातथम् ।
स श्रुत्वा विस्मितो भूत्वा कृत्स्नं पुत्रवचः शुभम् ॥ १९

तोण्डमन्नृपाय वसुनिवेदितवराहोदन्तः

राज्ञे वक्तुं ययौ शीघ्रं निषादः स्वानुगैः सह ।
वसुर्निषादाधिपतिः राजद्वारमुपागमत् ॥ २०

निषादाधिपमाज्ञाय द्वारपालैः नृपोत्तमः ।
आहूय तं निषादेश सभायां मन्त्रिभि· सह ॥ २१

सत्कृत्य तं वसुं राजा सपुत्रं सपरिच्छदम् ।
पप्रच्छ प्रीतिमान् राजा वसुं तं वनगोचरम् ॥ २२

'किमागमनकृत्यं ते वद त्वं वनगोचर ।'

पुः —

'राजन् मम वने दृष्टं आश्चर्यं शृणु भूपते ! ॥ २३

कश्चित् श्वेतवराहस्तु श्यामाकमचरन् निशि ।
तं वराहं धनुष्पाणिः अन्वधावमहं नृप ! ॥ २४

अनुद्रुतो वायुवेगो गत्वा वल्मीकमाविशत् ।
स्वामिपुष्करिणीतीरे पश्यतो मम भूपते ॥ २५

वल्मीकमखनं क्रोधात् मूर्च्छितो न्यपतं भुवि ।
मत्पुत्रोऽयं समागत्य मां दृष्ट्वा मूर्च्छितं भुवि ॥ २६

शुचिर्भूत्वा देवदेवं तुष्टाव मधुसूदनम् ।
ततो मयि समाविश्य वराहोऽप्यवदत्सुतम् ॥ २७

'राज्ञे निवेदय क्षिप्रं मच्चरितं निषादप ! ।
कृष्णगोक्षीरसेकेन वल्मीकं क्षालयेन्नृपः ॥ २८

दृश्यते च शिला काचित् वल्मीकस्था सुशोभना ।
वामाङ्कस्थभुवं मां च वराहवदनं स्थितम् ॥ २९

कारयित्वा शिल्पिनाऽथ प्रतिष्ठाप्य मुनीश्वरैः ।
वैखानसैर्मुनिवरैः अर्चयेत् तोण्डमानपि ॥ ३०

अथ गत्वा श्रीनिवासं वल्मीकावृतपद्वयम् ।
कपिलाकृष्णगोक्षीरसेचनैः क्षालयेच्छनैः ॥ ३१

आपादपीठपर्यंतं क्षालयित्वा दिने दिने ।
कुर्यात् प्राकारमुभयोः उत्तरे दक्षिणे तथा' ॥ ३२

इत्युक्त्वा चैवमामुञ्चद्देवः स्वस्थोऽभवं नृप ।
इदं ते वक्तुमायातो देवदेवचिकीर्षितम् ॥ ३३

नृपस्य निषादवाक्यस्वप्नाभ्यां बिलमार्गेण शेषाचलगमनम्

श्रीवराहः —

तोण्डमानपि तच्छ्रुत्वा सुप्रीतो विस्मितोऽभवत् ।
ततः कार्यं विनिश्चित्य मन्त्रिभिः पुष्करादिभिः ॥ ३४

वेङ्कटाद्रिं जिगमिषुः गोपानाहूय सर्वशः ।
'कृष्णाश्च कपिला गावो याः काश्चित्सन्ति मामिकाः ॥ ३५

ताः सवत्सा आनयध्वं वेङ्कटाद्रिसमीपतः ।'
इत्याज्ञप्य नृपो गोपान् श्वो यात्रेति च मन्त्रिणः ॥ ३६

विसृज्य प्रकृतीः सर्वाः विवेशान्तःपुरं वशी ।
उक्त्वा कथां तां पत्नीभ्यः सुष्वाप निशि पार्थिवः ॥ ३७

तं स्वप्ने श्रीनिवासोऽपि बिलमार्गं ह्यदर्शयत् ।
स्वपुरादाबिलं मार्गो पल्लवानसृजद्धरिः ॥ ३८

एवं स्वप्नं नृपो दृष्ट्वा प्रातरुत्थाय सत्वरः ।
आहूय मन्त्रिणः सर्वान् प्रकृतीः ब्राह्मणानपि ॥ ३९

स्वप्नं तथाविधं चोक्त्वाऽपश्यत्द्वारेऽथ पल्लवम् ।
युक्ते मुहूर्ते प्रययौ हयमारुह्य तोण्डमान् ॥ ४०

पश्यंश्च पल्लवान् गाश्च शनैः प्रीतो ययौ बिलम् ।
दृष्ट्वा विस्मयमापन्नो निर्ममे तत्र पत्तनम् ॥ ४१

भगवदुक्त्या तोण्डमान्नृपकृतक्षीराभिषेकप्राकारनिर्माणादिकम्

बिलमन्तःपुरे कृत्वा प्राकारं चाप्यकारयत् ।
वसंस्तत्र नृपेन्द्रोऽसौ निर्जित्य पृथिवीमिमाम् ॥ ४२

यथोक्तं देवदेवेन क्षीरप्रक्षालनादिकम् ।
कृत्वा प्राकारनिर्माणं कर्तुमुद्यमामाययौ ॥ ४३

तदानीं देवदेवेन स्वयमाज्ञापितो नृपः ।
'तिन्त्रिणीं चम्पकं चोभौ पालयैतौ नगोत्तमौ ॥ ४४

मम चाऽस्थानिकी चिञ्चा लक्ष्म्याः स्थानञ्च चम्पकः ।
नमस्कार्यौ नृपैस्तौ हि ऋषिदेवनरैः सदा ॥ ४५

संस्थाप्यैतौ नृपश्रेष्ठ छेदयान्यान् नगोत्तमान् ।
प्राकारमात्रं कुरु मे द्वारगोपुरसंयुतम् ॥ ४६

विमानं तु भवद्वंश्यो नाम्ना नारायणो नृपः ।
कारयिष्यति मद्भक्तः स्वर्णेनालङ्करिष्यति ।'
एवमुक्त्वा तोण्डमानं विरराम श्रियःपतिः ॥ ४७

श्रीवराहः —

एवं देववचः श्रुत्वा कृत्वा प्राकारमेव च ।
पूजयामास मुनिभिः वैखानसकुलोद्भवैः ॥ ४८

नित्यं बिलेन चागत्य देवं नत्वा नृपोत्तमः ।
राज्यं चकार धर्मेण भुञ्जानो भोगमुत्तमम् ।
एतस्मिन्नेव काले तु दाक्षिणात्यो द्विजोत्तमः ॥ ४९

गङ्गास्नानागतवीरशर्माख्यविप्रचरित्रम्

गङ्गास्नानाय गच्छन्वै सदारः प्रययौ पुरात् ।
मार्गेऽथ गर्भिणी जाता ब्राह्मणी ब्राह्मणः स च ॥ ५०

तां तु गर्भवतीं दृष्ट्वा स्वात्मानुगमनेऽक्षमाम् ।
राजानं द्रष्टुकामोऽसौ राजद्वारमुपागमत् ॥ ५१

द्वाःस्थेन ज्ञापितो राजा तमाहूय द्विजोत्तमम् ।
पूजयित्वा तु विधिवत् पप्रच्छ कुशलं द्विजम् ॥ ५२

राजा —

'किमागमनकृत्यं ते किं करिष्याम्यहं द्विज!'।

द्विजः —

'वासिष्ठो वीरशर्माऽहं सामवेदी नृपोत्तम! ॥ ५३

सदारो निर्गतो राजन् गङ्गास्नानाय सादरः ।
मार्गे च गर्भिणी चेयं कौशिकी पुण्यशालिनी ॥ ५४

नाम्ना लक्ष्मीरिति ख्याता सुशीला च पतिव्रता ।
स्थाप्य चैनां तव गृहे व्रतं निर्वर्तयाम्यहम् ॥ ५५

तस्माद्राजन् प्रयच्छास्यै यथेष्टं भक्तवेतने ।
तावच्च रक्ष्यतां लक्ष्मीः यावदागमनं मम ' ॥ ५६

श्रीवराहः —

राजा तस्य वचः श्रुत्वा तण्डुलानि धनान्यपि ।
दत्त्वा षण्मासपर्यन्तं गृहमन्तःपुरे ददौ ॥ ५७

तां न्यस्य ब्राह्मणः प्रीतो गङ्गास्नानाय निर्ययौ ।
गत्वा भागीरथीं गङ्गां प्रयागे क्षेत्र उत्तमे ॥ ५८

स्नात्वा काशीं ततो गत्वा तत्रोषित्वा दिनत्रयम् ।
गयां प्राप्य पितृश्राद्धं अकरोत् ब्रह्मणोत्तमः ॥ ५९

गत्वाऽयोध्यामपि पुरीं प्रययौ बदरीवनम् ।
सालग्रामं ततो गत्वा स्वदेशं प्रति निर्ययौ ॥ ६०

संवत्सरद्वयेऽतीते चैत्रे मासि शुभे दिने ।
निवृत्तोऽसौ द्विजश्रेष्ठः शनैरागत्य माधवे ॥ ६१

एकादश्यां शुक्लपक्षे पुना राजानमाययौ ।
राजा तु विस्मृत्य तदा ब्राह्मणीं नास्मरन्नृपः ॥ ६२

ब्राह्मणी मानिनी गेहे मृता शुष्का बभूव ह ।
वीरशर्मा ततो विप्रो गङ्गातोयकरण्डके ॥ ६३

विमुच्य बन्धनं त्वेकं गाङ्गं तु करकं शुभम् ।
प्रदाय राज्ञे पप्रच्छ ' पत्नी कुशलि ' नीति मे ॥ ६४

स्मृत्वाऽथ राजा विप्रं तं ' स्थीयता ' मिति चाब्रवीत् ।
अन्तःपुरं ततो गत्वा तामपश्यन्मृतां गृहे ॥ ६५

अनुक्त्वा ब्रह्मणे तस्मै प्रविश्य च बिलोत्तमम् ।
श्रीनृसिंहं नमस्कृत्य पुनः प्राप्य बिलोत्तमम् ॥ ६६

श्रीनिवासं ययौ द्रष्टुं श्रीभूमिसहितं परम् ।
तं दृष्ट्वा सहसायान्तं जुगूहाते धरारमे ॥ ६७

प्रणमन्तमवोचत् तं 'किमकाले नृप आगतः ?' ।
नृपोऽवदत् प्रणम्येशं भीतोऽथ 'ब्राह्मणीं मृताम्' ॥ ६८

अस्थिसरोवरमाहात्म्यम्

तच्छ्रुत्वा देवदेवोऽपि 'मा भी राजन्! द्विजोत्तमात् ।
आन्दोलिकां तामारोप्य स्त्रीभिः स्वाभिः समन्विताम् ॥ ६९

मदालयात् पूर्वभागे द्वादश्यां स्नापय प्रभो! ।
अस्थिनाम्नि सरस्यस्मिन् अपमृत्युनिवारणे ॥ ७०

प्राप्तजीवा समं स्त्रीभिः ब्राह्मणेन च योक्ष्यते ।
शीघ्रं याहि नृपश्रेष्ठ यथोक्तं वचनं कुरु' ॥ ७१

इति देववचः श्रुत्वा प्रययौ स्वपुरं नृपः ।
आन्दोलिकासु रम्यासु स्त्रिय आरोप्य तामपि ॥ ७२

ब्राह्मणञ्च पुरस्कृत्य द्रष्टुं देवं ययौ नृपः ।
अस्थिकूटसरः प्राप्य स्नापयामास ताः स्त्रियः ॥ ७३

त्वगस्थिरूपा सा चापि ताभिः क्षिप्ता सरोवरे ।
प्राप्तजीवा यथापूर्वं सुव्यञ्जितशरीरजा ॥ ७४

उत्थिता सरसः स्नात्वा राज्ञीभिः सह मङ्गला ।
प्राप्ता च ब्राह्मणं प्रीता भर्तारं पुनरागतम् ॥ ७५

राजा हरिं पूजयित्वा ब्राह्मणाय धनं ददौ ।
सहस्रनिष्कपर्यन्तं वस्त्राणि विविधानि च ॥ ७६

स्वदेशगमनायैव सादरं विससर्ज ह ।
विप्रः श्रुत्वा स्त्रियो वृत्तं प्रभावं वेङ्कटेशितुः ॥ ७७

आशीः प्रयुज्य राज्ञेऽथ स्वदेशं प्रययौ द्विजः ।
विप्रे गते श्रीनिवासो राजानं पुनरब्रवीत् ॥ ७८

'दिने दिने च मध्याह्ने नैवेद्यानन्तरं नृप! ।
आगत्य मामर्चयित्वा यथेष्टं स्वर्णपङ्कजैः ॥ ७९

गत्वा पुरीं स्वधर्मेण राज्यं कुरु नराधिप! ।
यद्यदिष्टं तव नृप भविष्यति न संशयः ॥ ८०

नागन्तव्यमकाले तु त्वया नृप कदाचन ।
एवं कालार्चनं कृत्वा गत्वा त्वं स्वपुरे वस' ॥ ८१

राजा

'तथा करिष्ये देवेश मध्याह्ने चार्चयाम्यहम्' ।
इति देवाज्ञया नित्यमर्चयन् स्वर्णपङ्कजैः ।
तदूर्ध्वं तुलसीपुष्पं जात्वपश्यत् स मृण्मयम् ॥ ८२

कुर्वग्रामस्थकुलालवंशजभीमाख्यभक्तोदन्तः

विस्मितो देवदेवेशमपृच्छत् नृपसत्तमः ।

राजा

'केनार्च्यसे मृण्मयैश्च कोमलैः तुलसीसुमैः' ॥ ८३

राज्ञा पृष्टो देवदेवः स्मृत्वा राजानमब्रवीत् ।
'कश्चित्कुलालो मद्भक्तः कुर्वग्रामे वसत्यसौ ॥ ८४

स्वगृहेऽर्चयते राजन्! तदङ्गीक्रियते मया।'
इति देववचः श्रुत्वा तं द्रष्टुं प्रययौ नृपः॥ ८५

गत्वा कुर्वपुरं तस्य कुलालस्य गृहं ययौ।
राजानमागतं दृष्ट्वा प्रणम्यैवाग्रतः स्थितः॥ ८६

स्थितं तं भीमनामानं पप्रच्छ नृपसत्तमः।

तोण्डमान्—

'भीम पूजयसे देवं कथं वद कुलोत्तम!'॥ ८७

श्रीवराहः—

पृष्टः प्राह कुलालोऽपि 'जातु जाने न चार्चनम्।
केनोक्तं नृपतिश्रेष्ठ! कुलालोऽर्चयतीति हि'॥ ८८

तोण्डमान्—

'देवेन श्रीनिवासेन ममोक्तं हि त्वदर्चनम्'।
स तु श्रुत्वा नृपवचः स्मृत्वा देववरं पुरा॥ ८९

भीमः—

'यदा प्रकाशिता पूजा यदा राजा समागतः।
तोण्डमांस्तेन संवादस्तदा मोक्षं गमिष्यसि'।
इति पूर्वं वरं देवो दत्तवान् वेङ्कटेश्वरः'॥ ९०

कुर्वग्रामस्थभीमाख्यभक्तस्य पत्न्या सह वैकुण्ठप्राप्तिः

इत्युक्त्वाऽथ कुलालोऽपि पत्न्या सार्धं तदैव च।
विमानमागतं दृष्ट्वा देवं दृष्ट्वा जनार्दनम्॥ ९१

प्रणमन् प्रजहौ प्राणान् सदारो भक्तसत्तमः ।
पश्यतो राजराजस्य विमानमधिरुह्य च ॥ ९२

दिव्यरूपधरो देव्या सार्धं विष्णुपदं ययौ ।
दृष्ट्वा राजाऽद्भुतं तत्र स्वपुरं प्राप्य हर्षितः ॥ ९३

स्वपुत्रं श्रीनिवासाख्यं अभिषिच्य विधानतः ।
'परिपालय धर्मेण मानवांश्च वसुन्धराम्' ॥ ९४

इत्याज्ञाप्य सुतं धीमांस्तताप परमं तपः ।
तप्यतस्तस्य देवोऽपि प्रत्यक्षमभवद्धरिः ॥ ९५

श्रीनिवासकृपया तोण्डमान् नृपस्य सारूप्यप्राप्तिः

आरुह्य गरुडं देवो रमाभूमिसमन्वितः ॥ ९६

श्रीभगवान्—

'किं करोमि नृपश्रेष्ठ तपसा तोषितस्तव' ।
इत्युक्तो देवदेवेन तोण्डमानपि राजराट् ॥ ९७

प्रीतिमान् प्राञ्जलिर्भूत्वा सगद्गदमुवाच ह ।
'त्वल्लोके वस्तुमिच्छामि जरामरणवर्जिते ॥ ९८

इदमेव वरं देहि माधवैतन्ममेप्सितम् ।'

श्रीवराहः—

इत्युक्त्वा निपपातोर्व्यां साष्टाङ्गं देवसन्निधौ ।
तदा कलेवरं मुक्त्वा विमानं त्वारुरोह च ॥ ९९

गन्धर्वैः स्तूयमानोऽसौ सारूप्यं प्राप्य शार्ङ्गिणः ।
यच्छोकमोहरहितं जरामरणवर्जितम् ।
पुनरावृत्तिरहितं तद्विष्णोः पदमाययौ ॥ १००

एतन्माहात्म्यश्रवणपठनफलश्रुतिः

एतद्भविष्यं देवेशि मयोक्तं वरवर्णिनि ।
यः श्रावयेद्यः शृणुयात् विष्णुलोकं स गच्छति ॥ १०१

श्रीसूतः—

इत्युक्तां देवदेवेन सभविष्यां सहोत्तराम् ।
शृणुयाद्यः पठेद्भक्त्या कथां पुण्यां पुरातनीम् ।
स तु भुक्त्वाऽखिलान् कामान् अन्ते विष्णुपदं व्रजेत् ' ॥ १०२

॥ हरिः ॐ ॥ तत्सत् ॥

इति श्रीवाराहपुराणे उत्तरार्धे भूगोलोपाख्याने धरणीवराहसंवादे
श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये भविष्यद्वर्णने तोण्डमानचक्रवर्ति-
चरितवर्णनं नाम दशमोऽध्यायः ॥

इति श्रीवाराहपुराणान्तर्गत वेङ्कटाचलमाहात्म्यं पूर्वभागोत्तरार्धात्मिकं

॥ संपूर्णम् ॥

॥ श्रीरस्तु ॥

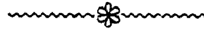
श्री श्रीनिवासपरब्रह्मणे नमः

श्रियै श्रीपद्मावत्यै नमः

श्रीमते विष्वक्सेनाय नमः

(अथ श्रीपाद्मपुराणान्तर्गत श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्यम्)

श्री पाद्मपुराणारम्भः

श्रियःकान्ताय कल्याणनिधये निधयेऽर्थिनाम् ।
श्रीवेङ्कटनिवासाय श्रीनिवासाय मङ्गलम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

मेरुशिखरगच्छुकब्रह्मर्षेः वेङ्कटाचलागमनम्

देवलः—

'देवदर्शन ! देवर्षे ब्रह्मभूयकरं परम् ।
मुकुन्दानन्दनं ब्रूहि धर्मं कर्मविमोचनम्' ॥ १

देवदर्शनः—

'साधु देवल भूदेव यत्पृष्टोऽहमिह त्वया ।
शृणु विद्वन्! विशेषेण वक्ष्यामि तव सुव्रत ॥ २
इतिहासमिमं पुण्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् ।
यशस्करं रञ्जनकं आयुरारोग्यभूतिदम् ॥ ३
पुरा सुमेरुशिखरे नानारत्नविचित्रिते ।
खचितानेकमाणिक्ये सौवर्णे कुट्टिमस्थले ॥ ४

अनुस्यूतस्रवद्वस्रवन्ती निर्झराऽऽप्लुते ।
मयूखोद्दामरत्नौघखण्डितध्वान्तकुञ्जके ॥ ५
सान्द्रस्निग्धतरुच्छायसुरद्रुमवनोदरे ।
मकरन्दं स्रवन्तीभिः स्रग्भिस्तु परिलम्बिते ॥ ६
माणिक्यस्तम्भमहिते मकराननतोरणे ।
विचित्ररत्नप्रत्युप्तस्वर्णस्तम्भचतुष्कके ॥ ७
सिंहासने महारत्नविचित्रांशुविराजिते ।
सावित्र्या च सरस्वत्या सदाऽऽसीनः पितामहः ॥ ८
गन्धर्वैर्गर्वनिर्वाहैः गानविद्याविचक्षणैः ।
गायद्भिः किन्नरगणैः गीयमानश्च वीणया ॥ ९
स्तूयमानस्तुम्बुरुणा हाहाहूहूत्थतेजसा ।
सेव्यमानः सहस्राक्षप्रमुखैः सुरसत्तमैः ॥ १०
ब्राह्मीभिः शक्तिभिर्ब्रह्मभाषाभूषाभिरात्मभूः ।
अंशुकाभरणालेपाकल्पहस्ताभिरन्तिके ॥ ११
वसिष्ठप्रमुखैः ब्रह्ममुनिभिः सिद्धचारणैः ।
मार्कण्डेयमरीच्यत्रिभृगुपूर्वैः महर्षिभिः ॥ १२
शापानुग्रहसामार्थ्यसाधनैश्च तपोधनैः ।
माहात्म्यं पुण्यदेशानां ऊचिवद्भिः परस्परम् ॥ १३
समन्ततः सेव्यमानः सेवारसविशारदैः ।
निषद्गणैरुपनिषद्गणैः श्रुतिगणैरपि ॥ १४
साङ्गैः संशिक्षितमना विश्वसर्गविलासभूः ।
आस्ते समालपन् ब्रह्मा स्वपदाह्लादनिर्भरः ॥ १५
कथाप्रसङ्गादत्रैव नारायणगिरेर्महत् ।
माहात्म्यमाविर्भावश्च श्रीनिवासस्य शार्ङ्गिणः ॥ १६

श्रुत्वा शुकः परमऋषिः सभायां समुपस्थितः ।
स देशं तं दिदृक्षुः सन् कौतूहलसमाकुलः ॥ १७
विज्ञापयन् ब्रह्मणे तं नमस्कृत्य च सर्वतः ।
जगाम तस्माद्देशाद्वै दक्षिणाभिमुखः सुधीः ॥ १८
वासुदेवे वहन् भक्तिं पुराणपुरुषोत्तमे ।
तत्कथाऽऽलापकुतुकः स्मयमानमुखो मुनिः ।
ददर्श नारायणाद्रिं तत्र नारायणाश्रमम् ॥ १९

श्रीवेङ्कटाचलवर्णनम्

नीलजीमूतमुदितनीलकण्ठविडम्बनम् ।
शृङ्गकोटीरविश्रान्तवालखिल्यकुलाकुलम् ॥ २०
तिग्मांश्वश्वखुरक्षुण्णशृङ्गमाणिक्यमण्डलम् ।
अमृतांशुकरस्पर्शनिर्यदिन्दुदृषद्द्रवम् ॥ २१
तुङ्गशृङ्गस्फुरद्दलतरलीकृततारकम् ।
माणिक्यकुण्डलमहोमाद्यद्द्युमणिमण्डलम् ॥ २२
वियल्लिहोत्तुङ्गशृङ्गविशङ्कटविटङ्ककम् ।
चन्द्रकान्तस्रवास्वादिचकोरकुलसङ्कुलम् ॥ २३
स्फाटिकाश्मदरीशृङ्गनिर्यन्निर्मलनिर्झरम् ।
अधित्यकारूढफुल्लकोप्रसिंहविडम्बनम् ॥ २४
माकन्दकुसुमामन्दमकरन्दसमुक्षितम् ।
दन्तावलघटाघातदर्दुरप्रस्थकन्दरम् ॥ २५
व्युत्क्रमक्रमणाक्रान्तशरभप्रस्थदुःस्थलम् ।
महाऽन्धकारमहिमदुर्निरीक्ष्यमहर्षभम् ॥ २६

आघ्रातव्याकुलप्राणिव्याघ्रभीमभृगुस्थलम् ।
निर्झरापातपर्यन्तग्रस्तमुस्तार्धसूकरम् ॥ २७
यमवाहनदुर्दर्शनिनदन्महिषाकुलम् ।
शाखाशिखाक्रमच्छाखामृगसानुमहीरुहम् ॥ २८
विकीर्णश्वापदानीकाधित्यकोपत्यकात्यघम् ।
अभ्रङ्कषाग्रविविधविटपाटविपाटनम् ॥ २९
धातुप्रस्थस्थलीनिर्यदोघप्रस्रवणाकुलम् ।
अन्तकास्यप्रतीकाशगुहागेहोषितार्णकम् ॥ ३०
झिल्लिकानादबधिरीभूतदिक्चक्रवालकम् ।
दिव्यं विभूत्यपादानं तत् गायद्भिरुषितान्तरम् ॥ ३१
नानामणिमयूखौघमहेन्द्रायुधवर्चसम् ।
कृष्णसारवरोद्रिक्तहरिणीकुलसङ्कुलम् ॥ ३२
विधुन्वद्वालविमलचमरीचक्रमोत्कटम् ।
लाङ्गूलवेल्लितलसद्गोलाङ्गूलकुलाकुलम् ॥ ३३
प्रवालकाण्डप्रस्तारमण्डितान्तरकन्दरम् ।
इतस्ततस्तपस्यद्भिः ऋषिभिः निर्झरान्तिके ॥ ३४
आस्थातव्यप्रस्थदेशं ब्रह्मध्यानपरायणैः ।
आश्रितार्तिहरच्छायविशालवनपादपम् ।
तस्य सानुमतः सोऽपि पादानाश्रित्य सत्वरः ॥ ३५

शुकस्य श्रीवेङ्कटाचलस्थपुण्यतीर्थावगाहनम्

निर्झरेष्वाप्लवं कुर्वन् विमलोदेष्वनन्यधीः ।
ह्रदेषु देवखातेषु नदीप्रस्रवणेषु च ॥ ३६
अन्येष्वमलतीर्थेषु त्रिवृद्ब्रह्म जपन् मुनिः ।
संसारमोचनीं ब्रह्मविद्यां विद्याविजृम्भिणीम् ॥ ३७

जपन्नुपांशु मनसाऽवद्यावियानिवर्हिणीम् ।
निवसन् रजनीमेकां तत्र तत्र समाहितः ॥ ३८
अतन्द्रितोऽञ्जनगिरिं प्राप विप्रोपवेशनम् ।
तत्र तत्र गुहागेहेष्वासीनैः मुनिपुङ्गवैः ॥ ३९
योगिभिः सिद्धसङ्घैश्च विशुद्धज्ञानशालिभिः ।
वैखानसैश्च मुनिभिः कृतातिथ्यसपर्यकम् ॥ ४०
शिलातलेषु निवसन् विपुलेषु शनैःशनैः ।
कुमारधारां धाराच्च्यवमानामलोदकाम् ।
आससादाप्लवं चात्र चक्रे व्यासौरसो मुनिः ॥ ४१

स्कन्दस्य कुमारधारास्नानेन शक्त्यायुधप्राप्तिः

अस्या माहात्म्यमतुलं तुलितानन्यतीर्थकम् ।
शक्तिप्रदं शक्तिपाणेः शरण्यं शरणार्थिनाम् ।
पुराऽमरैः प्रार्थितेन शङ्करेण पुरारिणा ॥ ४२
औमापत्यो बाहुलेयः सैनापत्ये नियोजितः ।
तद्वोढुमसहन् सोऽपि सैनापत्ये निविष्टधीः ॥ ४३
अनेकापायसदनमुपायरहितो गुहः ।
दैत्यारेः प्राप्तुकामस्सन् तत्प्रतीकारमासवान् ॥ ४४
त्रिसन्ध्यमाप्लवं कुर्वास्त्रिवृद्ब्रह्म जपन् सुधीः ।
त्रिसन्ध्यमर्चयन् विष्णुं दिव्यैः पुष्पैरनन्यधीः ॥ ४५
अस्या निर्झरधारायां तपस्तेपे समीपतः ।
तपसा तस्य सन्तुष्टो भगवान् विष्टरश्रवाः ॥ ४६
आविर्भूय ददौ शक्तिं तस्मै सोऽपि तिरोदधे ।
कुमारस्तं प्रणम्याथ देवं स्वर्गं जगाम सः ॥ ४७

तस्मात्कुमारधारेति विख्याता विमलोदका ।
प्रथमानप्रशंसाऽभूत् अप्रमेयफलप्रदा ॥ ४८

इन्द्रस्य पापनाशनस्नानेन वृत्रवधजनितपापनिर्मुक्तिः

ततो गतः पापनाशं कृत्वा स्नानादिकं वशी ।
उवास त्रिदिनं तस्य तीर्थस्य निकटे तटे ॥ ४९
यत्र तीर्थे सकृत् स्नात्वा मघवा वृत्रहा पुरा ।
ब्रह्महत्याविमुक्तः सः प्राप चैन्द्रं पुनः पदम् ॥ ५०
'पापनाशः' स विख्यातो निर्झरो जर्झरैनसाम् ।
देवतिर्यङ्मनुष्याणां अवगाहान्मलापहाम् ॥ ५१

आकाशगङ्गामाहात्म्यम्

आकाशगङ्गामन्वास्य समस्तफलदायिकम् ।
आसाद्यास्यामाप्लवञ्च चकार निरुपप्लवः ॥ ५२
यस्याः संसारार्णवस्य कर्णधारेऽमलेऽम्भसि ।
देवस्त्रियो नागकन्याः गन्धर्व्यः किन्नराङ्गनाः ॥ ५३
सिद्धाङ्गनाश्च कुर्वन्ति स्नानं वैखानसाङ्गनाः ।
नारायणगिरेः शौरेः तदीशस्य प्रभावकम् ।
प्रथयन् मनसाऽतीव स्मयमानो महामुनिः ॥ ५४

व्रतनीवर्तनीतीर्थस्नानकाले शुकब्रह्मर्षिं प्रति अशरीरोक्तिः

व्रततीवर्तनीतीर्थमाससाद महामुनिः ।
तत्राघमर्षणं चक्रे सूक्तं वैष्णवमुच्चरन् ॥ ५५
स्मरन् भगवतो विष्णोः जिष्णोः द्वैपायनात्मजः ।
जले मग्नतनोस्तस्या उद्भूद्वागशरीरिणी ॥ ५६

'अमृतोदन्वदुत्तुङ्गतरङ्गमहिमावली ।
श्रीवत्सवक्षा नित्यश्री अदृश्यश्च मलात्मनाम् ॥ ५७
अनन्तभोगायतनोऽनन्तोऽनन्तफलप्रदः ।
अतोऽस्मादग्निदिग्भागे सार्धयोजनमात्रके ॥ ५८
अस्य सानुमत पादमूले कूलङ्कषद्रुमे ।
नद्याः सद्योऽघनाशिन्याः स्वर्णमुख्यास्तटे शुभे ॥ ५९
'पद्म' मित्युत्तरे ख्यातं पवित्रं परमं सरः ।
तस्य गत्वा तटे तूर्णं अत्युग्रं तप आचर ॥ ६०
पश्चादचञ्चलत्वं ते मनीषाया भविष्यति ।
तदा स्याद्भगवान् विष्णुः प्रत्यक्षः सर्वसाक्षिभूः ।'
एवं सादरमुक्त्वा वाक् जनानां शृण्वतामपि ॥ ६१

अशरीरोक्त्या शुकस्य पद्मसरोवरगमनम्

प्रक्षालयन्ती शमलं मुनेर्याताऽशरीरिणी ।
एवमेतां नशम्यासौ जलादुत्तीर्य तीर्थतः ॥ ६२
अतिस्नेहो विस्मितश्च वैयासिः मुनिरत्वरः ।
एवमालोचयन् बुद्ध्या शरीरात्मविशोधनीम् । ६३
प्रसादसूचिनीं विष्णोः प्रभविष्णोः प्रशंसिनीम् ।
जगाम वेगात्तं देशं यत्र पद्मसरोवरः ॥ ६४

पद्मसरोवरवर्णनम्

प्रसन्नं सन्मन इव वैडूर्यविमलोदकम् ।
उत्फुल्लैः पुण्डरीकैश्च कल्हारैः कनकाम्बुजैः ॥ ६५

नीलोत्पलैः कुवलयैः रक्ताब्जैरञ्चितान्तरम् ।
मकरन्दमदोन्मत्तमधुरालिकुलोज्ज्वलम् ॥ ६६
कारण्डवैः कलरवैः वाचाटितदिगन्तरम् ।
भ्रमद्भ्रमरवृन्दैश्च मधुपानमदोद्धतैः ॥ ६७
गृहीतग्राहदुर्ग्राहं वल्मानसुमीनकम् ।
वराहसङ्घैरभितो भ्रस्तमुरतैरलङ्कृतम् ॥ ६८
मृणालकवलाऽऽकीर्णकरैः करिकदम्बकैः ।
एणैः सशावैरेणीभिः उपान्ते परितो वृतम् ॥ ६९
मदोन्मत्तैर्वनचरैः वयोभिरभितो वृतम् ।
तपस्यत्तापसक्लेशहरणं रमणं हरेः ।
श्रीमदेतत् पद्मतीर्थं महातीर्थं शुको मुनिः ॥ ७०

शुकस्य पद्मसरसि श्रीनिवासध्यानपूर्वकस्नानादिकम्

ददर्श स गतक्लेशः स्नानपाननिषेवणैः ।
स्मरन् नारायणं विष्णुमभूत् निश्चलचेतनः ॥ ७१
मुहूर्तं तत्र विश्रम्य संयमी नियमस्थितः ।
वन्यैरपाकैः पक्वैश्च फलैः स्वपतितैरपि ॥ ७२
दिनस्य पञ्चकाले वै कृताहारोऽभवन्मुनिः ।
शिश्ये च दर्भशय्यायां स निवर्त्याऽऽह्निकीं क्रियाम् ॥ ७३
ब्राह्मे मुहूर्ते चान्येद्युः उत्थाय प्रयतो वशी ।
चिन्तयन् पुण्डरीकाक्षं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ७४
करुणारसकल्लोलतरङ्गितकटाक्षकम् ।
शरत्पूर्णेन्दुवक्त्राभं पीतकौशेयवाससम् ॥ ७५
महोरस्कमुदाराङ्गं श्रीनिवासं महामतिः ।
सन्ध्यामुपास्य विधिवत् स्नानपूर्वं समाहितः ॥ ७६

पद्मसरोवरतीरस्थदिव्याऽरामवर्णनम्

दुदर्श सरसस्तस्य तीरे त्वभिनवं वनम् ।
पुन्नागनागपनसपाटलाशोककिंशुकैः ॥ ७७
कुन्दमन्दारमाकन्दहरिचन्दनचन्दनैः ।
तालचम्पकहिन्तालहरितालतमालकैः ॥ ७८
नक्तमालैश्च सरलैः नारिकेलैश्च केसरैः ।
पनसैः केतकैः सालैः पालाशैः पिप्पलैः वटैः ॥ ७९
खर्जूरैः खादिरैः प्लक्षैः रुद्राक्षैः रसनैर्धवैः ।
सङ्कीर्णमभितः सान्द्रं महेन्द्रोपवनोपमम् ॥ ८०
माधवीमल्लिकायूथीवनयूथीसुजातिभिः ।
शतपत्रिभिराकीर्णं सुमनोभिः सुगन्धिभिः ॥ ८१
दमनीमरुशाखाभिः तुलसीभिः विजृम्भतम् ।
कुन्दमल्लिकयोपेतं कुशकाशप्रकाशितम् ।
विश्वामित्रैः पवित्रैश्च मुञ्जैरप्यभिजृम्भितम् ॥ ८२

इति श्रीपाद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवल - देवदर्शनसंवादे सुमेरुशिखरात् शुकस्य श्रीवेंकटाचलागमन - पद्मसरःप्राप्त्यादिवर्णनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः

अथ पञ्चविंशोऽध्यायः

दिव्यारामे शुकब्रह्मर्षेः महानियमपूर्वकृतपोनुष्ठानम्

देवदर्शनः —

तटे श्रीपद्मतीर्थस्य पद्मवाटीपटीयसः ।
वटाटवीजटाऽऽटोपविशङ्कटवियत्तटे ॥ १

अधीतवेदवेदान्ततापसौघनिषेविते ।
अनुदितब्रह्मघोषैः अन्विते वयसां गणैः ॥ २

पतङ्गाऽध्यापिताऽऽम्नायप्रमोदर्षिकुमारके ।
हुतवैतानवह्न्युत्थहविर्गन्धसुमोदिते ॥ ३

मृगशावविलूनाग्रकुशगुल्मविजृम्भिते ।
मनःसन्तोषकरणे सर्वोपकरणान्विते ॥ ४

विचित्रविविधाऽऽमोदे वने चैत्ररथोपमे ।
तपःकरिष्यन् दिष्ट्या तु समाहितमना मुनिः ॥ ५

विचिन्तयन् वियद्वाक्यं विमलात्मा व्यतिष्ठत ।
स्वाध्यायं समधीयानो विष्णुमेवाग्रतो यजन् ॥ ६

पर्णाशनो हिताचारनियतो नियमस्थितः ।
मितभाषी मिताहारः शान्तो दान्तो गुरुप्रियः ॥ ७

सात्त्विकः सत्त्वसम्पन्नो विष्णुभक्तो बभूव ह ।
श्रीनिवासमनाराध्य किञ्चिन्नाश्नाति नित्यशः ॥ ८

क्षुधाक्षामोऽप्यनैवेद्यं नोपजीवति चैकदा ।
विष्णुपादोदकादन्यत् तृष्णार्तोऽपि न चापिबत् ॥ ९

निर्द्वन्द्वो निरहङ्कारो धीरो विगतमत्सरः ।
कुशेशयासनासीनः कुशास्तरणभूतले ॥ १०

कुशाग्रबुद्धिरचलः कुशहस्तपवित्रकः ।
कृष्णाजिनोत्तरासङ्गः कृष्णवर्त्मशिखाजटः ॥ ११
कृष्णाजिनाम्बरधरः कृष्णद्वैपायनात्मजः ।
अक्षमालाधरकरो विजिताक्षः क्षमाक्षमः ॥ १२
नासाग्रन्यस्तनयनः आर्नवोर्जितकायकः ।
दन्तैरसंस्पृशन् दन्तान् जिह्वागूहिततालुकः ॥ १३
धारणाध्यानसम्पन्नः प्राणायामविशुद्धधीः ।
उपांशु मानसजपगूढोष्ठस्फुरणाननः ॥ १४
वैकुण्ठेऽकुण्ठितमतिः गायत्रीं वैष्णवीं जपन् ।
वर्षासु जलमध्यस्थो ग्रीष्मे पञ्चाग्निमध्यगः ॥ १५
अभ्यर्कदृक्समद्वन्द्वोपद्रवो वीतनिद्रकः ।
कालानलप्रतिभटकायः कमलल्लोचनः ॥ १६

शुकमुनितपोऽग्निज्वालाभिर्लोकोपद्रवोत्पत्तिः

एवं प्रवृत्तो घोरञ्च तपश्चर्तुं तपोधनः ।
तपसा तस्य सन्तप्ता चचाल च वसुन्धरा ॥ १७
मार्तण्डश्चण्डकिरणो न ततापं नभोऽन्तरे ।
अब्धयः क्षुभिताः सर्वे ववर्षुः न बलाहकाः ॥ १८
जातवेदा न जज्वाल विमानानि दिवौकसाम् ।
नभोमध्ये न चेरुश्च बभूवेन्द्रश्च शङ्कितः ॥ १९
वृत्तवैरी महेन्द्रोऽपि किंकर्तव्यविमूढधीः ।
चिन्तयन्नस्य तपसो विघ्नमप्सरसस्तदा ।
समाहूयाऽऽह वचनं सादरं सान्त्वपूर्वकम् ॥ २०

शुकतपोभङ्गाय महेन्द्रोक्तरम्भादिसान्त्ववचनानि

'विसृष्टा वेधसा यूयं निसर्गात् जगतो हि ते ॥ २१
रूपयौवनलावण्यशालिन्यः पद्मलोचनाः ।
मत्तमातङ्गगामिन्यो मन्दमन्थरगीतयः ॥ २२
सुभ्रुवश्च सुकेशान्ताः घनपीनपयोधराः ।
शुचिस्मिताः पक्वबिम्बाधरोष्ठा मदलालसाः ॥ २३
युष्माभिर्मोहितं विश्वं ससुरासुरमानुषम् ।
वीक्षणाद्यैर्विलासैस्तु निर्जिता मम शत्रवः ॥ २४
कामिनीः पुरतो दृष्ट्वा कः समाधौ प्रवर्तते ।
निर्याति मानसं तस्मात् कार्मुकात् सायको यथा ॥ २५
यूयमापदि सर्वत्र बलमस्माकमेव हि ।
नाशक्यमस्ति वः किञ्चित् सर्वेषु भुवनेष्वपि ॥ २६
उपस्थितमिदानीं नः सकलानर्थकं भुवि ।
कर्तव्यः प्रशमस्तस्य भवतीभिः झटित्यपि ॥' २७
वासवेनैवमुक्तानां प्रधानाप्सरसां वरा ।
प्रणम्य प्राञ्जलिः प्राह रम्भा मधुरभाषिणी ॥ २८

महेन्द्रनिकटे रम्भादिकृतप्रतिज्ञा

'यच्छासि सुरेशान! तदद्य विदधीमहि ।
भवत्कृते जीवितं नः त्रिदशाध्यक्ष केवलम् ॥ २९
श्वेतद्वीपं ब्रह्मलोकं कैलासं वाऽन्यमूर्जितम् ।
प्रवेक्ष्यामो वयं देशं वर्तन्ते यत्र तेऽरयः ॥ ३०
मोहिताश्च भविष्यन्ति तेऽस्मद्वीक्षणवीक्षिताः ।
एकाकिनः सदैकान्तभावाः सात्त्विकसत्तमाः ॥ ३१

प्रणमन्ति स्म नः पादान् शिरोभिः मोहिताः स्वयम् ।'
एवमुक्तस्तु देवेशः तया मधुरभाषया ॥ ३२
एवमाह स सन्तुष्टो रम्भामप्सरसां वराम् ।
'सत्यमुक्तं त्वया रम्भे! मुनिमोहनरूपया ॥ ३३
भूमौ कश्चित् मुनिवरः 'शुक' इत्येव नामतः ।
सुवर्णमुखरीतीरे तपश्चरति दुश्चरम् ॥ ३४
तत्र गत्वा मुनिश्रेष्ठं मोहयध्वं वराङ्गनाः' ।
इत्युक्ता देवराजेन प्रेषिताः सादरं किल ।
देवस्त्रियस्तं प्रणम्य जग्मुर्यत्र तपोधनः ॥ ३५

शुकतपोवनं प्रत्यागतानां रम्भादीनां शृङ्गारलीलाः

मुनेः समीपतो गत्वा ताः स्त्रियो मधुरं जगुः ।
मदोद्धताश्च ननृतुः वेणुवीणारवान्वितम् ॥ ३६
कन्दर्पदर्पकलिताः कथयन्त्यः कथा मिथः ।
वदन्ति स्म हसन्ति स्म क्ष्वेलयन्ति मदालसाः ॥ ३७
स्थित्वा पुरस्तात् तस्येत्थं मदान्धाः सुरयोषितः ।
शृङ्गारचेष्टाः चक्रुश्च विविधाः चाटुपूर्वकम् ॥ ३८
इन्द्रप्रचोदितस्तत्र तपनो न ततापं च ।
वायुः कल्हारसुरभिः ववौ मन्दः सुखावहः ॥ ३९
सुधानिधिश्च ववृधे मदयन् सुरसुन्दरीः ।
कालः सर्वर्तुकुसुमोपेतस्तत्र बभूव ह ॥ ४०
एवंविधे मधूद्रेगमहितेऽस्मिंस्तपोवने ।
इतस्ततः शम्बरारिर्विशङ्को विचचार ह ॥ ४१
अतश्चानङ्गविवशाः चेष्टयन्त्योऽमराङ्गनाः ।
ता न शेकुस्तस्य नेत्रे निवर्तयितुमग्रतः ॥ ४२

श्रीनिवासध्यानेन जितकामं शुकं प्रति रम्भादिहासोक्तिः

सोऽपि ध्यायन् श्रीनिवासं शङ्खार्यब्जगदाधरम् ।
वासुदेवं हृषीकेशं जगतां कारणं परम् ॥ ४३
समाश्रितार्तिहरणं सुहृदं सर्वदेहिनाम् ।
नाचिन्तयच्चान्तिकस्थाः ताः स्त्रियस्तपसैधितः ॥ ४४
समीक्ष्य तास्तं दुर्धर्षमूचुरप्सरसस्तदा ।
लज्जाक्रोधसमाविष्टाश्चैवमूचुः परस्परम् ॥ ४५
'को वा ह्यऽस्तेऽत्र दुर्बुद्धिः पूष्णि निक्षिप्तवीक्षणः ।
उपस्थितमुपेक्ष्येमं गणमप्सरसां स्वयम् ॥ ४६
समीपस्थमसम्प्रेक्ष्य सर्वस्य तपसः फलम् ।
दुरात्मनाऽतिमूढेनामुत्र किं चिन्त्यतेऽधुना ॥ ४७
दृष्ट्वा मुखान्यप्सरसां सहस्राक्षः शचीपतिः ।
सुराधीशः सहस्राक्ष्णां साफल्यं सम्यगश्नुते ॥ ४८
यागादिकाः क्रियाः सर्वाः कुर्वन्त्यस्मत्कृते नराः ।
ददुश्च धनधान्यानि तप्यन्ति स्म तपांसि च ॥ ४९
यस्त्वस्माकं प्रियालापान् न शृणोति मनोरमान् ।
अचेतनो वृथाजीवी भवत्यल्पमतिः स हि ॥ ५०
स्तनाश्लेषं नरोऽस्माकं लभते यः सुदुर्लभम् ।
स धन्यः पुरुषो लोके गण्यते पुण्यकोविदैः ॥ ५१
विद्यानामार्जनं बाल्ये यौवने विषयैषिता ।
वृद्धत्वे तपसां वृत्तिः इत्युशन्ति मनीषिणः ॥ ५२
सुकुमारो युवाऽत्यन्तसुभगः तपसि स्थितः ।
शृङ्गारिणीनां शृङ्गारः सुन्दरीजनसुन्दरः ॥ ५३

देशकालावतिक्रम्य यत्कर्म कुरुते नरः ।
तत्तस्य निष्फलमिति प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ ५४
स्वधर्माचारनिरता वेदशास्त्रविशारदाः ।
करस्थरत्नमुत्सृज्य मूढधीः अन्यदिच्छति ॥ ५५
दिव्याङ्गनाः पूजनीया मनुष्याणां विशेषतः ।
अयमस्मान् अनादृत्य तिष्ठत्यत्यन्तदुर्मतिः ॥ ५६
पूज्यपूजाविपर्यासः श्रेयो हन्तीत्युशन्ति हि । '
तास्वित्थं जल्पमानासु सुरयोषित्सु सुव्रतः ॥ ५७

रम्भादिदुर्व्यापारान् विलोक्य शुकब्रह्मर्ष्यनुतापः

तपःकृशतराकारः कृष्णद्वैपायनात्मजः ।
नाचिन्तयत् समस्तास्ता घुष्यन्तीरिव गर्दभीः ॥ ५८
उपस्थितं तपोविघ्नं चिन्तयामास च स्थिरः ।
'केनेमाः प्रेषिताः ह्यसत्तपोभङ्गचिकीर्षुणा ॥ ५९
अव्याजवैरिणा कश्चित् लोभोपहतचेतसा ।
निदानं पापचेष्टानां पापीयस्यः स्वतः स्त्रियः ॥ ६०
अनेकानर्थसार्थास्ता व्यक्तमुक्ता मनीषिभिः ।
व्रीडा विज्ञानमास्तिक्यं पौरुषं श्रुतिरुन्नतिः ॥ ६१
दर्शनादेव नश्यन्ति स्त्रीणामेतानि सर्वशः ।
धैर्यपारंगतः सर्वधर्मशास्त्रविशारदः ॥ ६२
योषिद्दर्शनमात्रेण मुह्यति क्षुभ्यति स्वयम् ।
स्त्रियो हि नरकद्वारं निर्मितं परमेष्ठिना ॥ ६३
तस्मात्तद्दर्शनं पापं नराणान्तु तपस्विनाम् ।
स्त्रीपुंविभागो जगतां भूत्यै धात्रा विनिर्मितः ॥ ६४

तेन प्रवर्तते लोकः पुरुषार्थात्मकेन तु ।
अज्ञानिनो नरा मुह्यन्त्यन्योन्यप्रणयादिह ॥ ६५

पुरुषाश्च स्त्रियो दृष्ट्वा तांश्च दृष्ट्वा च तास्तथा ।
तितीर्षुस्तपसाऽज्ञानमयं संसारसागरम् ॥ ६६

निवृत्तविषयोऽत्रैव स्थितोऽस्मिन् विजने वने ।
विधिनाऽऽपादितश्चैवान्तरायस्तपसो मम ॥ ६७

स्त्रियस्तपोविघ्नकर्यः परिहार्याः प्रयत्नतः ।
तितीर्षुं दुस्तरं घोरं महासंसारसागरम् ॥ ६८

गृह्णाति विषयग्राहो मध्ये पुरुषमित्युत ।'
तपोलोभभयादित्थं चिन्तयन् सहसा मुनिः ॥ ६९

समदर्शी तु सर्वत्र जितक्रोधो जितेन्द्रियः ।
कन्दर्पसायकान् घोरान् जित्वाऽक्षोभ्यो हि निर्ममः ।
श्रीनिवासं हृषीकेशं सहसा शरणं ययौ ॥ ७०

कमलविभवलोभनैरनङ्गाभिनवविभूतिविभागभागधेयैः ।
अधरितमुनिमानसानुभावैः अवमतिमाकलयन् विलोकनैश्च ॥ ७१

शिखरदशनदीधितिप्रतानप्रसभनिरस्ततमश्छटैः प्रहासैः ।
नटनविकटविभ्रमैः चिकीर्षन् नयनविलासभरैः तपोऽन्तरायम् ॥ ७२

इति विबुधविलासिनीगणस्तं मुनिमभितः परिवार्य चावतस्थे ।
व्यवसितमतिरच्युतप्रपत्तौ स च न शशाप तपोविनाशभीरुः ॥ ७३

इति श्रीपाद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवल-देवदर्शनसंवादे पाद्मसरस्तीरस्थदिव्यारामे शुकब्रह्मर्षेः महानियमपूर्वकतपः-करणादिवर्णनं नाम पञ्चविंशोऽध्यायः

अथ षड्विंशोऽध्यायः

श्रीनिवासमुद्दिश्य रम्भाद्यप्सरस्सङ्गभीतशुकस्तुतिः

अथ विबुधविलासिनीषु विष्वङ् मुनिमभितः परिवार्य तस्थुषीषु ।
मदविकृतिविकत्थनप्रलापास्ववमतिनिर्मितनैजचापलासु ॥ १
त्रिभुवनमुदमुद्यतासु कर्तुं मधुसहसाऽगतिगर्वनिर्वहासु ।
मधुरसभरिताखिलात्मभावास्वगणितभीतिषु शापतः शुकस्य ॥ २
अतिविमलमतिर्महानुभावो मुनिरपि शान्तमनाः निजात्मगुप्त्यै ।
अखिलभुवनरक्षकस्य विष्णोः स्तुतिमथ कर्तुमना मनाक् बभूव ॥ ३
" श्रियः श्रियं षड्गुणपूरपूर्णं श्रीवत्सचिह्नं पुरुषं पुराणम् ।
श्रीकण्ठपूर्वामरबृन्दवन्द्यं श्रियःपतिं तं शरणं प्रपद्ये ॥ ४
विभु हृदिस्थं भुवनेशमीड्यं निराश्रयं निर्मलचित्तचिन्त्यम् ।
परात्परं पारमपारमेनं उपेन्द्रमूर्तिं शरणं प्रपद्ये ॥ ५
स्मेरातसीसूनसमानकान्तिं सुरक्तपद्मप्रभपादहस्तम् ।
उन्निद्रपङ्केरुहचारुनेत्रं पवित्रपाणिं शरणं प्रपद्ये ॥ ६
सहस्रभानुप्रतिमोपलौघस्फुरत्किरीटप्रवरोत्तमाङ्गम् ।
प्रवालमुक्तानवरत्नतारहारं हरिं तं शरणं प्रपद्ये ॥ ७

तत्र तत्कृतदशावतारस्तोत्रम्

" पुरा रजोदुष्टधियो विधातुः अपाकृतान् यो मधुकैटभाभ्याम् ।
वेदानुपादाय ददौ च तस्मै तं मत्स्यरूपं शरणं प्रपद्ये ॥ ८
पयोधिमध्ये पृथुमन्दराद्रिं धर्तुं च यः कूर्मवपुर्बभूव ।
सुधां सुराणामवनार्थमिच्छन् तमादिदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ९
वसुन्धरां दुर्भरदैत्यपीडितां रसातलान्तर्विवराभिविष्टाम् ।
उद्धारणार्थञ्च वराह आसीच्चतुर्भुजं तं शरणं प्रपद्ये ॥ १०

नखैरुरस्तीक्ष्णमुखैर्हिरण्यं अरातिमामर्दितसर्वसत्त्वम् ।
विदारयामास हि यो नृसिंहो हिरण्यगर्भं शरणं प्रपद्ये ॥ ११
यो यज्ञवाटमभिगम्य पूर्वं बलेर्ययाचे त्रिपदीं भुवश्च ।
पश्चाद्ददौ तत्पदमेव तस्मै श्रीवामनं तं शरणं प्रपद्ये ॥ १२
त्रिस्सप्तकृत्वः क्षितिपाल्लोकं परश्वथेनापि निहत्य पित्रे ।
ददौ निवापं तदसृग्जलौघैः तं भार्गवं राममहं प्रपद्ये ॥ १३
दशाननं दाशरथिः स भूयः छित्त्वा शिरांस्येकशरेण वीरः ।
लङ्कां ददौ यश्च विभीषणाय तं रामभद्रं शरणं प्रपद्ये ॥ १४
हलायुधो यो यदुवंशदीपः प्रलम्बपूर्वामरवैरिहन्ता ।
अभूद्वदान्यो बलभद्ररामो विराट् परं तं शरणं प्रपद्ये ॥ १५
वृष्ण्यन्ववायप्रभवं धरित्री भारापहारप्रथितप्रभावम् ।
कृष्णं परं पाण्डवभागधेयं योगीन्द्रवन्द्यं शरणं प्रपद्ये " ॥ १६
कलिं स्वतः कल्मषदुष्प्रधर्षं कलानुविद्धं विकरालवेषम् ।
संहर्तुकामो भविता च कल्की यस्तं मुकुन्दं शरणं प्रपद्ये ॥ १७
अहं महत्वेन्द्रियपञ्चभूततन्मात्रमात्रा प्रकृतेः पुराणी ।
यतः प्रसूता पुरुषः तदात्मा तमात्मनाथं शरणं प्रपद्ये ॥ १८
पुरा य एतत्सकलं बभूव येनापि तद्यत्र च लीनमेतत् ।
आस्तां यतोऽनुग्रहनिग्रहौ च तं श्रीनिवासं शरणं प्रपद्ये ॥ १९
निरामयं निश्चलनीरराशिनिकाशसद्रूपमयं महस्तत् ।
नियन्तृनिर्मातृनिहन्तृनित्यं निद्राणमेकं शरणं प्रपद्ये ॥ २०
जगन्ति यः स्थावरजङ्गमानि संहृत्य सर्वाण्युदरेशयानि ।
एकार्णवान्तर्वटपत्रतल्पे स्वपित्यनन्तं शरणं प्रपद्ये ॥ २१
निरस्तदुःखौघं अतीन्द्रियं तं निष्कारणं निष्कलमप्रमेयम् ।
अणोरणीयांसमनन्तमन्तः आत्मानुभावं शरणं प्रपद्ये ॥ २२

सप्ताम्बुजीरञ्जकराजहंसं सप्तार्णवीसंसृतिकर्णधारम् ।
सप्ताश्वबिम्बस्थहिरण्मयं तं सप्तार्चिरङ्गं शरणं प्रपद्ये ॥ २३

निरागसं निर्मलपूर्णबिम्बनिशीथिनीनाथनिभाननाभम् ।
निर्णीतनीतिं निगमान्तनित्यनिःश्रेयसं तं शरणं प्रपद्ये ॥ २४

द्वितीयहीनं रचिताजडात्मनिजान्तरारोपितविश्वविश्वम् ।
निस्सीमकल्याणगुणात्मभूतं निधिं निधीनां शरणं प्रपद्ये ॥ २५

श्रीनिवासमुद्दिश्य शुकब्रह्मर्षिप्रार्थना

त्वक्चर्ममांसास्थ्यसृगश्रुमूत्रश्लेष्मान्त्रविट्छुक्रसमुच्चयेषु ।
देहेष्वसारेषु न मे स्पृहैषु ध्रुवं ध्रुवं त्वं भगवन्! प्रसीद ॥ २६

कारुण्यपाथोनिधिवल्गदूर्मिमालालसच्छैवलकज्जलाक्तैः ।
राजीवराजीरमणैरपाङ्गैरनाथमानन्दय नाकनाथ! ॥ २७

भक्तिः क्व मे त्वच्चरणारविन्दमधूद्माद्यन्महिमाऽप्यनन्या ।
बुद्धिः क्व दुष्टेन्द्रियवाजिरूढा नैकत्र तेजस्तिमिरस्थितिर्हि! ॥ २८

न विद्यते त्वत्पदपद्मपीठनिषेविणां क्वाप्यशुभं नराणाम् ।
उपस्थितं मे भयमुत्पलाक्षीविलोकनैर्लोपय लोकनाथ! ॥ २९

समाधिभङ्गोऽयमिह प्रवृत्तो दुरात्मना केन दुरन्तचिन्तः ।
त्वमेव मां रक्ष भयादमुष्मात् त्वदन्यतो नास्ति गतिर्मुकुन्द ॥ ३०

अनाथनाथ! धिषणा मम त्वय्येव वर्तते ।
सर्वथा सर्वकालेषु तदाऽऽस्तां त्वत्प्रसादतः ॥ ३१

प्रसन्ने त्वयि गोविन्दे लभ्यं सर्वत्र किं प्रभो ।
स्वर्गापवर्गौ भगवन् त्वद्भक्तानामदुर्लभौ ॥ ३२

भवता वीक्ष्यते यस्तु तस्य त्वद्भक्तिरूर्जिता ।
उपेक्ष्यते तु यस्तस्य भोगेच्छा चाभिजायते ॥ ३३

अतः शृङ्गारयोग्यस्त्रीभयविह्वलमत्र माम् ।
रक्ष त्वमेव शरणं अनन्यशरणो गतः ॥ ३४

नमः सकलकल्याणकारिणे करुणात्मने ।
श्रीवत्सवक्षसे तस्मै लक्ष्मीनारायणात्मने ॥" ३५

रम्भादीनां स्वलावण्यनिन्दापूर्वकं यथागतं गमनम्

पाराशरे ब्रह्ममुनौ पुराणं पुमांसमित्थं शरणं प्रपन्ने ।
देवस्त्रियः कामशरेण विद्धा यथागतं क्षीणधियः प्रतीयुः॥ ३६

अथ सुरवनिताभिरीक्षणाद्यैर्निजविकृतैरगृहीतचित्तवृत्तिः ।
विधुरिव तमसा गृहीतमुक्तो मुनिरपि निश्चलधीः तपः प्रपन्नः॥

फलान्यलभमानासु तपोभङ्गे महामुनेः ।
रूपवेषाभ्यसूयासु निर्गतास्वप्सरस्स्वितः ॥ ३८

भगवत्कृपया शुककृतदृढतरभक्तिपूर्वकभगवदुपासनम्

ततःस्मरन् भगवतो हृषीकेशस्य शार्ङ्गिणः ।
इन्द्रियग्राममखिलं संयम्यास्मै समर्पयन् ॥ ३९

परां काष्ठां समाकाङ्क्षन् काष्ठाश्मसमकायकः ।
अतितापसचारित्रं कुर्वन्नङ्गुष्ठभूमिगः ॥ ४०

भक्तार्तिभञ्जनपरं भक्तवत्सलमव्ययम् ।
हृत्पुण्डरीकनिलयं चिन्तयन् पुष्करेक्षणम् ॥ ४१

विज्ञानवैराग्यनिधिः कार्ष्णद्वैपायनिर्मुनिः ।
अतिघोरतरं क्रूरं चकार सुमहत्तपः ।
तपसा तस्य सर्वात्मा सन्तुष्टः पद्मलोचनः ॥ ४२

शुकमुनिं प्रति तपस्तुष्टश्रीनिवासागमनम्

संहर्ता रक्षिता स्रष्टा भुवनानि चतुर्दश ।
अनुग्रहीताऽन्तर्यामी निग्रहीता निरन्तरः ॥ ४३
शङ्खचक्रगदाम्भोजराजत्करचतुष्टयः ।
मुक्तातपत्रितानन्तसहस्रफणमण्डलः ॥ ४४
नवैरभिनवाकल्पैः तपनीयमयांशुकैः ।
सुमनोभिः दिव्यगन्धैर्दिव्यालेपनचन्दनैः ॥ ४५
अलङ्कृताङ्गमहिमा स्मयमानमुखाम्बुजः ।
मकरन्दस्रवत्पद्मप्रभावगुणवीक्षणः ॥ ४६
आपादचूडमाधुर्यमहिमा महतो महान् ।
सेवाविशारदैः सार्धं गणैस्तु कुमुदादिभिः ॥ ४७
विचित्रहेतिहस्तेन विष्वक्सेनेन सेवितः ।
पञ्चायुधैः मूर्तिमद्भिः परीक्षितसमीक्षणः ॥ ४८
महर्षिभिः मरीच्यत्रिभृगुपूर्वैः महात्मभिः ।
इन्द्रादिभिः लोकपालैः सेवानुगुणभूतिभिः ॥ ४९
त्रयस्त्रिंशत्कोटिभिश्च देववृन्दैरभिष्टुतः ।
पञ्चात्मनः सुपर्णस्य पञ्चोपनिषदात्मनः ॥ ५०
पञ्चवक्त्रप्रतिकृतेः पञ्चाथर्वाङ्गसम्पदः ।
ऋग्यजुस्सामवपुषो नागाभरणभूषिणः ॥ ५१
अप्रमेयप्रभावस्य स्कन्धपीठमधिष्ठितः ।
अहंप्रथमपूर्वाभिः द्वात्रिंशत्कोटिशक्तिभिः ॥ ५२
वैष्णवीभिः सेव्यमानो देवः पद्मसरस्तटे ।
श्रीभूमिनीलासहितः प्रादुरासीत् परः पुमान् ॥ ५३

भगवन्तं विलोक्य शुकमुनिकृतनटनादिकम्

ततस्तपःकर्शिताङ्गो मुक्तः परमपावनः ।
पुरुहूतजितस्कन्धं पुरुपीठमधिष्ठितम् ।
पुरुहूतानुजं पूतं पुरुषं तं पुरातनम् ॥ ५४
कटाक्षवीक्षाविध्वस्ताश्रितक्लेशभरं परम् ।
प्रसन्नवदनं दृष्ट्वा विष्टरश्रवसं विभुम् ॥ ५५
वैयासिर्मुनिशार्दूलः तपोविगतकल्मषः ।
ससम्भ्रमं समुत्थाय निविष्टः कुशविष्टरात् ॥ ५६
रोमाञ्चकञ्चुकतनुः हर्षोत्फुल्लविलोचनः ।
स हसन् उत्तरासङ्गं छिन्दन् कृष्णमृगत्वचम् ॥ ५७
विक्षिपन् अक्षमालाञ्च तूर्णं भिन्दन् कमण्डलुम् ।
आनन्दाश्रुपरीताक्षो गद्गदगलकन्धरः ॥ ५८
ततश्च नर्तनं कर्तुं त्रिकर्तनविभास्वरः ।
निवृत्तिधर्मनिष्णातो मुनिः प्रववृते मुदा ॥ ५९

मतङ्गजक्रमभ्रमोभ्रमन्मतङ्गजभ्रमः
सुधाभिलाषदेवभूः अमन्दमन्दविक्रमः ।
निवातदीपनिश्चलः चलत्कर रवस्फुटत्
दिगन्तरालमण्डलो ननर्त नन्दयन् विभुम् ॥ ६०
परिभ्रमन् अदक्षिणं प्रदक्षिणं परिभ्रमन्
विभावयन् विलोकयन् अभावयन् अलोकयन् ।
शनैःशनैरसञ्चरन् सुसञ्चरन् शनैः शनैः
मुदाविलावलोकनो मदाविलावलोकनः ॥ ६१

ततस्तु तं टकं वृत्तं करताडनपूर्वकम् ।
रचयन् दण्डमादाय कराभ्यामवलम्बयन् ॥ ६२

आस्फोटयन् क्ष्वेलयंश्च स्वपदस्पर्शिमस्तकः ।
ननर्त परमानन्दो वाचयन् नाम शार्ङ्गिणः ॥ ६३

"चरणं चटुलं कलयन् कलयन् कमलारसिकं सरसं रमयन् ।
नटनं घटयन् सुपदं सुवदन् हरिनाम मुनिः शुनदायि शुकः ॥ ६४
अरुणारुणपङ्कजसोदरदृक् करुणापरिणामिकटाक्षचणम् ।
रथनेमिलसत्करनीररुहं रमयन्नतसीकुसुमाङ्गरुचिम् ॥ ६५
सरसं विचरन् पुरतः परितो विलसन्नसकृत् मुरवैरिविनोः ।
करपङ्कजताडनताल्लसद्गमनं निगमान्तविलासभुवः ॥ ६६
भुजबद्धजटः करयुग्मभृताञ्जलिको मृगयूथपदृसवपुः ।
मृगयन्निव यूथपतिं परितः पुनरप्यसकृत् विकृतः सुकृतः ॥ ६७
अतिकुण्डलिताङ्गभुजङ्गसमो नटनस्फुटकुट्टितकुट्टिमभूः ।
रजनीमुखताण्डवकुण्डलितत्रिपुरान्तकरीतिपुरश्चरणः ॥" ६८

इति दृढकृतभक्तिः वासुदेवे परस्मिन्
अकलसकलमिश्रश्रेयसि श्रीनिवासे ।
विगतकलिलकायोऽपायशून्यात्मभूतिः
विमलधिषणभूतः संयमी व्याससूनुः ॥ ६९
हृदयकमलमध्याध्यासितं पङ्कजाक्षं
परिजनपरिबर्हाभूषणास्त्रादिसेव्यम् ।
बहिरिव पुरतस्तं वीक्ष्य चक्षुःपदस्थं
नियमितनिगमान्तः पूर्णकामो बभूव ॥ ७०

श्रीनिवासकृपया शुकब्रह्मर्षेर्मुक्तिः

ईदृशं तादृशमृषिं भक्तिविह्वलचेतसम् ।
भक्तार्तिभञ्जनकरो भगवांस्तार्क्ष्यवाहनः ॥ ७१

दयामिताम्भोधितुङ्गलोलकल्लोलकेलिना ।
समीक्ष्य कमलभोगभागधेयेन चक्षुषा ॥ ७२
शब्दब्रह्मव्यूहगर्भं संस्कर्तुश्च समुद्यतः ।
स्नेहगर्भेण वचसा बभाषे ह्लादयन् हरिः ॥ ७३

श्रीभगवान्—

'मुने! तापसशार्दूल! तपस्तप्तं सुदुश्चरम् ।
आनन्दकन्दसद्मनि श्रेयसकरं परम् ॥ ७४
मुक्तिर्दत्ता मुदाकारा सशरीराऽविनश्वरी ।
कल्पक्षये च सायुज्यमसन्मन्त्राङ्गसम्भवम् ॥' ७५
इत्युक्त्वा भगवान् विष्णुः कृष्णद्वैपायनात्मजम् ।
भक्तप्रतारितो भक्तैः तत्रैवान्तर्दधे स्वतः ॥ ७६
मुक्तः शुको मुनिरपि मुकुन्दगतचेतनः ।
अप्राकृताङ्गः प्रथयन् प्रकृत्या प्रकृतिप्रभाम् ॥ ७७
प्रणम्य दण्डवद्भूमौ साष्टाङ्गं तत्र सत्वरः ।
अवाप्ताभीष्टकामः सन् तत्राऽऽस्ते सुखमाश्रमे ॥ ७८

इति श्रीपाद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवलदेवदर्शनसंवादे श्रीनिवासमुद्दिश्य रम्भाद्यप्सरस्सङ्गभीतशुकस्तुत्यादिवर्णनं नाम षड्विंशोऽध्यायः ।

अथ सप्तविंशोऽध्यायः

शुक ृनिकृतशुकपुराष्टोत्तरशतविप्रगृहनि· ।·ानि

देवदर्शनः —

तत्र श्रीपद्मतीर्थस्य तीरेऽस्मिन् निवसन् शुकः ।
ध्यानयोगपरोऽध्यात्मब्रह्मविद्याविशुद्धधीः ॥ १
एकान्तभावमातिष्ठन् एकायनविदां वरः ।
साङ्ख्ययोगपरो नित्यं सद्ध्यानाध्ययनान्वितः ॥ २
द्वादशाक्षरशिक्षाक्षः प्रत्यक्षरनिरं क्षकः ।
पराशरात्मजसुतः सुतरां परमो मुनिः ॥ ३
उवास सुचिरं कालं श्रीनिवासपरायणः ।
स्वामिपुष्करिणीतीर्थमुपगन्तुमनास्ततः ॥ ४
चक्रे स्वनाम्नाऽग्रहारमष्टोत्तरशतं द्विजान् ।
नित्यत्रयीकान् त्र्यन्तमुखान् मन्त्रमुखक्रियान् ॥ ५
सुवृत्तान् शुभ्रमनसो निवृत्तावैदिकक्रियान् ।
नानागोत्रानब्जदलैः निर्ममे ननु सादरान् ॥ ६

शुकपुरे बलभद्रसहकृतकृष्णप्रतिष्ठा

बलभद्रेण बलिना मायया सह मायिनम् ।
देवक्या वसुदेवस्य यशोदानन्दगोपयोः ॥ ७
आनन्दवर्धकं कृष्णं भद्रं भुवनहर्षकम् ।
भूभारं हर्तुकामञ्च ·ामरूपिणमव्ययम् ॥ ८
कुहनागोपवपुषं मेघश्यामं पुरातनम् ।
पाराशरिः परमर्षिः प्रतिष्ठाप्येह भूतले ॥ ९

व्यजिज्ञपत् सन्निधानं अत्र ब्रह्ममुनिः शुकः ।
'वैकुण्ठे तु यथा वासः क्षीराम्भोधौ यथा विभो! ॥ १०
वासो यथाऽन्तरादित्ये योगिनां हृदये यथा ।
तथा सदा कुरुष्वात्र सन्निधिं कमलेक्षण! ॥' ११
इति विज्ञाप्य देवेशं दण्डवत्प्रणिपत्य च ।
स्निह्यता मनसा ध्यायन् वीक्षमाणः स्वचक्षुषा ॥ १२

शुकस्य स्वपुराच्छेषाचलगमनम्

आजगाम प्रसन्नात्मा स्वामिपुष्करिणीं प्रति ।
उपान्ते चोक्षशैलस्योपेत्य निर्मलनिर्झरम् ॥ १३
तत्र त्रिषवणस्नानं कृत्वा व्यासौरसो मुनिः ।
उपत्यकायामासीनं उदयादित्यवर्चसम् ॥ १४
उपांशुमानसजपं उदारं दारसंयुतम् ।
महोत्पलनिभं त्र्यक्षं महोपनिषदङ्ककम् ॥ १५
अग्निज्वालाजटाजालल्लसद्गङ्गेन्दुभोगिनम् ।
व्याघ्राजिनोत्तरासङ्गवाससं कृत्तिवाससम् ॥ १६
कालकूटस्फुरत्कण्ठनालं नलिनवक्त्रकम् ।
समीक्ष्य हृष्टमनसा नमस्कृत्य च तं हरम् ॥ १७
उषित्वा त्रिदिनं तत्रोपासकः पूर्णमानसः ।
द्रष्टुकामोऽखिलाश्चर्यं पुनरप्यञ्जनाचले ॥ १८
सिद्धैर्विद्याधरैः सार्द्धं योगिभिः कन्दरस्थितैः ।
शनैःशनैः सञ्चरंश्च निर्झरेषु कृताप्लवः ॥ १९
ध्यायन् ब्रह्मसभावृत्तं वृत्तान्तं तस्य वै गिरेः ।
स्वामिपुष्करिणीतीरमाससाद शुभास्पदम् ॥ २०

स्वामिपुष्करिणीतीरवर्णनम्

सुगन्धपुष्पवल्लीभिः वेल्लितैः वकुलैर्युतम् ।
खर्जूरैः नारिकेलैश्च केतकैः स्वर्णकेतकैः ॥ २१
पटीरपाटलाशोककिंशुकासनचम्पकैः ।
नक्तमालैश्च पनसैः मधूकैः सरलैः धवैः ॥ २२
पुन्नागसुरपुन्नागशिशुपुन्नागपूगकैः ।
कदलीकृष्णकदलीमहाकदलिकागणैः ॥ २३
हरिद्राभिः शृङ्गबेरैः कस्तूरीरजनीकुलैः ।
मल्लिकामालतीभिश्च माधवीभिः मधूत्कटैः ॥ २४
यूथिभिः शतपत्नीभिः जातिभिः वनजातिभिः ।
नन्द्यावर्तादिसुमनःकक्षैः कुक्षिपथङ्गतैः ॥ २५
समन्ततः समाकीर्णं सान्द्रच्छायासमञ्जसैः ।
सौगन्धिकैः सुगन्धाढ्यैः तुलसीभिः सुमोदितम् ॥ २६
दयनीभिः पुष्पगन्धगर्भपुष्पलताशतैः ।
अतिमृष्टामोदपुष्पामोदिताशावकाशकम् ॥ २७
तापसैः तरुणादित्यवर्चोभिः अभितो वृतम् ।
वराहसिंहशार्दूलमातङ्गकुलसङ्कुलम् ॥ २८
सितासितैः सारमेयगणैः दुर्वारगर्वकैः ।
सेवितो नातिभीमेन क्षेत्रपालेन पालितम् ॥ २९
विचरन्नत्र विपिने मुनिः विगततृट् शुचिः ।
परमां मुदमापन्नो मुकुन्दानन्दकन्दधीः ॥ ३०

स्वामिपुष्करिणीवर्णनम्

स्वामिपुष्करिणीं पुण्यां ददर्श विमलोदकाम् ।
काञ्चनाम्बुजकल्हारकमलैः श्वेतपङ्कजैः ॥ ३१

नीलोत्पलैः उत्पलैश्च फुल्लैः कुवलयैरपि ।
कैरवैरपि कीर्णान्तामुद्गिरत् पुण्यगन्धकैः ॥ ३२

तरङ्गान्तरसञ्चारैः मत्तैः कारण्डवैरपि ।
ताराभिश्च तरन्तीभिः अन्यैः जलपतत्रिभिः ॥ ३३

कलहंसकलालापैः वाचालितदिगन्तराम् ।
तस्यास्तीरसमुल्लासिसमग्राभीष्टसन्ततेः ॥ ३४

तीर्थं तोयमुपस्पृश्य लक्ष्म्या सञ्चिन्तयन् विभुम् ।
प्रसन्नमानसोल्लासः चक्रे तत्राघमर्षणम् ॥ ३५

बद्धपद्मासनासीनोऽभितटं योगमेयिवन् ।
परमैकान्तिभि सार्धं ब्रह्मवित् ब्रह्मदर्शनः ॥ ३६

तत्रैव सुचिरं कालं उवास परमर्षिभिः ।
रहस्यन्योन्यसंलापस्वान्तान्तेवासिसन्ततैः ॥ ३७

श्रीनिवासाविर्भावः

कदाचित् भगवान् विष्णुः कारुण्यागण्यपुण्यधीः ।
दर्शयन् सकलाँल्लोकान् साक्षाद्दक्षिपथं गतः ॥ ३८

"दिव्यानन्दमयाकारैः गरुत्मच्छेषसैनिकैः ।
पञ्चायुधैः परिकरैः गणैस्तु कुमुदादिभिः ॥ ३९

परिबर्हाभूषणान्यजिनवस्त्रांशुकानि च ।
आयुधान्यप्रमेयानि दधानैः ब्रह्मशक्तिभिः ॥ ४०

शक्तिभिः शाङ्करीभिश्च सेव्यमानो मुदान्वितः ।
श्रीभूमिनीलापूर्वाभिः अपूर्वाकल्पभूतिभिः ॥ ४१

महिषीभिः मुदानन्दं आवहन्तीभिरीशितुः ।
मुमोद सह सर्वात्मा क्रीडाडम्बरडाम्भिकः ॥ ४२

लीलाविभूतिविहितविविधानन्दवेषभाक् ।
कालकादम्बिनीकान्ताकुञ्चितालकबन्धनः ॥ ४३

उद्यद्द्युमणिबिम्बश्रीः शिखामणिमहामहः ।
अष्टमीन्दुकलाकारललाटस्थोर्ध्वपुण्ड्रकः ॥ ४४

सौवर्णपद्मकल्हारपुष्पकर्णावतंसकः ।
सेवान्तररसाशासिशार्ङ्गभ्रूमण्डलद्वयः ॥ ४५

अतिसूक्ष्मस्फुरत्ताराकर्णपूर्णारुणेक्षणः ।
करुणाब्धिसमुद्भूतलोलपद्मविलोचनः ॥ ४६

तिलपुष्पसमाकारनासाकाण्डपुटद्वयः ।
पक्वबिम्बफलाकाररमणीयोष्ठयुग्मकः ॥ ४७

प्रभाविसारिशिखरिदशनावलिवक्त्रकः ।
रवाकारकर्णपाशात्तमुक्तामाणिक्यकर्णिकः ॥ ४८

शरन्निर्मलपूर्णेन्दुमण्डलाननमण्डलः ।
कम्बुकण्ठो वृषस्कन्धो भोगिभोगोल्लसद्भुजः ॥ ४९

शार्ङ्गज्याहतिकार्कश्यरमणीयप्रकोष्ठकः ।
विशालवक्षोविलसच्छ्रीवत्सः कौस्तुभोज्ज्वलः ॥ ५०

शङ्खचक्रगदापद्मपरिष्कृतचतुर्भुजः ।
निम्ननाभिसमुल्लासिमाणिक्योदरबन्धनः ॥ ५१

मेखलालङ्कृतकटीतटीच्छुरिकयोद्भटः ।
हस्तिहस्तसदृक्षोरुजानुमण्डलमण्डितः ॥ ५२

क्रमवृत्तायताभोगजङ्घकाण्डसुपार्ष्णिकः ।
कूर्मपृष्ठप्रपदकः किङ्किणीहंसकाङ्घ्रिकः ॥ ५३

शिञ्जन्माणिक्यमञ्जीरप्रभासितपदाम्बुजः ।
नानासेवारसोद्भासिचन्द्रबिम्बनखावलिः ॥ ५४

सुधासूतिगृहोद्दामस्फुरदङ्गुष्ठसौष्ठवः ।
पङ्कजश्रीपरिचितान्योन्यतुल्याङ्घ्रिपङ्कजः ॥ ५५
अतसीकुसुमज्योतिःप्रख्यविख्या - विग्रहः ।
संवीतविविधाश्चर्यततचामीकराम्बरः ॥ ५६
आंसादाप्रपदालम्बवनमालाविराजितः ।
विचित्ररत्नखचिततपनीयकिरीटकः ॥ ५७
हारकेयूरकटककङ्कणाङ्गदभूषितः ।
मणिकुण्डलताटङ्कवीरपट्टाङ्गुलीयकः ॥ ५८
अंसलम्बिसमायुक्तसौवर्णब्रह्मसूत्रकः ।
त्रिपञ्चसप्तसरिभिः मुक्तादामनिरञ्चितः ॥ ५९
सर्वाभरणसंयुक्तः सर्वगन्धानुलेपनः ।
सर्वर्तुकालोत्थपुष्पदामोद्दामभुजान्तरः ॥ " ६०
भक्तानुकम्पासहितः श्रीनिवासः परः पुमान् ।
आविर्बभूव भगवान् स्वामिपुष्करिणीतटे ॥ ६१

शुकब्रह्मर्षिकृतश्रीनिवासस्तुतिः

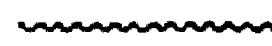
व्यासात्मजो मुनिर्मुक्तः तं दृष्ट्वा हृष्टमानसः ।
प्रणम्य दण्डवद्भूमौ अवाङ्मनसगोचरम् ।
तुष्टाव च हृषीकेशं केशवं क्लेशनाशनम् ॥ ६२
"जितं ते पुण्डरीकाक्ष वासुदेवामिताद्युते ।
रागादिदोषनिर्मुक्तसमग्रगुणमूर्तये ॥ ६३
नाथ! ज्ञानबलोत्कृष्ट नमस्ते विश्वभावन! ।
सङ्कर्षण! विशालाक्ष! सर्वज्ञ! परमेश्वर! ॥ ६४

नमस्तेऽस्तु हृषीकेश! सर्वेश्वर! जगन्मय! ।
देव! ऐश्वर्यवीर्यात्मन्! प्रद्युम्न! जगतां पते! ॥ ६५
स्थित्युत्पत्तिलयत्राणहेतवे शक्तितेजसे ।
जयानिरुद्ध भगवन्! महापुरुषपूर्वज! ॥ ६६
जितं ते पुण्डरीकाक्ष! नमस्ते विश्वभावन! ।
नमस्तेऽस्तु हृषीकेश! महापुरुषपूर्वज! ॥ ६७
श्रीनिवास! जगन्नाथ! नारायण! दयानिधे! ।
कृतार्थोऽहं कृतार्थोऽहं कृतार्थाः सर्वजन्तवः ॥ ६८
प्रसीद भगवन् विष्णो! प्रसीद पुरुषोत्तम! ।
प्रसीद पुण्डरीकाक्ष! प्रसादादात्मसात्कुरु ॥ " ६९
इति स्तुवन्तमागत्य महर्षिं फुल्ललोचनम् ।
आनन्दनिर्भरापूर्णमानसं श्रीशुकं मुनिम् ॥ ७०
समीक्ष्य सुप्रसन्नं तं प्रसादप्रणयान्वितः ।
दिव्यैः परिजनैः सार्धं श्रीनिवासः तिरोदधे ॥ ७१
मुनिः पुनः प्रणम्यात्र दण्डवच्च मुहुर्मुहुः ।
परमैकान्तिभिः योगिवर्यैः आर्यैः सहापरैः ॥ ७२
आर्चावतारविभवपरव्यूहान्तरादिकान् ।
आविर्भावान् स्मरन् विष्णोः ययौ मेरुगिरिं प्रति ॥ ७३

इति श्रीपाद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवलदेवदर्शनसंवादे शुकमुनिकृतशुकपुराष्टोत्तरशतविप्रगृहनिर्माणादिवर्णनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ।

अथ अष्टाविंशोऽध्यायः

श्रीवराहाविर्भाववृत्तान्तः

देवलः—

सिंहसानुमतः कुक्षौ स्वामिपुष्करिणीतटे ।
श्वेतस्य पोत्रिपोतस्य प्रादुर्भावः कथं विभो ! ॥ १

देवदर्शनः—

चराचरगुरोरस्य चारित्रं चारुपोत्रिणः ।
शृणु विद्वन् ! विशेषेण व्याचक्षेऽहं विचक्षण ! ॥ २

असुरोपद्रवमसहमानाया धरायाः पातालगमनम्

पुरा धर्मच्छिदो दृप्ता दैत्याः स्वेच्छाविहारिणः ।
छायां स्वकीयामपि च हन्तुकामा मदोद्धताः ॥ ३
मुनिभिः गौतमाद्यैः ये शप्ता भूमिं गता इति ।
तेऽभिजाते कुले जाता राज्ञामाज्ञाविलङ्घिनः ॥ ४
पापिष्ठा ह्यसुरश्रेष्ठा नृपश्रेष्ठवपुर्धराः ।
नक्तन्दिवं हि बाधन्ते त्रिलोकीधूमकेतवः ॥ ५
क्षोभं महीक्षितामेवं दुर्दर्पबलशालिनाम् ।
सर्वंसहाऽसहमाना निममज्ज रसातले ॥ ६

पातालगतभूम्युद्धरणोद्युक्तवराहवर्णनम्

भूतधात्र्यां निमग्नायां अधोभुवनसद्मनि ।
संरक्षकः सर्वसाक्षी करुणावान् अधोक्षजः ॥ ७

समुद्धर्तुमनास्तूर्णं पातलनिलयां भुवम् ।
महावराहो भगवान् बभूव परमः पुमान् ॥ ८
यत्किरीटस्थरत्नानि सत्यलोकनिवासिनः ।
अकाण्डोदितमार्तण्डप्रचण्डामलमण्डलम् ॥ ९
पञ्चोपनिषदात्मनः सिद्धा मुक्ताश्च मेनिरे ।
यस्य श्रोत्रैकदेशस्थं स्वपदं शब्दमात्मकम् ॥ १०
तेजांसि निममज्जुश्च नेत्रयोः विवरान्तरे ।
नासाग्रे च समायुक्तो मातरिश्वा बभूव ह ॥ ११
बभूव पारावारोदो पादपङ्कजपङ्कदः ।
खुरोदरे कणकणाः सुराद्रिश्च कुलाद्रयः ॥ १२
दशोत्तरैरावरणैः लोकालोकाचलः स्थितः ।
बभूव बाह्यावयवभावनाशेषवेषभाक् ॥ १३
पोत्रिपादैकरोमान्तर्विवरस्थां वसुन्धराम् ।
सपत्नीं पद्मवासिन्याः सर्वभूतनिवासिनीम् ॥ १४
मुस्ताभिः पूर्णपङ्काङ्कां मार्गमाणो बभूव ह ।
तां दृष्ट्वा वेपमानाङ्गीं लज्जालोलविलोचनाम् ॥ १५
पोत्रिरोमान्तरासीनां पावनीं परमेश्वरीम् ।
वैकुण्ठोऽकुण्ठितोदन्तः कण्ठमूलमधोक्षजः ॥ १६
रहस्यस्याः समाघ्राय वराहवपुरात्मभूः ।

पातलगतधरणीवराहयोर्नर्मव्यापारादिः

गाढाङ्कपालीकवलीभूतगूढाङ्गपालिकाम् ॥ १७
सत्यसन्धो हि मुमुदे नवोढां च वधूमिव ।
शरत्प्रत्यग्रपङ्केजाभिनवाभोगलीलया ॥ १८

स्नेहकामनया दृष्ट्या अभिवीक्ष्य विगतज्वरः ।
तां बभाषे सुरसया सुधाकल्लोललीलया ॥ १९
नर्मभावनया वाचा श्रीमान्नलिनलोचनः ।
'वसुधे देवि! भद्रं ते भद्रे भद्राणि पश्यसि ॥ २०
स्थापयाखिलभूतानि स्वस्था स्वस्थानमास्थिता !'
एवं वराहवपुषा पुंसा भूमिः सुभाषिता ॥ २१
स्नेहसागरपूर्णेन व्रीडालोलविलोकिना ।
नेत्राञ्चलेन स्वपतिं वीक्ष्य कोलाननं विभुम् ॥ २२
स्नेहसन्दर्भगर्भेण माधुरीमहितात्मना ।
त्रिस्थानस्थेन वचसा धर्मश्रवणतत्परा ॥ २३
बभाषे पुरुषश्रेष्ठं पोत्रिवक्त्रं पुरातनम् ।

वराहं प्रति धरण्युक्तिः

"भगवन्! देवदेवेश! दैत्यामित्र! दयानिधे! ॥ २४
दैत्यदानवदुर्धर्ष! भारात् मग्नां रसातले ।
रक्ष मां पक्षिराड्वाह! सर्वभारक्षमाक्षमाम् ॥ २५
आधारशक्तये तुभ्यं अनन्तशिरसे नमः ।
अव्याजसुहृदे भूयो नमोऽनन्तविभूतये ॥" २६
एवं वसुधया देव्या वेपमानाखिलाङ्गया ।
विज्ञापितो विश्वरक्षादीक्षितः प्रत्युवाच ताम् ॥ २७
"साधु देवि त्वया पृष्टं शृणु वक्ष्ये वसुन्धरे! ।
सर्वंसहा विश्रुता त्वं तथ्यनामा भव प्रिये! ॥" २८

धरण्या साकं पातालाद्वराहस्य शेषाचलागमनम्

वराहरूपी भगवान् एवमुक्त्वा वसुन्धराम् ।
देवीमशिक्षयद्धर्मं स्वभारभरणक्षमम् ॥ २९

शिक्षिता वसुधा देवी तेन शुद्धमना धरा ।
बभूव महिता तेन स्वभारभरणक्षमा ॥ ३०
तदाप्रभृति देवेशो वराहवपु र्जितः ।
पाताल्लोकात् लोकेऽस्मिन् कौतूहलसमाकुलः ॥ ३१
स्वामिपुष्करणीकूले पश्चिमेऽस्मिन् धरातले ।
वल्मीकबिल्मासाद्य तद्द्वारा विजिहीर्षया ॥ ३२
गमनागमनं कुर्वन् तदधो भुवनं प्रति ।
भूत्वा श्वेतः पोत्रिपोतः सञ्चरन् आत्मनायकः ॥ ३३
दिव्यैर्गणैः सेव्यमानः कदाचित् अनपायिभिः ।
भूषणैः पारिवर्हैः स्वैः आयुधैः चेतनात्मभिः ॥ ३४
अव्याजमितोऽत्र पोत्री वर्तते दिव्यगात्रभृत् ।
ह्लादयन् आत्मनः सर्वान् ज्ञानानन्दमयान् सुरान् ॥ ३५
परावराणां भूतानां अन्तर्यामिणि शार्ङ्गिणि ।
एवं हि वर्तमानेऽत्र पवित्रे चित्रपोत्रिणि ॥ ३६
कदाचित् स्वाश्रमे पुण्ये दुर्वासाः कोपनो मुनिः ।
क्रीडन्तौ काममोहेन दृष्ट्वा किन्नरदम्पती ॥ ३७
शशाप निर्झरे पुण्ये सिंहनाम्नि महीधरे ।
'कैरातं मिथुनं स्यातं वन्याहारौ युवामिति ॥ " ३८

दुर्वाससः शापात् किन्नरदम्पत्योः कैरातरूपप्राप्तिः

ततः किन्नरदम्पत्योः निर्विण्णमनसोः सतोः ।
शापमोचनमाचख्यौ कृपया स च तापसः ॥ ३९
" तत्र स्वामिसरस्तीरे सञ्चरन् श्वेतसूकरः ।
शापान्मदीर्ष्याविहितान् मोचयिष्यति तौ युवाम् ॥ " ४०

तथेति दीनमनसौ उक्त्वा किन्नरदम्पती ।
तूर्णं तं देशमागत्य जज्ञाते व्याधदम्पती ॥ ४१

कैरातदम्पत्योः शेषाचले पुत्रप्राप्तिप्रियङ्गुकृषीकरणादीनि

शाकमूलफलाहारैः दुष्टसत्त्वनिबर्हणौ ।
आसाते सुचिरं कालं अस्मिन् सिंहशिलोच्चये ॥ ४२
ऋक्षशार्दूलशरभसिंहेभव्यालदुर्गमे ।
अरण्येऽगम्यपुण्यौघे भीषणे रोमहर्षणे ॥ ४३
वसत् किरातमिथुनं पुष्पासवमदोद्धतम् ।
असूत पुत्रं चित्राङ्गं चिरकालसमीप्सितम् ॥ ४४
प्रसूतं तं समीक्ष्याथ सुकुमारं सुतं तदा ।
शबरः शबरी चैतौ आस्तां सम्पूर्णमानसौ ॥ ४५
स्तन्यैः वन्यरसैरन्यैः तमापञ्चषवर्षकम् ।
ताववर्धयतां पुत्रं चिलावयवमर्भकम् ॥ ४६
सिंहहस्तनखत्रोटीनिशातशतधारतः ।
विभिन्नमत्तमातङ्गकुम्भोद्भिन्नोरुमौक्तिकैः ॥ ४७
दण्डशेखरवासोभिः बर्हैः बर्हिपतत्रिणाम् ।
त्रिमदोद्रिक्तमातङ्गमदपङ्कद्रवैरपि ॥ ४८
श्रेयसः सरसां स्वामिसरसः श्वेतमृत्स्नया ।
अलञ्चक्रतुरन्योन्यं पितरौ सुतरां सुतम् ॥ ४९
कदाचित् पर्यटंस्तत्र विपिने स वनेचरः ।
कस्यचिद्वटवृक्षस्य समीक्ष्य स्कन्धकोटरे ॥ ५०
पक्वं कार्तस्वरनिभं प्रियङ्गु प्रियदर्शनम् ।
गृहीत्वा शबरः सर्वं गृहिण्यै तत् समर्पयत् ॥ ५१

साऽपि प्रैयङ्गवं धान्यं उच्छोप्य च समाचिनोत् ।
ततः सस्यं चक्रतुश्च प्रैयङ्गवमतन्द्रितौ ॥ ५२
वृत्तिभिः गोपयन्तौ तौ शुश्रूषाभिः समन्ततः ।
आपक्वफलमाकाङ्क्षन् मिथुनं तद्बभूव ह ॥ ५३
गोपनार्थं हि तस्यैव पुत्रं प्रेषितवान् स्वयम् ।
तुष्टो बभूव च क्षेत्रं वीक्ष्य पक्वफलोद्धतम् ॥ ५४

इति श्रीपद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवलदेवदर्शनसंवादे श्रीवराहाविर्भाववृत्तान्तवर्णनं नाम अष्टाविंशोऽध्यायः ।

अथ एकोनत्रिंशोऽध्यायः

प्रियङ्गुगोप्तृकिरातसमीपं प्रति वराहागमनम्

देवदर्शनः—

प्रियङ्गावभितो गुप्ते वाभ्राभिः वृत्तिभिस्ततः ।
तप्तचामीकराभोरुपक्वधान्यभरानते ॥ १
शबरस्तं समीक्ष्याथ मध्ये कृत्वा तु मञ्चिकाम् ।
तद्रक्षणार्थं तत्रैव अतिष्ठन्नक्तन्दिवं स्वयम् ॥ २
कदाचित् भगवान् श्वेतः पोत्रिपोतो बुभुक्षया ।
वल्मीकरन्ध्रात् निर्गत्य क्षेत्रमध्यं विवेश ह ॥ ३
तं दृष्ट्वा बहुशः सोऽपि शबरो विस्मयं ययौ ।
ततस्तन्मण्डलेशाय राज्ञे विज्ञापितुं द्रुतम् ॥ ४
राजधानीं प्रविश्यास्याऽऽवेदयच्चक्रवर्तिनः ।
तच्छ्रुत्वा सार्वभौमस्तु राजा कौतूहलान्वितः ॥ ५

श्रीवाराहदर्शनार्थं शेषाचलं प्रति नृपागमनम्

मृगयावेषभृन् भूत्वा पदातिः उपनिष्क्रमन् ।
एकाकी तेन सार्द्धं हि जगाम जगतां हितः ॥ ६
स्वामिपुष्करिणीं पुण्यां विगाह्य विगतक्लमः ।
दण्डवत्तां प्रणम्याथ व्याधवाक्यविचिन्तताम् ॥ ७
मनसाऽऽलोचयन् सम्यक् सन्त्यक्तान्यपराक्रमः ।
प्रियङ्गोः क्षेत्रमासाद्य प्रियङ्गुप्रियदर्शनः ॥ ८
चतुस्तम्भसमायुक्तां चतुरश्रां समुच्छ्रिताम् ।
मृदुपल्लवसंस्तीर्णां उपास्तीर्णमृदुत्वचम् ॥ ९
आदाय सशरं चापं तुङ्गशृङ्गविनिर्मिताम् ।
मञ्चिकामारुरोहैतां तेन सार्धं नराधिपः ॥ १०
शबरः सार्वभौमश्च जाग्रतौ निश्यतिष्ठताम् ।
वल्मीकविवराच्चित्रसूकरो निर्जगाम ह ॥ ११

नृपस्य वल्मीकविवरागतवराहदर्शनम्

वृतिं विलङ्घ्य वाधाभिः पाशैरप्यतिदुर्गमाम् ।
क्षेत्रमध्यञ्च धावन्तं सूकरं सुभगाङ्गकम् ॥ १२
आत्ताभिलाषमाहारे दंष्ट्रादीधितिसञ्चयैः ।
ध्वान्तं शकलयन्तञ्च भास्वद्दिव्याङ्गसङ्गतैः ॥ १३
राजा तं वीक्ष्य सहसा विस्मयं परमं गतः ।
सज्ये धनुषि सन्धाय सायकं साधुविक्रमः ॥ १४
तूर्णमाकर्णमाकृष्य चलल्लक्ष्यप्रवेधिनम् ।
ग्रहीतुकामो नृपतिः तेन सार्धं तमन्वगात् ॥ १५

सूकरो वीक्ष्य धावन्तं चापहस्तं महीपतिम् ।
झटिति क्षणमात्रेण वल्मीकविवरं ययौ ॥ १६
व्यर्थप्रतिज्ञो नृपतिः प्राज्ञः प्रख्यातविक्रमः ।
वल्मीकमूलमागत्य द्रष्टुं सूकरमत्वरः ॥ १७
शिश्ये च दर्भशय्यायां स्वप्नं काङ्क्षन् क्षितीश्वरः ।
प्रबुद्धः प्राकृतः प्रातः अदृष्ट्वा स्वप्नदर्शनम् ॥ १८
किंकर्तव्यत्वशून्यात्मा चिन्तयन् कायशोधनम् ।
महदाश्चर्यमाहर्तुं स्नात्वा स्वामिसरोजले ॥ १९
तपोवेषं समास्थाय ध्यायन् सूकरमीश्वरम् ।
कर्तुं प्रववृते वीरः ततः प्रायोपवेशनम् ॥ २०
निर्द्वन्द्वोऽवन्ध्यनिष्ठश्च निष्ठावान् अस्य दर्शने ।
एवं हि वर्तमानेऽस्मिन् नृपतौ नियतात्मनि ॥ २१
शबरेण शबर्या च परिष्कृतसपर्यके ।
वृत्तं विष्णुपदे वाक्यं विशुद्धममृतोपमम् ॥ २२

नृपं प्रत्यशरीर्युक्तिः

'द्रष्टुकामो यदि भवान् साधुवृत्त ! महीपते ! ।
तपसाऽलं सगर्वेण सूकरार्भकदर्शने ॥ २३
यतस्व वृत्तं तच्चर्तुं यद्वक्ष्यामि च सुव्रत ।
सवत्साऽसितगोक्षीरधाराभिः अभिषेचय ॥ २४
अच्छिन्नसन्तताभिश्च वल्मीकस्थं वराहकम् ।
एवं सिक्तः स भगवान् पोत्रिवक्त्रः पुरातनः ॥ २५
प्रादुर्भविष्यति ततो वल्मीकविवरात् विभुः ।'
एवमुक्त्वा तु वाक्यं तत् पुनर्नोवाच किञ्चन ॥ २६

नृपतिः तं निशम्याऽऽशु विस्मयो विस्मयं गतः ।
तं प्रयत्नं प्रववृते प्रयत्नोऽप्राकृतात्मनः ॥ २७

अस्य नारायणगिरेः लक्ष्मीनारायणेशितुः ।
वसतेर्दक्षिणे भागे द्वियोजननियोजिते ॥ २८

तीरे स्वर्णमुखर्याश्च दक्षिणे दक्षिणक्रमे ।
प्राग्भागे गण्डशैलस्य सर्वोपकरणान्विते ॥ २९

ग्रामे सङ्ग्रामविजयी समाहितमनास्ततः ।
संचिन्त्य सर्वान् संभारान् तस्मादाहृत्य सत्वरः ॥ ३०

तं वराहञ्च वल्मीकमभिषेक्तुमना मनाक् ।
विशुद्धवासा निष्णातो वैष्णवः पूर्णमानसः ॥ ३१

निष्णातः तत्सपर्यायां बभूव वसुधाधिपः ।
सावधानः सहामात्यः सापत्यः शबरान्वितः ॥ ३२

अतन्द्रितः साधु सान्द्रं अशरीरिवचः स्मरन् ।
गोक्षीरैः हेमकुम्भस्थैः वल्मीकविवरोदरम् ॥ ३३

अनुस्यूताच्छिन्नधारैः अभिषेक्तुं प्रचक्रमे ।

क्षीराभिषेकाद्वराहस्य वल्मीकादाविर्भावः

क्रियमाणेऽभिषेके तु वल्मीकविवरान्तरात् ॥ ३४

आविर्बभूव भगवान् वराहवपुरीश्वरः ।
कोटीरकोटिविलसन्मणिमण्डलमण्डितः ॥ ३५

अमृतांशुकलाकल्पदंष्ट्रादन्तुरपोत्रकः ।
ललाटपट्टघटितवेणुपत्रोर्ध्वपुण्ड्रकः ॥ ३६

कम्बुबिम्बसदृक्कण्ठो मांसलस्कन्धमण्डलः ।
सुपारिजातविटपविडम्बितचतुर्भुजः ॥ ३७

शङ्खचक्रधरो वाम ऊरुपीठे स्थितां महीम् ।
देवीं त्रपागोपिताङ्गीं लोलाविलविलोचनाम् ॥ ३८
सर्वात्मसम्भृतदयाकायिनीं हर्षदायिनीम् ।
गाढंगाढं समालिङ्गन् अस्या अङ्गं पदद्वयम् ॥ ३९
गृह्णानः सान्द्रहर्षेणा लोकयन् वक्त्रपङ्कजम् ।
विशालवक्षाः श्रीवत्सकौस्तुभाभ्याञ्च लाञ्छितः ॥ ४०
यज्ञोपवीतोत्तरीयदृढबन्धनबन्धुरः ।
हारकेयूरकटकरम्यहीराङ्गुलीयभृत् ॥ ४१
समभ्युत्थितवामाङ्घ्रिशिञ्जन्मञ्जीरहंसकः ।
नवरत्नान्तरप्रोतमुक्ताहारभुजान्तरः ॥ ४२
अप्रमेयैरभिनवैः आकल्पैः आत्महारिभिः ।
तपनीयैश्चित्रवस्त्रैः चित्रैश्चीनांशुकैरपि ॥ ४३
मालाभिरमलामोदमालाभिः मधुसूतिभिः ।
अध्यात्मगर्भसन्दर्भैः अपारैश्च परिष्कृतः ॥ ४४
आजानु चाविर्भवति पुरुषे सूकरात्मनि ।
विच्छिन्ना क्षीरधाराऽभूत् धाराला तु प्रमादतः ॥ ४५
तावान् प्रत्यक्षदृष्टः स तदधो न ह्यदृश्यत ।
पश्चादनेकविधया राजाऽपि द्रष्टुमक्षमः ॥ ४६
प्रयत्नादप्रतीकारोऽतिष्ठत् तूष्णीं सतृष्णधीः ।
शुष्कजिह्वाकण्ठसृक्किण्योष्ठः सोष्णं विनिश्वसन् ॥ ४७
विदीर्णमानसो मानी विकिर्णाङ्गो विघूर्णितः ।
एवं वृत्ते राज्ञि तदा भगवान् भूतभावनः ॥ ४८
वराहरूपविभवः पुराणपुरुषोत्तमः ।
उवाच वचनं श्रीमान् करुणापरिणामभूः ॥ ४९

राजानं प्रति भगवदुक्तिः

राजन्! अलमलं व्यर्थप्रयत्नेनातिभूयसा ।
एतावांस्तव दृश्योऽहं तदर्थो न नृपाधिप! ॥ ५०
एतद्रूपं प्रतिष्ठाप्य शुद्धया शिलया नृप! ।
तस्मै देह्यखिलान् भोगान् पूर्णो भूत्वा सुपुष्कलान् ॥ ५१
अप्राकृताङ्गो विरजाः सात्त्विकोऽयमिति स्मरन् ।
वैखानसैर्महर्षिभिः अर्चय त्वं नराधिप! ॥ ५२
पश्चान्मामाप्नुयाः गच्छ साधु शाधि वसुन्धराम् ।'
एवमुक्त्वा कोलवपुः राज्ञोऽभूत् कालयापनाम् ॥ ५३

श्रीवराहकृतकिन्नरमिथुनस्य किरातत्वनिर्मुक्तिः

किरातवपुषौ वीक्ष्य विष्णुः किन्नरदम्पती ।
मुनिशापान्मोचयित्वा ददौ ताभ्यां स्वकं पदम् ॥ ५४

नृपस्य श्रीवराहप्रतिष्ठापूर्वकं स्वपुरगमनम्

ततश्चान्तर्दधे देवो वराहवपुरत्र वै ।
ततः पूर्णमना राजा दिव्यं त्वष्टारमाह्वयत् ॥ ५५
देवं निर्मापयामास मनसा विश्वकर्मणा ।
भूवराहशिशुं पूर्णं राजानं नाकवासिनाम् ॥ ५६
वाराहवपुषं शौरिं दण्डवत्प्रणिपत्य च ।
शिरस्यञ्जलिमाबध्नन् स्मरन्नाश्चर्यमीदृशम् ॥ ५७
जितेन्द्रियो जितक्रोधो जितप्रकृतिसंस्तरः ।
जितामित्रो जिताशेषो राजर्षिः स्वां पुरीं ययौ ॥ ५८

तदा प्रभृति देवेशो वराहवपुरात्मभूः ।
अनन्ताचलशृङ्गेऽन्तर्निक्षिप्ताङ्घ्रिसरोरुहः ॥ ५९

देव्या वसुधया सार्धं स्वामिपुष्करिणीतटे ।
सुखमास्ते सुरेशानः सुखी रहसि सुन्दरः ॥ ६०

श्रीनिवासस्य स्वामितीर्थदक्षिणनीरवासवर्णनम्

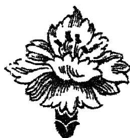
श्रीनिवासोऽपि शेषाद्रौ ततः स्वामिसरस्तटे ।
निवसन्नात्मनः कुर्वन् अर्वाचीनान् सुखात्मनः ॥ ६१

सच्चिदानन्दसन्दोहो वृद्धिक्षयविवर्जितः ।
कारुण्यपुण्यपदवीकमलाकामुकः कविः ॥ ६२

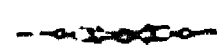
अभूमिरापदां भूमिः सम्पदां संविदुद्गमः ।
समस्तसामसङ्गीतसच्चरित्रः पवित्रहृत् ॥ ६३

पुराणपुरुषो धाता पुरुषः तमसः परः ।
वैकुण्ठपूर्ववसतिं त्यक्त्वेदानीं हि तिष्ठति ॥ ६४

इति श्रीपाद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवलदेवदर्शनसंवादे प्रियङ्गुगोप्तृकिरातसमीपं प्रति वराहागमन - श्रीवराहाविर्भावादिवर्णनं नामैकोनत्रिंशोऽध्यायः ।

अथ त्रिंशोऽध्यायः

श्रीनृसिंहाचलस्थनीलकण्ठतपःक्षेत्रवर्णनम्

देवलः —

'सञ्चस्करे सपर्यां क नीलकण्ठो महेश्वरः ।
वैकुण्ठस्यामुत्र गोत्रे नरकण्ठीरवाकृतेः ? ॥' १

देवदर्शनः—

'शृणु विप्र! समाचक्षे पुरारातेः पुराविदः ।
चरितं चरितार्थानां योगिनां भोगसाधनम् ॥ २
अभीष्टफलदं रम्यं चतुर्वर्गफलप्रदम् ।
नरकेसरिणो विष्णोः परब्रह्मस्वरूपिणः ॥ ३
प्रसादप्रसवप्राप्तिहेतुबन्धनिबन्धने ।
इत उत्तरभागे तु त्रिंशद्योजनसम्मिते ॥ ४
प्रदेशे भीषणे रोमहर्षणे भूतभीषणे ।
कश्चित् क्षितिधरः कुक्षिकक्षक्षितिरुहोऽक्षयः ॥ ५
त्र्यक्षाश्रमः पक्षियूथवासप्लक्षाक्षकोटरः ।
विशङ्कटतटारूढवृक्षगुल्मगुहा तमाः ॥ ६
शृङ्गक्रोडगुहावासवैखानसवनेचरः ।
तुङ्गशृङ्गदरीनिर्यदोघनिर्मलनिर्झरः ॥ ७
निर्झरापातपर्यन्तस्निग्धानोकहवाटिकः ।
तप्तहाटकसङ्काशगैरिकाकीर्णकन्दरः ॥ ८
भानूपलमुखोत्कीर्णचित्रभानुशिखाशतः ।
चन्द्रप्रभाभिन्नमुखचन्द्रकान्तसुधाद्रवः ॥ ९

कण्ठीरवनखत्रुट्यत्कुञ्जरीकुम्भमौक्तिकः ।
गलितैः मौक्तिकैः विष्वक् आकीर्णप्रस्थदुःस्थलः ॥ १०
माणिक्यधामन्यग्भूतरविमण्डलचण्डरुक् ।
नानाविधमणिव्रातमयूखोद्योतवस्थलः ॥ ११
विद्रुमव्रततिव्रातसंवृतान्तरकंदरः ।
विकीर्णपद्मपाषाणपाटलस्थलकुट्टिमः ॥ १२
शृङ्गकोटीरसङ्गीतसंविवाद्यप्सरोगणः ।
लताकुसुमसंक्लृप्तलीलालयनिवासिभिः ॥ १३
मिथुनैः किन्नराणां हि तालश्रुतिविकल्पनैः ।
दिव्याविर्भावचरितं सङ्गायद्भिरितस्ततः ॥ १४
अधिष्ठितभृगुप्रान्तः प्रस्थगुञ्जाभिरञ्जितः ।
गन्धर्वैः गर्वविभवैः गीतवाद्यविशारदैः ॥ १५
मन्द्रमध्योच्चमहितैः महितानेककन्दरः ।
मार्तण्डमण्डलक्षिप्तस्फुरन्नयनमण्डलैः ॥ १६
पुण्डरीकसुहृच्चण्डमयूखीमण्डलादिभिः ।
तापसैः चण्डतेजोभिः मण्डितोच्छृङ्गकन्दरः ॥ १७
क्वचिड्डमरुकोद्घूर्णत्करैरुग्रोर्ध्वकेशकैः ।
विघूर्णमाननयनैः मदस्खलितकायकैः ॥ १८
भैरवैः भैरवीभिश्च निबिडाडम्बरैर्युतः ।
देवानां पूर्वदेवानां सिद्धानां योगिनामपि ॥ १९
भूतानां योगिनीनाञ्च मातॄणां यक्षरक्षसाम् ।
अन्येषां देवयोनीनां आवासोपत्यकाश्रयः ॥ २०
ध्यायद्भिश्च परं ब्रह्म क्वचित् योगासनस्थितैः ।
योगिवर्यैः आर्यभावैः योगाभ्यासविचक्षणैः ॥ २१

एकायनैः एकभावैः आलक्षितगुहाक्षयः ।
कृष्णसारपुरोयायिहरिणीकुलसङ्कुलः ॥ २२

परस्परपरित्यक्तवैरैः भीमैः मृगैः वृतः ।
अप्रमेयप्रभावो यः प्रसिद्धः पर्वतोत्तमः ॥ २३

तस्य पर्वतवर्यस्य पुण्यारण्यसमीपतः ।
प्रत्यग्रपल्लवैः कीर्णसुविल्ववनवाटिकैः ॥ २४

प्लक्षैः रुद्राक्षवृक्षैश्च श्लक्ष्णैः सुश्लक्ष्णपर्णकैः ।
अभ्रंलिहोर्ध्वशाखाग्रैः अज्ञातज्ञातसंज्ञिकैः ॥ २५

यज्ञशाखिभिराकीर्णं सङ्कीर्णं यज्ञवाटकैः ।
अनोकहैः अविरलैः सरलैः सर्वतो वृतम् ॥ २६

समाश्रितार्तिहरणसानुच्छायं समन्ततः ।
अहिर्बुध्न्यतपःक्षेत्रं क्षेत्रक्षेत्रज्ञबन्धहृत् ॥ २७

नरकण्ठीरवस्थानं कण्ठीरवरवोद्धतम् ।
भैरवाभैरवाश्चर्यं भूरिभीषणभीषणम् ॥ २८

नीलकण्ठाश्रमस्थपुण्यपुष्करिणीवर्णनम्

पवित्रमत्र विपिने वैडूर्यविमलोदका ।
काञ्चनाम्बुजकल्हारकमलेन्दीवरोत्कटा ॥ २९

प्लवमानप्लवा मीनमकरग्राहमण्डिता ।
मरालमल्लमहिता कारण्डवकुलाकुला ॥ ३०

तारातरलकल्लोलमालालोलान्तरालका ।
उत्फुल्लकैरवा फुल्लपुण्डरीकपुरस्कृता ॥ ३१

मकरन्दरसास्वादमाद्यद्भृङ्गवयोगणा ।
त्रिमदोन्मत्तमातङ्गमदवार्याविलाऽमला ॥ ३२

देवर्षिभिः तपस्यद्भिः राजर्ष्योघैः महात्मभिः ।
उपान्तपर्यन्तभुवि निवसद्भिः समन्ततः ॥ ३३
तपोविमलविश्वाङ्गैः विशङ्कटतटोत्कटा ।
मन्त्रं षण्णवर्तीभेदं जपद्भिर्नारसिंहकम् ॥ ३४
निष्कलं सकलं मिश्रमाश्रितावनविश्रुतम् ।
श्रीवत्साङ्कं नारसिंहगर्भागर्भकमद्भुतम् ॥ ३५
ज्ञानानन्दमयं ज्ञानगम्यं वैराग्यभोग्यकम् ।
ध्यायद्भिस्तत् परं ब्रह्म अतीन्द्रियं विजितेन्द्रियैः ॥ ३६
ब्रह्मर्षिभिः सेव्यमाना ब्रह्मभूयंगतैः सदा ।
पुरुजिच्चरणस्पर्शपूता पुरुषपावनी ॥ ३७
पुराणपुण्यभवनं पुरुषोत्तमपूर्तिदा ।
पूर्वसेवापुरस्कारिपुंमण्डलपुरस्कृता ॥ ३८
पुण्यपुष्करिणी स्वामिपुष्करिण्यात्मभूमिका ।
दर्शनात् स्पर्शनात् पानात् सर्वेषां सर्वकामदा ॥ ३९

अश्मन्यग्रोधमूलस्थनीलकण्ठाश्रमवर्णनम्

तस्यास्तीरे महान् अश्मन्यग्रोधो गिरिकन्दरे ।
शाखाशतैः परिच्छन्नदशाशाचक्रवालकैः ॥ ४०
संवर्धितान्धतमसा स्वान्तध्वान्तमलापहः ।
तापत्रयार्तमनसां जन्तूनां आर्तिहारकः ॥ ४१
कल्पवृक्षप्रतिनिधिः निधिः निगमवर्चसाम् ।
नराणामाश्रितवतां महापातकनाशनः ॥ ४२
तस्योपलवटाख्यस्य मूले शूलिन आश्रमम् ।
हरिणैः हरिणीभिश्च नारसिंहविवर्धितैः ॥ ४३

अथ एकत्रिंशोऽध्यायः

नीलकण्ठकृतनृसिंहाराधनविधिः

देवदर्शनः—

श्रीकण्ठः शङ्करः शान्तो नरकण्ठीरवं महः ।
वैकुण्ठं वैजयन्त्याढ्यमकुण्ठितमनाः स्मरन् ॥ १

सर्वलोकहिताकाङ्क्षी स्थाणुः स्वस्थात्ममानसः ।
अस्मिन् न्यग्रोधमूलस्य मूले वैयाघ्रचर्मणि ॥ २

अगर्भसाग्रदर्भाग्र्यसन्दर्भाक्षतनिर्मिते ।
पद्मासने समासीनः संयमी समदर्शनः ॥ ३

कारुण्यार्णवकल्लोलल्लोलल्लोलकुलेक्षया ।
वीक्षणया वीक्षयन् विष्वक् त्रिलोकीं त्रिपदाङ्किताम् ॥ ४

तरुणादित्यकिरणसहोदरजटासटः ।
नीलकण्ठः पशुपतिः श्रीकण्ठः परमेश्वरः ॥ ५

कपर्दजूटकलितकमलारिकलालयः ।
विलयोदन्तवीरश्रीः इन्द्वर्काग्नित्रिलोचनः ॥ ६

जटाटवीलसद्गङ्गाशिरोमालाभिमण्डनः ।
अष्टमूर्तिरनन्तात्मा विशिष्टविभवेष्टभूः ॥ ७

शरन्निर्मलपूर्णेन्दुमण्डलाननमण्डलः ।
उद्यत्संवर्तमार्ताण्डचण्डरुच्यङ्गमण्डनः ॥ ८

पवित्रिताङ्गोऽहिर्बुध्न्यः चिकीर्षन् विश्वरक्षणम् ।
दक्षिणामूर्तिरव्यग्रः समग्रद्रव्यसाधनः ॥ ९

शत्रुविध्वंसकं ब्रह्म नृकेसरिकिशोरकम् ।
निष्कलं सकलीकृत्य नित्याभ्यर्चनकामुकः ॥ १०

कारुण्यपुण्यपदवीमृड कात्यायनीसखः ।
चराचराणां सर्वेषां अमीषां मित्रमात्मनाम् ॥ ११
आनन्दकन्दमहिमा बभूव भुवनेश्वरः ।

नीलकण्ठप्रतिष्ठित श्रीनृसिंहवर्णनम्

नृसिंहगर्भं सकलं शलुसादकरं परम् ॥ १२
त्रीक्षणीकोणसन्निर्यत्कृष्णवर्त्मशिखाजटम् ।
दंष्ट्राकोटिविटङ्काग्रनिस्सरद्वह्निकीलकम् ॥ १३
ऊरूपरि समुत्तानिपातितहिरण्यकम् ।
नखलुटितदैत्येन्द्रवक्षोविवरगह्वरम् ॥ १४
असुरासृक्कण्ठशिरोलुण्टाकानेकबाहुकम ।
अनेकशस्त्रास्त्रधरानेकबाहुसहस्रकम् ॥ १५
घोराट्टहासनिनदविपाटितवियत्तटम् ।
भवद्भव्यात्मकं ब्रह्म भासकं भक्तवत्सलम् ॥ १६
अतिभूतिप्रदं देवं विभवानन्ददायकम् ।
देवानां पूर्वदेवानां सामान्यमधिदैवतम् ॥ १७
रत्नप्रतानप्रत्युप्तकिरीटमकुटोज्ज्वलम् ।
द्युमणिप्रतिकाशाभ्यां कुण्डलाभ्यां विराजितम् ॥ १८
नवरत्नान्तरप्रोतमौक्तिकत्रिसरान्वितम् ।
पञ्चसप्तसरीभिश्च मण्डितोरुभुजान्तरम् ॥ १९
स्फुरत्कटककेयूरकङ्कणाङ्गुलिभूषणम् ।
उत्तरीयब्रह्मसूत्रोदरबन्धनबन्धुरम् ॥ २०
घण्टानिनादलुण्टाकघण्टिकादामनादकम् ।
प्रपदप्रस्फुरद्रोचिर्मणिमञ्जीरहंसकम् ॥ २१

छिन्नवीरत्नसमायुक्तकिङ्किणीपादशोभितम् ।
प्रत्यग्रोत्फुल्लरक्ताब्जप्रतिमाङ्घ्रिकरस्थलम् ॥ २२
विचित्ररत्नखचितपीतकौशेयवाससम् ।
सर्वर्तुकामोदयुक्तप्रसूनस्रगलङ्कृतम् ॥ २३
दिव्यसद्गन्धसन्दर्भगर्भारुणविलेपनम् ।
अनेकचीनांशुकस्रगालेपालङ्कृताङ्गकम् ॥ २४
सेव्यमानं सुरश्रेष्ठपुरुहूतपुरोगमैः ।
वृन्दारकैश्च मन्दारपुष्पाञ्जलिलसत्करैः ॥ २५
समन्ततः सेव्यमानं सनन्दसनकादिभिः ।
सप्ततन्त्रीनादगर्भाथर्वश्रुतिविलासिना ॥ २६
उपवीणयताऽनन्तापदानं भक्तितो मया ।
संस्तूयमानं गन्धर्वैः तुम्बुरुप्रमुखैः मुदा ॥ २७
पक्षीन्द्रविष्वक्सेनाभ्यां गणैस्तु कुमुदादिभिः ।
रहस्सदात्मपर्यन्ते संवृतं परिचारकैः ॥ २८
परिबर्हाभूषणानि हेतिमिङ्गितवेदिनीम् ।
दधतीभिः वैष्णवीभिः शक्तिभिः वृतमन्तिके ॥ २९
रौद्रीभिः शक्तिभिश्चैव ब्राह्मीभिः परितो वृतम् ।
परमात्मानमात्मीयमात्मनामभयप्रदम् ॥ ३०
सेव्यमानं सिद्धसङ्घैः सप्तलोकनिवासिभिः ।
नरसिंहात्मकं ब्रह्म प्रतिष्ठाप्येह भूतले ॥ ३१
सन्निधिं प्रार्थ्य सर्वेषां दृष्टादृष्टफलप्रदम् ।
उपचारैः समभ्यर्च्य संस्कारैः संस्कृतो भवान् ॥ ३२
परावराणां भूतानामीश्वरः स महेश्वरः ।
समतिष्ठत सर्वात्मा कुर्वन् नयनमात्मनि ॥ ३३

धर्मं भागवतं तत्र चरन् भगवतीसखः ।
पुराणे सुखमास्तेऽस्मिन् पुरारिः पुरुषः सदा ॥ ३४

तस्मादयं नीलकण्ठः प्रसिद्धः सर्वतो महान् ।
जन्तूनामपि जीवातुः जङ्गमाजङ्गमात्मनाम् ॥ ३५

श्रीनृसिंहसान्निध्येन नीलकण्ठाश्रमस्याधिक्यवर्णनम्

पुण्यपुष्करिणी सेयं पुण्यापुण्यफलप्रदा ।
पुरुषार्थप्रदा पुंसां पुरारिप्रीतिपूरणी ॥ ३६

नवमेतदहिर्बुध्न्यतपःक्षेत्रं पवित्रभूः ।
पुण्यारण्यं यत्र तप्तं तपः कोटिविधं भवेत् ॥ ३७

असावत्रोपलवटः पटुः पापविनाशने ।
सकृद्दर्शनमात्रेण सर्वाभीष्टफलप्रदः ॥ ३८

नरकण्ठीरवतनोः मन्दिरं त्विन्दिरापतेः ।
श्रीकण्ठार्चनतृप्तस्य वैकुण्ठस्य महात्मनः ॥ ३९

सिंहाहार्यो हरः पापात् कृतशौचस्त्वहोबिले ।
नीलकण्ठाश्रम इति स्थानानि नृहरेः हरेः ॥ ४०

एतेषामपि पञ्चानां स्थानानां स्थानसोवितम् ।
स्थानमेतत् समुद्दिष्टं प्रथितं सुप्रतिष्ठितम् ॥ ४१

नीलकण्ठाश्रमे सिंहमहीधरमहाह्वयम् ।
महिताश्चर्यमाहात्म्यभूमिः भूमिः निरागसाम् ॥ ४२

पाण्डवतीर्थमाहात्म्यम्

किञ्च वक्ष्यामि विप्रर्षे! समाहितमनाः शृणु ।
प्राचीनबर्हिः हरिति श्रीनिवासगिरेः सरित् ॥ ४३

प्रसन्ना प्रस्थतः स्वामिपुष्करिण्यविदूरतः ।
विद्राविणी चावद्यानां निरवद्याऽतिभूमिदा ॥ ४४
मायाविनो महाविष्णोः महामायासमाश्रयाः ।
पुरा ज्ञातिवधं कृत्वा पाण्डवाः चण्डविक्रमाः ॥ ४५
समेत्य यत्र तत्पापनुत्तये दीनमानसाः ।
कालीयव्यालकालेन वासुदेवेन चोदिताः ॥ ४६
सम्पूर्णमानसाश्चक्रुः आप्लवं निरुपप्लवाः ।
मलप्रध्वंसिनीं मायां महिषासुरमर्दिनीम् ॥ ४७
सम्पूज्य संस्तूयतेऽपि श्रीनिवासमधोक्षजम् ।
अतीन्द्रियं समभ्यर्च्य स्वामिपुष्करिणीतटे ॥ ४८
निरेनसः शुद्धधियो ययुः तस्मात् यथागतम् ।
विविज्ञा विमलप्रज्ञा नानाज्ञानविलासिनः ॥ ४९
अमूमुशन्ति सरितं तीर्थं पाण्डवमित्यतः ।
पाश्चात् तस्याः पुष्करिण्या नारायणगिरिः महान् ॥ ५०

नारायणगिरिप्रभाववर्णनम्

यस्य दर्शनमात्रेण मुच्यन्ते जन्तवः स्वतः ।
संवर्तोदितदुर्दर्शसहस्रकिरणप्रभः ॥ ५१
तेजः पुञ्जैरञ्चिताशः कञ्जकिञ्जल्कपिञ्जरः ।
पर्वताधिपतिस्तत्र सुखमास्ते सुरोत्तमः ॥ ५२

इति श्रीपाद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवलदेवदर्शनसंवादे नीलकण्ठाश्रमवर्णनं नीलकण्ठकृतनृसिंहाराधनविध्यादिकवर्णनं नामैकत्रिंशोऽध्यायः

अथ द्वात्रिंशोऽध्यायः

नारायणाद्रिस्थभैरवाख्यक्षेत्रपालकोदन्तः

देवलः —

कुक्षावुक्षक्षितिभृतो दिव्यदेशस्य वैभवम् ।
देवदर्शन ! माऽऽचक्ष्व वैष्णवं वैदिकर्षभ ! ॥ १

देवदर्शनः —

शृणु देवल! मेधाविन् समाहितमना मुने !
कण्ठीरवगिरेर्वृत्तं वैकुण्ठवसतेरिदम् ॥ २

वैकुण्ठादीन् दिव्यलोकान् सन्त्यज्य भगवान् स्वयम् ।
मायावी तत्र रसिकः श्रीनिवासः परः पुमान् ॥ ३

सर्वाऽऽवासः सहस्राक्षः परमात्मा सनातनः ।
इच्छावृत्तप्रपञ्चोऽसौ हृषीकेशश्च केशवः ॥ ४

तं देशं रक्षति सदा भैरवः परिचारकः ।
असितैः सारमेयैश्च प्रमथैः मथितासुरैः ॥ ५

काकोदरालङ्कृताङ्गस्फुरत्खड्गकपालभृत् ।
रवस्फूर्जड्डमरुकत्रिशूलः शूलिभृत्यकः ॥ ६

प्राचीने तस्य देशस्य स्थितोऽञ्जनगिरेस्तटे ।
तरुणादित्यसङ्काशाऽखिलाभीष्टफलप्रदा ॥ ७

गौर्या नारायणाद्रितपःकरणेन दुर्गात्व-शिवार्धशरीरत्वप्राप्तिः

परिभूता पुरा गौरी दक्षयागे पुरारिणा ।
अन्तर्हिताऽभूत् उद्वेगात् कपर्दी च तिरोदधे ॥ ८

आहर्तुकामा वामार्धं तनोस्तस्य हरस्य सा ।
तपस्तप्तुमनास्तूर्णं आजगाम तटीमिमाम् ॥ ९

समाहितमनास्तस्यां सा तेपे दुर्गमं तपः ।
घोरेण तपसा तां तु "दुर्गे" त्यूचुर्महर्षयः ॥ १०

प्रीतः कपर्दी दत्त्वाऽस्यै शरीरार्धं प्रसादतः ।
अर्धनारीवपू रुद्रो ययौ सोऽपि यथागतम् ॥ ११

पुरारिदयिता पुण्यपुरुषार्थफलप्रदा ।
समीपे श्रीनिवासस्य सैषाऽञ्जनगिरेस्तटे ॥ १२

अत्र्यादिपञ्चाशन्महर्षिप्रशंसितस्वामिपुष्करिणीमाहात्म्यम्

स्वामिपुष्करिणी तत्र पुराणी पुण्यपूरणी ।
स्वर्भूपातालवासिन्याः त्रिस्रोतसः प्रसूतिभूः ॥ १३

त्रिविक्रमकृतो विष्णोः सपर्यायै यदात्मजा ।
सुरज्येष्ठेन नियमात् कमण्डलुसमुद्धृता ॥ १४

यस्यास्तीरे च विन्दन्ति चतुर्वर्गान् अभीप्सितान् ।
सुरा नराश्च तिर्यञ्चः प्रपञ्चीकृतकारणाः ॥ १५

माहात्म्यमूचिरे तस्याः परस्परमतीन्द्रियम् ।
आप्लुता विमलप्रज्ञा मुनयो ब्रह्मवादिनः ॥ १६

अत्रिः —

जपं कुर्वन् अपां मध्ये 'तद्विष्णोरि' ति यः सकृत् ।
स्वामिपुष्करणीस्नातो मुच्यते पातकात्स तु ॥ १७

व्यासः —

अवगाह्य जले स्वामिपुष्करिण्याः समाहितः ।
व्यपोह्य भ्रूणहत्याघमश्नुतेऽभीष्टसम्पदम् ॥ १८

वसिष्ठ :—

यः स्नायाद्वारिणि स्वामिपुष्करिण्याः स्मरन् हरिम् ।
सप्तजन्मकृतं पापं सहसा स व्यपोहति ॥ १९

पराशर: —

यः करोत्याप्लवं स्वामिसरसीजलमध्यतः ।
सोऽतीत्य निरयं सर्वं ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ २०

गौतम: —

कीर्तयित्वा जलेऽन्यत्र 'स्वामिपुष्करिणी' ति यः ।
स्नायाद्ध्यायन् श्रीनिवासं मुच्यते सोऽतिपातकात् ॥ २१

भरद्वाज: —

प्रातरुत्थाय ये प्राज्ञाः 'स्वामिपुष्करिणी' ति वै ।
कीर्तयन्त्याहितात्मानः ते यान्ति परमं पदम् ॥ २२

मनु: —

स्वामिपुष्करिणीतीर्थजलं प्रीताः पिबन्ति ये ।
तेऽपि निर्धूतपाप्मानो यान्ति ब्रह्म सनातनम् ॥ २३

यम: —

स्वामिपुष्करिणीकूले नरा नक्तंदिवञ्च ये ।
वसन्त्यभोजनास्तेऽपि लभेरन् परमं पदम् ॥ २४

याज्ञवल्क्य: —

विगाह्य स्वामिसरसो जलं वीतक्लमा जनाः ।
प्रार्थितं प्राप्नुयुः प्राज्ञाः प्रजापतिरुवाच ह ॥ २५

हारीतः —

हरिं स्मरन्तः कुर्वन्ति स्नानं स्वामिसरोजले ।
वीतांहसो वीतनिद्रा विशन्ति विमलं पदम् ॥ २६

अङ्गिरा: —

येऽनुतिष्ठन्त्यनुष्ठानं स्वामिपुष्करिणीजले ।
अनेकजन्मजनितमेषामेनो विनश्यति ॥ २७

उशना :—

उदीरयन्ति ये नित्यं ' स्वामिपुष्करिणी ' ति च ।
दुष्कर्मपङ्कं निर्धूयाऽश्नुवते तेऽपि सत्फलम् ॥ २८

संवर्तः —

ये कीर्तयन्ति सर्वत्र सदा स्वामिसरोवरम् ।
तेऽप्यवद्यं विनिर्धूय निरवद्या भवन्ति वै ॥ २९

अपस्तम्बः —

स्वामिपुष्करिणीतोये स्नानपानादिकर्म ये ।
कुर्वन्ति पापस्तम्भं ते परित्यज्याऽऽप्नुवन्ति सत् ॥ ३०

मरीचिः —

नारायणगिरेः प्रान्ते स्वामिपुष्करिणीतटे ।
यः किल्बिषी वसत्येकं दिनं निष्किल्बिषी भवेत् ॥ ३१

मृकण्डुः —

कण्ठीरवगिरेः कुक्षौ पक्षिराड्वाहहर्षके ।
यः सेवते स्वामिसरः स नरः सुरसङ्गतः ॥ ३२

पुलस्त्यः —

क्रोडे वेङ्कटशैलस्य सरः क्रोडाभिनन्दकम् ।
गायते यस्त्रिषवणं स नरः सर्वसम्मतः ॥ ३३

कात्यायनः —

वैकुण्ठस्य प्रीतिकरे कण्ठीरवगिरेस्तटे ।
स्वामिपुष्करिणीं योऽसौ सेवते स महान् भवेत् ॥ ३४

बृहस्पतिः —

कुञ्जेऽञ्जनगिरेः स्वामिपुष्करिण्यप्सु यो नरः ।
कृताप्लवः सकृत् सत्यं कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ ३५

भृगुः —

प्रातरुत्थायानुदिनं स्वामिपुष्करिणीं स्मरन् ।
गोघ्नो यो मासमासीत गोप्रदानात् स शुद्ध्यति ॥ ३६

वाल्मीकिः —

स्वामिपुष्करिणीतीरे यो वसत्युपपातकी ।
मासं गोदानतः शुद्धो भवेत् नर इति श्रुतिः ॥ ३७

शङ्खलिखितौ —

पारे स्वामिसरो विद्वान् स्मार्तं श्रौतं करोति यः ।
सहस्रधा कृतं तेनेत्युशन्ति ब्रह्मवादिनः ॥ ३८

शातातपः —

हव्यकव्यात्मकं कर्म स्वामिपुष्करिणीतटे ।
वार्धुषिः नास्तिको वाऽपि यः करोति स सत्फलः ॥ ३९

बोधायनः —

स्वामिपुष्करिणीतीरनिवासी हरिमेधसः ।
अश्वमेधादिकं यज्ञं यः करोति महेश्वरः ॥ ४०

मार्कण्डेयः —

मृगराडद्रिकुहरे हरेरानन्ददायिनि ।
कीर्तयन् स्वामिसरसीं नावसीदति मानवः ॥ ४१

माण्डव्यः —

गोविन्दमन्दिरे स्वामिपुष्करिण्यास्तटे वसन् ।
वासुदेवपरो मर्त्यो भवेद्वासवपूजितः ॥ ४२

शाण्डिल्यः —

स्वामिपुष्करिणीतीरे पञ्चकालपरो वसन् ।
अपञ्चत्वो भवेन्मुक्तः पञ्चोपनिषदात्मकः ॥ ४३

काश्यपः —

यो नर स्वामिसरसि स्मरन् शौरिं कृताप्लवः ।
कर्मनिर्मूलको धीरः कृतकृत्यो भवेत् स हि ॥ ४४

कण्वः —

स्वामिपुष्करिणीतीर्थं यः पिबेत् चुलुकत्रयम् ।
अहोरात्रकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ ४५

अगस्त्यः —

इन्द्रियैः कर्मभिः ज्ञानैः मनसा सह यत्कृतम् ।
आप्लवात् स्वामिसरसि तदेनः शुद्ध्यति क्षणात् ॥ ४६

दुर्वासाः —

कीर्तयेत् स्वामिसरसीं सह सर्वेन्द्रियैर्हि यः ।
पूज्यते सिद्धसङ्घैः स सनन्दसनकादिभिः ॥

विश्वामित्रः —

पवित्रं स्वामिसरसि स्पृष्ट्वा तोयं निरेनसः ।
विज्ञानसम्पदो विष्णुं द्रष्टुकामा भवन्ति हि ॥ ४८

शक्तिः —

पवित्रवन्तः परमाः पञ्चसन्मन्त्रविग्रहाः ।
भवन्ति तेऽवगाहन्ते ये स्वामिसरसीजलम् ॥ ४९

शुकः —

स्वामिपुष्करिणी सैषा पुराणी पुण्यपूरणी ।
सुरणाञ्च नराणाञ्च तिरश्चाञ्चात्मशोधिनी ॥ ५०

यस्यां कोलवपुर्भूत्वा श्रीनिवासः परः पुमान् ।
देवीभिः शक्तिभिश्चैव क्रीडानुगुणभूतिभिः ॥ ५१

विचित्रविविधानेकशृङ्गयन्त्रधृतिक्रमैः ।
जलक्रीडां वितनुते विश्वाप्यायकरीं सदा ॥ ५२

शौनकः —

सैषा हि स्वामिसरसी समञ्जसजगद्धिता ।
कीर्तनस्नानपानैश्च तापत्रयनिवारिणी ॥ ५३

नारदः —

माधवानन्दजननी मदनज्वरमाथिनी ।
मदयत्यात्मजातानि स्वामिपुष्करिणी ह्यसौ ॥ ५४

क्रतुः—

स्वामिपुष्करिणी सौम्या सोमपीथी सुरर्षभः ।
यस्यामवभृथस्नानं कुरुतेऽद्यापि विश्वसृः ॥ ५५

कुञ्जरारिगिरेः कुञ्जे व्यञ्जिताखिलभावनाः ।
साधवः स्वामिसरसि स्नानात् संसारतारिताः ॥ ५६

वेदप्रधाना विबुधा यस्यां स्नात्वा निरहंसः ।
विष्णुं साक्षात्कर्तुकामाः स्वामिपुष्करिणी हि सा ॥ ५७

सत्याषाढः—

आषाढानामाश्रमश्रीः आश्रमाचारशालिनाम् ।
अन्येषां भूतिभूमिश्च सैषा स्वामिसरोऽभिधा ॥ ५८

कुण्डिनः—

कुहरे सिंहशैलस्य सरसी स्वामिपूर्विका ।
शीलाचारवतां नृणां अशीलानामपीष्टदा ॥ ५९

हारीतः—

जयन्ती चापदां भूमिः सम्पदां सर्वकामदा ।
सरसी स्वाम्युपपदा सैषा विष्णुपदीजनिः ॥ ६०

जैमिनिः—

शिरस्यञ्जलिमाबध्नन् स्वामिपुष्करिणीं स्तुवन् ।
स्मरन् हरिं स्वानुष्ठानं यः करोति स पुण्यभाक् ॥ ६१

स्नानं सकृत् कुर्वते ये स्वामिपुष्करिणीजले ।
हव्यकव्येषु ते योज्या नरा नारायणप्रियाः ॥ ६२

जाबालिः—

स्नानादन्येषु तोयेषु स्वामिपुष्करिणीं स्मरन् ।
कृतकृत्यः कृतात्मा स मर्त्यः तत्फलमाप्नुयात् ॥ ६३

पितामहः—

स्वामिपुष्करिणीतीर्थपरिचर्यापरो हि यः ।
समर्त्यो वैष्णवीं भूतिं मर्त्यत्वे समवाप्नुयात् ॥ ६४

सनकः—

यस्यास्तीरे निवसति श्रीनिवासः परात् परः ।
सा धन्या स्वामिसरसी सेवते तां य आत्मवान् ॥ ६५

सनन्दनः—

विष्णुपादोद्भवं ब्रह्मकरस्पर्शपवित्रितम् ।
पवित्रितेशानजटाजूटं स्वामिसरोजलम् ॥ ६६

सनत्कुमारः—

या पुनात्याप्लवात् सम्यग् भुवनानि चतुर्दश ।
स्वामिपुष्करिणी धन्या सा सर्वफलदायिनी ॥ ६७

वामदेवः—

सरांसि यानि दिव्यानि सन्ति त्रिजगतीतले ।
तेषामेषा स्वामिनी हि 'स्वामिपुष्करिणी' त्यतः ॥ ६८

सनातनः—

ये नराः प्रातरुत्थाय तामिमां कीर्तयन्ति ते ।
स्वामिपुष्करिणीं भक्त्या विशन्ति विमलं पदम् ॥ ६९

देवदर्शनः—

इत्यूचिवांसो विद्वांसः कृतकृत्या ह्यमर्षणाः ।
तस्यास्तीरे पुण्यभूमौ आसते मुनिपुङ्गवाः ॥ ७०

कचित् कदाचित् क्रीडार्थं दिव्यैः परिजनैः सह ।
शेषसेनेशगरुडप्रधानैः सेवितं शुभम् ॥ ७१

सेवमानाः श्रीनिवासं साक्षात् अक्षिपथं गतम् ।
चतुर्भुजमुदाराङ्गं अतसीगुच्छसच्छविम् ॥ ७२

इति श्रीपाद्मपुराणे क्षेत्रकाण्डे श्रीवेङ्कटाचलमाहात्म्ये देवलदेवदर्शनसंवादे
अत्र्यादिपञ्चाशन्महर्षिकृतस्वामिपुष्करिणीप्रशंसनं
नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः

अथ त्रयस्त्रिंशोऽध्यायः

दैत्योपद्रवज्ञापनार्थं ब्रह्मादीनां क्षीरसागरगमनम्

देवलः—

स्वामिपुष्करिणीकूले नारायणगिरेर्भृगो ।
आविर्भावः कथं विष्णोः श्रीनिवासस्य शार्ङ्गिणः ? ॥ १

देवदर्शनः—

शृणु ब्रह्मन् समाचक्षे समाहितमना मुने ! ।
प्रश्नं सर्वाण्डगर्भस्य प्रादुर्भावात्मकं विभोः ॥ २
पुरा दुर्मेधसा दैत्यप्रवरेणामरारिणा ।
पीडिता रुद्रभक्तेन भृशं ब्रह्मादयः सुराः ॥ ३
शान्ताग्निसदृशाः शुष्कवदनाः शोकविह्वलाः ।
पराजिता जडात्मानः किंकर्तव्याविवेकिनः ॥ ४
दैत्यारिं शरणं प्राप्तुं प्रयता यतमानसाः ।
क्षीराब्धिं प्रापुरप्राप्तस्वावासाः तस्य शान्तये ॥ ५
तुष्टुवुस्तत्र दैतेयविध्वंसनविचक्षणम् ।
लक्ष्म्योपलक्षितं विष्णुं विश्वरक्षणदीक्षितम् ॥ ६

ब्रह्मादिकृतक्षीराब्धिशायिस्तुतिः

देवाः—

ॐ नमो देवदेवाय पूर्वदेवाय खड्गिने ।
श्रीवत्साङ्काय च नमः परस्मै परमात्मने ॥ ७
नमः परस्मै व्यूहोपव्यूहान्तरविभूतये ।
विभवाय नमस्तस्मै विश्वान्तर्यामिणेऽणवे ॥ ८